Cărți din literatura romînă
contemporană
apărute în
colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EUSEBIU CAMILAR

Negura
roman, nr. 57 — XVIII+470 pag. — 5 lei

V. EM. GALAN

Zorii robilor
roman,
nr. 80-81 — 2 vol. — XXVI+670 pag. — 10 lei

TITUS POPOVICI

Setea
roman,
nr. 67-68 — 2 vol. — XII+692 pag. — 10 lei

MARIN PREDA

Morometii
roman, nr. 45 — XXII+490 pag. — 5 lei

ZAHARIA STANCU

Desculț
roman,
nr. 26-27 — 2 vol. — XXX+652 pag. — 9 lei

EUGEN BARBU

Tereza
nuvele, nr. 66 — X+350 pag. — 5 lei

FRANCISC MUNTEANU

Lența
nuvele, nr. 88 — XX+316 pag. — 5 lei

Vol. I-V Lei 25

CAMIL PETRESCU

125

BPT

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

★

125
BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

Clubul cărții digitale 2024

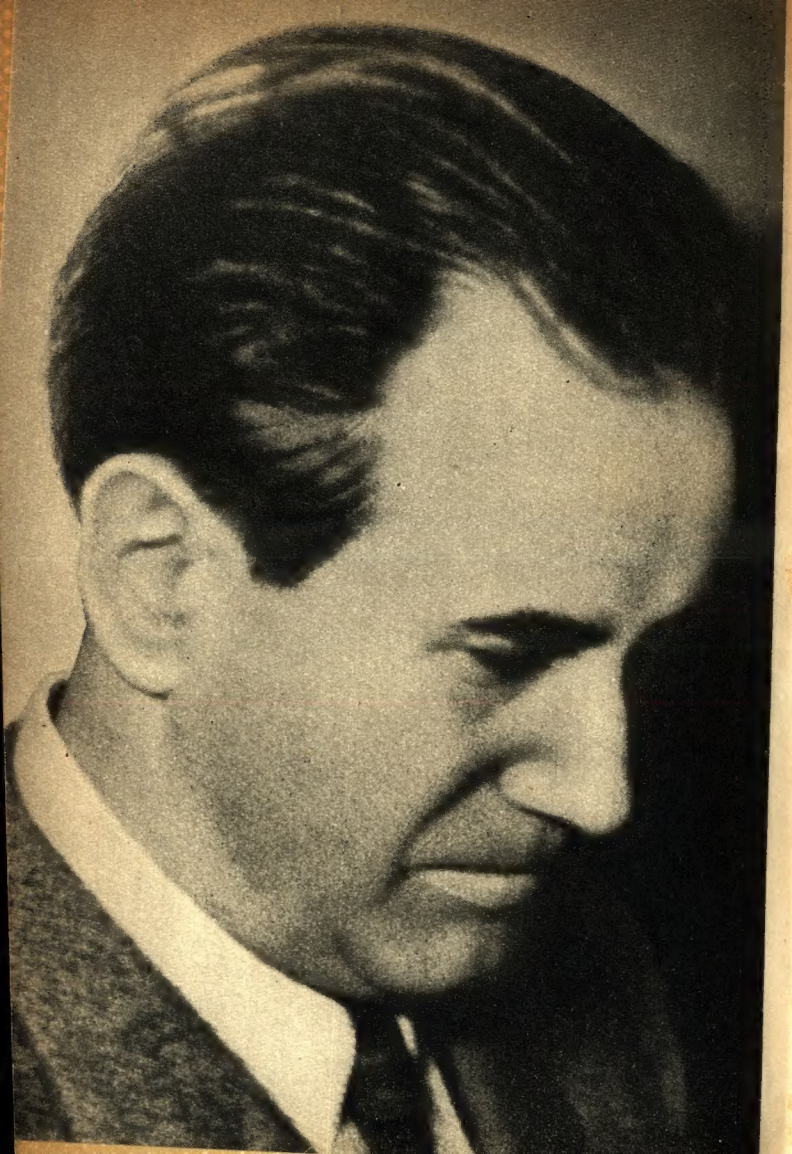

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

Roman

★

1962

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Prefață de *Al. Rosetti* și *Liviu Călin*

PREFAȚĂ

De-a lungul activității sale, Camil Petrescu a dat numeroase interviuri, s-a angajat în diverse discuții. Ori de cîte ori însă apare prilejul unei confesiuni cu implicații autobiografice, scriitorul manifestă o discreție absolută. Despre părinții săi știm foarte puțin. Tatăl era brăilean, un mic funcționar de poștă. După moartea acestuia, în 1894, atribuită unei epidemii, mama vine la București unde dă naștere pruncului botezat Camil, murind însă la foarte scurt timp după naștere. Copilul a fost crescut de oameni simpli în mahalaua Tei. Acolo a trăit Camil Petrescu pînă la vîrsta cînd, obținînd o bursă prin concurs, intră în Internatul Sfîntul Sava din București, fiind repartizat la Liceul Gheorghe Lazăr. După absolvirea liceului se înscrie la Facultatea de litere și filozofie din București, ale cărei cursuri e nevoit să le întrerupă în anii războiului (1916—1918), reluîndu-le însă după aceea. Lucrarea de licență, îmbogățită cu noi puncte de vedere, a fost prezentată ca lucrare de doctorat, văzînd lumina tiparului mult mai tîrziu, sub titlul *Modalitatea estetică a teatrului* (1937).

Cine parcurge presa literară din ultimele decenii îl întîlnește pe Camil Petrescu polemizînd, pasionat pentru schimbul de opinii. În ciuda unor concesii făcute uneori involuntar vehemenței subiective, în articolele sau eseurile publicate în *Banatul*, *Cetatea literară*, *Săptămîna*

muncii intelectuale şi artistice, Cuvîntul liber, Lumea etc., el aduce în discuţie, pe lîngă supleţea polemistului, argumentele logicii, sprijinite pe o cultură multilaterală. Condiţia scriitorului, neglijată, sau în cel mai bun caz ironizată de oficialitatea trecutului, constituie una din permanenţele publicistice ale sale. Probleme politice, de literatură, de regie şi arta actorului sînt dezbătute febril şi exprimă efervescenţa gîndirii lui Camil Petrescu. Versurile :

Eu sînt dintre acei
Cu ochi halucinaţi şi mistuiţi lăuntric,
Cu sufletul mărit,
Căci am văzut idei...

dezvăluie pasiunea pentru cunoaştere, natura complexă a scriitorului.

Anticipînd romanul *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,* volumul de versuri intitulat *Ciclul morţii* (Cultura naţională, 1922) reprezintă rodul unei experienţe amare. E vorba de participarea scriitorului la primul război mondial.

Ineditul poeziei lui Camil Petrescu constă în transcrierea lucidă a emoţiei, replică preţioasă în planul istoriei noastre literare dată unor orientări formaliste. În postfaţa volumului *Versuri* (1957), scriitorul revine asupra împrejurărilor legate de debutul său în poezie şi cu aceeaşi vervă polemică demonstrează că opera lirică nu poate fi decît *„cunoaşterea plastică a zonelor mai înalte"*.

Din *Ciclul morţii,* poeme de un puternic realism, se degajează atmosfera apăsătoare a războiului şi protestul împotriva atrocităţilor pe care acesta le implică. Poetul are aici senzaţia acută a unei alterări biologice :

Din cînd în cînd,
Cînd traversăm vreun pod,
Simţind pe rînd
Picioarele scăpate din năvod,

Întindem pentru o clipă gîtul,
Şi iarăşi ne reluăm tîrîtul
Comun, de uriaş miriapod.

Tot atît de pregnant găsim înregistrate spaima în faţa morţii, dezgustul faţă de carnajul războiului.

În ziarul *Capitala* (23 aprilie, 1916), semnat cu iniţiale, apărea, cu puţin timp înaintea intrării Romîniei în război, un sonet, subintitulat *fabulă*. Autorul era tînărul Camil Petrescu, care stigmatiza pe cei ce prin războiul imperialist nu urmăreau altceva decît să-şi sporească beneficiile :

Şi în timp ce lumea apare condamnată
De valul unui nou potop să piară,
E uimitor ce veseli sînt broscoii.

Camil Petrescu este şi autorul unor poeme de dragoste în care dialogul erotic, străbătut de un fior discret, îşi păstrează o reală prospeţime. Ciclul *Un luminiş pentru Kicsikem* poate fi considerat ca exemplificarea definiţiei dată de autor într-o lucrare de specialitate : *„poezia este pudoare în expresia marilor sentimente"*.

LUCIDITATE ŞI PASIUNE

Eroii lui Camil Petrescu se înrudesc prin pasiunea lor pentru idei, printr-o neîntreruptă şi chinuitoare luptă lăuntrică. Într-un climat al corupţiei, ei sînt aceia care propun valori raţionale şi etice superioare. Andrei Pietraru din *Suflete tari* îndeplineşte conştiincios funcţia de bibliotecar în casa moşierului Matei Boiu Dorcani, ridicol în comportarea sa de feudal anacronic. Dar eroul lui Camil Petrescu nu caută să transforme situaţia în moment decisiv pentru o ascensiune pe scara socială. Aici apare deosebirea dintre Andrei Pietraru şi Julien

Sorel, eroul lui Stendhal din *Roşu şi Negru*, de care a fost aşa de insistent şi abuziv apropiat. Similitudinile nu depăşesc aparenţa. Îndrăgostit de Ioana Boiu, Andrei Pietraru trăieşte sentimentul cu o mare elevaţie morală. El e tot timpul conştient de indiferenţa fiinţei iubite, de piedica pe care o constituie dispreţul Ioanei Boiu faţă de condiţia lui socială. Aceasta nu îl împiedică să nutrească speranţa unei iubiri „ideale", „pure". De aceea, cînd prietenul său Culai Darie îi propune să plece la ţară, unde i se făgăduiesc mediocre bucurii patriarhale, Andrei Pietraru reacţionează violent. Sinuciderea înseamnă gestul suprem prin care eroul lui Camil Petrescu demonstrează imposibilitatea realizării unui deziderat înalt, într-o ambianţă imorală.

Gelu Ruscanu din *Jocul ielelor* crede într-o dreptate „absolută". Intelectual lucid, el se desprinde de burghezie şi se alătură cu pasiune clasei muncitoare. Eroarea însă care îl va duce şi pe el la sinucidere este aceea de a fi crezut într-o justiţie deasupra claselor, într-o dreptate „absolută", care se dovedeşte, pînă la urmă, iluzorie, ca şi jocul ielelor. Energia lui Gelu Ruscanu de a se opune abuzurilor, de a da publicităţii fărădelegile unui ministru venal se frînge, în cele din urmă. El acţionează izolat, în numele acelei dreptăţi absolute, ignorînd de fapt realitatea istorică. O primă versiune a piesei datează din anul 1916. În Addenda la *Falsul tratat pentru uzul autorilor dramatici*, există cîteva date preţioase privind geneza piesei. Revolta lui Gelu Ruscanu împotriva lumii contemporane echivalează cu strigătul de protest al scriitorului, care ne declară: „Student solicitat de toate contradicţiile şi mirajele, mă întorceam pe înserate, într-o sîmbătă din mai 1916, cu obrajii încinşi de invidie şi dezgust, cu pumnii strînşi de înfrigurare de la o bătaie cu flori de la rondul al doilea de la Şosea... Ultimele echipaje cu podoabe florale zdrenţuite de «bombardamente» se întorceau şi ele, stîrnind curiozitatea pietonilor

în picioare; pe perne, evantalii de femei tinere şi fete cu obrajii aprinşi de bătălie aruncau rămăşiţele coşurilor, garoafe, mărgăritare, bujori... Zdrobite în picioare corolele erau întinse spre rigolele trotuarelor, amestecate cu resturi de ziare, pe care privirea ageră a tînărului de douăzeci şi doi de ani putea descifra din mers, chiar la ora aceea, titlurile ştiute, de altfel, pe dinafară, despre gigantica măcinare de la Verdun... Înţelegeam atunci că lumea aceasta nu e «cea mai bună cu putinţă», că Leibniz nu avea dreptate." Am reprodus rîndurile de mai sus, considerîndu-le revelatoare pentru poziţia înaintată a scriitorului nostru, care atunci cînd oficialitatea culturală comandase o literatură de confeti patriotarde, surprindea mobilul generat de interese meschine.

Un „suflet tare" este şi Pietro Gralla din *Act veneţian*. Acţiunea se petrece în Italia secolului al XVIII-lea, „la Veneţia, în ultimii ani de republică independentă". În aceeaşi Addenda, publicată la finele ediţiei *Teatru* (1946), autorul ne explică ce l-a determinat să aşeze conflictul într-un mediu străin: teama ca limbajul arhaizant să nu ducă la denaturări psihologice. După o viaţă agitată, Pietro Gralla ajunge dogele Veneţiei. Puterea administrativă corespunde, în cazul lui Pietro Gralla, unui perfect echilibru sufletesc. Drama acestuia începe însă în momentul cînd are dovezi sigure de infidelitatea soţiei sale, Alta. La Camil Petrescu dragostea apare ca o împrejurare esenţială, în care raţiunea şi afectul îşi manifestă întreaga lor intensitate. Pietro Gralla nu sancţionează adulterul ca un romantic, săvîrşind o crimă spectaculoasă. Dimpotrivă, ia hotărîrea bărbătească, în deplin acord cu caracterul său integru, de a o părăsi pe Alta.

Pe această lime a marilor energii sufleteşti, la care se adaugă acum inteligenţa scînteietoare, se înscrie Danton, din drama cu acelaşi nume. Inspirat de Revoluţia Franceză din 1789, *Danton* este un mare poem dramatic, în care eroul se proiectează ciclopic pe fundalul unei epoci de mari frămîntări sociale. Fără îndoială, Camil Petrescu

a urmărit în figura lui Danton tipul de revoluționar „ideal", de atitudini exemplare. Există însă o notă, și chiar accentuată, de exaltare față de personaj, cu consecințe asupra imaginii de ansamblu a revoluției. Așa se explică de ce figura lui Robespierre nu este întru totul conformă cu realitatea istorică, atributele geniului revenindu-i în întregime lui Danton.

Spuneam că eroii scriitorului nostru au ca element comun, dar mereu nuanțat, luciditatea. Ștefan Gheorghidiu din romanul *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* (1930) își analizează reacțiile cu o luciditate uluitoare. Observația extinsă asupra mediului îl face să se simtă izolat, într-o lume a intereselor vulgare. Lumînăraru, unchiul său, cinicul Nae Gheorghidiu, Ela cu frivolitatea ei compun un tablou al corupției față de care Ștefan Gheorghidiu are crisparea revoltei neputincioase. Partea a doua a romanului relevă în Camil Petrescu același analist subtil. Aici eroul e pus în contact cu realitatea sumbră a războiului. Marșurile paralizante, suferințele îndurate de combatanți sînt de natură să denunțe absurditatea războiului imperialist. Romanul lui Camil Petrescu stă cu cinste alături de *Focul* lui H. Barbusse sau *Nimic nou pe frontul de vest* de E. M. Remarque.

Patul lui Procust (1932) vine să sporească și, mai cu seamă, să adîncească rechizitoriul împotriva societății contemporane. Ce este George Demetru Ladima decît expresia intelectualului de o probitate desăvîrșită, și tocmai de aceea victima egoismului burghez? Gazetarul și poetul Ladima duce o viață de privațiuni umilitoare, dar aspiră neîntrerupt la o dragoste „ideală". Toate încercările sale sînt sortite eșecului, într-o lume a rapacității, guvernată de exemplare ca Nae Gheorghidiu sau Lumînăraru.

În evoluția romanului romînesc, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* și *Patul lui Procust*

ocupă un loc important. Pe lîngă paginile de analiză psihologică, ambele narațiuni izbutesc să afirme o formulă artistică originală, în cadrul căreia autorul întreprinde acea lucidă examinare a situației intelectualului ultragiat în trecut.

Indiferent dacă se numește poezie, roman, publicistică, dramaturgie, caracteristica scriitorului Camil Petrescu este autenticitatea. În toate direcțiile întîlnim aceeași pasiune mistuitoare pentru idei, ostilitatea organică față de locul comun.

BĂLCESCU — UN OM ÎNTRE OAMENI

Figura lui Bălcescu l-a atras pe Camil Petrescu în mod precumpănitor în ultima perioadă a activității sale. El a găsit în scriitorul democrat-revoluționar acel exemplu de militant consecvent în slujba progresului. Eroul devine acum un simbol al luptei pentru idealuri nobile. După 23 August 1944, opera lui Camil Petrescu nu numai că a cîștigat ca întindere, dar s-a clarificat ideologic. De la *Danton* la *Bălcescu* și *Un om între oameni* e o sensibilă deosebire de viziune. În urma documentării minuțioase și a interpretării științifice a fenomenului istoric, Camil Petrescu, de rîndul acesta, sesizează în adîncime semnificația evenimentelor. *Un om între oameni* aduce o impresionantă bogăție de fapte, din al căror ansamblu se conturează în linii de frescă imaginea vieții sociale a Țării Romînești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Romanul lui Camil Petrescu dezvăluie contrastul dramatic dintre viața grea a oamenilor simpli și indiferența parazitară a protipendadei. Pe moșia boierului Medelioglu, la Vadu Rău, țăranii clăcași nu duc o existență deosebită de a sclavilor din antichitate. Cînd un țăran, Toma, îndrăznește să se adreseze boierului, vechilul moșiei îi rezervă flagelarea pînă la sînge. În astfel

de condiții se formează conștiința revoluționară a lui Nicolae Bălcescu, exponent al celor asupriți. Drumul spre casa părintească trecea prin apropierea moșiei lui Medelioglu, unde tînărul iunker Bălcescu are prilejul să asiste la momente grăitoare pentru suferința clăcașilor. Asemenea împrejurare va juca un rol esențial în viața scriitorului revoluționar: „*Cele două zile petrecute la conacul, cîrpit cu fațadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al Medelnicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu o răscruce hotărîtoare. Vedea acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tîlc pentru el, căci învățăm să vedem cu adevărat (așa cum învățăm să citim) lămuriți, într-un ceas fericit de o împrejurare ca o cheie, ori de cel chemat să lămurească pe alții. E ceea ce s-ar putea numi o altă vedere a realității, dincolo de jocul aparențelor care înșală și privirea, tocmai fiindcă e înșelată întîi judecata. Acum e mai bine înarmat, ca să poată înțelege, ca să poată ști ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele știute poți să ajungi astfel la alte adîncimi, nebănuite, din care crește apoi toată ființa ta.*“ Din acest moment îl urmărim pe Bălcescu, prezent în toate acțiunile care preced revoluția, în plină desfășurare a luptei împotriva orînduirii feudale. Revoluția de la 1848 apare astfel ca o necesitate istorică, determinată de contradicțiile existente în societatea timpului. Bălcescu, Arăpilă, Ana Ipătescu, Voinescu II apar stăpîniți de aceeași patetică aspirație proclamată în reuniunile „Frăției“ sau pe cîmpia de la Izlaz. Scenele despre viața lucrătorilor tabaci compun tabloul exploatării nemiloase la care erau supuși muncitorii încă de la primele forme manufacturiere. Damian și Mitru sînt două personaje prin care afli atitudinea intransigentă a acestor muncitori, iar Găman, Toma, fiii Firului, exprimă revolta țăranilor clăcași, lipsiți de cele mai elementare drepturi.

Un om între oameni atestă cunoașterea profundă a epocii. Din numeroasele detalii privind obiceiurile, practicile abuzive ale boierimii, solidaritatea țărănimii cu muncitorimea, romanul lui Camil Petrescu reconstituie atmosfera caracteristică societății românești în preajma anului revoluției din 1848. În centrul acțiunii rămîne Bălcescu, principală întruchipare a virtuților intelectuale și civice. El își afirmă cu înfrigurare convingerile democratice și constituie factorul catalizator de energii. Prin urmare, romancierul a înțeles aici rolul pe care trebuie să-l aibă personalitatea în împrejurările revoluției, raportul dintre erou și masele revoluționare.

Scriitor realist, Camil Petrescu a selectat cu grijă cuvîntul arhaic, pe care îl întîlnim numai atunci cînd perifraza sau echivalentul contemporan ar fi putut lăsa neclarități. Atmosfera se obține așadar din ansamblul de fapte, nu dintr-o topică veche și arhaisme. Arta lui Camil Petrescu, contribuția lui la dezvoltarea romanului istoric, constă tocmai în evitarea procedeelor vetuste, idilizante. El mînuiește în *Un om între oameni*, cu o deplină siguranță, documentele vremii, fără să cadă în excese literaturizante.

Din păcate moartea l-a surprins pe autor în plină elaborare a volumului care încheie această operă monumentală. În postfața la *Versuri* (1957), datată 15 septembrie 1956, e înscrisă neliniștea autorului privind organizarea ultimului volum: „Volumul al III-lea din *Un om între oameni* și așa trebuie să aștepte din nou orînduirea materialului documentar care, lipsit mulți ani de spațiul locativ pe care-l necesită, devenind înăbușitor prin aglomerare, apoi s-a mai și încîlcit prin transportul cu camionul“.

Deși neterminată, lucrarea, prin calitățile ei majore, care certifică orientarea scriitorului pe drumul realismului socialist, se numără printre cele mai de seamă opere din literatura noastră contemporană.

Sînt unele case, la munte, vîrîte sub deal şi împresurate de umbra deasă şi umedă a brazilor, în care stăruie un puternic miros de mucegai şi e frig în toiul verii. Camil Petrescu ocolea aceste locuri şi prefera casa aşezată în mijlocul poienii de munte, în bătaia soarelui, împărtăşită de efluviile arzătoare ale nămiezii şi de răcoarea nopţilor de vară. Absorbind esenţele tari ale pădurilor de brazi şi ozonul înserării, scriitorul se găsea în cele mai bune condiţii de creaţie.

Camera lui de lucru era însă închisă ermetic. Scria cu perdelele trase şi uşile ferecate, învelit în haine de lînă, cu un fular călduros în jurul gîtului. În odaie domnea o atmosferă toridă. Era atrăgătoare acea dezordine, în care obiectele cele mai disparate îşi căpătau o individualitate de-o clipă : ceainicul aşezat în mijlocul patului, borcanul de dulceaţă stăpînind fotelul, un pantof stingher pe masa de noapte... Scriitorul acoperea foile albe cu scrisul nervos, grăbit, veşnic depăşit de idee.

În copilărie, pornit într-o excursie la Cîmpulung-Muscel, şi de acolo, pe şoseaua de munte, a avut prilejul să înregistreze cu uimire peisajul alpin ce se desfăşoară în faţa ochilor călătorului pornit din văgăuna gării, cînd ridică treptele dealului, în drum spre munte.

Munţii albaştri în zare, şi verzi în planul apropiat, iar apoi vederea lor bucată cu bucată, prin desfacerea în părţile ei componente a imaginii de ansamblu, l-au uimit şi l-au tulburat adînc. O uşoară ameţeală îl stăpînea, măsurînd cu ochii înălţimea coloşilor de stîncă, de iarbă şi de vegetaţie neagră, care străjuiau orizontul.

Această imagine a stăruit în străfundurile eului, pînă cînd, la peste douăzeci de ani, a ieşit din nou la iveală, împrospătată : e descrisă în *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, atunci cînd eroul romanului,

Ştefan Gheorghidiu, parcurge acelaşi drum în împrejurări dramatice.

Aceste pagini au calităţi excepţionale : vedere lucidă a ansamblului, redare schematică a detaliului, repejune a trăsăturii caracteristice, sugestii vizuale şi olfactive.

Marea a exercitat deopotrivă o puternică atracţie asupra lui Camil Petrescu.

Drumurile sale la plajele însorite ale litoralului nostru datează de mult. Din toate plajele prefera Eforia, cu malul ei înalt care domină marea, începînd de la dunele din faţa Ghiolului şi pînă la Agigea.

Acest drum cu priveliştea neîntrecută a mării, scăldat în lumina nămiezii şi răcorit de brizele maritime, Camil Petrescu l-a parcurs de nenumărate ori, stăpînit de o reală euforie. Totul i se părea mai simplu, aici, redus la proporţii normale : probleme ale cugetării, scenarii dramatice, schiţe sau planuri ale cărţilor în devenire. Iată şi o mărturie în acest sens încredinţată tiparului o dată cu reeditarea versurilor sale : „*De patruzeci de ani munca mea cu condeiul nu a suferit nici o întrerupere, în afară de răgazul unor călătorii, pe care, totuşi, nu le-aş putea socoti călătorii de plăcere, ci, dimpotrivă, prilej de trudă intensă. Unicele răstimpuri de odihnă reală şi linişte au fost cele petrecute vara la mare, dar odihna într-un anume sens, de vreme ce principalele mele lucrări le-am redactat în cea mai mare parte în zilele pline de soare şi de albastru marin...*“

Atmosfera iodată a mării, lumina razelor solare, răsfrînte de oglinda nisipului, îl întăreau, îi procurau momente de beatitudine. Acest adolescent, perfect sănătos, cu pielea înnegrită de razele soarelui se mişca în mijlocul tineretului de pe plajă şi participa la jocurile lui, neavizîndu-se de propria sa vîrstă. Cu puţin timp înaintea morţii sale (14 mai 1957), ca şi în anii precedenţi, Camil Pe-

trescu putea fi văzut pornind în larg cu barca încărcată de tineri sportivi, aruncîndu-se cu ei în mare şi întorcîndu-se înot de la distanţe lungi.

Imaginea scriitorului ne apare astfel conturată luminos pe ecranul timpului, atlet al tinereţii fără bătrîneţe, pe care opera sa o proclamă în chip firesc.

Al. Rosetti şi Liviu Călin

NOTĂ

Romanul lui Camil Petrescu : Un om între oameni, *reprodus în cinci numere ale „Bibliotecii pentru toţi" se tipăreşte după cele trei volume apărute în Editura Tineretului (vol. I, 1953 ; vol. II, 1955 ; vol. III, ed. a II-a, 1959). Am înlocuit numerotarea cărţilor (care se făcea în cadrul fiecărui volum) cu o numerotare a lor în cadrul întregului roman. Astfel, cărţile vol. II (cartea I, a II-a şi a III-a) au devenit, în numerotarea noastră, cartea a V-a, a VI-a şi a VII-a, iar cărţile vol. III (I, a II-a, a III-a şi a IV-a) au fost numerotate : a VIII-a, a IX-a, a X-a şi a XI-a.*

Am trecut în ediţia noastră modificările (îndreptarea unor greşeli tipografice şi mici corectări stilistice) efectuate de autor — după apariţie — în paginile vechilor volume I şi II, puse nouă la dispoziţie de familia scriitorului. Volumul al III-lea, apărut după moartea scriitorului, a fost colaţionat cu manuscrisul aflat la Biblioteca Academiei R.P.R. Deci cărţile a VIII-a, a IX-a, a X-a, şi a XI-a (vol. IV şi V din această ediţie) nu sînt definitivate de autor ; în cadrul lor am notat în subsol unele inadvertenţe, am marcat prin croşete : [ ] cuvintele omise de autor şi am generalizat formele munteneşti (dă, pă *ş.a.) la personajele care în vol. I şi II utilizau consecvent aceste forme. Colaţionarea cu manuscrisul vechiului volum III, a dus la descoperirea unor fragmente omise în textul tipărit la Ed. Tineretului (ed. I 1957, ed. II 1959).*

Au fost de asemenea descifrate multe fraze ilizibile în manuscris, omise şi ele din vechea ediţie.

Atît aceste fraze cît şi noile fragmente descoperite au fost introduse în textul nostru fără nici o indicaţie specială.

Avînd în vedere faptul că ultimul volum n-a fost terminat de autor, am reprodus într-o anexă, în cadrul vol. V, ultimele două tablouri din piesa Bălcescu, *pentru a pune la dispoziţia cititorului cîteva elemente privind partea finală a romanului. Textul respectiv a fost reprodus după: Camil Petrescu,* Teatru, *vol. IV, ESPLA, 1959, pp. 94—111.*

La sfîrşitul vol. V am anexat un glosar, pentru a ajuta — atunci cînd sensul nu reiese din context — la înţelegerea unor cuvinte mai puţin cunoscute. Notele de subsol care nu sînt urmate de menţiunea: (n.a.) precum şi glosarul, au fost alcătuite în redacţie.

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

CARTEA ÎNTÎI

FUGA DIN FAȚA REVOLUȚIEI

Sîntem în 1821, pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de ușoară, căci după o zăpadă moale și deasă, căzută cam după Sfîntu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată pînă la Bobotează, care trecuse cu zloată și pîclă. Micii boieri de țară, de prin Argeș și Olt, se tot întîlneau, vizitîndu-se speriați pe la conacele lor, întrebîndu-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămînă locului (fie ce-o fi). Umbla zvonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele și îi supun la chinuri, ca să spună unde țin ascunși banii, giuvaerele și sculele de preț. Se știa, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci strașnice și că pedepsea cu mînie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniță Răduțoiu, boier de la Steic din Mehedinți, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lîngă Severin.

Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniștiți. De la București, mai toți marii boieri — în frunte cu banul Brîncoveanu și Teodor Văcărescu, zis Furtună — fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Brașov. Umblau tot felul de vești, de se încrețea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova și se apropia, cu mult popor după ea, de Olt. Cînd

auziră boiernaşii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei, nu mai şovăiră nici ei. Căimăcămia ducea ţara în locul lui Vodă Şuţu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie, iar el refuzase şi de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe faţă totul la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de cîteva zile se pornise o viforniţă ce împînzea întreaga zare, zguduia acoperişurile, uşile şi gardurile, troienind drumurile şi văile, oamenii, după ce-şi încheiaseră pregătirile începute cu o săptămînă înainte, stăteau pe picior de plecare. Miercuri, către prînz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari şi grei de zăpadă, luptînd cu nămeţii, vecinul său, stolnicul Gheorghe Bîscoveanu. Îl văzuse pe fereastră şi i-a ieşit înainte în cerdacul înzăpezit.

— Boierule, hai, că plecăm într-un ceas, îi strigă omul de pe cal, refuzînd să mai intre înăuntru.

— Într-un ceas ? întrebă pitarul speriat.

— Nu întîrzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu şi clucerul Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă şi le-a dat şi doisprezece arnăuţi de pază pînă la Cîineni.

Pitarul îngălbeni. Îl ştia bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani şi trebuia să fie pe drum în chervan, speriat şi el de răsmeriţă. Dacă şi ispravnicul Matei Lăcusteanu, care fusese cărvunar pe vremuri, a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic şi strigă parcă în fugă :

— Într-un ceas sîntem gata şi noi. Ne întîlnim, aşa cum am vorbit, la mănăstirea Cotmeana, ca să călătorim toţi în chervan.

Pe poarta deschisă, Bîscoveanu trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vînos, şi se topi în ninsoarea care cădea moale.

La mănăstire, cei de la Bălceşti sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră acelaşi calabalîc şi acelaşi număr de cai la fiece sanie, ca să nu rămîie vreunul mai în urmă şi să-i ţie şi pe ceilalţi în loc.

La început hotărîseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Grebleşti spre Turnu Roşu, dar auzind că unele cete de panduri ajunseseră de acum pe la Rîmnic şi că urcau spre Lotru, ei trecură Bîscovul, şi apoi dealurile, cum putură, căutînd drumul Cîmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lîngă muntele Ghimbavului, să treacă spre graniţă, lăsînd la stînga peştera Dîmboviciorei, unde de altfel unii se cam gîndeau să se ascundă. Aveau să aştepte apoi la Rîşnov, ori şi mai bine la Braşov, pînă va trece urgia. Dar mai întîi, dacă treceau cu bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de cîteva zile la Bran, unde să se înlocuiască pierderile de pe drum şi mai ales caii căzuţi la suişuri grele, cu alţi cai mari, săseşti. Deocamdată, de-a lungul văii largi, urcînd mereu pe lîngă rîul Tîrgului, drumul e drept, dar cînd spulberat, cînd greu troienit. Acum s-au împotmolit de tot.

Boierii, călări, au alergat la sania din faţă, unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopeţile... Sînt toţi acolo : căminarul Băbeanu de la Vărzari, paharnicul Petculescu de la Deduleşti, stolnicul Bîscoveanu de la Schitu şi pitarul Barbu Petrescu de la Bălceşti. Sania celor de la Bălceşti e a treia din cap. E o sanie ţărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu şipci îndoite şi căptuşite pe dedesubt cu velinţe şi pînză groasă de cînepă. La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preţ mai grele : sfeşnice, tăvi şi vase de argint, şalurile de India, blănurile de samur şi o parte din bani. Altă parte din bani, în aur, şi cîteva

giuvaere şi scule erau ascunse prin diferite încheieturi ale săniei şi prin căptuşelile hainelor. Peste ladă s-a pus fîn din belşug, peste fîn, covoare şi macaturi aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca de la Istambul, iar peste acestea, ascunzîndu-le, velinţe mai de rînd, perne multe, plăpumi groase.

De coviltir atîrnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculeţe cu de-ale mîncării, căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiaţi la Crăciun — şunci, trandafiri şi costiţe — şi în grabă fuseseră fripte şi vreo zece găini, ţinute ca să aibă copiii mîncare mai uşoară pe drum. Luaseră, de asemenea, pîine multă, cu cartofi, cum ştiau de la nemţi, să ţină vreme mai îndelungată, şi cîţiva cozonaci, precum şi ouă şi brînză în coajă de brad, căci nu ştiau ce vor găsi pe drum, şi apoi fugarii înşişi erau mulţi, ca la treizeci de suflete cu slugi cu tot, şi greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace, de pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toţi. E drept că, pentru slugi, puseseră de-a başca işimilîcul cuvenit, tot aşa cum, pe de altă parte, luaseră şi tainul de nutreţ, socotit cu grijă, pentru cai. N-au uitat oamenii nici butoiaşul cu vin, nici bota cu ţuică, aceasta, mai ales, dînd omului iarna oleacă de inimă la drum, cu deosebire cînd e fiartă cu zahăr şi puţină scorţişoară. Alte lucruri de preţ, pe care n-avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse la conac cum s-a putut, unele îngropate în beciuri, şi totul rămăsese în seama vătafului Nistor şi a nevestei lui, jupîneasa Tuca.

În sanie, pităreasa Zinca e mînioasă pe împielităţul de băiat — Costache — care nu se mai astîmpără, bucuros de cele ce se întîmplă, căci mersul în sanie îi place — şi ce poate să ştie el la opt ani de spaimele şi necazurile celor mari ?

Îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuţa de pambriu verde, şi încălţat cu opincuţe, ca să poată să i

se puie trei perechi de ciorapi de lînă, cu căciula ţuguiată în cap, vrea acum, zor-nevoie, să coboare şi el, iar mamă-sa îl ţine în loc, doar cu ameninţările. Cel mai mic, Nicu, o mînă de om, nu are decît doi ani şi stă culcat în poala ei. E cam slăbuţ, tare negricios, cu ochi mari şi căpşorul lunguieţ, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptuşită cu vulpe roşcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să şi-o cruţe pe cea de samur, şi ţine strîns la piept trupşorul cald al copilaşului, care încă nu vorbeşte decît cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut şi parcă gînditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiţă groasă, de fată.

Din sania din faţă a coborît bălaia şi tînăra nevastă a Petculescului. Pînă se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două, să se mai dezmorţească. Doreşte să afle de la pităreasă dacă vor ajunge pînă seara la Cîmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va înseninа... Zinca de la Bălceşti le ştie pe toate : semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele boale după naştere ale femeilor, cum se aleg ierburile pentru ceaiuri şi (ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe, dincolo de Bucureşti, în toată ţara) cum se vindecă albeaţa de pe ochii betegi.

Acum, întrebată, clătină din cap, cu nedumerire... Deşi cerul e acoperit şi e mult după chindie, nu e întuneric de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.

— De, ştiu eu, cuconiţă dragă ? Dar şi dacă n-om ajunge în faptul serii, înainte de cîntatul cocoşilor tot ajungem... Viscol nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...

Toate le ştia pităreasa Zinca Petrescu de la Bălceşti, numai una n-ar fi putut s-o ştie, căci nimeni n-ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuşi băieţaşul acela

Clubul cărţii digitale 2024

negricios, micuț și cu ochi gînditori în albul catifelat al scleroticii lor, pe care ea îl ține lipit de mijlocul ei, e cel care, peste douăzeci și șapte de ani, va slăvi și va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluția lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toții înspăimîntați.

GĂMAN

Nu intrase în cîrciumă la Nedelcu de mai bine de doi ani. Erau acum dușmani de moarte... Cînd avea chef de o stacană de vin, și asta i se întîmpla cam des, Miai se ducea prin satele vecine, dincolo de gîrlă, de unde începeau să crească dealurile, cînd împădurite, cînd cu rîpi pline de lăstăriș și deseori cu petece mari de vie și livezi de pruni. Nici acolo nu cumpăra de la vreo cîrciumă. Avea mai în fiece sat cîte o ibovnică de care se simțea mai legat și care, de cum îl vedea trecînd, cu pălăria lui latră pe o sprînceană, prefăcîndu-se după cum se vorbiseră că se duce într-aiurea, se pregătea cu puiul fript și cu bărdaca de ruginiu, cum îi știa ea poftele... Hei, dacă n-ar fi fost clăcaș, pe moșia postelnicului Medelioglu, și-ar fi găsit oriunde în altă parte un culcuș pe pofta lui, unde să-și dureze casă pentru copii... Pentru cei știuți, că altfel erau mulți. Pe vreo trei sate în jurul Zăvoiului, ca și în Zăvoiu, de vreo șapte ani încoace se tot năștеau copii negricioși, cu falca făcînd colț rotund, coltuc în jos de ureche, cu nasul întors ca un plisc de uliu și mic, cu umerii obrajilor trași spre coada ochilor negri ca focul. Dar și cîte bătăi și cîte spargeri de case pînă să se iveaască asemenea plozi...

Flăcăul tomnatic de acum mergea pe douăzeci și opt de ani, Miai sin Firu, cum îl scrisese pîrcălabul în con-

dica lui, era vestit ca zurbagiu fără pereche... Vînos, de părea răsucit din fire de fier călit, era iute foc. Nu era înalt, dar era spătos și — cam rar, e drept — strașnic la treabă... Cînd se apuca de muncă, sfîrșea înaintea celorlalți, căci se grăbea din silă, ca să scape mai repede... I se întîmplaseră și lucruri proaste... De vreo două, trei ori, în șapte ani, fusese adus mai mult mort decît viu, snopit în bătăi de bărbatul și rudele cîte unei ibovnice... Ce poți să faci cînd trei inși te pîndesc noaptea cu parul după poartă ? Carte nu știa și era slab de tot și în socoteli. Altfel se descurca ușor unde-l puneai. Pentru el lumea toată era Zăvoiu Dihorului și satele în care împărățea, frîngînd ca un erete iubeț, cu apucături de cuc, inimile muierilor. Una, de pe la Leordeni, îl înțolise binișor, că-i cumpărase și iminei groși, cum purtau cei din Găești. Alta, o cîrciumăreasă văduvă de pe Valea Glîmbocelului, îi cumpărase un cal murg, pintenog de trei picioare, că, fiind clăcaș, umbla mai mult noaptea.

Cu vreo trei săptămîni înainte se întorsese beat în sat, dar nu cu scripcarii după el cîntînd și chiuind, cum îi era obiceiul, de ieșeau muierile din bordeie și se țineau copiii după el ciurdă, ci văicărindu-se și dînd dreptate popii Gheorghe, care-l oprise în drum și-l dăscălea, fără nădejde de altfel. Se ținea greu pe picioare și tot căuta sprijin de umărul popii.

— A dracului să fie... dă viață... părinte... Că nimic nu s-a ales dîn mine... S-a dus tinerețea. S-a dus, mama ei dă tinerețe... Și cu ce m-am ales ? Alții au casa lor, muierea lor... copiii lor... Da' io ? Pîndesc pă lîngă gard să mă strecor în așternutul femeii și fug ca un cîine speriat pă dîn dos cînd să aude că trosnește poarta. M-am săturat și dă asta... Și pă urmă tot sărac am rămas... Și se scînci, sughițînd, și iar căută sprijin de umărul popii Gheorghe.

— Taci din gură, mă, porc dă cîine, că şi taică-tu nu era mai breaz. Ai copii... că ai stricat atîtea fete... Dă ce nu te însori cu vreuna din ele ? Uite, Petruţa lui Nedelcu... Acum vă împlineşte plodu aproape doi ani... Dă ce n-o iei ?

Flăcăul, înmuiat de băutură, ridică din umeri cu o privire a nisnai şi-şi ridică uşor, cu degetul, mustaţa mică, dar neagră ca pana de gaiţă.

— Ştiu şi io... Am s-o iau... Să ştii c-am s-o iau... S-a isprăvit... M-am săturat dă muierile altora. Vreau o nevastă a mea... Vreau să mă culc cu muierea în aşternutul meu şi să mănînc mămăligă cu ceapă pă gîrliciu bordeiului fără să tot pîndesc uşile omeneşti.

— Du-te, mă, la Petruţa... şi să veniţi chiar înainte dă Sîntu Dumitru la biserică... îi spuse mereu uimit şi acum grăbit popa Gheorghe, căci întîia dată îl auzea vorbind astfel. De obicei nici nu vrea să audă de însurătoare.

Se adunase lume în jurul lor ca de obicei cînd trecea prin sat beat, mai ales că femeile ieşiseră pe la porţi, ca să deschidă vacilor, căci se întorcea cireada satului de la păşune, acoperind soarele care scăpăta roşu şi mare spre Găeşti în sus, cu un nor de praf pînă la văzduh... Cînd Maria lui Căciulămare, în dreptul casei căreia erau acum, auzi că Găman s-a săturat de burlăcie, izbucni cu un rînjet bălan şi strepezit.

— Ce, mă, ţi s-a făcut dă însurătoare acum ? Fi-ţi-ar dă cap să-ţi fie.

Miai se uită la ea cu ochii împăienjeniţi şi surîse icnind moale.

— Îhî !

Popa Gheorghe, care ştia că doi din cei cinci copii ai lui Căciulămare sînt ai lui Găman, se temu ca ea să nu-l facă să se răzgîndească... Îl trase după el din mijlocul drumului năpădit de vite şi trecu albia îngustă, ca un şanţ, a gîrliţei, Gîrloagei cum i se spunea, acum secată. Deşi era gras şi cu o burtă de se speriau de el

toţi cei care-l vedeau întîia dată, popa era parcă mai sprinten decît orice bărbat de vîrsta lui, din sat. Îl ajută deci el pe Găman să urce dîmbul din faţa casei lui Căciulămare, că dacă i-ar fi dat drumul, beat mort cum era, s ar fi rostogolit pe prundişul gîrliţei secate.

Erau la o răscruce, în mijlocul satului. O răscruce mare cît un maidan, strîmbă şi sucită. Îi mai ziceau şi poiana bisericii, ori poiana răscrucii... Locaşul de lemn al bisericii era ridicat deasupra răscrucii, ca pe un mal, pe o altă poiană de cîţiva paşi, înverzită şi mărginită ca de un parmalîc de cîţiva arţari... Urcaî la ea pe drumul care pornea de aci din poiana răscrucii, rupt şi bolovănit de pietrele care se rupeau de la dezgheţuri. Aşa cum era, o lua puţin spre dreapta, ca să urce rîpa, apoi cotea scurt şi, după o sută de paşi, trecea prin spatele bisericii, aşezată cu altarul spre răsărit, deci spre drum, şi ieşea apoi pe o costişă lungă şi uşor înclinată, pe care la o zvîrlitură de băţ era curtea boierului... Era drumul conacului, mai mult decît al bisericii. Alt drumeag pornea din poiana răscrucii în jos spre eleşteu, mai întîi, şi după ce-l ocolea într-o parte, ieşea spre zăvoaiele Argeşului. Dar drumul adevărat care tăia poiana răscrucii era drumul cel mare, de ţară, pe care alergau căruţele de poştă de la Piteşti, prin Găeşti şi Mărunţişu, spre Bucureşti... Pe aci treceau rădvanele boiereşti şi tot pe aci coborau carele cu coviltire de rogojini ale oamenilor de la deal, cînd cu mere, cînd cu butoaie cu ţuică, ori cu vin, ba şi cu păcură adesea, spre Ruşii de Vede, spre Zimnicea, ba chiar spre Giurgiu. Satului îi spunea Zăvoiu Dihorului şi era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci—o sută cincizeci de fumuri... Mai mult de trei sferturi, bordeie văruite în faţă. Se întindea de-a lungul acestui drum de ţară înghesuit între eleşteu şi deal, cum îi ziceau oamenii satului, dar nu era decît un mal ridicat al luncii Argeşului. Deasupra, podişul, împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a gîrlei, ci şi

de un alt drum de țară, mai scurt, dar mai greu, tot de la București la Pitești, care trecea însă pe la Titu. Era drumul Bucureștilor, zis de vară.

Popa Gheorghe îl așează pe Găman cu un soi de gingășie mătăhăloasă pe lavița de la poarta lui Căciulămare. În jurul lor se adună iar lumea, femei, fete și copii... Dar era greu de vorbit, din pricina tălăngilor și de mugetul vacilor care-și cereau porțile deschise... Mai fiece gospodărie din cele ascunse printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, avea cîte cinci-șase vaci... și toată cireada satului trecea de cinci sute... Într-o clipă toți fură acoperiți de norii de praf, care parcă sporeau înserarea.

O vecină mică și uscată, Chiva lui Ristache, se uită cu un fel de milă la flăcăul oacheș care acum ofta amărît pe lavița de lemn, crăpată de ploi.

— Aoleu... ce-i cu tine, mă Miai... ? Unde-ți sînt scripcarii cu care treceai fălos prin sat ? Să știi că ai intrat în anu morții...

Popa Gheorghe se mînie de i se zbîrli barba roșie, mică și rară, iar ochii înecați cu grăsime i se făcură aspri...

— Fă, muiere, nu mai spune și tu nerozii... Lasă-l în pace acum.

Maria lui Căciulămare deschise poarta, ca să dea drumul celor opt vaci care-și sprijineau boturile, jilave de bale, de ulucile ascuțite și care umpluseră de baligă poteca îngustă de deasupra Gîrloagei.

— Și cu cine dracu vrei să te însori, mă neisprăvitule ? întrebă ea înciudată. Auzi, cică ăsta-i om dă însurat ? Bati-mă, părinte, omoară-mă, da' io nu-l văd pă diavolul ăsta cu un plod în brațe.

Popa Gheorghe văzu primejdia și întoarse vorba pe drumul care i se părea cel mai bun.

— Cum, cu cine... ? Cu Petruța lui Nedelcu... care stă să dea în oftică din pricina lui. Și se întoarse apoi spre Găman. Vino, mă, cum ți-am spus, înainte dă Sîntu Dumitru, să vă pun pirostriile pă cap.

Maria rînji și clătină cu dezgust din fălci... Popa îi spuse apoi unui băiețandru lung și deșirat, ca de paisprezece ani, Ilie al lui Ristache :

— Du-l, mă, pînă acasă, vezi să nu cadă de-a berbeleacu în Gîrloagă, că s-a muiat dă tot... Apoi se lăsă ușor, cu burta lui ca niște foale pline, în Gîrloagă, o trecu și se îndreptă spre casă, care era peste drum de biserică.

Găman porni pe poteca îngustă de deasupra Gîrloagei, care își tîra prundișul uscat și prăfuit, în jos spre eleșteu... La vreo sută de pași era, mică și cam într-o rînă, dar cu tindă și odaie, cocioaba lui frate-său Ion, Ion sin Firu, cum îl însemnase în catastișa ludelor, pentru bir, pîrcălabul... Oamenii îi ziceau Ion al Firului, după tată-su. Erau trei frați de toți, feciorii lui Firu, acum mort, și o fată... Cel de al treilea dintre ei, cel mai mic, Toma, se luase în mai după o ceată de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu și, după spargerea taberei de la Golești, nu i se mai știa de urmă... Nevasta acestuia, Stanca, rămasă cu un plod în burtă, îl născuse în urmă ; era băiat. Îl aștepta mereu pe bărbatu-său, deși i se spunea mereu că e mort.

Popa Gheorghe se mai opri o dată deasupra rîpii, acum, cînd norul de praf se mai rărise, își șterse pleoapele cu basmaua, ca să vadă mai bine și, cînd înțelese că Găman ajunsese aproape de casă, sări și el pîrleazul, cu toată suta de ocale pe care o trăgea, și intră în grădină, fără să mai ocolească pe poarta de peste drum de biserică...

Cînd coti după puțul cu cumpănă și socoti că nu-l mai vede popa, Găman se opri scurt, se ridică înfipt în

picioare, îl înjură de mamă pe băieţandru, trimiţîndu-l acasă, şi pe urmă scuipă şi se scărpină în cap mulţumit de el însuşi. Nu era beat...

*

Miai al Firului ar fi vrut şi mai mult totuşi să se însoare, dar nu cu Petruţa lui Nedelcu, ci cu fata lui moş Truţă cel fonf şi amărît. Era cu vreo patru ani înainte de răzmeriţa lui Tudor Vladimirescu. Nica era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece ani, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece. Era o frumuseţe de se întreba lumea : de unde ? Oacheşă şi sprîncenată, cu trup sprinten şi vînjos, mlădioasă, părea o şerpoaică neagră. Numai ce-şi petrecuse Găman mîna pe după gîtul ei, şi ea i se topise toată în braţe. Au fugit într-o seară amîndoi şi au rămas în pădure într-un bordei părăsit în sus, spre Vadu Rău, nemîncaţi, nu numai noaptea aia, ci şi a doua zi, şi încă noaptea următoare... El era mai mare decît ea cu unsprezece ani... şi, frîntă de gîtul lui, îi spunea „nea Miai"... Cînta ca o căpiată cîntece de dragoste, cu ochii în ochii lui. Nici una în sat nu cînta ca ea. Cînd s-au întors, ca de pe altă lume, a aflat de la frate-său Ion că îl căutau în toate părţile oamenii boierului, căci îl socoteau fugit. Şi era mult dator la curte. Trimiseseră şi slujitori după el. Se sfîrşise prăşila, că era mult după Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, şi el trebuia să plece împreună cu alţii din sat, în podvadă cu carul cu boi, să ducă nişte grîu de an în saci, la schelă la Zimnicea... Acum ştia că, dacă pun mîna pe el, îl snopesc în bătăi.

Nu era chip să te opui. Oricine ai fi tu, gîndeau oamenii zdrobiţi în picioare, cu boierul şi cu stăpînirea nu te poţi pune. Flăcăul ăsta, care împărăţea peste cinci

sate, era clăcaş, putea fi deci scuipat, plesnit cu harapnicul, călcat cu cizma, dar trebuia să rămîie mut ca un vierme. Cînd era vorba de boier şi de stăpînire, nu mai era „nea Miai"... Ce ar fi putut deci să facă ? Să fugă din sat fără învoire ? Pravila neînduplecată îl aducea înapoi, legat, cu arnăuţi, cu oasele frînte, mai mult neom. Îndatoririle către boier, fie şi silnice (şi aşa erau îndeobşte), priveau temeliile satului şi ale orînduirii lui. Ei între ei erau oameni feluriţi unul de altul, cu dragostele lor, cu certurile lor, frumoşi sau sluţi, deştepţi sau nătîngi, voinici sau slăbănogi, răi şi mîndri, ori blînzi şi înţelepţi ; se batjocoreau ori se cinsteau unul pe altul, îşi aveau părinţii ori muierile lor, dar la curtea boierilor erau toţi la fel, supuşi sudalmelor şi biciului, uneori mai puţin deosebiţi ca vitele. Între Miai, Găman cum îl porecliseră satele, şi bîlbîitul aproape schilod, Dumitru al lui Ghiţigan, era depărtare ca de la o gloabă la calul arăpesc, dar în faţa boierului erau tot o apă, puşi la aceeaşi povară, ei şi toţi clăcaşii, aşa cum boii din cireadă erau toţi boi... Harapnicul logofătului la fel îi îngenunchea şi la fel le cresta carnea... Rămînea să se facă haiduci... Dar atîta tărie Miai nu avea... Îi plăcea să trăiască mai bine în culcuş de muiere decît fugărit de poteră.

Dacă ar fi fost după el, ar fi trăit de pe urma femeilor din satele de moşneni, cu vii şi cu livezi, de la deal, dar nu numai că era clăcaş, dar avea, poate tocmai din această pricină, socoteli atît de încurcate cu stăpînul moşiei, datorii scrise la condică de logofeţi, încît era legat de sat ca un cal priponit de un ţăruş de fier. Nu numai el ; aşa erau toţi semenii lui. Şi erau datori nu numai la boieri, ci şi la stăpînire, care nici ea nu vrea să le piardă urma dacă plecau din sat cumva. Dăjdiile de tot soiul, afurisite, de trei ori într-un veac, cu blestem bisericesc de către domnitori, de către mitropoliţi şi boieri, dar de trei ori şi mai mult sporite apoi, îl

frîngeau şi îl îngenuncheau pe oricare dintre ei. Podvezile şi mai ales corvezile fără sfîrşit pentru oştirile împărăteşti îl furau de la muncă şi îi răpeau timpul cel mai potrivit al anului, dar mai greu încă era că gelepii Ţarigradului îi cumpărau, cu ajutorul zapciului, la preţuri hotărîte silnic (care nici alea nu se plăteau), toată bruma de bucate, care era rodul trudei lui, de trebuia apoi să vîndă din vite, ca să împlinească ce era dator la sorocul dărilor. Trebuia să taie neapărat porci, ca să ducă mușchiul de Crăciun la cămara boierului, şi trebuia să aibă pui de Sîmpietru, căci asta era chiria bordeiului, chiar dacă nu fusese în stare să-şi facă un bordei al lui, cum se întîmpla acum cu Miai, care rămăsese în cocioaba durată de frate-său, mai mic cu trei ani, Ion, pe locul socotit părintesc, dar care era al boierului, cu buruienile lui cu tot, căci erau toţi ca într-o temniţă, chipurile largă cît o moşie de zece mii de pogoane, dar temniţă. Puteau să se şi depărteze o zi, două, dar nu în vremea muncilor şi numai să nu fi fost nevoie de ei pentru cine ştie ce meremetisire la conac. Unii aveau noroc şi erau primiţi slugi pe moşie. Ăştia robeau ca şi clăcaşii, dar cel puţin nu ştiau de pîrcălabul stăpînirii şi de gelepii Ţarigradului.

Sultana făcea şi ea clacă, în locul lui moş Truţă, care nu era chiar atît de moş după ani, căci nu avea decît vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost şi n-avea dinţi, iar la vîrsta asta încărunţise de tot. Pentru ea era şi mai rău, că era frumoasă şi poftită aprig de toţi... De flăcăii şi bărbaţii din sat, de logofeţi, de vătaf, de vechil. Oricine avea în mînă un harapnic şi o părticică de putere de la conac o îngenuncheа mai rău ca pe altele, ca s-o frîngă şi să şi-o aducă la aşternut... Fără să izbutească, totuşi, deocamdată cel puţin.

Din pricina ei i se dăduse lui Moş Truţă în anul ăla pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleşteului, cu pămînt clisos, în care se tîra greu plugul şi se făceau bucate rare, ca în sărătură. Pentru că era frumoasă, era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac, de era ori de nu era nevoie de ea, deşi nu împlinise încă paisprezece ani.

*

În aceeaşi noapte, în care, coborînd în sat, a aflat de la frate-său Ion de înverşunarea cu care-l căutau logofeţii şi slugile boierului Medelioglu, Găman s-a făcut din nou nevăzut. Ca să nu întîlnească pe nimeni, a luat-o la picior prin zăvoaiele Argeşului şi, după ce a trecut apa, a început să urce spre Piteşti prin partea cealaltă, de dincolo de gîrlele împletite ale rîului. După vreo trei zile a ajuns într-un sat din jos de Cotmeana, unde avea el o ibovnică pe care o vedea mai rar, că era prea departe... Cînd se ducea la ea, nu se mai îndura să plece, mai mult din pricina cîntecelor... Nu mai era chiar tinerică, nici frumoasă nu era, dar era vînjoasă şi bună de tăvăleală în dragoste. Cînta cu foc, şi lui Găman îi plăcuse întotdeauna cîntecul. Cînta şi el, cu patimă chiar, dar nu izbutea să cînte aşa cum se cînta pe aci pe Argeş, unde veneau toate doinele oltenești, ba unde, de cînd se făcuseră satele de mocani sub munţii Vîlcei, se auzeau tot mai des şi doinele amare, şi mai domoale, din Ardeal... De obicei stătea la Zamfira, că aşa o chema, dar lumea îi zicea Fira, cam cîte o săptămînă, că altfel era văduvă şi mai mult săracă. Potrivea el de obicei să fie după ce se făcea ţuica. Pe urmă cobora cu ceva bani în punguţa atîrnată de gît, pe subt cămaşă, pînă la Găeşti. Aci avea lăutarii lui. Îi lua după el. Trecea prin sate, aşa de-al dracului, cu lăutarii după el, chiuind ca să iasă femeile în pragul bordeielor, ori în poartă... Îl priveau aţîţate de poftă şi mîrîiau bărbaţii.

— Auzi, trece nebunu dă Găman cu lăutarii după el. Lua-l-ar dracu să-l ia... Dă unde o fi avînd, soro, atîția bani ?...

— Și tu, Chivo, nu știi că să ține cu una cu avere, o văduvă dă pă Glîmbocelu ?

— Care, cîrciumăreasa aia ? Păi am auzit că aia e femeie bătrînă, fă... Spun unii, c-au văzut-o, că aia ar putea să-i fie mamă...

— Aș, fugi d-acî, ce bătrînă ? Muiere dă seama noastră... Cică ea i-a dat murgu pă care umblă noaptea.

Cînd trecea prin sate cu cei doi lăutari după el, Găman își ducea murgul pintenog de dîrlogi, ținut cu o mînă... Cu cealaltă în șold, chiuia și ofta cînd cobzarul lungea ofurile. Asta era de obicei duminică seara și în zilele de sărbătoare, că-și potrivea treaba la conac așa ca să poată lipsi o zi, două... Mai muncăau pentru el și frații lui, Ion și Toma, cărora le lăsa bruma de bucate care i se cuvenea.

De data asta nu avu curajul să se întoarcă nici după o săptămînă, și întîrzia zi după zi, dar fiece zi de întîrziere îi sporea teama de oamenii boierului.

Sultana se întorsese acasă cu ochii bătuți, în cearcăne tari, după cele trei zile și trei nopți petrecute în pădure. Așteptase, pitită în bordei, să vie noaptea Miai să doarmă la ea... Dar Miai nu veni. Nu veni nici a doua noapte... O gheară rece începu să-i strîngă inima... Nu cumva și-o fi bătut joc de ea ? Nu-i venea să creadă. Era prea copil și se știa atît de frumoasă, că nu-și închipuia că ar putea s-o lase un bărbat. După trei zile începu să iasă din bordei. După felul cum o privea toată lumea înțelesese că tot satul numai despre fuga lor vorbea. De asta nu-i păsa. Miai avea să vie s-o ia de nevastă... Așa au început mai toate... Numai dacă Miai a mințit-o și și-a bătut joc de ea, de a făcut-o de rîsul satului, e rău... Atunci are să se arunce în fîntînă.

Așteptă o săptămînă... și Miai tot nu veni... Într-o dimineață, fata văzu peretele din față al bordeiului uns tot cu

păcură, și în vîrful furcii o ulcică spartă... Acum înțelese că tot satul rîde de ea. Într-o seară venea cu doniță de apă de la puțul cu ciutură din poiana răscrucii. Se întîlni cu Maria lui Căciulămare, că puțul era chiar în dreptul casei acesteia... A vrut să treacă repede de rușine.

— Ce, fă... Te-ai boierit dă cînd te-a împuns Miai dă nu mai dai bună seara la lume ?

Sultana a iuțit pasul cu ochii în pămînt : îi dădeau lacrimile... Smintita de Maria a strigat după ea :

— Fă, să nu omori copilu, că te duce la ocna părăsită, fă, cu obezile dă mîini.

A auzit în urma ei chicotele celorlalte muieri care veneau cu cobilițele pe umeri.

I s-a chircit inima.

A început să iasă la muncă. Într-o zi logofătul Dobre — era la prașilă — o luă de gușă.

— Zi... d-astea mi-ai fost, fă, Nico... ? Păi nu era mai bine să mergi tu cu neica în zăvoi... ? Te-ai fi ales și tu cu ceva acolo... că îți dădeam doi boi, să-i ai dă zestre... Parcă tu nu știai cine-i Miai ? Acuma, că nu mai ești fată, deh, nu mai e același lucru... O privea drept în ochii ei mari, tari ca pruna verde... O vedea negricioasă, dar și albă ca varul de rușine și ciudă... Vino mîine, după ce apune luna, pă poteca dă lîngă eleșteu ș-om vorbi...

Logofătul Dobre avea patruzeci și cinci de ani, era însurat și cu copii mari.

Acum flăcăii din sat nu o mai ajutau la muncă șuguind, ci o priveau chiorîș. Se socoteau parcă jefuiți de un drept al lor. Unii, mai puțin omenoși ca logofătul, căutau s-o răstoarne cînd o întîlneau pe haturi. Și pentru că nu se prindea, o înjurau de mamă și o scuipau, încercînd s-o plesnească cu dosul palmei.

•

Trei săptămîni a stat ascuns Miai la văduva lui de pe Argeș... După o săptămînă însă simțea că nu mai

poate să sufere femeia de lîngă el... Dar de plăcut, îi plăcea cînd o auzea cîntînd. Îi plăcea fiindcă se gîndea la Sultana şi potrivea tîlcul viersului după ea... Se uita la femeia de lîngă el, o vedea arsă de focul dragostei, dar nu lua din ea decît suferinţa cîntecului. Şi dulceaţa amară a glasului care se răsucea pierdut în el însuşi:

„Foaie verde iasomie... măi...
Leano, măi...
L-aştept pe neica să vie... măi...
Leano, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi...
Leano, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi...
Leano, măi...
Cînd te văd suind, călare,
Dă vii neică dumneata,
Sare-n mine inima,
Să aştearne drumului...
Subt copita calului...
Leano, măi...“

Nu vorbele însemnau mare lucru, ci mai cu seamă tot ceea ce aducea doina cu ea, zestrea ei amară, de păreau aceste vorbe uscate, prinse în răsucirile ei, în „Leano“, „Lino“, în „măi, măi“, în toate jumătăţile de vorbă întoarse în lungi tărăgănări şi topite în amintire, ca nişte vietăţi negre prinse în carnea străvezie, galbenă şi caldă a chihlimbarului. Fiecare rînd de vorbe era pe deasupra zis de două ori în două răsuflări deosebite. Abia în unduirile grele, ca drojdia, vorbele îşi căpătau tîlcul adevărat... Se frămînta mocnit. Oare îl aştepta şi pe el, cu un cîntec ca ăsta pe prispă, Nica?... Învăţase cîntecul, nu cînta prea grozav, dar cît cînta îi ajungea lui însuşi. Îl cînta ceasuri întregi... Pînă cînd, înnebunit de dor, n-a mai putut... Şi-a spus că de omorît tot n-o să-l

omoare... Boierul are drept să puie oamenii să-l bată, dar nu are drept să-l ucidă... Că dacă omoară un om, cîtu-i boierul de boier, merge şi el la ocnă... Aşa-i pravila.

Sultana îl aştepta pe acoperişul bordeiului privind luna... Era lungită pe un ţol şi cînta... Plîngea şi cînta... Avea obiceiul să schimbe vorbele, uneori dinadins, alteori fiindcă nu le învăţa ca lumea, dar le potrivea de la ea.

„Foaie verde dă sulfină... măi...
Şi-astă-seară-i lună plină... măi...
Da' neica tot nu mai vine... măi...
Da' neica tot nu mai vine... măi...
Of, of... Leano... Lino...“

Dospea în ea drojdia amintirii, o sfîşiau ghimpii neînduplecaţi ai depărtării. Lungea şi tărăgănea amar şi gingaş cîte un *i* ori cîte un *a*, suindu-l pînă cînd îl pierdea uşor în volbura durerii. Luna de altădată a dragostei din pădure îi stîlcea inima.

„Unde e, nu o mai vede...? Lino, măi...
I-au luat ochii alte fete...? Lino, măi...
Nu vede cîtu-i de rece? Leano, măi...
Dă cînd nu ne mai petrece? Leano, măi...
Of, of, Leano... Lino...“

Îl vedea aievea venind pe Gîrloagă, dar se risipea numaidecît ca o nălucire şi rămînea însetată de făptura lui.

„Unde pune neica mîna... Lino, măi...
Simţi că te dogoare luna... Lino, măi...
Unde pune neica mîna... Leano, Lino...
Cînd te ţine neica-n braţe... Lino, măi...
Nu mai vezi că-i dimineaţă... Lino, măi...“

Nu venise călare. Lăsase murgul în spume la bordei... la Ion. S-a lungit tăcut lîngă ea... Ea a îngheţat ca lîngă un strigoi. Pe urmă s-a dezgheţat... „Unde pune neica mîna, simţi că te dogoare luna"... Neica i-a vîrît mîna în sîn. O dată cu ţîţişoara stîngă i-a prins şi inima.

Pe Miai l-au bătut la curte de l-au snopit. Atîta şi-a ferit, ochii şi dinţii. Cînd îl croiau cu gîrbaciul simţea arsura, simţea sîngele curgîndu-i pe coapse, dar ca să poată îndura, se gîndea la altceva... Se gîndea la Nica... Pînă la urmă a avut dreptate, n-a murit. L-au oblojit vecinele... i-a cîntat Nica... şi-ntr-o lună au trecut şi astea. Omul sărac dacă iubeşte trebuie să ştie să îndure, că atîta i-a mai rămas, se gîndea Miai. Şi ceilalţi din sat, la fel cu el.

•

Ce a urmat apoi a fost de mirare pentru tot satul... Miai s-a mutat la moş Truţă în bordei — dinspre partea eleşteului — şi a ieşit în rînd cu oamenii la muncă. După vreo săptămînă nu mai era în rînd, ci în frunte... A fost o vară secetoasă şi dogorîtoare...

Grîu se făcuse puţin, dar, oricît de puţin, secerişul fusese tot atît de greu ca şi mai înainte... Ba şi mai greu, că trebuia să se aplece şi mai mult şi să se chinuie să prindă cît mai multe fire, că erau rare.

Au ieşit mai întîi pe lanurile boiereşti. Trei săptămîni au avut de trudit pe ele... Îi erau picioarele şi mîinile însîngerate ca şi ale celorlalţi, îi ardeau ochii de năduşeala care i se scurgea printre pleoape, îl năucea soarele în ceafă, îi ardea gura de sete şi-i crăpaseră buzele ca la toţi ceilalţi, dar el se gîndea la altceva şi parcă nu mai simţea nimic... Se gîndea că o să-şi facă în toamnă o căsuţă a lui şi că după Crăciun face nunta cu Nica...

Ceea ce îndura greu de tot era să stea cocoşat, ca să taie grîul de la rădăcină... Din zori şi pînă seara, căci soarele apunea tîrziu. După un timp simţea şalele doar înţepenite... Se îndrepta, se răsucea şi iar se apleca... Pe urmă începea o durere de parcă-i strîngea cineva în cleşte şira spinării în dreptul buricului... Spre seară rămînea încocîrjat şi-l durea şi mai rău, cînd încerca să se îndrepte din şale.

Greu a fost şi la treieratul cu caii. Îi venea să-şi scuipe bojocii în care simţea usturimea prafului şi a cojilor spulberate... Era o zăpuşeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsuflarea. În jurul pleoapelor, năduşeala şi praful făceau un fel de noroi care-l orbea. O vedea lîngă el pe Nica cu ochii lipiţi ca la soboli, cu părul cărunt subt cîrpa de pe cap, cu buzele arse... Ridica grîul cu lopata şi ea. Şi nu se mai sfîrşea... Cînd lăsau lucrul pe lanurile boiereşti, oamenii trudiţi cădeau ca dobitoacele vlăguite.

— Unde vă mai duceţi, mă ? Nu vedeţi că să înnoptează, se minuna Vasile al lui Mînjoc, care parcă avea oasele frînte... Aşterneţi ţolu şi hai să ne odihnim o ţîră, că dă cu noapte iar începem.

Oamenii se minunau cînd vedeau că Miai, Sultana, Ion şi Maria lui, Toma, fratele ăl mai mic, care împlinise de curînd şaptesprezece ani, nu se odihneau... Porneau năuci peste gîrlă, în jos de pădure, unde-şi aveau pogoanele luate pe seama lor. Miai îi înnebunise pe toţi. Abia se ţineau de el.

An greu, n-au ieşit decît trei-patru saci de pogon. N-au putut duce acasă decît un sac de fiecare bordei... Luaseră în iarnă de la boier cu împrumut, şi acum datoria trebuia întoarsă. Şi ei încă tot s-au ales cu ceva, dar cei care n-au muncit şi noaptea, au pierdut tot, că a început o săptămînă de ploi mari şi s-a scuturat grîul pe cîmp şi mai ales a mucegăit.

După ce au dus grînele la Zimnicea, oamenii au mai putut să răsufle aşteptînd încă o praşilă a porumbului, dacă va fi nevoie, adică ar fi putut să răsufle, dar au fost chemaţi la curte la podvadă, că boierul vrea să-şi ridice lîngă conac, în curtea din spate, un pătul nou. O parte din ei trebuiau să meargă la pădure să taie arini drepţi, alţii îi cărau cu carele... Ceilalţi munceau alături de dulgheri, subt porunca lor... Oamenii cuprinşi de deznădejde şi de furie scrîşneau din dinţi... Dar ce puteau să facă?... Podvada era podvadă... Meremetul era meremet.

— Pravila nu cere să facem dîn nou, a strigat cu ochii însîngeraţi Miai către logofăt... Pravila cere numai să meremetisim pă cele care au nevoie...

Logofătul Beaşcă fu gata să-l plesnească peste faţă.

— Iotă-te la el!... Ai citit tu pravila, mă, Dumnezeu mă-ti...? Hai? îl înveţi tu pă boier ce e pravila, mă?

Miai nu se mai putu stăpîni.

— Io plec acasă... Fie ce-o fi... M-am săturat... Nu mai pot. Şi porni năuc. Sultănica alergă după el şi-l întoarse din drum.

— Neică, trece şi asta...

— Încep să cred că nu mai trece, mă, fată... Şi dete cu pălăria, soioasă acum, de pămînt.

A mai fost bătut o dată. Beaşcă, lung şi deşirat, o tot trimitea pe Sultana să aducă saci dintr-o magazie desnică. Pe urmă se îndreptă şi el într-acolo, cu gîrbaciu de gît... Miai aşteptă puţin şi se luă după el. Îl găsi încercînd să-i răstoarne fata pe un morman de saci goi... I-a înfipt mîna în gît, cu toate că Beaşcă îi arsese faţa cu gîrbaciu.

Au sosit oamenii să-l împiedice să facă moarte de om... Sultana cu ochii scoşi din cap de spaimă s-a agăţat de braţele lui.

— Ne pierdem cu toţii, nea Miai... Ne nenorocim...

Şi-a desfăcut braţele de pe grumazul logofătului speriat, care a înţeles să tacă şi să aştepte altă zi ca să se răzbune.

I-a venit vremea răzbunării după culesul porumbului.

Era după Ziua Crucii, începuse culesul viilor. Boierul avea şi el o vie de aproape saizeci de pogoane, chiar peste drum de conac, în spatele bisericii, pe costişa dulce a dealului, cu faţa cam spre miazăzi. Cum am zis, nu era chiar un deal, căci nicăiri ridicătura de pămînt nu trecea de înălţimea unui copac mare, dar lung era, că se topea încet, încet, în jos, după un sfert de poştă, spre cîmpie. Dinspre sat, aşa cum era el aşezat pe drumul de ţară, părea însă deal şi din pricină că marginea viei, deasupra satului, era străjuită de un şir de nuci mari, rotaţi, care astfel mai înălţau încă o dată ripa. Aşa cum era însă acel deal, care nu era decît malul ridicat al luncii Argeşului, ale cărei ape le desparte de şuvoiul gîrlei, adăpostea satul dinspre miazănoapte-răsărit. Tocmai pe partea dinspre gîrlă se plimba, în după-amiaza asta de toamnă însorită, postelnicul Medeliogiu, lucru cu totul neobişnuit în acea vreme, cînd boierilor le era frică să meargă pe jos, fie şi cîţiva paşi, ca să treacă uliţa. De altfel nici nu prea avea cum, căci nici nu aveau încălţăminte potrivită pentru asta. Meşii lor atîrnaţi de tuzluci, ori cizmele uşoare de saftian roşu nu erau de purtat decît prin casă. Dar boierul Medeliogiu era un boier înaintat, care ştia carte multă. Purta anteriu de suvai de culoarea vinului, peste care era încins cu şal persan, iar pe deasupra îmbrăca fermeneaua de pambriu verde. În cap purta un cauc roşu de Tunis, dar de la tuzluci în jos avea un fel de iminei de piele de viţel, pe care-i purta doar la moşie. Aci, în marginea viei dinspre gîrlă, îşi făcuse el un fel de chioşc, unde, aşezat turceşte pe covoare şi perine, citea cu picioarele îndoite subt el. Învăţase la Sf. Sava, la Academia grecească, şi fusese în slujba lui Caragea înainte de a-şi

cumpăra moşia. *Delphine* de M-me de Stäel [1] şi mai ales *Atala* a lui Chateaubriand [2], pe care o recitea chiar acum, îi dăduseră gustul pentru frumuseţea naturii. Ar fi putut să contemple acest măreţ şi molcom apus de soare, întins ca o imensă coadă de păun peste pădurile care începeau să ruginească, de sus din foişorul conacului. Aci în vie se simţea însă, sub nucul copleşitor, el însuşi în sînul naturii, se înfrăţea cu natura, aşa că în descripţiile pe care le citea. Era un visător de felul lui, cu idei liberale, membru al Eteriei. Fugise dezgustat de la curte, după ce făcuse avere. La Bucureşti, la unele conace se întîlnea ades şi cu unii boieri, la fel de înaintaţi ca el, cu care ar fi vrut să înceapă o mişcare de cărvunari şi în Ţara Romînească, aşa cum se lucra de zor, în taină, în Moldova. Altfel era un ins mic de statură, firav ca înfăţişare, negru-gălbui la chip, cu faţa scăzută, delicată şi osoasă în acelaşi timp. Ras la tîmple şi la ceafă, purta o mustaţă neagră şi întoarsă, ca o lipitoare, în jurul gurii mari cu buze subţiri.

Soarele îşi strînsese snopul nemăsurat de raze şi căzuse de cîteva clipe ca o tipsie roşiatică în ceaţa de dincolo de dealurile şi muscelele care creşteau spre Cîmpulung. Mai aproape, altă ceaţă uşoară, mai mult simţită decît văzută, se ridica încet, ca o respiraţie, de peste păduri, de peste ape... N-ai fi putut să spui unde e anume, căci avea în liniştea pulberii ei reci ceva din însăşi înserarea pe care o vestea, aşa cum vestea în acelaşi timp şi începutul toamnei. Medelioglu mergea cu pas uşor, cu făptura lui, spre conac, şi tocmai deschisese din nou cartea cu coperta mătăsoasă, ca să verifice nişte pasaje pe care le spunea în gînd, pe dinafară, şi nu era sigur de un cuvînt... Tresări, căci lîngă el, la cîţiva paşi,

[1] *Madame de Stäel* (1766—1817) — scriitoare franceză, precursoare a romantismului.

[2] *François René de Chateaubriand* (1768—1848) — poet şi literat francez, autor a numeroase elegii, poeme, povestiri etc.

se oprise, gîfîind, fiindcă venise se vede în fugă, cu pălăria ruptă în mînă, Toma, fratele lui Găman.

— Boierule, măria-ta, unde e crama... ?

Postelnicul îl privi mirat, cu ochii mari şi lăcrămoşi aţintiţi asupra lui, şi îl întrebă moale :

— Pe mine mă întrebi ?

Băieţandrul, căci nu avea decît şaptesprezece ani, răspunse amărît :

— M-a trimis logofătul Beaşcă să aduc trei coşuri goale de la cramă şi m-am rătăcit pă potecile astea, dîn vie, că toate-s la fel...

Postelnicul murmură şi mai moale, pentru el însuşi parcă :

— Şi mă întrebi pe mine... ?

— M-a trimis logofătul Beaşcă şi nu am întîlnit pă nimeni... nu ştiu seama în vie, măria-ta, spuse Toma, cu ochii încălziţi şi rîzînd fericit că boierul îi vorbeşte atît de frumos...

— Aşteaptă...

Postelnicul vîrî cartea la brîu şi lovi din palmele lui negricioase, mici şi subţiri.

Apăru un om cu cămaşa udă de scursoare din coşul cu struguri, cu chica înăclăită de sudoare.

— Cheamă dumneata aici pe Beaşcă... Medelioglu spunea dumneata chiar şi sătenilor.

Logofătul veni în fugă şi se opri speriat lîngă boier.

— Am venit, măria-ta, dar în clipa aceea îngheţă pe loc, mai speriat încă, fiindcă văzu buzele moarte ale boierului frămîntîndu-se uşor şi ochii ieşiţi încă mai în afară din orbite decît de obicei. Îl ştia şi înţelese că s-a întîmplat o nenorocire.

— Dumneata l-ai trimis să mă întrebe pe mine unde e crama ?... întrebă postelnicul cu miere pe buze.

Logofătul începu să tremure.

— Măria-ta, nu l-am... Nu sfîrşi vorba şi se năpusti turbat, cu pumnii, asupra lui Toma, care, luat repede,

încercă să se dea înapoi şi se împiedică de o joardă de viţă... Născătoarea cui te-a făcut... Paştele şi grijania... Pe măria-sa ţi-ai găsit tu să-l întrebi ? Mă... io te omor.

L-a lăsat jos căzut, năuc, şi s-a întors către boier.

— Măria-ta, ăştia din neamul lui Firu sînt nişte blestemaţi dă-ţi vine să le crăpi capu.

Boierul rămăsese tot timpul nemişcat, numai buzele i se strîngeau într-una... Îl privi cu ochii lăcrămoşi pe logofăt şi-i spuse subţire :

— Să-ţi iei catrafusele şi să te muţi în sat...

Beaşcă încremeni, de parcă ar fi fost lovit în moalele capului. Îl cunoştea prea bine pe boier şi ştia că nu-l va scoate din pîine, ca să-l trimită la bordei... Pricepu că vrea să spuie cu asta doar că nu e mulţumit de bătaia pe care i-a tras-o lui Toma... Se năpusti deci iar asupra flăcăului, care abia se ridicase de jos şi tot nu pricepea ce se întîmplă cu el, nu înţelegea de ce e bătut. Îl prinse cu amîndouă mîinile de cămaşă, ca şi cînd l-ar fi strîns de gît, şi, smucindu-l spre el, îl trînti iar jos. Urla, înjurîndu-l, lovindu-l. Îl călca acum în picioare, cînd începu să se adune lumea care era la culeş şi care auzise urletele logofătului. Vasile al lui Dedu pescarul, prieten de-al lui Toma, tot în anii lui, alergă la Găman.

— Nea Miai, hai repede că-l omoară Beaşcă pă Toma...

Miai lăsă jos coşul cu struguri pe care îl ducea la cramă şi, cu şiroaie de zeamă curgîndu-i pe gît, alergă spre nucul unde vedea că se duc şi ceilalţi. Îşi făcu loc într-un suflet şi, îmbrîncindu-l pe Beaşcă, îl luă pe umăr, îndoit de mijloc, pe Toma, care era moale şi mereu năuc. Beaşcă îl lovi în ceafă şi pe Miai...

— Hristosu mă-ti şi al lui tat-tu, acolo în groapă unde sînt amîndoi, că nu v-au învăţat cuviinţa şi cum să vorbeşte cu boierul... Şi iar alergă, îl ajunse pe Miai, şi-i mai trînti un pumn în ceafă.

Alergă şi Ion, care-l văzu doar din spate pe Miai coborînd cu Toma atîrnat pe umărul lui. Întrebă în jurul lui nedumerit :

— Vere, ce să întîmplă...? Ce fuse ?

Vasile al lui Mînjoc, un bărbat bine legat, cu faţa uscată, om cam de vreo patruzeci de ani, îi răspunse uitîndu-se mereu după Miai :

— Nărodu dă Toma a făcut-o dă oaie... Şi începu să rîdă... Auzi... l-a întrebat pă boier unde e crama... A luat oleacă dă bătaie.

Întîmplarea li se păru oamenilor atît de năzdrăvană, că începură să rîdă acum cînd aflară despre ce e vorba.

Ion se cruci...

— L-a întrebat chiar pă boier...? Tocma pă boier ? Să vede că i-a luat Dumnezeu minţile. Şi alergă după cei doi.

Oamenii se adunau acum în faţa cramei, minunîndu-se de nerozia lui Toma.

Duţă Căciulămare, un vlăjgan, altfel om în toată firea, cam borţos, se scărpină în cap...

— Mă, prostu tot prost... Acu, Toma ăsta, deh... ştie să citească... Aşa spune popa Gheorghe, că zice că l-a învăţat el buchile. Da' mai bine îl învăţa cum să vorbeşte cu boieru...

Dacă unii găseau întîmplarea glumeaţă, alţii erau de-a dreptul întărîtaţi. Găseau o necuviinţă supărătoare în felul cum se purtase Toma... Cum să se poată uita flăcăul pînă într-atîta ?

Postelnicul Medelioglu porni încet pe tăpşanul din marginea viei spre conac... Nu se vedea asta subt anteriu şi fermenea, dar făptura lui mică tremura de supărare... I se păru nemaipomenit ca un ţăran de pe moşia lui să-şi îngăduie obrăznicia să-l întrebe pe el unde e crama... Cu cît se gîndea mai mult, cu atît vedea în această întrebare un înţeles mai supărător. Va să zică ăştia erau ţăranii de pe moşia lui...? Medelioglu era şi el de aceeaşi

părere, ca mai toți boierii, că țăranul trebuie să fie pătruns pînă în adîncul ființei lui de teamă față de stăpînul moșiei... Să devie, cînd era vorba de boier, o unealtă necugetătoare... care să primească orice măsură fără să crîcnească, să îndeplinească orice poruncă fără să se mai gîndească, dintr-o dată, ca de spaima morții... Țăranul trebuia să fie crescut nu ca un om, ci ca o specie aparte, căruia respectul față de boier trebuia să-i intre în sînge din tată în fiu și din generație în generație. Această impunere a „semnelor exterioare" nu era o toană individuală, ci o străveche politică de castă. Trebuia ca supunerea, cu toate reflexele ei, să devie la sătean, la cei de jos, o a doua natură... Nu ca să-i facă lui plăcere, ci fiindcă era pătruns de adevărul că numai așa se putea întări o clasă, aleasă cum se socotea ea, dar atît de puțin numeroasă, care stăpînea totul și ținea un popor întreg în robie.

De altfel același lucru era valabil la altă scară și în sînul societății alese, de cine o fi fost aleasă, însăși. În aparență faptul petrecut nu avea nici o însemnătate. A întrebat, altfel cuviincios, un țăran pe boier unde e crama... Dar boierii erau pătrunși de sensul pe care-l aveau și în societatea lor, în această vreme, semnele exterioare ale respectului, ca și în genere orice chestiune de „prescanță", cum spunea marele logofăt Costache Cantacuzino. Știau bine de ce aveau aceste semne exterioare o tărie de fetiș. Dacă singur nu-ți păstrezi, clipită cu clipită, rangul și lași pe altul să-ți treacă înainte, apoi lucrul acesta se află numaidecît, că lumea-i mică, și toți cei din urma ta cred că a sosit timpul să-ți treacă și ei înainte. Nu putea fi altfel în societatea în care meritul personal nu juca aproape nici un rol, ci se prețuiau numai formele lui corcite. Pentru „păstrarea rangului" se dădea o luptă în felul ei necruțătoare, și fiecare înțelegea de altfel „drama" celui ce nu mai poate trăi după rangul său... (Cu condiția să nu fie în conflict

cu el, cu acest fiecare, căci atunci fiecare era fiară.) Boierul nu mergea pe jos și nu intra în genere într-o curte străină (de boier superior lui în rang), pe jos, tocmai pentru ca să nu se întîmple vreo confuzie supărătoare... Să nu-l oprească în cale vreun mojic cumva ca să-l întrebe cît e vremea — tocmai pe el — sau să nu-l privească de sus slugile în casa în care intra și să-l îndrepte pe ușa din dos... O astfel de întrebare aflată numaidecît se comenta cu răutate, și personajul devenea ridicol, adică începea să se descompună social (cînd nu avea alte mijloace, de pildă, puterea de slugă de casă domnească, ori bani mulți, ca să repare răul). Armele care se încrucișau acum în lupta pentru slujbe nu mai erau spadele, ci intriga, dar mai ales ridiculizarea. Ridicolul ucide, s-a spus, dar ucide numai pe cei care depind de alții într-un fel ori altul, pe subalterni ori pe snobi care vor să pară, măcar, dacă nu pot să fie, ceea ce nu sînt. Neavînd ce face, boierii stăteau la taifas și ascultau, înveselindu-se, fel de fel de întîmplări cu semeni de ai lor ridiculizati.

*

L-au oblojit și pe Toma vreo două săptămîni pînă l-au pus iar pe picioare... Dar abia l-au pus pe picioare și iar l-au chemat la curte, pe el și pe Miai... Fusese găsit într-o luni de dimineață Beașcă lungit pe marginea drumului, cu un sac în cap... I se sfărîmaseră toți dinții și avea chica năclăită cu sînge închegat...

— Ăștia ai Firului nu să mai astîmpără, rosti dezgustat logofătul Dobre... Trebuie să facem ceva să le intre mințile în cap.

De altfel tot satul fu de părere că isprava nu putea fi decît a lui Miai și a lui Toma... La curte se știa însă că de trei zile Miai era la podvadă în sus de Stîlpeni, ca să aducă lemne pentru conac. Nu era singur. Erau cu

Clubul cărții digitale 2024

el şi alţi săteni, ca şi celălalt logofăt, Core. Aşa că bănuiala căzu numai asupra lui Toma... Îl bătură bine, dar de data asta mai cu socoteală. Nu numai că oamenii curţii se bucurau de păţania lui Beaşcă, dar istoria asta le făcuse oarecare plăcere şi celorlalţi, care nu-l puteau suferi... Cum cel bătut, logofătul, avu o săptămînă capul cu o baniţă, căci era legat cu trei ştergare şi urla noaptea de durere, deoarece îi mai rămăsese nescoşi colţi de măsele sfărîmate, cercetarea a trebuit s-o facă Ţurloaie, al treilea logofăt. Acesta lovi mai cu inimă şi-l lăsă pe Toma să lămurească în aşa fel lucrurile, că nu ieşi nici el vinovat... Vreo zece zile stătu băiatul culcat cu faţa în jos. Trecu şi asta.

*

Mai prost fu însă că în toamnă, după ce se trudiră greu la culesul porumbului, întîi pe tarlalele boiereşti, apoi pe ale lor, în burniţă, cu feţele scrijilate de foile înalte şi uscate, căci pentru porumb fusese un an bun, ai Firului aşteptaseră zadarnic aproape două săptămîni să vie logofătul Beaşcă să ridice partea cuvenită boierului (două din cinci, în loc una din zece, cum s-ar fi cuvenit, căci doar făceau şi clacă pentru aceste pogoane). Nu s-au ales deci cu nimic nici din porumb... Cînd peste cîteva zile a fost să se împartă iar pogoanele, pentru anul viitor, pentru cei care întîrziaseră ori îi întîrziaseră logofeţii ca să-i frece, lui Găman i se dădură nişte rîpe pietroase, iar pe Ion îl trecură cu cele cinci pogoane pe marginea eleşteului, lîngă moş Truţă, unde era pămîntul clisos.

*

Cei trei se întrebau dacă nu e mai bine să-şi ia lumea în cap şi să plece în codru... Era pe atunci unu, Radu al lui Anghel, care dijmuia ciocoimea pe trei judeţe.

Toma, cel puţin, spuse că el nu mai vede cum ar mai putea să mai rămînă pe moşie, în duşmănie cu boierul şi cu logofeţii lui. Într-un fel ori într-altul, ăştia voiau să-i împingă ori la omor, ori să-i ducă de vii în mormînt. La drept vorbind puteau să facă şi una, şi alta. Ion îl privi cu ochii săi cenuşii în faţa tăiată parcă în lemn. Era însurat de doi ani şi i se născuse o fetiţă, Lisaveta, chiar în vară.

— Unde să mă duc io cu nevasta şi copilu...? Aci, în satu ăsta, sînt rădăcinile mele, aci rămîn... Buruienile că sînt buruieni şi cad lîngă rădăcinile lor. O să mă petrec şi io ca ăi dînaintea mea, dă nu să poate altfel... O să cad pă loc, acolo unde îmi sînt rădăcinile.

Nici Miai nu voia să audă de haiducie. Ceea ce voia el acum era să aibă o cocioabă a lui. Să ia de nevastă pe Sultana, să muncească alături de ea şi să doarmă nopţile acasă, în pat cu nevasta lui.

Se îndîrji şi mai mult în încercarea de a se face, cu orice preţ, om în rîndul lumii, cum zîceau bărbaţii din sat... Începu să-şi care şi pentru el căci lungi şi bîrne, ca să înceapă la primăvară căsuţa. Cu o singură odaie deocamdată... Munceau din zori şi pînă în noapte, şi el, şi ea, de se speteau.

Vara, Miai şi Sultănica adormeau frînţi de oboseală, căzuţi pe unde găseau, nu le mai ardea nici de dragoste, nici de nimic, dar se simţeau bine unul lîngă altul... Simţea o dulceaţă în munca femeii alături de el, deşi n-ar fi vrut s-o vadă trudind atîta, că se urîţea din zi în zi, dar muncea şi el cît cinci, munceau amîndoi, ca să se ţie împreună. Şi cînd oboseau erau alături, împreună şi în oboseală. Fu mai greu după ce căzuse bruma... Se înghesuiau în bordeiul lui moş Truţă, toţi trei, că la Ion în tindă dormea Toma şi n-ar fi putut să-şi ducă femeia acolo... Dar era greu de tot. Îl trăsnea duhoarea de cojoc vechi şi prost argăsit, de obiele şi opinci murdare, de găinaţ de pasăre, de porc ţigănesc,

căci îl ţineau şi pe el în bordei, mirosul greu noaptea de oameni hrăniţi cu mămăligă şi ceapă, ori cu fasole, murături şi varză acră... Murgul şi-l ţinea subt o aplecătură pe care o făcuse el dintr-o leasă de crengi uscate. Îl ferea dintr-o parte cu coceni cam mucegăiţi de ploaie, pe care pînă la urmă îi aduseseră de pe cîmp... Lui Miai îi venea uneori să-şi ia cîmpii, dar îşi zicea mereu că e doar un hop greu de trecut şi că pe urmă, cînd vor avea odăiţa lor, va merge mai uşor. Era în el o sete neostoită acum să-şi aibă şi el casa lui, vita lui, muierea şi copiii lui... Îşi căuta casa ca un cîine culcuşul. Adunau din greu, dintr-un drum sau două pe care le făcea el, cu carul lui Ion, ca să-şi poată cumpăra Sultana, de nuntă, opinci noi, bine argăsite, de la Piteşti, poate şi vreo ie de mătase cu in, ori un mintean.

Într-o zi, Ignat Secu vru să cumpere de la Bucureşti o icoană pentru care se tocmise mult în primăvară, dar se scumpise la trei lei şi n-o luase. O icoană muscălească, cu raiul şi iadul în culori vii, zugrăvite pe sticlă. Acum îi părea rău, căci visase de curînd că îl certa muierea că de ce n-a cumpărat icoana... Că d-aia s-a îmbolnăvit fecioru-su, Drăgan, de lingoare, de zace năuc ridicîndu-se în picioare de fierbinţeală şi vorbind ca neoamenii. Îi dădu lămuriri despre prăvălie şi socoti că e destul de deştept ca s-o nimerească. Fu un adevărat chilipir pentru Miai, căci, la întoarcere, Ignat Secu, mulţumit, îi dădu doisprezece lei. Cam atîta ar fi plătit şi drumul cu căruţa poştii, luată de la Mărunţişu. Fu lucru potrivit şi pentru murgul lui Miai, care stătuse prea mult şi tînjea nerăbdător după drum. La Bucureşti mai cîştigase un leu şi mîncarea, că ajutase la descărcatul unor butoaie cu vin... Pe drum, cu leul cîştigat, cumpărase un purcel de lapte să-l aibă de Crăciun, pînă la nuntă, cînd avea să taie porcul cel mare... Pînă la Crăciun, cu ce s-o găsi pe ici, pe colo, îl fac de douăzeci de ocale, se gîndea omul. A fost mare veselie în bordei cînd

s-a întors. Miai începu să guste şi mai mult bucuria de a fi la casa lui, de a fi aşteptat şi el să vie şi pentru altceva decît pentru aşternut. Dar lipsurile erau tot mai grele. De la o vreme, mîncau dintr-o mămăligă două zile, iar fasole n-aveau decît o dată pe săptămînă. Mai mult zeamă goală. Se mulţumeau şi cu două-trei cepe zdrobite cu pumnul.

*

Toma era însă din ce în ce mai otrăvit. Nu mai vorbea decît de plecarea din sat. Într-o zi îl întîlni pe Beaşcă tocmai cînd urca pe Gîrloagă spre bordeiul Stanchii, cu care vorbea de astă-vară, de la o furcărie. Vru să treacă mai repede, ca să-l ascundă clinul văii, dar Beaşcă opri calul cam înspre el. Avea două pistoale la brîu.

— Ia stai, mă... Unde dumnezeu mă-ti fugi... ?

Toma se opri locului cu sprîncenele uşor ridicate a nedumerire... Beaşcă, de la bătaia pe care o mîncase, vorbea fonf şi abia se înţelegea ce spune. O clipă se gîndi să-i sfărîme şi fălcile, dar văzu pistoalele şi se stăpîni. Ascultă, frămîntînd cu piciorul gol clisa văii.

— Aud că ai gînduri dă plecare...? Tu nu ştii că eşti omul boierului ?

— Păi... cum asta ?

— Păi, ai împlinit optsprezece ani, nu ?

— Ei şi...

— Apăi ce pîine ai mîncat pîn' la vîrsta asta ? N-ai mîncat pîinea boierului ? Eşti dară omul lui...

— Da' dă ce sînt omul lui ?

— Mă, tu eşti prost, ori te prefaci ? N-auzi...? Oricine să naşte şi creşte pă moşia boierului şi mănîncă pîinea lui e omul lui. Să vii mîine să-ţi dau două pogoane pentru la primăvară, să le pui cu porumb şi orz... Dumnezeu mamii tale, credeai că ai scăpat dă mine...? Pînă nu-ţi frîng oasele nu mă las.

Dacă i s-ar fi pus obezi la mîini și butuc cu lanț de picioare, Toma nu s-ar fi simțit mai legat.

S-a dus a doua zi... Ce era să facă ? Și i-a dat și lui vreo două pogoane pe rîpa gîrlei, dar nu lîngă Miai, ci mai departe. Pentru ele avea să facă zile de clacă, douăsprezece pe hîrtie, peste șaizeci de fapt, cele mai bune de muncă din puținele zile bune ale anului, avea să ajute la meremetisirea pătulelor și grajdurilor conacului, avea să care saci în spinare. Podvezi nu făcea, căci deocamdată nu avea boi și car.

În decembrie, Miai și Sultana nu mai avură nici un găvan de mălai în casă... Fură nevoiți să vîndă purcelul pe mai puțin de o baniță de grîu... Jumătate din făină, făcură socoteala s-o păstreze pînă la nuntă... Făcură Crăciunul cu Ion și nevastă-sa, care era însărcinată din nou... Acesta tăiase un porc, mai mult godînac, care nu se îngrășase, dar trebui să dea mușchiul și două pulpe la conac, așa cum era pravila, partea lui și partea lui Miai și, află acum, cu spaimă, trebui să dea și pentru Toma.

— Neică Beașcă, fii omu lui Dumnezeu, nu rupe inima omului. Dăm la curte mușchiu dă Crăciun, drept chirie pentru locu dă casă din vatra satului... Da' nici Miai, nici Toma n-au casă, n-au bordei. Atunci dă ce să plătească ? Dreptu-i asta ?... Stai și dumneata și judecă...

— Nu și-au făcut bordei că sînt puturoși... Ce, boieru e dă vină că nu și-au făcut bordeiu ? Ei, mama voastră dă porci dă cîini, că nu mai știți ce să născociți.

Ion clătină din cap amărît :

— Mm... da...

Dar Beașcă se înfurie :

— Cum „mmda", mă ?... Cum „mmda"... E drept ori nu e drept ca să plătești pentru locu dă casă ?

Ion oftă :

— O fi drept...

Beașcă se înfurie :

— Ce tot oftezi, mă, paștele mă-ti... ? E drept ori nu e drept ? Spune !

Ion privi, așa în gol, și nu mai oftă...

— E drept... e drept...

— Hai, cară-te în aia a mă-ti și mîine să-mi vii cu porcu la curte.

Tot satul înjura... că doar cu înjurătura, ziceau, își mai scoate omul din necaz. Dar așa... mai cu socoteală. Despre Beașcă toți știau că e gură spurcată. Ceea ce durea era că el înjura și cînd nu trebuia. Înjura și cînd înjurătura intra ca un cuțit în inima omului. Era din caleafară de ticălos... soi porcesc.

Cam după Crăciun se opri în poiana răscrucii o sanie cu coviltir de rogojini. Sub coviltir erau cîțiva saci cu prune afumate... La car erau înjugați doi boi, ici, colo negri, restul fumurii, cu oasele șoldurilor tare ieșite... Mîna carul o fată cam de douăzeci de ani, iar subt coviltir, pe un cojoc mare, dormea, pare-se, un bătrîn. Opriseră lîngă puțul cu cumpănă din care ieșeau aburi, căci era un ger cumplit. Copiii nu se sinchiseau de asta. Cu picioarele înfofolite în obiele mai mult decît în opinci parcă se dădeau pe derdeluș... Săniuțele lor coborau în chiote pe drumul de la biserică spre poiana răscrucii. Unii se urcau pe mal sus, și pînă jos la puț nu se mai opreau... De răsturnat nu se puteau răsturna, căci tălpigile lor erau două bucăți de lemn, groase cît brațul și ascuțite, încovoiate spre vîrf... De-a latul, bătute în cuie ori numai legate cu curmei, alte lemne mai subțiri... Zăpada era bătută, și ei alunecau strașnic. Oarecare primejdie era la cotul pe care îl făcea drumul la jumătatea rîpei, cînd coborîșul se îndrepta spre apus. Tare primejdioasă era însă încercarea unora mai răsăriți de a coborî, de la biserică în jos, rîpa de-a dreptul... Se năpusteau în jos, chiuind, cu astfel de iuțeală, că treceau peste răscruce, peste drumul de țară, pînă jos în Gîrloagă,

în fața casei lui Duță Căciulămare, lîngă puțul căptușit cu gheață. Mai în mijlocul poienii, Toma și ceilalți flăcăiandri se jucau de-a hererea cu codanele din sat. Toma era cloșca, de spatele lui se prindea Stanca, de Stanca se prindea Oagea, de Oagea, Rița și așa mai departe în șir, un flăcăiandru, o codană... Heretele era Vasile al lui Dedu pescarul, căruia avea să i se dea porecla Peștefript. Vasile, chiuind, se repezea să smulgă din șir pe cine-i plăcea lui, pe Safta lui Firică, dar cloșca, Toma adică, își apăra puii cu îndîrjire :

„Hu... hererea...
Hu... hererea...
Lasă-mi puii,
Că mă-nfurii..."

Vasile se repezea spre șir :

„Hu, pă ăsta o să-l iau,
Și-napoi nu ți-l mai dau... Hu..."

Încerca să prindă fata.

Toma se răsucea în loc, șirul tot se răsucea. Uneori se țineau strînși unul de altul, băieții ținînd fetele de sub sîni, ca uliul să nu poată smulge pe nimeni. Alteori răsucirea era așa de repezită, că șirul se rupea, și mai ales cei din coadă erau zvîrliți departe de-a berbeleacul în zăpadă. Dacă Vasile prindea un băiat, îi trăgea un ghiont prin mintean, dacă prindea o fată, o pupa hoțește pe obrajii rumeniți de ger, pe gura roșie și caldă care aburea.

Safta bălana, care vrea cu dinadins să fie sărutată de Vasile, cam înșela la joc și-și dădea drumul de flăcăul din fața ei. Șirul se rupea, și Vasile drept în ea se înfigea ca un uliu flămînd, dîndu-i afurisit minteanul la o parte. Multe fete ar fi vrut ca Toma, care era tot atît de înalt ca Vasile, dar mai frumos, să fie și el uliu. Dar Toma era mai sfios ca o fată mare, cînd era vorba de dragoste.

Cînd au văzut că sania de lîngă puț, cu boii jumătate negri și jumătate fumurii, nu mai pleacă, flăcăiandrii s-au

apropiat de fata care adăpase boii... Veneau dinspre Curtea-de-Argeș, mergeau la un conac spre București, ca să ducă încărcătura asta de prune boierești. Dar bătrînul se îmbolnăvise pe drum și gîndeau să miie în sat, că începuse să se însereze și se vestea o noapte geroasă. Nu știau unde... că pentru han n-aveau bani... S-au gîndit toți cum să facă, unde să-i ducă. Era greu... Oamenii aveau, cei mai mulți, o singură odaie pentru toți ai casei, ori numai un bordei. I-ar fi dus la Ignat Secu, dar Drăgan, flăcăul lui, încă nu se făcuse bine. Tocmai se frămîntau ce să facă și cum să ajute pe bietul om, cînd văzură coborîndu-și la vale nemaipomenita lui burtă, cu spaimă să nu dea vreo sănițuță peste el, pe popa Gheorghe. Cînd veni lîngă ei, întrebă, cu barba roșie încărcată de promoroacă, despre ce este vorba. Aflînd, le spuse să urce lîngă biserică, dacă pot, să dejuge boii în curte la el, ș-or să doarmă în bordeiul țîrcovnicului, care va dormi într-o odaie din margine, a popii, unde-și ține el acum niște cartofi, ca să nu înghețe. Popa Gheorghe avea o preoteasă hapsînă, apoi o fată de optsprezece ani, Tudora, de curînd măritată, în satul vecin, o altă fată, Lenuța, de doisprezece ani, care era tartora derdelușului, și un băiat, Mitică, de vreo unsprezece ani, care se certa și se bătea cu ceilalți copii, că nu aștepta să-i vină rîndul să se dea cu sănițuța.

*

Seara a fost clacă la Duță Căciulămare ca să curețe porumb de pe ștuleți. Bătrînul a rămas în odaia țîrcovnicului, la un foc bun de paie, iar fata, care se împrietenise cu ceilalți, a venit și ea la clacă. I-a minunat pe toți, căci și-a adus cu ea și cavalul... Nu mai văzuseră fată să cînte din caval... Și așa cînta, de n-au mai ascultat în seara aia flăcăii și fetele pe nimeni altul... Cînta din caval, se oprea, îi zicea din gură și apoi iar din caval... Mai tîrziu a cîntat și cîntece haiducești. Era o fată cu

fața aspră, cam urîtă, tare bărbată. Nici cînd a venit căldarea cu porumb fiert în trei ape, pînă înflorise tot, nu s-au îndurat s-o lase în pace... Toma asculta năuc.

După un timp a început să cînte și el după ea.

— Hai, Toma, învață-le și tu cîntecele astea, îl îndemnau flăcăii...

Mai ales cînd era cîte-o doină de dragoste, ei ar fi vrut să nu o uite, ca să rămînă în sat...

Două fete care aveau glas, Lica lui Dugău și Rița, sora lui Vasile, nu erau încă destul de coapte pentru astfel de cîntece... Toma cîntă de cinci-șase ori cu sîrguință, după fata aia, cîte o doină răscolitoare, cu chiuituri prelungi, întoarse din cap în piept:

„Dă cînd mama m-a făcut...
Tot în codru am crescut...
Nimenea nu m-a văzut...
Făr' luna și soarele...
Și cu căprioarele...“

Glasul fetei, cam aspru, gîlgîia cu patimă, lungind în unele locuri viersul și răsucindu-l apoi cu mînie:

„Căprioare,
Surioare,
Roadeți poala codrului,
Să-mi văd matca Oltului,
Unde Oltul ocolește;
Badea calu-și potcovește;
Cu potcoave dă aramă,
Ca să nu plătească vamă...
Și cu cuie dă argint,
Să n-atingă dă pămînt...“

Toma cîntă și el după ea.

— Dumneata ai viers frumos, îi spuse fata după ce-l ascultă cu ochii ei șterși ca oțelul, și-i păcat să nu le cînți cîntecele astea ale noastre. Pari și voinic și văz

ce sărăcie mare e în satu ăsta al dumneavoastră. Vă usucă, blăstematu dă boier... N-ar trebui să răbdați atît. La noi, flăcăii iau calea codrului... Sînt mai iuți dă mînă și mai sprinteni dă picior... Hei, să fiu și io flăcău...

Era numai pe jumătate. Avea un păr ca paiele, obrajii supți, ochii fără gene, era urîtă, e drept; nu era flăcău... N-a învățat toate cîntecele ei, în seara aia, Toma, dar vreo cinci-șase a prins și le cînta destul de bine... Fata a stat în sat ca la două săptămîni. Bătrînul nu s-a mai înzdrăvenit. Nimic nu i-a fost de ajutor. Căpătase aprindere la bojoci din pricina gerului, cînd adormise în carul cu coviltir. L-au îngropat în cimitir în marginea viei boierești, cam spre han. Apoi fata a plecat cu sania încărcată cu saci de prune afumate, boierești, la vale.

Cam după Sînt Ion, oamenii s-au pomenit în sat cu pîrcălabul cu căruța, însoțit de cinci slujitori ai zapciului, călări, luați dintre poterași. Au ridicat tot ce se cuvenea stăpînirii după socoteala lor... căci mai toți oamenii din sat fură găsiți că au datorii din anii trecuți. Lui moș Truță i-au luat porcul și păsările. Miai a prins de veste din vreme și a fugit cu calul în pădure, luîndu-și tot ce era al lui cu el. Lui Ion, care avea doi boi și trei vaci, i-au luat o vacă... Pîrcălabul a văzut fetița goleșă pe vatră, a văzut femeia borțoasă și s-a arătat mai cumsecade. S-a îndurat și i-a luat vaca stearpă, lăsîndu-i-le pe cele două pline cu viței.

— Acum vedeți și voi... Io nu dau vacile și porcii voștri la Vistierie... Că acolo nu să primesc vaci și porci... Nu-i așa? Io trebuie să prefac vitele, pă care le primesc dă la voi, în bani, nu? Ei, credeți că e așa ușor? Trebuie să mă rog dă negustori să le primească... Și dă multe ori nu scot nici pă jumătate dîn cît am socotit. Uite, am scris aici în condică. Ion sin Firu douăzeci și cinci dă lei. Ei, Dumnezeu știe dacă scot pă vaca asta stearpă și slabă,

care va trebui nutrită pînă în primăvară, mai mult dă cincisprezece... ăl mult douăzeci dă lei.

Aşa zicea el... Oamenii ce puteau să facă ? Îl ascultau tăcuţi şi-l credeau.

— Da' bagă dă seamă, mă Ioane, că văd că mai ai un rest dă patruzeci dă piaştri... Să nu-i uiţi, că sînt scrişi aici. Vezi, după Paşte, cînd o creşte preţul la vite...

— Aşa o fi... dacă e scris... Şi Ion îşi lăsă capul gînditor pe umărul stîng.

Februarie a fost luna cea mai grea... Erau aproape ameţiţi de nemîncare toată ziua... Au încercat să-şi înşele foamea şi cu coceni de porumb, fierţi.

Oamenii din sat, care trecuseră de mult de fundul sacului, s-au împrumutat cît s-au împrumutat prin vecini, apoi s-au dus pe rînd la curte.

I-au înjurat cît i-au înjurat logofeţii, dar după ce i-au scris iar în catastive, măcar nu s-au întors cu mîna goală.

Nu numai lui moş Truţă, dar nici lui Ion Firu n-au vrut să-i dea nimic. Toma se gălbejise la faţă şi părea buburos.

— Neică Ioane, neică Miai, ăştia vor să ne ducă dă vii în mormînt... Vedeţi bine că sînt hotărîţi să sfîrşească cu noi... Dacă nu murim în primăvara asta, apăi ne prăpădim în primăvara viitoare.

Miai se săturase şi el de sărăcie... Sultana se urîţise de tot... Era acum deşelată şi slabă, pămîntie la faţă, cu buzele crăpate... De nuntă din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum cînd pîrcălabul le luase porcul.

Într-o zi, Ion se hotărî să vîndă o vacă. Nu mai găsea nici coceni să-i fiarbă.

Cu vreo săptămînă înainte, moş Truţă se dusese la Ignat Secu şi-i ceruse un sac de mălai, cu împrumut.

— Cum împrumut, mă Truţă ? l-a întrebat acesta aspru. Cum împrumut ? Şi la vară dă unde ai să-mi dai ? Că eşti vîndut boierului pă cinci ani... Am făcut şi io ceva porumb, nu prea mult... ce să poate face pă cinci pogoane... Adică... ce mi-a mai rămas din ce mi-a luat boieru. Nu mi-a ajuns. Am vîndut doi boi, ca să cumpăr

porumb. Dar pot să dau io cîte un sac dă porumb fiecărui om nevoiaş din sat ?... Ştii cît dă greu mi-a fost cu flăcău bolnav...

— Ne prăpădim cu toţii, mă omule... ajută-ne !

— Nu pot... Uite, ca să nu zici că ai bătut la uşa mea şi ai plecat cu mîna goală, uite... să-ţi dau un găvan, două de mălai, aşa dă la mine, cum am dat la ăilalţi. Cu împrumut nu pot să dau...

Într-adevăr aşa făcuse cu cincizeci-şaizeci de familii.

Nu lăsase pe nimeni să plece cu mîna goală, dar fiecare înţelesese că încă o dată nu mai poate încerca.

Ion nu avusese curajul să încerce în nici un fel. Se pregătea să plece cu vaca la Găeşti, la tîrgul de săptămînă, cînd fu chemat de Ignat la el. Casa acestuia, casă mărişoară, cu două odăi şi cu tindă, cu coşare în curte, căci omul avea opt boi zdraveni şi vreo zece vaci, mai avea şi oi destule, cu pătule, deşi grîne nu prea avea de unde să facă, fiindcă n-avea nici el pămînt — era tot clăcaş, dar măcar vindea vite şi cumpăra. Cumpăra grîu, cumpăra porumb, cumpăra şi orz, că avea şi doi cai. La poartă făcuse o laviţă, pe care acum îl scosese din casă pe Drăgan slăbit rău, înfăşurat în cergi miţoase. I se făcuse băieţandrului dor să vadă flăcăiandrii şi fetele cum se joacă în faţa casei lor, în poiana răscrucii.

Împlinise şi el de curînd cincisprezece ani.

— M-ai chemat, nea Ignate ?... c-aşa-mi spuse Maria...

Ignat era acum om care se apropia de patruzeci de ani, era deci cu vreo şaptesprezece ani mai mare ca Ion, care încă nu împlinise douăzeci şi trei de ani, deşi după înfăţişare i-ai fi dat cel puţin treizeci, că era îmbătrînit înainte de vreme.

— Mă Ioane, ia stai tu colea pă pat ! Ce-am auzit io, că vrei să vinzi o vacă plină ?

Ion îl privi mirat şi bucuros.

— Neică Ignate, dacă mi-o cumperi, mă scuteşti să mai bat drumul la Găeşti cu ea. Îţi faci pomană cu mine.

Ignat tăcu îndelung, își suci mustața neagră, nu prea stufoasă, și-i puse mîna lui păroasă pe umăr.

— Ioane, să nu faci asta, că dă vinzi acuma vaca plină, ești un om mort... Nu mai e nici o nădejde să te ridici.

— Murim cu toți dă foame, nea Ignate... Boieru ne duce în mormînt... Ne vîjîie urechile dă foame la toți... Maria e borțoasă și-a slăbit ca o altă aia... Ce să facem?

— Mă Ioane, tu nu ești ca ăilalți...

Aci Ion simți că Ignat se gîndește la Miai.

— Tu nu ești ca ăilalți... Tu ești un om muncitor... Trudești dă dimineață pînă seara... Ai ceva vite dă la tuică-tu... Da' ți-a pus gînd rău... și boieru, și slugile lui...

— Nu sînt numai ale mele vitele... Sînt și ale lui Toma, că Miai și le-a mîncat...

— Ei, mă, acum e ceasul dă aman pentru tine... Dă izbutești să prinzi cheag cu vitele... nu te mai poate strînge boieru în pumn cum vrea el.

— Și ce să fac?

— Rabdă! Mai rabdă și primăvara asta... Mușcă usciorul ușii și rabdă... răbdați cu toții... Dă ieși în primăvară cu două vaci cu viței... ești pă cale bună... prinzi cheag. Mai e încă greu, nu zic ba, da' ești pă cale bună... Încă o lună, n-o să muriți dă foame... Uite, vezi, în sacu ăsta mai sînt vreo două-trei baniță dă mălai... Ia-le... caută s-o duci cu ele pînă în mai, că mai mult nu-ți pot da. Dă treci dă Paște, încep să iasă urzicile, ștevia... Da' vaca acum să n-o vinzi, mă! Fără vacă nu poți să prinzi cheag, ca să lupți cu boieru. Se sculase și se îndrepta spre ușă, arătînd că atîtea avea de spus. Apoi tresări și se întoarse. Vezi să nu uiți să-mi trimiți sacu!

Ion îl privi năuc. Gîndul că se duce acasă cu două baniță de mălai îi înmuia picioarele. Pe urmă se încleștă în el însuși și ținu să-l întrebe în prag:

— Nea Ignate, nu te supăra că te întreb: dă ce-ai făcut asta? Dă ce mă ajuți?

Ignat Secu se opri, își frecă buzele albicioase cu arătătorul, gîndindu-se, și apoi îi spuse liniștit:

— Ai auzit dă moș Stoica Bălățoiu?

— Păi... cum nu? L-am apucat și io. Eram copil.

— Ascultă... Acum doisprezece ani, cînd Drăgan nu avea decît trei ani, și nevastă-mea, Anica, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă... io eram la mare năcaz, și moș Stoica a făcut pentru mine, atunci, tocmai ceea ce am făcut și io azi pentru tine. Spune: „Să-i fie țărîna ușoară lui moș Stoica Bălățoiu"... și fă cum ți-am spus...

Ion se închină cucernic.

— Să-i fie țărîna ușoară... În prag, șovăi din nou... Dar dă dumneata cum m-oi plăti, nea Ignate, c-o să-mi fie greu...

— Ai să faci și tu, Ioane... pentru altu, care va trudi cîndva, cum trudești tu azi, ceea ce am făcut io pentru tine acum... Dacă voi fi petrecut din viață la acea vreme, atunci să-mi spună omu acela: „Să-i fie țărîna ușoară lui Ignat..."

*

Prin martie au fost iar chemați la conac. Miai a fost trimis cu carul lui Ion în podvadă, să aducă două pluguri de fier de la București, iar Ion, moș Truță, Sultana și Toma au început să pregătească la curte sămînța de primăvară și să meremetisească coșarele și plugurile de lemn. Era un martie ploios și trebuiau să înceapă arăturile de primăvară. Din nou, lui Beașcă îi cășună împotriva lui Toma, pe care îl ținu pînă seara tîrziu, stricîndu-i tot ce dresese și înjurîndu-l necontenit... amenințîndu-l cu gîrbaciul.

Toma tremura tot. Îi spuse în șoaptă lui Ion:

— Dă-l omor, vino cu o traistă, cu lucruri de-ale mele, deasupra cimitirului, lîngă nucu ăl mare dă lîngă vie...

Ion gemu cu fața lui tăiată în lemn :

— Toma, să nu faci asta, că s-a isprăvit cu noi. Rabdă...

— Și răbdarea trebuie să aibă un rost, neicuțule. Trebuie să aștepți ceva... Trebuie să crezi că vine ori nu vine ceva... Da' io nu văz ce s-ar mai putea întîmpla, ca să fie altfel dă cum e...

Era sîmbătă seara. A doua zi fură chemați la Vasile Mînjoc, care tăia moțul lui Fănică, băiețașul născut după șapte ani de așteptare, după cele două fete mari. A fost mîncare bună pentru douăzeci de inși, căci omul înstărit încă mai avea ciolane de porc afumat, de astă-iarnă, și costiță. Le-a gătit cu fasole. A fost și vin, destul... S-a vorbit despre toate... Și-au vărsat oamenii năduful, ca să-l înece în vin. Mînjoc era printre fruntașii satului și era însurat cu Neaga, vară cu ai Firului... Toma le-a spus la toți în gura mare că în primăvara asta el pleacă... Și le-a cîntat cu foc doine haiducești.

— Iau pistoalele lui nea Miai, că tot nu are ce face cu ele. Și-ntr-o noapte, p-aci mi-e drumu... Aci îmi ard tălpile și mi se topește carnea pă mine... Am să iau și calu... Îi aduc altu, cu dobîndă... El tot vrea să să facă haiduc.

„Frunză verde dă susai,
Hai, murgule, hai...
Du-mă, murgule,-n colnic,
Să port haine dă voinic.
Du-mă, murgule,-n păduri,
Să port haine dă panduri..."

Era o doină scurtată mult, cu viers tărăgănat și repezit, ca o depănare pripită și apoi răsucită într-un chiot.

„Foicica cîmpului,
Greu e drumul codrului,
Dar mai grea e sărăcia,
Duce-mi-s-ar la pustia!

Hai, murgule, hai tare...
Du-mă colo-n codru mare,
Să mănînc frunză dă fag,
Să iubesc ce mi-o fi drag..."

Stanca îi dete peste gură.

— Așa e cîntecu, femeie...

Dar în seara asta toți mîncau și beau bine. Uitaseră de sărăcie și de angarale. Toma era beat de cîntec... de vin abia se atinsese.

Peste două zile s-au trezit la ale lor. Miai a început să fie tot mai posomorît, nu-i mai intra nimeni în voie. Sultana era atît de amărîtă de ce se întîmpla cu tată-său, cu ea, cu Miai, că-i venea și ei să-și ia lumea în cap. De la o vreme, Găman începu să plece cu calul spre deal. Nu întîrzia deocamdată nopțile, dar Sultana înțelese. Cînd se întorcea, el nu mai venea la ea, ci se culca cu Toma în tindă la Ion.

Veneau după Mucenici amîndoi, pe drumul conacului, prin mocirlă, căci plouase, o ploaie rece și pătrunzătoare. Sultana îl îndemnă să intre în biserică să se mai roage lui Dumnezeu. Încercînd să urce malul pe care era biserica, nu mai înalt de un stat de om, Sultana alunecă pe cărarea noroioasă și căzu din nou în drum. O ridică el murdară toată de noroi, cu piciorul stîng însîngerat, căci se lovise de o cracă ruptă și căzută. Începu să plîngă și nu mai vru să intre în biserică.

— Ș-a întors și Dumnezeu fața dă la noi, omule. Ăsta e semn rău.

Mergeau iar prin mocirlă pe drum la vale spre poiana răscrucii, ea șchiopătînd ușor, amestecîndu-și firul de sînge cu apa din băltoace.

— Hai să fugim... hai să fugim la noapte, Sultănico...

— Și tăicuțu? E dator boierului pă cinci ani d-aci-ncolo. Și așa în doi, tot ne-o găsi boieru.

Miai își aplecă fruntea spre pămînt.

Într-o zi își vărsă focul și-l ocărî că-și face de cap. El asculta tăcut, cu căciula fumurie trasă pe frunte, cu coatele sprijinite pe genunchi. Într-un tîrziu a oftat și apoi a vorbit domol, cu un glas de om înfrînt, de om care nu mai are nici o nădejde :

— Nico, vezi și tu bine că nu să poate... Ce-am vrut noi nu să poate... N-am putut face nunta, n-am putut să ne facem măcar o odaie cu acoperiș. Ne secăm oasele muncind și crăpăm dă foame unu lîngă altu... Vezi și tu... că ce vrem noi nu să poate... Așa-i orînduită lumea asta, că omu sărac nu poate să ia ce-i e drag.

Sultana a tăcut ; înțelesese și ea de mult că ceea ce voiau ei nu era cu putință. Era peste puterile lor să iasă împreună din bordeiul lui moș Truță. Dacă ea ar fi fost mai urîtă și nu ar fi stîrnit atîtea pofte în jurul ei, dacă el s-ar fi pocăit mai devreme și s-ar fi mulțumit cu viața pe care o duceau ceilalți, viața pe care, de pildă, o dusese moș Truță cu nevasta lui, negreșit că ar fi putut, mai închizînd ochii și mai întinzînd spinarea, să ducă și ei viața de osîndiți la muncă silnică și sărăcie, pe care o duceau în Țara Romînească — fără să mai vorbim de Moldova — cele mai multe din cele peste două sute de mii de familii de clăcași, umblînd în zdrențe, dormind cu găinile și porcii la un loc, în duhoarea bordeiului fără ferestre.

— Apăi... dă ți s-a făcut dă ducă, du-te, omule, cu Dumnezeu, că n-o fi cu supărare... Cu burta la gură nu mă lași, și dă ajutorat oi găsi io cum să mă ajutorez.

Și-a tras căciula și mai mult pe ochi și a ieșit fără să spună o vorbă.

Adevărul este că erau amîndoi ambițioși, că se știau mai altfel decît ceilalți și socoteau că au dreptul să fie ambițioși. Voiau să și trăiască bine, nu numai să se iubească. Adesea, lihnit de foame, el se gîndea la nopțile cu puf fripți și vin rece, la ibovnicele din deal. Ea aflase, printr-o bătrînă limbută, că Ichim al lui Nedelcu, ăl care-i

mîzgălise bordeiul cu păcură și-i pusese ulcica spartă în furca bordeiului, ar lua-o și așa stricată de Miai, ba că ar putea avea și ea, la gît, ca Petruța, sora lui, salbă de taleri și icusari de aur pe trei rînduri, așa pînă peste piept.

*

Ichim s-a ținut de cuvînt. Cînd Sultana s-a măritat în toamnă cu el, nu numai că i-a dat o salbă de aur pe trei rînduri, dar a oprit-o să și muncească. A tocmit oameni să facă ei clacă în locul lui moș Truță. De unde ochii i se duseseră în fundul capului, de-i ieșea uneori pomeții obrajilor și avea buzele crăpate, acum fața ei înflorise din nou. Obrajii își subțiaseră pieliță, avea acum gura mereu moale și caldă. E drept că se cam lățise, deșelată de muncă. Aci nu mai era îndreptare. Dar picioarele, care de trudă pe mirișe și prin noroi, goale, începuseră să prindă parcă solzi ca ale găinilor și îi crăpaseră la călcîie, erau acum ținute în cizmulițe cumpărate de la Pitești și se făcuseră iar dulci la pipăit. Nu se mai puteau pune însă la loc nici cîteva măsele căzute de nehrană și istovire, așa că avea acum, într-o parte și alta a nasului, două cute care mergeau spre colțul gurii mari și cărnoase.

De cînd se măritase, femeile din sat o urau și mai mult. În schimb o iubea cumnată-sa, Petruța, fată voinică și urîtă, puțin sașie, care era mai mare decît ea cu vreo patru ani și o ținea ca pe palme. Îi plăcea acestei cumnate să facă pe sora mai mare, s-o certe, s-o învețe, dar o răsfăța, făcîndu-i toate voile. Căci toate voile i se făceau în casa hangiului, care mai clădise o odaie, în șir cu celelalte, pentru cei căsătoriți. De trai bun creseuse iar, dar nu în înălțime. Prinsese să se împlinească binișor. Capul oacheș, cu ochii mari și verzi ca prunele, i se rotunjise parcă, așa că sprîncenele mari și îmbinate nu mai speriau pe nimeni. Îi ziceau acuma

Niţa, de la Sultăniţa... dar era o adevărată sultană în casă de oameni cu avere, cum era aceasta a Nedelcilor.

Încă înainte ca Sultana să se mărite, Miai începuse să ia din nou drumul satelor de la deal. Murgul îi ieşise aproape prăpădit din iarnă : slab de i se vedeau şoldurile şi coastele, păros de părea lăţos şi parcă gălbui. Îl ţesela cu grijă, îl perie acum în fiecare zi cu şomoiag de paie. După ce îl scoase la iarbă, şi cum îl aştepta, pe unde bătea Găman drumurile, cu traista de ovăz în cap, căci îl iubeau toate ibovnicele, se făcu din nou plin ca un pepene şi lucios ca mătasea. Numai cu ajutorul lui putea împăca Miai, mai mult ori mai puţin, îndatoririle de clăcaş cu cele de vîntură-ţară iubeţ. De cîteva ori îl luase cu el şi pe Toma.

— Ai, mă, să mai uiţi şi tu...

La început acesta încercase, dar nu-i plăcu.

— Nea Miai, mie nu-mi place să-mi dea muierile dă mîncare.

— Atunci... paştele şi dumnezeu tău, crăpi dă foame în bordeiul lui frati-tu...

Nu numai că nu înţelegea să fie hrănit de femei, dar, deşi toate fetele din sat nu aveau ochi decît pentru el (ca şi pentru Vasile Peştefript, e drept), pînă la urmă Toma se lăsă iubit de Stanca lui Chibuc, cea mai săracă fată din sat. Cînta frumos, şi asta îl zăpăcise cu totul.

Într-una din serile de mai, în anul care a urmat, pe cînd se întorcea în sat, beat ca mai înainte, cu calul de dîrlogi, chiuind înaintea celor doi lăutari, cobzarul Păcălete şi scripcarul Iliuţă, de scosese iar lumea pe la porţi ori în drum, mîngîind glumeţ fetele şi copiii, Miai întîlni pe Petruţa. Venea de la biserică, dar nu luase drumul drept pe sus, pe deal, pe subt nuci, căci îi era teamă seara... O speria cimitirul. Coborîse drumul ocolit care tăia rîpa, drumul conacului... şi cînd să treacă prin poiana răscrucii a văzut alaiul de beţiv al lui Miai. A pufnit-o rîsul. El a văzut-o şi a înţeles că rîsul ei nu era batjocură, ci poftă nemărturisită. Ştia să citească în ochii femeilor... Chiar cînd era mai mult ori mai puţin beat.

S-a întors şi a luat-o de umeri.

— Mergi cu mine, tu, fată ?

Ea s-a smucit uşor, ca să scape, dar nu prea... A văzut în ochii femeilor ciuda că pe ea a cuprins-o Miai pe după umeri.

— Să te duc acasă, că-i seară şi poate ţi-e frică.

— Oi merge şi io după dumneata... Şi iar s-a smucit din umeri, chipurile, ca să scape.

El, făcînd şi mai pe bătut decît era, a prins-o în braţe şi a început s-o pupe.

— Of, dulce eşti la sărutat, fata neichii, şi aşa ţîţe tari n-am mai pomenit.

Fata chicotea. Ştia că are sîni frumoşi, că deşi era urîtă, era bine făcută la trup şi o bucura să afle femeile asta din gura lui Miai.

Peste o săptămînă a fugit cu ea în rariştea pădurii. Era lună plină şi cîntau privighetorile. Ea a tremurat toată, ameţită... El voise însă mai mult să se răzbune pe Ichim, care după ce îi unsese cu păcură bordeiul Sultănicăi, acum i-o luase cu totul.

În februarie, în celălalt an, Petruţa a născut pe Săftica.

Din clipa în care a aflat că Petruţa e însărcinată, Miai n-a mai dat ochii cu ea. Îi plătise ce mai avea de plătit lui Ichim. Îşi făcea acum veacul, cînd scăpa de clacă şi podvezi, tot spre deal. Ai de la curte îl trimiteau pe el să facă podvezile pentru toţi trei fraţii, fiindcă era mai dezgheţat, cum spuneau ei. Lămurea orice, deşi nu ştia carte, şi nimerea oriunde era trimis. Şi lui îi plăcea mai mult decît munca cîmpului, că aşa se mai abătea de multe ori şi pe unde-l ademeneau ochii muierilor.

Din toamna lui douăzeci, Stanca, care se ţinea scai de Toma, la toate furcăriile şi chiar la munca pe ogor, îi spuse într-o seară că e însărcinată. De vreo doi ani, focul de seară al furcăriilor se făcea în faţa bordeiului

lui Dedu pescarul, căci Riţa era acum fata cea mai căutată din sat. Toma se apropie a doua zi de Ion, care începuse arătura de toamnă şi trudea crîncen, să pătrundă şi să împrăştie porumbiştea, ca să pună grîu... Şi boii suflau greu...

Nu se uită în ochii lui frate-său, care nu era mai mare decît cu patru ani decît el.

— Neică Ioane... io aş vrea să mă însor... Şi se roşi tot.

Ion se ridică din şale, cu greu, că parcă era frînt şi-i tremurau braţele de oboseală. Îl privi lung.

— Mă, nu-i prea dăvreme, mă Toma...? Nici nu ţi-a crescut mustaţa ca lumea... N-ai dăcît nişte fulgi dă cioară subt nas... Oftă... Ne mai ajutai şi tu... că e tare greu.

— Trebuie să mă însor. Am un copil cu Stanca...

Ion se scărpină în cap, îşi frămîntă cu stînga gura aspră, lemnoasă şi ridică din umeri.

— Asta-i altceva... Cu copiii nu e glumă... Numai că fata-i tare săracă, mă băiete... O să vă fie greu...

Văzu pe malul eleşteului acoperit cu pale de ceaţă şi pe Stanca, care nu avusese inimă să vie cu Toma.

Tinerii însuraţei şi-au făcut un bordei, luînd o bucată din aria lui Ion. Au sărit fraţii lui, au sărit fratele şi tatăl fetei, Spiridon Chibuc. Acesta venise în sat adus de boier ca logofăt la curte, cînd Medelioglu cumpărase, cu vreo zece ani mai înainte, moşia scoasă de către cămătarul Băltăreţu la sultan-mezat, împreună cu celelalte moşii ale marelui boier Dudescu.

Se supărase într-o zi boierul pe bietul Chibuc şi-l gonise de la curte, trimiţîndu-l să-şi facă bordei în sat. Şi el, şi Stanca, că nevasta-i murise, vorbeau un grai mai deosebit decît al zăvoienilor. Dar băiatul Mitru, mai puţin. Rîdea şi el cînd o auzea pe soră-sa spunînd chicerili, am mîncatără, copchil.

Nunta, în noiembrie, a fost nuntă de om sărac. Ion, care lupta cu deznădejde să nu se ducă la fund, avea

acum, peste cei doi boi şi cele două vaci, o pereche de bouleni, de doi ani, pe care îi dădu lui Toma. Îi dădu şi o viţică, din anul ăsta. Viţelul i-l luase pîrcălabul pentru bir, rest din iarnă.

Cu cei de la curte o duceau iară tot greu. Pe rîpa nisipoasă unde i se dăduseră lui Toma două pogoane, dincolo de ale lui Miai, nici nu se putea ara. Erau date în bătaie de joc. De altfel, nici Miai, nici Toma nu le arară măcar. Însă claca şi corvezile pentru ele trebuiau să le facă. Şi n-a fost numai atît. În toamnă, Beaşcă i-a chemat pe amîndoi la conac şi le-a cerut să dea şi dijma cuvenită pentru ele.

— Cum dijmă, cum vine asta? întrebă Miai, crucindu-se.

— Ce mai întrebi, ca prostu? E dă vină boieru că voi nu v-aţi lucrat pămîntul pă care vi l-a dat? Dacă erau alţii mai cu tragere dă inimă la muncă, nu s-ar fi muncit pămîntu? Nu ar fi fost rod? Ar fi fost.

— Acolo, în rîpa aia? se cruci iar Miai.

— Rîpă, nerîpă... asta e. Să daţi dijmă. O s-o socotim după cît au dat şi alţii pentru două pogoane, şi o să daţi.

O clipă, cei doi au fost cuprinşi de un soi de nebunie. Totuşi s-au stăpînit. Ce puteau să facă? S-au sfătuit între ei şi pînă la urmă au dat, împrumutînd de la popa Gheorghe, căci altfel fusese un an bun.

La început se gîndeau să sfîrşească într-un fel. Miai se hotărîse să nu mai vină în sat, fie ce-o fi; Toma spuse din nou că îl împuşcă pe Beaşcă, aşa ca să scape lumea de el, şi pe urmă se duce în ceata lui Radu. Ion, vînăt de amărăciune, ca otrăvit, izbuti pînă la urmă să-i domolească.

— Şi dacă-l omori pă Beaşcă, ce-ai făcut? Are boieru alţii destui ca el. Trebuie să muşcăm din ţărînă şi să ne plecăm capu. La boier e pîinea şi cuţitu şi nu putem face nimic... Hei, d-am avea pămînt!...

Ofta atît de adînc, de parcă sufereau în el rădăcinile.

Anul acesta însă aleşii satului, în frunte cu logofătul Dobre şi Ignat Secu, se duseră la curte să vorbească cu vechilul, căci boierul plecase la Bucureşti. Pe vechil îl chema Panaioti, era din altă parte şi mai vedea şi de alte averi ale lui Medelioglu. Cu sprîncenele groase încruntate, logofătul Dobre îi arătă vechilului că aşa nu mai merge şi că-l roagă, acum cînd Toma s-a însurat şi a intrat în rîndul oamenilor, cînd aşteaptă un copil... că e păcat de Dumnezeu să i se mai dea şi anul acesta pămînt în rîpă. Ignat Secu arătă şi el că în nici un fel nu se poate ara pe rîpă. Aşa încît, anul ăsta li se dădură şi lui Toma, şi lui Miai pogoane lîngă eleşteu, lîngă ale lui Ion. Nu fu însă fără oarecare supărare. Asta se văzu peste o săptămînă, cînd Ignat Secu fu chemat anume la curte, ca să i se spună din partea vechilului că, deoarece vitele lui pasc păşunea cea mai bună în poiana rariştei, din sus de Vadu Rău, i se ridică darea de păşunat la cinci lei de vită mare şi la trei de oaie. Ignat Secu scrîşni din dinţi, îşi făcu socoteala în gînd să vadă dacă asta îl doboară ori nu, apoi plecă, fără să dea bună ziua. Două vaci mai mult peste ce plătea. Se gîndi că trebuie să găsească leac şi la asta.

*

La începutul lui douăzeci şi unu, prin februarie, începu să umble vorba prin sate că peste Olt s-ar fi ridicat în fruntea pandurilor şi a norodului vătaful de plai al Cloşanilor, de lîngă mănăstirea Tismana, slugerul Tudor, care luptase cu pandurii lui alături de ruşi la Cerneţi şi în faţa Vidinului, de-l făcuseră ei ofiţer parucic. Era de o săptămînă o viforniţă crîncenă, după o iarnă destul de uşoară, şi veştile treceau greu dintr-un sat într-altul. Nu mai mergeau nici cărucioarele poştei.

Prea lămurit nu se ştia nimic. Ba către sfîrşitul lui februarie veni ştirea că marele logofăt Văcărescu, de-l porecleau Cocoşatul, ar fi înfruntat pe panduri şi l-ar fi prins pe Tudor, pe care l-aducea în fiare. Dar ştirea nu se adeveri. Pe la începutul lui martie, cînd vremea se schimbă iar, veni, dimpotrivă, vestea adusă de nişte trăsuri boiereşti, care fugeau încărcate cu calabalîc spre Bucureşti, că acest sluger a cuprins Craiova şi că oamenii lui îşi împart averile boierilor. Pandurii primiseră învoire de la el să dobîndească însă doar averile „rău agonisite", dar acum era greu de lămurit care erau bine şi care erau rău agonisite. Unii volintiri se răzleţeau de oastea strînsă şi cercetau conacele şi mai ales mănăstirile, unde „se caciardiseră" boierii, căci găseau astfel familii întregi adunate la un loc şi era dobîndă mai multă. Cei atacaţi se apărau cît se apărau, dar pe urmă dădeau şi cămaşa de pe ei, bucuroşi că sînt lăsaţi în viaţă. Nu se mai vorbea decît despre fuga boierilor de pe la conace şi cuvîntul acesta „a se caciardisi", a se ascunde, îl spuneau acum şi ţăranii care pîndeau cărucioarele poştii. Era o mare zăpăceală, căci unii umblau să se „caciardisească" în Bucureşti, încărcînd brişte şi rădvanele cu ce puteau lua în fugă, cu copii şi bătrîni, trîntiţi claie peste grămadă, cum se putuse, iar alţii, tocmai că fugeau de Bucureşti, ca „să se caciardisească"... nici ei nu mai ştiau unde, poate prin păduri. Boierii cei mari, banul Brîncoveanu, banul Grigore Ghica, banul Barbu Văcărescu, logofătul Ştefan Bellu, vistierul Manu şi mulţi alţii, ba chiar şi marii negustori fugiseră, călări, peste noapte, de la Comarnic spre Braşov. Cei din Zăvoiu Dihorului se frămîntau şi ei. Una ştiau, însă, că satul va merge întreg, ori aşa, ori aşa. Nu ştiau ce să facă. Se adunau în cîrciuma lui Nedelcu şi vorbeau de dimineaţa pînă seara fără să poată lua vreo hotărîre. Cei tineri ar fi vrut, firește, să se ridice îndată tot satul şi să dea foc la conac. Aleşii, în frunte cu logofătul Dobre,

Clubul cărții digitale 2024

Duță Căciulămare, mai ales Nedelcii spuneau că asta e nebunie curată, căci oamenii stăpînirii vor împrăștia și pe smintiții de peste Olt, care s-au răzvrătit. Că au și început să treacă de ieri cete de arnăuți ai stăpînirii, călări, spre Slatina.

Ignat Secu fu de părere că ei nu pot să se miște singuri, dar nici să rămînă dacă s-au ridicat satele vecine. Nu se poate să se ridice un sat fără altul. Să trimită deci oameni spre Găești și devale, în satele de peste Argeș, ca să vadă ce gîndește lumea pe acolo.

A doua zi veniră de la București, pe drumul cel mare, vreo două sute de arnăuți călări, înarmați pînă în dinți cu pistoale și iatagane. Unii aveau și flinte. Rămaseră noaptea împărțiți. Parte dintre ei, cîți aveau loc, în grajduri la han. Plătiră tot ce luară, fie băutură, fie mîncare ori fîn. De la ei aflară oamenii din sat că pe căpitani îi cheamă, pe unul Iordachi Olimpiotul, iar pe altul Farmachi.

Iordachi Olimpiotul și jumătate din oamenii săi au dormit la conac, la boier, au mîncat și au băut în seara aceea împreună, căci postelnicul Medelioglu a sosit și el, în după-amiaza aceea, la conac. Dimineața, căpitanul Iordachi și-a adunat toți oamenii, vreo sută cincizeci, în poiana răscruci, a făcut puțin șmotru cu ei, ca să vadă că îi ține în mînă, și pe urmă a pornit în sus, spre Găești. A plecat cu el și Farmachi.

Peste un ceas a plecat și postelnicul tot în sus spre Găești, cu rădvanul încărcat cu tot ce a avut mai de preț la conac; aur, argintărie și covoare scumpe. Era păzit de doisprezece arnăuți, dintre cei care aveau și flinte. Mai tîrziu au aflat oamenii că postelnicul s-a dus, cu paza lui de arnăuți, la Tîrgoviște.

În timpul acesta, Toma parcă înnebunise. Se urca deasupra rîpei într-un nuc, cel mai mare, cel din dreptul bisericii, și tot privea în zare, așteptînd să vadă focuri

mari înspre Găești și Pitești. Dar nu vedea decît turlele bisericilor și șuvoaiele înghețate ale luncii Argeșului, într-o zare într-alta, sclipind în soare, căci vremea se schimbase. La dreapta lui, lungul șir de nuci împînzeau cerul cu crăcile lor groase, strîmbe și negre. Peste eleșteul înghețat, prin zăvoaiele cu desișuri acum negre și ele treceau sănii cu boi, dintr-o parte într-alta, dar răzmerița nu se vedea.

Într-o zi, satul fu cît pe-aci să se hotărască. Se aflase că Tudor dăduse de știre că a scăzut birul de la douăzeci și cinci de piaștri la trei piaștri de lude. E un început bun, gîndeau toți. Dar se zvoni în același timp că turcii au ieșit din raiale, de la Giurgiu și de la Turnu, și merg spre Olt, pentru ca împreună cu pașa, care a trecut de la Vidin, să înconjoare pe răsculați. Miai, care uneori parcă se gîndea că ar fi bine să se ridice satul, se potoli dintr-o dată, după ce făcuse un drum la Găești. Dumnezeu știe de ce.

Noaptea, în bordei, Toma vorbea singur, striga, cînta, tremura de parcă avea lingoare, și biata Stanca nu mai știa ce să creadă. Era acum după Mucenici, zăpada se topise, dar încet, iar noroiul drumului era mereu amorțit. Era o vreme bună de pornit.

— Stanco... fă cum te-o lămuri Dumnezeu, că io nu mai pot. Trebuie să scăpăm odată dă clacă, fiindcă altfel murim ca niște viermi zdrobiți cu sapa, cum ies zvîrcolindu-se dîn tină. N-o să mori dă foame. Ai juncanii. Ai pă taică-tu... O să te ajute și nea Ion.

Ce era să facă femeia? Decît să-l mai vadă perpelindu-se atît, a pus într-un ștergar o mămăligă și zece ouă, că începuse să ouă găinile, a pus ștergarul într-o traistă, a mai adăugat cîteva cepe. I-a cîrpit minteanul, în vreme ce el s-a dus la frate-său, Ion, ca să-i spună

că pleacă, să-l roage să aibă grijă de Stanca şi să-i îngăduie să ia unul dintre pistoalele lui Miai, căci rămăsese unul acasă, acum cînd acesta era din nou plecat. A pornit de cum s-a crăpat de ziuă.

L-au văzut din nou peste patru zile. Oastea Vladimirescului se scurgea spre Bucureşti. Era un soare viu, subt care scînteia jilav pămîntul, cu petele de iarbă pe jumătate uscată, aşa cum apăruseră de subt zăpadă. Nu mai erau îngheţate şi murdare decît pîraiele, prin fundul viroagelor ferite de lumină.

Satul întreg se strînsese în poiana răscrucii de o parte şi de alta a drumului de ţară, ca să privească. Copiii se suiseră în copacii goi şi negri, ca să vadă mai bine.

Trecură în frunte vreo patruzeci de arnăuţi călări. Despre ceilalţi oameni ai căpitanului Iordachi şi Farmachi aflară zăvoienii, peste cîteva zile abia, că trecuseră în timpul nopţii de la Găeşti spre Tîrgovişte şi puseseră în fiare pe zapcii, ridicaseră banii din Vistierie, prădînd conacele şi multe biserici. La moşia Şanţurile, arnăuţii prădară pe ciucerul Iordache Deşliu, luîndu-i argintărie, şaluri, cai, bani şi tot ce găsiră acolo. Deocamdată la Zăvoiu Dihorului nu se ştia despre asta.

După călăreţii din frunte urmau pandurii pedeştri. Toţi erau bine îmbrăcaţi, cu dulame albe, găietănate cu negru şi roşu, cu pistoale la brîu şi flinte pe umăr. Trecură ca la două mii, cu comandirii şi căpitanii lor. Băteau tobele şi sunau lung goarnele, că erau de cele muscăleşti.

Pe la mijloc, cînd nu se mai auzeau tobele şi goarnele din frunte, zăvoienii auziră un cîntec, cîntat, după obiceiul învăţat de panduri de cînd luptaseră alături de ruşi, de mai mulţi inşi odată. Erau glasurile alături, ca piept lîngă piept:

„Bate-i doamne pă ciocoi,
Cum ne bat şi ei pă noi...“

De la o vreme, cei de pe margine văzură venind un pîlc de călăreţi, care aveau în mijlocul lor un voinic cu mustaţa ca vrabia, care ducea un mare steag albastru, cu ciucuri şi mai albaştri. Înapoia steagului venea singur, pe un roib, Tudor. Cei de pe margine înghe-ţară... Nu se auzi nimic... Nu strigă nimeni nimic... Oamenii credeau că visează. Purta în cap o căciulă neagră de miel creţ, înaltă ca un işlic drept. Era îmbrăcat peste pieptarul care se vedea în parte cu o dulamă subţire de un verde aproape negru, iar peste dulamă, un fel de mintean scurt, roşu, îmblănit. În picioare, cizme negre, din care, aşa cum sta pe cal, i se vedeau cioarecii găietănaţi şi ei. O sabie încovoiată, petrecută pe după gît cu găietane groase, îi atîrna într-o parte. Din căciula înaltă, i se vedea la spate chica întoarsă ca la diaconi, pe ceafa rasă. Sprîncenele, lăsate pe ochii mari, îi dădeau feţei smeade un ce încruntat, pe care îl îndulcea mult mustaţa de culoarea mătăsii porumbului, moale şi tunsă scurt. Bărbia rotundă îndulcea de asemenea tăria obrajilor şi dîrzenia nasului, care avea pe partea stîngă un mic neg. Nu se uita nici în dreapta, nici în stînga. Părea că se gîndeşte la ceva... privea parcă peste oameni.

Venea în urma lui numaidecît un căpitan tînăr şi, lîngă el, tot călare, un preot cu crucea în mînă, ridicată acum drept în faţă. Pe urmă, pe jos, veneau alţi preoţi, cu cruci în mîini...

După alte vreo două mii de pedestrime, tot atît de bine înarmată, venea o gloată numeroasă, îmbrăcată cum se întîmpla, care purta pe umeri mai mult topoare, furci şi lănci de lemn... Apoi, la urmă, cu căpitanii lor, vreo cinci sute de călăreţi cu sumane de aba albă, găietănate cu negru, bulgăreşti şi sîrbeşti, bine înarmaţi.

După ce a trecut oştirea şi carele ei, zăvoienii au fost tare miraţi cînd s-a oprit în loc o căruţă mare braşovenească, la care erau înhămaţi şase cai. În căruţă

erau cîţiva panduri, dintre care unul cît un munte de om, cu mustaţa plină şi obrajii osoşi. Uimirea celor din Zăvoiu Dihorului fu şi mai mare cînd alături de acest uriaş, pe care îl chema, aflară pe urmă, căpitanul Creţescu, văzură şi pe Toma al lor.

Bătură doi inşi în tobele nu prea mari, şi cei din căruţă făcură semne oamenilor să se apropie. Apoi dintr-o tolbă mare, ca de vînătoare, uriaşul acela scoase un sul de hîrtie, pe care îl desfăşură. Cînd tot satul aproape fu strîns în jurul căruţei, acel căpitan Creţescu făcu semn să tacă tobele şi rosti cu o voce care parcă se izbi de turla bisericii, aşa era de puternică :

— Oameni buni, ascultaţi acum chemarea cea mare pe care v-o face Adunarea Obştească a întregului norod, ridicat în frunte cu comandirul nostru cel mare, Tudor din Vladimireşti. Dar ca să înţelegeţi mai bine, că noi rostim mai altfel, am să las să vi-o citească un flăcău de aci din satul vostru, care a venit întru întîmpinarea noastră... şi pe care negreşit că îl cunoaşteţi.

Toţi se dădură, în căruţă, mai spre leagănul ei, iar Toma păşi singur, spre codîrlă, apoi citi cu setea cu care cînta doinele la furcării şi la şezători. Cei din Zăvoiu Dihorului îl ascultau împietriţi, cum ascultau *Evanghelia* la biserică.

„Fraţilor, locuitori ai Ţării Romîneşti, veri de ce neam veţi fi, nici o pravilă nu opreşte pre om de a întîmpina răul cu rău...“

. . . . . .

„Şarpele cînd îţi iese înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, ca să-ţi aperi viaţa, care de mai multe ori ni se primejduieşte din muşcarea lui. Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericeşti, cît şi cele politiceşti, pînă cînd să-i suferim a suge sîngele din noi, pînă cînd să le fim robi ?“

. . . . . .

Cînd sfîrşi de citit, Toma se întoarse către uriaş şi-i dădu în mînă sulul. Atunci acesta rosti, acum sfătos :

— Aţi înţeles ? Să veniţi şi voi după noi, că vă aşteptăm... Rostuiţi-vă ce aveţi de rostuit şi apoi luaţi-vă furcile şi topoarele şi veniţi la Bucureşti... Să ne vedem acolo... Şi fără să aştepte nici un cuvînt de răspuns, se întoarse către cel care mîna caii : Zii, mă... dă-le drumul... că trebuie să mai citim şi în celelalte sate.

Toma sări din căruţă, şi după el şi un alt voinic, cu faţă de copil, de parcă era spîn. Erau prieteni în lege, nedespărţiţi de patru zile, de cînd se cunoscuseră. Se şi cam potriveau. Toma avea ceva sfios în el, ca de fată, iar cel voinic chiar că era un copilandru, deşi părea atît de lat în umeri, căci nu avea decît vreo şaisprezece ani şi se luase şi el ca şi Toma după panduri. Se numea Radu Şapcă. I-au înconjurat flăcăii, le-au povestit, şi noaptea au petrecut-o în sat, căci ştiau că vor mai trece mereu şi alte căruţe ale oştirii...

*

A doua zi, Toma a plecat, către prînzul mic, cu tînărul său prieten Radu Şapcă. Satul a rămas totuşi nehotărît. Oamenii vedeau că se joacă soarta lor, dar şovăiau. Voiau să mai chibzuiască. Aşteptau ştiri şi de la alte sate. Toţi erau pentru oastea lui Tudor, dar fuseseră prea îngenuncheaţi în decurs de veacuri şi se ridicau greu în capul oaselor. Mai era nevoie de încă vreo cîteva luni ca ţara să se încălzească bine. Avea să înceapă să fiarbă cu întîrziere, abia după uciderea lui Tudor. Iei căldarea de pe foc cînd a început să fiarbă... ea mai fierbe cîtva timp şi singură. Poate că moartea lui însuşi a zguduit-o. Dacă el nu s-a temut de moarte, de ce să se

teamă ei ? Trei luni de ridicare a poporului şi de drumuri lungi, îndrăzneţe, aveau să facă ţara să fiarbă scăzut treizeci de ani, pînă la 1848, şi apoi încă un veac...

*

Toma s-a mai întors în sat doar pentru o noapte, în ajunul Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena, cînd s-a tras, cu oastea lui, Tudor înapoi dinspre Bucureşti spre Goleşti. Stanca sta să nască... El a plecat înainte de a se crăpa de ziuă. Avea două pistoale şi era acum îmbrăcat ca pandurii.

*

Nu s-a mai ştiut după aceea ce s-a făcut Toma. Fusese în ceata căpitanului Oarcă şi spuneau unii că s-a iscat o încăierare între acest căpitan, care, împreună cu alţii ca el, l-au trădat pe Tudor şi unii dintre pandurii lui. Se zice că o parte din ceată, mînioasă, n-a vrut să-l mai urmeze pe Oarcă şi că s-ar fi stîrnit între ei o luptă în care ar fi căzut Toma... Alţii spuneau că ar fi pierit într-o încăierare dintre pandurii aceştia credincioşi şi oamenii lui Ipsilante, care voiau să-i silească să lupte... Alţii, în sfîrşit, spuneau că, după bătălia de la Drăgăşani, în care puţina oaste de zavergii a luptat (dar eroic), şi în care pieri întregul batalion sacru — mavroforii îmbrăcaţi în negru — al studenţilor greci de la Măgureanu din Bucureşti, turcii au început o cumplită vînătoare după resturile împrăştiate ale oştilor lui Ipsilante şi ale lui Tudor. Prin sate, prin munţi, prin mănăstirii. Luni de zile, tot anul. Pe de altă parte, oamenii stăpînirii îi urmăreau şi ei prin satele de baştină, se luau după pîri ticăloase. Foştii răzvrătiţi se ascundeau cum puteau. Unii, ca să poată trăi prin munţi, se făcură haiduci.

TAINA DE LA HAN

Prefăcîndu-se beat, în acea zi de septembrie, Miai găsise cea mai bună cale ca să trimită vorbă pe ocolite Nedelcilor că ar vrea acum să se cunune cu Petruţa. Întîlnindu-se într-o zi cu Ichim, pe malul eleşteului, nu fu mirat de loc cînd acesta-i spuse cam în glumă. E drept că şi cînd glumea Ichim, care era puţin cam otova, părea încruntat, spătos, cu ceafă teşită şi capul ca o lubeniţă, cu ochii mici lîngă rădăcina nasului drept ca de lemn, avea un glas cînd aspru, cînd ieşit din nas.

— Ce te ţii aşa măreţ, mă, vericule, dă nu mai dai pă la noi, prin crîşmă... Hai ?

— Da' ce, mă... cum vine asta ? Adicătelea m-aţi chemat voi şi n-am venit ? fu răspunsul. Ei, ducă-să naibii... Şi Miai scuipă prietenos într-o parte.

— Atunci să vii, mă ; iacă, dacă vrei să fii chemat, te chemăm.

Şi s-a dus.

*

Era toamnă de-a binelea, ruginiseră pădurile şi burniţa, dar în cîrciuma hanului, deşi era duminică, nu era nimeni. Miai nu ştia dacă să se bucure ori ba. Se temuse întotdeauna să fie singur, faţă-n faţă, cu amîndoi feciorii lui Nedelcu odată. Erau de felul lor înceţi, dar voinici ca nişte boi. Ştia bine că popa Gheorghe le spusese de ce vine, iar după întîlnirea şi vorbele schimbate cu Ichim, cu trei săptămîni înainte, nu credea să aibă gînduri rele. Îşi pipăi în chimir cuţitul, căci purta chimir că muntenii, dăruit de o muiere, şi-i simţi mulţumit, cu buricul degetului, tăişul de brici. Era la locul ei şi măciuca de fier, pe care o purta mereu la el, de cînd

fusese iar snopit în bătăi într-un sat din deal. Era bună, că nici nu se vedea din mîneca largă, atunci cînd stai gata de lovit cu ea. Se aşează la o masă în colţ, ca să fie cu spatele apărat şi mai lîngă uşă. Oricum, era mai iute ca ei şi, la nevoie, mai hotărît. Aşteptă să vină cineva, ca să-l întrebe ce bea, dar nu veni nimeni. Crîşma era ca pustie.

*

El nu ştia că Ichim şi Restea, cei doi feciori ai lui Nedelcu, erau şi ei la curte unde fusese chemat tot satul. Curtea conacului era plină de oameni care aşteptau în ploaia măruntă şi deasă, cu zăbunele pe umeri şi căciulile îndesate pe cap. Din conac nu mai erau în picioare decît zidurile înnegrite de fum. Fusese ars în vară de turcii care urmăreau pe eteriştii lui Ipsilante şi pe panduri. Postelnicul Medelioglu fusese pîrît că a trimis grîne şi vite de tăiat, la Tîrgovişte, eteriştilor. A avut mare noroc că nu l-au găsit la conac şi pe el, că-i tăiau capul ca la atîţia alţii. Prevăzător, se ascunsese din vreme şi se ascunsese aşa de bine, că în afară de vechil nu mai ştia nimeni unde e, nici acum după mai bine de cinci luni. Îşi trimitea poruncile printr-un om de încredere în taină. De altfel, turcii arseseră conacul şi de furie că îl găsise fără nimic de preţ, şi bun de luat, în el. Fusese jefuit cu două săptămîni înainte şi de pandurii căpitanului Urdăreanu din oastea lui Tudor, cînd trecu oştirea lui înapoi spre Găeşti, adică o dată cu hanul lui Nedelcu.

Satul fusese în drumul şi al unora, şi al altora, iar vitele oamenilor scăpaseră doar ascunse bine în pădurea Vlăsiei, încă de cînd se vestise că oastea eteriştilor s-a tras spre Tîrgovişte şi Cîmpulung. Turcii veniţi în urmă tăiaseră mînioşi pe moş Dumitru, tatăl lui Ristache, pe care-l găsiseră în sat, rămas singur dintre bărbaţi, şi-l

luaseră să le arate în pădure ascunzişul vitelor. Bietul om nu putuse să le arate nimic, căci nici el nu ştia nimic. Aşa se hotărîse de către sat, să nu ştie nimeni afară de zece bărbaţi de încredere aleşi dintre fruntaşi; printre aceştia cuvîntul hotărîtor l-au avut logofătul Dobre şi Ignat.

În curtea conacului era acum o brişcă în care se găseau doi inşi, turci după înfăţişare, şi lîngă ei patru neferi călări. În picioare lîngă brişcă era pîrcălabul. Logofătul Dobre, suit pe un morman de cărămizi şi moloz, chemă oamenii să se apropie şi, de faţă cu vechilul care stătea mut cu giubeaua pe el, alături de morman, le spuse despre ce e vorba.

Pentru îndestularea trupelor turceşti, care după ce au măcelărit pe eterişti la Drăgăşani, rămăseseră acum în ţară pînă la desăvîrşita potolire a duhului răzmeriţei, noua stăpînire îndatorase satele să dea bucate şi vite, după socotelile făcute de Vornicie... atît dintr-unele, şi atît din altele, de fiece sat.

Cînd zăvoienii aflară ce au de dat, se cutremurară. Se încreţi carnea pe ei. Trei sute de chile de orz şi patruzeci de chile de grîu, trei sute de oi şi patruzeci de vaci.

Se vedea limpede că logofătul Dobre era şi el amărît de această cumplită năpastă căzută asupra satului. Înalt, osos şi sprîncenat, veşnic înăcrit, acum vorbea în silă, cu mustaţa mare parcă zbîrlită.

— Pînă în trei zile o sută dă care trebuie să facă cîte două drumuri la Piteşti, ducînd zahereaua cerută. Oile şi vitele vor porni mîine la prînz, ca să fie poimîine în miez dă noapte cel mai tîrziu la zalhanaua dă la Piteşti.

După ce vorbi, mai privi o dată peste lumea înmărmurită în ploaie şi scuipă cu silă.

Ignat Secu, smead, dar acum vînăt la faţă, cu mustaţa subţire şi băţoasă, singurul încălţat cu cizme dintre toţi

cei de față, în afară de vechil și de logofăt, îmbrăcat cu o ipingea găietănată cu fir negru, care-și petrecea singură colțurile peste cizme, izbucni, dar se stinse cu glas înecat, într-un soi de mirare :

— Trei sute dă chile dă orz ?

Logofătul Dobre scuipă răspunsul printre dinți :

— Trei sute dă chile...

— Dă unde să luăm noi două mii dă saci dă orz ?

Toți știau că, dacă s-ar fi adunat tot orzul din sat, tot nu s-ar fi împlinit trei sute de chile. Nenorocirea era că nici la conac, în hambarele ridicate din nou, nu se putea găsi mai mult de cincizeci-șaizeci de chile de orz. Oamenii ar fi împrumutat ca să împlinească porunca stăpînirii și ar fi plătit cînd ar fi putut, în zile de muncă. La datoriile încîlcite ale trecutului, care erau ca niște învălătuciri de lanțuri în jurul picioarelor lor, într-o robie fără nădejde de mîntuire vreodată, s-ar fi adăugat una nouă. Și așa nu se mai descurca nimeni... și într-o privință oamenii deveniseră nepăsători. Știau că proprietarul, oricum, nu putea să-i lase să moară de foame pe toți. N-ar fi avut cine să-i muncească moșia. Dar nenorocirea cea mare era că acum, nefiind bucate la conac, nevoia trebuia împlinită din ce au ei acasă și pe loc, fără întîrziere. Aceste neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra țării atîrnarea ei de împărăția turcească. Haraciul propriu-zis, pe care îl plăteau Principatele, Porții, deși destul de ridicat, era nimica toată pe lîngă îndatorirea de a aproviziona în vreme de război — sau chiar pentru deplasări obișnuite — oștile turcești, și această îndatorire era moștenită din veacuri, din clipa închinării acestor țări către împărăția otomană. Căzuseră multe capete de domni din pricina întîrzierilor și șovăielilor la îndeplinirea acestei îndatoriri. Aci sultanii și vizirii erau neînduplecați. Niciodată nu era de ajuns, niciodată nu se știa cît se cerea anume de către pașalele cele mari, nici dacă și cît

se plătește. Gelepii care le strîngeau, oamenii stăpînirii care le hotărau pe sate îndoiau uneori și întreiau, cu de la ei putere, cererile, oprind pe seama lor ceea ce luau pe deasupra. Nu scoteau tot ceea ce cereau, că de multe ori nici nu era cu putință. Luau ce luau cît găseau, cu japca mai mult. Transportul cu carele al acestei zaherele era moartea vitelor și nenorocirea oamenilor. Se cereau uneori peste zece mii de care, din care multe nu se mai întorceau. Contribuțiile astea silnice, datorite mai ales războaielor, care de un veac și mai bine se purtau pe teritoriul principatelor, între cele trei imperii vecine, cam din douăzeci în douăzeci de ani, aproape cu fiece generație, sleiseră cu totul țara și împingeau oamenii la deznădejde. Erau fericiți numai aceia care erau slugile celor puternici, căci adăugau și jaful lor la urgia căzută asupra țărănimii, pe umerii căreia apăsa tot greul. Astfel își adunau ei peste noapte averi nemaiauzite, dintre care unele, trecute din generație în generație, au durat pînă la jumătatea veacului, de-acum, uitîndu-și obîrșia. Chiar dacă unii comandanți de oști împărătești ar fi vrut să stîrpească acest flagel al samsarilor „furnizori", n-ar fi putut. Aceștia constituiau un fel de instituție pe jumătate liberă, care singură în acele vremuri — cu mijloacele ei — asigura aprovizionarea trupelor în campanie. Cînd fără cinci mii de chile de orz se putea pierde o bătălie, și cu ea, războiul, ei nu puteau șovăi și primeau de oriunde li se aducea, cu condiția să li se aducă mult și cît mai repede. De altfel, erau unii care, dimpotrivă, își făceau furnizori pe propriii lor oameni de paie. Acum însă porunca Isprăvniciei ca Zăvoiu Dihorului, sat de mai puțin de o sută cincizeci de capi de familie, să împlinească în două zile trei sute de chile de orz și patruzeci de grîu, era atît de nesocotită, atît de nesăbuită, încît nu mai încăpea îndoială că nici chiar Vornicia cea mare, oricît de lacomă, nu putuse să ceară nici măcar

ocolit o asemenea cantitate. Era neîndoios că ea fusese îndoită de gelepi — de aceşti „furnizori" — şi împătrită de oamenii ispravnicilor de judeţ. Cum asemenea cereri nesăbuite nu puteau fi împlinite, se lua cît se putea, cu ameninţări aspre, cu bătăi şi cazne grele la nevoie.

Văzîndu-l atît de cătrănit pe Ignat Secu, un vecin mic şi îndesat şi cu o prună de şoric pe pielea obrazului drept vru să se arate nepăsător şi mai deştept în acelaşi timp şi strigă în gura mare :

— Hei... o să-mi ia ce-o să găsească. Uite... dîntre trei, pă a mai lungă. Şi arătă degetul cel mare vîrît printre alte două. Îl chema chiar Eftimie Şoricaie.

Niţă al lui Predoiu, bondoc, cu mustaţa ciupită, spuse cătrănit :

— Hei... o să dăm cît o să putem. Doar n-o să ne omoare pă toţi. O să ia dă la ăi care au, că dă la mine ştiu că n-au să scoată mai mult d-un sac, chiar dă m-ar pune cu picioarele goale pă jărăgai.

Ochii lui Ignat Secu, care înţelese că în el bate Niţă, se împînziră de sînge, şi gura cu buze tari şi subţiri se strîmbă într-un rînjet.

— Ai dreptate. Ai dreptate, mă sărăcilă. Dumnezeu mamii lui dă dobitoc ăluia care munceşte, ca să adune ceva în ţara asta păcătoasă. Cum te-ai ridicat puţin dă jos, d-ai ajuns în genunchi, îţi şi dă la cap. Ar fi trebuit să fac şi io ca voi. Să stau cu dosul pă vatră şi să clocesc. Ignat Secu nu era cel mai bogat om din sat, că avea înainte pe logofătul Dobre şi poate chiar pe Duţă Căciulămare. Dar se ştia că are opt boi, doi cai, douăsprezece vaci, două sute de oi. Casa lui, din două odăi sus şi cu gîrlici dedesubt, era, pe drumul cel mai mare de ţară, cea mai arătoasă.

Pîrcălabul, namilă de rumîn, burduhănoasă şi stacojie, cu cizme şi nădragi gălbui, cu cămaşă pusă pe din afară şi în ilic de postav negru, care nu se sinchisea de ploaie şi mergea de colo pînă colo, în capul gol, tot şu-

şotind cînd la urechea logofătului, cînd lîngă turcii, sau ce-or fi fost, din brişcă, se duse acum şi se sprijini de loitre ca să audă mai bine, căci i se părea că tot nu înţelege ce vrea unul dintre gelepi. După ce şuşotiră cîtva timp, el îl strigă pe logofăt. Îl vesti că cei patru neferi călări vor rămîne în sat, ca să însoţească a doua zi şirurile de care la Piteşti. Să li se găsească la han loc de dormit şi nutreţ pentru cai.

După ce brişca ieşi din curte şi ocoli scîrţiind pe drumul pietros, la stînga spre biserică, oamenii porniră şi ei spre poartă. Între timp vechilul, văzînd că satul se împrăştie, îl strigă de la poartă pe logofăt :

— Hei, Dobre, acum spune-le şi porunca boierului, dă care ţi-am vorbit. Tot sînt oamenii adunaţi.

Logofătul se strîmbă de silă, dar se sui din nou pe mormanul de cărămidă şi de moloz şi le spuse tare, cu un glas îndepărtat parcă şi acru :

— Hei, măi... ia mai staţi puţin. Ristache, nu fi aşa grăbit, că mai am una pentru voi.

Şi le spuse ce-a hotărît boierul Medelioglu. Anume că anul ăsta trebuie să se întovărăşească unii cu alţii, ca să dea de Crăcium, pentru locul de casă, porci vii, la conac, nu numai muşchiuleţul şi garful ca pînă acum. Avea socotelile lui. Vrea să vîndă porcii vii, căci începuse să se dea preţ bun pentru astfel de marfă în Austria. Oamenii, după ce gîndiră o clipă, fură mai mulţumiţi. O să guste şi ei de sfintele sărbători şi din partea bună a porcului. Cînd vătaful le spuse însă că tot la patru inşi vor trebui să dea un porc, atunci începură să se scarpine amărîţi în cap.

— Dăm cîte un sfert dîn porc ? întrebă, rumegîndu-şi necazul, Firică, un bărbat voinic, îndesat, cu capul mare, cu bărbia lată. Un sfert dîn porc ?

— Ce mai întrebi ca prostu, mă Firică ?... Tot tu mai cu moţ... A hotărît boieru, a hotărît... Ce-o să te întrebe pă tine ? Ei, drăcia dracului... Hai, acu, căraţi-vă acasă !

Oamenii plecară prin ploaia mărunță, învolburată, din cînd în cînd, de palele de vînt.

*

Gămăn aștepta în cîrciuma hanului de mai bine de un ceas și nimeni nu veni să-l întrebe ce vrea. Bătrînul Nedelcu, înalt cît un mal, își lipăia prin prăvălie papuci de toval lați, că avea talpa piciorului dreaptă ca o scîndură ; ieșise de vreo două ori din odaia din fund, dar fie că nu-l văzu, fie că se prefăcu că nu-l vede, îl lăsă mai departe singur. Acum ridicase chepengul de la pivniță și nu mai ieșea de acolo. Lui Miai nu i se păru lucru curat și iarăși își pipăi cuțitul și măciuca de fier.

Dormise noaptea într-o casă omenească la deal și n-avea de unde să știe că tot satul fusese chemat la conac. Era duminică și socotea că n-are nimic de făcut. Se gătise cu straiele cele mai bune, își pusese imineli de piele de vițel. Nu știa că și cei doi frați, Ichim și Restea, sînt și ei la conac.

Bătrînul se ivi din pivniță cu o căldare cu vin. Îl ținea mai de mult pe tejghea, în oale mari, dar fuseseră pe vremuri atîtea bătăi în crîșmă, că se spărseseră destule oale, și omul socotise că e mai cuminte să țină vinul în căldări, iar rachiul în clondire mari, ferecate în nuiele. Ulcele de băut puteau să se spargă, oricîte. Orice bețiv putea să le plătească și, totuși, de cînd se făcuseră flăcăii lui mari, nu se mai pomeneau bătăi în crîșma lui Nedelcu. Voinici, ca el și feciorii lui, căutau să fie de altfel toți cîrciumarii din țară, ca să poată lua de ceafă și zvîrli în drum pe cei care, după ce se îmbătaseră, căutau harță. Cine nu era temut nu putea fi cîrciumar, căci praful se alegea de prăvălia lui.

Boierii, care aveau singuri dreptul să facă rachiu și să țină cîrciume în satele de pe moșiile lor, își alegeau

totdeauna de cîrciumari pe oamenii cei mai spătoși și mai încercați în certuri și bătăi... Mai ales cînd era vorba de un han, care putea fi călcat noaptea de cete de tîlhari, apoi socoteala asta era, firește, și mai potrivită.

De altfel, fusese de mirare cînd, acum vreo zece ani, pe vremea cînd moșia era încă a marelui boier Dudescu, se înfățișase vechilului său acest Nedelcu, venit se pare de prin părțile Zimnicii, și ceruse învoirea să clădească un han pe moșie. Fusese de mirare, fiindcă el, după ce căpătase cuvenita învoire și plătise ce avea de plătit, își clădise hanul nu în mijlocul satului, unde, oricît, ar fi fost mai la adăpost de multe primejdii, ci își ridicase cele patru odăi, pătulele și grajdul cel mare departe de sat, la o bună postață de drum de ultima casă în sus, spre Găești, chiar în marginea pădurii. Oamenii se scărpinau în cap cînd vedeau ce loc și-a ales „bulgarul", cum îi ziceau la început, socotindu-l bulgar, ceea ce nu era adevărat. Toți aveau în minte multele povestiri care umblau despre cîrciumarii schingiuiți și uciși de tîlhari. E drept că Nedelcu durase case de zid gros, iar tocul ușilor și al ferestrelor era întărit cu fier. Gratiile erau cît degetul de groase și dese. Obloanele se închideau cu lacăte pe dinăuntru. Era casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urîtă. Era o casă de tîrg, de pe Dunăre. N-avea prispă, zidurile creșteau de-a dreptul din bătătură și streașina era abia de o palmă. Era boită cu galben și odăile dau una într-alta ca niște cutii. Din prăvălie dădeai într-o odaie mare, cu un pat aproape cît jumătate din ea pe stînga, și altul la fel pe dreapta, așternute cu rogojini. Călătorii care nu voiau să doarmă în car, sub șopron, dormeau pe aceste paturi de-a curmezișul, cu straiele pe ei, firește, și cu mîna pe chimir, ori pe punga legată la piept subt cămașă. De trei părți ale hanului, care era încă la o zvîrlitură de băț din drum, cu dosul intrat în pădure, cu

bătătură mare în față, era un gard înalt de uluci cu vîrfuri ascuțite.

Din pricina hanului, că începuse să fie căutat, se abătuse pe aci și drumul de țară care ducea de la Tîrgoviște spre Rușii de Vede.

Cei doi frați, mari ca niște cai, intrară pe o altă ușă mică din fund, care dădea de-a dreptul în ogradă, căci cîrciuma era cu un pas mai lată decît odăile. Veniseră de la conac, scurtînd drumul pe poteca de după biserică, pe subt nuci, pe lîngă cimitir și apoi prin mestecănișul din marginea pădurii. În curte intraseră pe din dos, pe o portiță știută numai de ai casei. Își scuturară căciulile de apă și trecură la tejghea.

Miai își trudea posomorît mustăcioara, neștiind ce să mai facă, gătindu-se să plece, tocmai cînd Ichim se apropie de masa lui, cu două ulcele în mînă, dar părînd încruntat, așa cum îi era felul. Se așeză, își trecu încurcat buza de jos peste mustață și după un timp mormăi colțuros :

— Și zi, venișî ?

— Venii.

Ichim iar rămase încurcat pe gînduri.

— Va să zică... venișî ?

— Apoi iacă, venii...

— Atunci ?... Și nasul lemnos al feciorului de cîrciumar făcu două încrețituri lîngă nări.

— Păi atunci ?... își strîmbă buzele, roșii ca de femeie, Miai.

Ichim se scărpină în cap.

— Atunci, bine... Să fie așa.

— Să fie așa. Și Miai clătină din cap și ridică din umeri.

Acum nu mai știau ce să spună. Peste cămașa lungă, încrețită, căci la Zăvoiu Dihorului se țineau de portul vlășcenilor, nu de al celor de la deal, Ichim avea un

pieptar negru, din materie groasă, cumpărat de la tîrg. Nu avea cuțit la brîu, căci ținea subt tejghea două satîre și un topor. Era încins cu bete cu mărgele mici de tot, de sticlă, învîrtite de cinci ori în jurul mijlocului, peste brîul roșu... așa că atunci cînd își vîrî mîna în bete, Miai nu se sperie...

— Va să zică, așa să fie.

— Cum, vericule ?

— Așa cum ai zis.

Miai nu spusese nimic, dar ce era să facă ?

— Așa cum am zis, spuse el înțînat, dar gîndindu-se la popa Gheorghe întrebă ca pentru el însuși : Cine-a zis ?

Ichim își propti nasul în ochii lui negri.

— Păi... tu zici că ai zis.

Miai clătină din cap, rămînînd parcă atîrnat în gol. Ichim, după ce mai tăcu un timp, îl îndemnă la băut, lovindu-și cana de a lui :

— Bea.

— Roșu ?

— Roșu, da' din ăla care-l bem noi.

Se auziră oameni tropăind subt umbrarul de scînduri, acoperit cu șindrilă, al cîrciumii.

— Hai dincolo, să nu vadă oamenii ce bem.

Cănuțele fiind de pămînt smălțuit nu se vedea ce e în ele, așa că oamenii n-ar fi văzut, dar Miai fu bucuros, căci nu prea voia să dea ochi aci cu ăi din sat.

Intrară în odaia mare, cea cu un pat lat acoperit cu rogojină în dreapta și altul la fel în stînga. În mijloc era o masă de brad. O fi fost vopsită cîndva, dar acum se înnegrise pe ici, pe colo și crăpase. I se vedeau toate fibrele murdare. Un scaun lung, ca o laviță, și îngust, în dreapta, altul în stînga, fără rezemătoare.

Ichim ciocni cana de a lui Miai.

— Acum că venișî... se mai trudi el să găsească ceva.

— Așa zic și io, răspunse Miai, gustînd și lipăind din buze, ca un cunoscător al vinurilor.

Dincolo era o tindă, după ea încă o odaie. Acolo zăcea Petruța, bolnavă de cînd auzise că Miai e în cîrciumă. Tocmai tăiase o găină ca s-o facă ciorbă pentru ai casei. Dar lăsase totul baltă, că i se înmuiaseră picioarele. Tăcea, parcă îndobitocită. Apoi se duse la icoana din colț, lîngă care ardea candela :

— Sfîntă... sfîntă... Maica Domnului... fă așa cum știi tu, că io mi-am pierdut mințile. Și îngenunche, începînd să facă mătănii.

Petruța nu se măritase pînă la douăzeci de ani, fiindcă se socotea bogată și aștepta s-o ceară vreun fecior de om bogat din satele vecine, poate de la Pitești ori Găești. Dintre cei frumoși, că era moartă după bărbați frumoși. Numai că bărbații frumoși și bogați nu se mulțumeau doar cu zestre... Mai voiau și altceva. Se mai uitau și la obrazul și la boiul fetei. La boiu era ea cum era, că era bine legată, dar obrazul Petruței era negricios și mereu cleios. Din cînd în cînd îi ieșeau bubulițe. Ochii mici și apropiați îi stau de o parte și de alta a nasului lung ca la cioară și erau uneori sașii. Așa că zadarnic a așteptat vreo șase ani Petruța bogătani frumoși. Pe urmă și-a zis că are ea avere destulă pentru doi. S-ar fi mulțumit de la o vreme și cu Miai. Afurisitul ăsta parcă umbla cu farmece, că o femeie, pe care o strîngea el în brațele lui vînjoase, nu-l mai putea uita niciodată. O frîngea, o frămînta de nu mai știa pe ce lume e și nici cum o mai cheamă. Petruța nu-și mai dorea nimic decît să fugă trei săptămîni în lume, singură cu Miai, să se îngroape într-un bordei undeva, neștiuți în vreo pădure. Înnebunea la gîndul că Miai ar putea să doarmă iar cu capul pe pieptul ei cu sînii ca merele. Luă în brațe fetița și o privi năucă.

— Maica Domnului... e din carnea mea și a lui Miai... nu mă lăsa... Nu mai știu ce să gîndesc... M-am uscat gîndindu-mă.

De Petruța se spunea că e deșteaptă foc, deșteptăciunea asta venind se vede din partea mamei, dar acum simțea cît de puțină însemnătate avea deșteptăciunea ei pe lîngă lucrul acesta fără preț, care erau brațele fierbinți ale lui Miai. Își zise, fie ce-o fi, se închină, își luă fetița, care avea acum aproape doi ani, în brațe, îi puse o rochiță ca la tîrg și vru să treacă și ea în odaia de lîngă prăvălie.

O opri Nedelcu, bătrînul, care o împinse înapoi.

— Stai tu, fă...

Se îndreptă hotărît spre odaia în care cei doi tăceau, nemaiștiind ce să-și spună, dar mai ales cum să-și spună. Nedelcu, cu capul mare, țeșit la spate și în față, ca și feciorii lui, dar cu nasul cărnos, avea o bună parte din obraji acoperită de mustața stufoasă și căruntă. Peste cămașa cu rîuri de arnici, peste brîu purta un șerpar lat, căci cam suferea de șale. Altfel, era parcă și mai voinic decît feciorii lui.

Intră lipăindu-și papucii și spuse cu glas de buhai, fără să dea bună ziua :

— Ai venit, mă, să-ți iei nevasta ?

— Apăi... io zic c-am venit.

— Da' să știi că o iei numai cu cămașa pă ea și cu plodu în brațe. Auzi tu ?

Miai îl privi lung și răspunse cu întîrziere :

— Așa o s-o iau.

Cei doi rămaseră uimiți, auzind răspunsul, dar Miai știa că tot ce se spune acum n-avea nici o însemnătate, că sînt așa, vorbe de început. Vorba o spusese și el, necrezînd singur ce spune.

Nedelcu se scărpină în cap, fără să știe ce să mai zică, apoi se așeză la masă. Luă una din cele două căni, era a lui Miai, își netezi mustața cu vîrful palmei apoi, hotărît, împinse cu cana lui cana cealaltă, care era a lui Ichim.

— Să fie cu noroc!

Miai luă cana, tăcu şi el, ca să pară mai cu greutate şi pe urmă spuse cu glas aşezat:

— Noroc!

— Bate laba.

Miai întinse mîna lui destul de mică în laba de urs a lui Nedelcu, care i-o strînse, dar simţi că mîna flăcăului e tare ca de fier şi se bucură căci acum, ca rudă, putea fi de folos.

— Noroc!

— Atunci, mă, eşti d-ai noştri...

— Acum, io... aşa zic.

Petruţa, pe care o ardeau parcă tălpile, nu se mai putu stăpîni şi intră cu fetiţa în braţe.

Se opri lîngă uşă. Nu se uita nimeni la ea. Îi păru rău că Sultana nu e şi ea acasă, că e dusă la un unchi al lor lîngă Piteşti, cu brişca. Ar mai fi fost o femeie şi ar fi fost altfel. Cu fraţii ei, dar nu cu bătrînul, era de obicei înfiptă şi înţepată, dar acum îi era frică de privirea de stăpîn a lui Miai. Rămase în picioare la uşă.

După ce mai tăcură un timp, bătrînul îl îndemnă sfătos pe Miai, făcîndu-i semn, cu mîna lui ca o labă de urs.

— Ia-ţi, mă, plodu-n braţe.

Miai nu ştiu ce să răspundă. Nu se gîndise la plod.

— Io zic că l-oi lua...

Petruţa îi puse fetiţa în braţe şi abia acum toţi izbucniră în rîs, biruiţi de acest lucru neaşteptat: Miai cu un plod în braţe.

Uită s-o sărute... dar, oricum, gheaţa se spărsese.

*

Trecuseră dincolo de tindă, la capătul din fund al casei, în odaia Petruţei, care mai tăiase două găini, ca să le facă fripte pe varză. Afară ploua mereu. În prăvălie, către seară, era mai tot satul. Nu toţi beau, căci n-aveau de unde, dar priveau şi aşteptau, cine ştie, să facă vreunul cinste. Era o hărmălaie şi o putoare caldă, de oameni nespălaţi, înghesuiţi, cu suflarea uneori grea.

Nedelcu şi Restea umblau prin crîşmă, ducînd băutura cerută şi se amestecau şi în certurile dintre ei. Oamenii nu se certau cu adevărat, dar aşa erau ei la băutură, îşi spuneau ce aveau de spus cu glas tare, strigat, ca să se arate bărbăţoşi. Eftimie Şoricaie, care vînduse un godînac unor călători, era mîndros că el e azi cel ce cheltuieşte banii în crîşmă, dar că nu se bagă asta îndestul de seamă. Se zborşise la cei care făceau gălăgie. Era mai ales necăjit pe Niţă al lui Predoiu, care nu plătea şi totuşi se înfigea să vorbească.

— Ştii tu că era cu adevărat Radu Căpitanu? Să-ţi sară ochii din cap că l-ai văzut tu?

Niţă al lui Predoiu, cu mustaţa roşcată ciupită şi obraji osoşi, cu nări ca nişte găuri, scurt şi îndesat de statură, nu avea cuviinţa cerută şi-i strica cheful lui Eftimie. Povestea despre haiducul care zăpăcise ţara, în sus de Piteşti.

— Acum, io spun ce-am văzut. Dă vrei să crezi, bine, dă nu, nu...

Dedu, pescarul eleşteului, care nu mai avea, la patruzeci şi şapte de ani, nici un dinte în gură, stărui nerăbdător, trăgîndu-l pe Niţă de cămaşa murdară, deşi era duminică.

— Hai, mă, spune odată.

Eftimie înţelese că nu e nimic de făcut.

Poruncise o ulcică de rachiu degeaba.

Ca el erau toţi. Oamenii nu beau atît pentru plăcerea de a bea, cît pentru plăcerea de a se simţi şi ei măcar un ceas oameni, priviţi şi ascultaţi ca atare, într-o viaţă de vite îngenuncheate... Se hotărî să-i plătească necuviinţa asta lui Niţă şi-i căuta rîcă. Mai ales că purcelul

îl vînduse, ca să plătească birul, nu ca să-l bea în crîşmă. Acum greşise, greşise, dar avea dreptul, atunci cînd plătea, ca să fie el cel care povesteşte şi e ascultat.

*

Către seară, Petruţa îşi lepădase cămaşa şi fotele bătute cu fir, salba de aur pe trei rînduri de la gît, îşi puse pe ea o hanţă şi se duse să frigă cele două găini. Nedelcu şi Restea erau în prăvălie; Miai şi Ichim beau straşnic, mai mult în doi... Miai, de bucurie că văzuse pe Petruţa cu salba la gît. Aşa, cu salba la gît, ar fi luat-o şi doar cu cămaşa pe ea, căci o asemenea salbă, singură, preţuia o avere. Rămînea să ceară treptat şi restul. Ichim bea de bucurie că s-a împăcat cu Miai, care astfel nu se va mai gîndi la nevasta lui.

Petruţa se aplecă peste umărul lui Miai, ca să-l întrebe dacă îi place plăcinta cu brînză ori cu dovleac, ca să ştie cum s-o facă. Acesta asculta o istorie povestită de Ichim şi, fără să se gîndească, fără să audă ce spune ea, prinse gîtul femeii cu braţul. Petruţa se lăsă mai aproape, şi mîna lui începu să pipăie salba, fără ca el să-şi dea seama.

Ichim băgă de seamă şi-l pufni rîsul.

— Ce credeai, mă Gămane, că-ţi dă tata fata fără zestre? Pipăie mai bine salba, că-i a ta acum. Şi rîse gros, scuturîndu-şi nasul lemnos, cu capul lui lung ca o lubeniţă.

Miai se ruşină întîi, dar văzînd voia bună a lui Ichim, mărturisi cam încurcat, ca o mironosiţă:

— Mă, frate Ichime, m-am săturat de sărăcie...

Petruţa simţi un junghi în inimă. Dar e bine şi aşa, gîndi ea. Să vie pentru averea ei, dar numai să vie înapoi, oricum o veni.

Se duse din nou în tindă, unde era plita, hotărîtă să facă plăcintă şi cu dovleac, că e mai dulce, şi cu brînză,

că aţiţă cerul gurii şi e bună la băutură. Îl întrebase numai aşa, ca să arate că ţine să-i facă lui pe voie. Dar el nici nu băgă de seamă.

După ce soră-sa ieşi pe uşă, Ichim îşi apropie nasul puternic, cu mustaţa galbenă, udă de vin, de obrazul lui Miai şi vorbi mai mult în şoaptă:

— Mă Miai, vrei să scapi dă sărăcie, mă?

Miai se scărpină uimit, ca şi cînd ar fi spus: auzi ce întrebare.

— Tu-i mama ei dă sărăcie, că otrăveşte viaţa omului... şi-l face mai rău ca vita. Ce n-aş da, mă Ichime, să fiu şi io cîrciumar, of... of... să fiu şi io bogat ca voi... Îşi turnă iar în cană... Mama ei dă sărăcie.

I se dezlegase limba. Ichim şovăi îndelung, înainte de a spune ceea ce avea în gînd. Tată-său, Nedelcu, aruncase cîndva o vorbă... „Mă, uite un om ca pezevenghiul ăsta de Miai ne-ar trebui nouă... Că e iute spirt cînd vrea.“ Ar fi spus mai nimerit Nedelcu, zicînd că e spirt mai ales atunci cînd pofteşte, cînd doreşte ceva. Miai era tot numai pofte, iar cînd poftea, nu mai vedea nimic decît ceea ce îl aţiţa. Ca să cîştige timp, Ichim, care era aproape tot atît de greoi ca tată-său, şterse cu dosul palmei pînza pe care Petruţa o pusese pe masă şi care se udase.

— Mă Miai, mă, tu crezi că dîn crîşmă sîntem noi bogaţi, mă?

Miai rămase aşa, ca într-un picior, încurcat.

— Io aşa ziceam, mă... Toată ziua vine lume la cîrciumă la han, iar sîmbăta şi duminica nu poţi să răsufli. E omor dă lume.

— Ce vrei să facă oamenii, vor să mai uite şi ei... omul cînd bea, mă, să simte cum vrea el să fie.

Lui Miai, care aşteptă încleştat să vază ce va mai fi, îi fu teamă că Ichim se răzgîndeşte. Mai ales că acesta îşi întoarse capul într-o parte, clătinîndu-l ca şi cum ar fi spus: Dacă ar fi să trăim din ce aduce cîr-

Clubul cărţii digitale 2024

ciuma... Dar se vede că ţinea totuşi să-i spună şi se mai întinse încă peste masă.

— Bă Miai, d-ar fi să trăim numai din crîşmă, am trăi şi noi mai rău ca vitele... Că Medelioglu ăsta nu ne dă voie să vindem dăcît băutura făcută dă el. O plătim ca ochii din cap. Şi barsm d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate şi noi păguba, botezînd-o. Dar ne-o dă îndoită gata, cu apă, mă... poşircă goală... un ban nu cîştigăm la băutură... ba ne mai cere şi patru porci îngrăşaţi pă an. Zice că ne scuteşte dă clacă şi podvadă. Anu trecut am avut un cîrlan, un armăsar, dă soi bun. I-a plăcut. A făcut ce-a făcut şi ni l-a luat. Toată ziua ne cheamă la conac. Ne suduie vechilul şi ne beşteleşte mereu, ca să mai scoată ceva dă la noi.

— Mă Ichime, atunci dă ce ţineţi voi cîrciuma, mă?

Ichim îşi încleştă fălcile, trase de mustaţa galbenă s-o rupă, apoi dădu hotărît cu pumnul în masă.

— Ascultă, bă, vrei să scapi dă sărăcie?

— Ei, asta-i, mama ei dă sărăcie... Cum dracu să nu vreau?

— Atunci, faci tot ce ţi-oi spune io, mă, faci?

— Fac, mă... fac... Mă vînd şi diavolului, numai să scap dă gîrbaciu plesnit pă spinare. Uite, vezi tu vînătaia asta? Şi arătă o dungă cam greu de lămurit pe obrazul lui negricios. M-a plesnit Beaşcă, vătafu, d-am crezut că mi-a sărit ochiu. Spune, mă, ce trebuie să fac? Fac tot ce spui.

Ichim înţelese că e omul care le trebuia.

— Bă, ascultă, e aci în prăvălie, în colţ, lîngă uşa din fund, un om cu dăsagii puşi alături, uscat la faţă şi cam bătrînicios. E omu lui Radu Căpitanu. Stă şi aşteaptă să plece lumea. P-urmă să duce în pădure, vine cu doi oameni, care aduc nişte cai dinspre Zimnicea.

— Dă furat? întrebă Miai, clătinîndu-se. Se simţi înmuiat de năduşeală.

Ichim se mînie, crezînd că a scrîntit-o.

— Dă-te-n mă-ta, văz că eşti muiere, nu eşti bărbat. Burnianâ eşti, să să steargă alţii la şezut cu tine! (El a spus altfel.) Dă unde crezi tu, bă, că să cumpără sălbi dă aur pă trei rînduri? Şi purcei fripţi? Şi iminei dă piele dă la Piteşti? Vrei mai bine să te ardă dă dimineaţă pînă seara logofătu cu gîrbaciu?

Miai tresări de parcă i-ar fi vîrît o sulă între spete.

— Spune, mă, ce trebuie să fac?

— Te duci în pădure cu el. Ieşiţi pă portiţa dă după casă, la miezu nopţii... Iei caii dă la ăia care vi-i aduc. Sînt patru cai buni dă călărie. Ăştia sînt luaţi dă la un arendaş turc, dinspre Zimnicea. Mi-e teamă că l-au şi omorît...

— Şi unde-i duc?

— Stai, bă, să-ţi spun. Nu te pripi. Nu te lasă nici ei să pleci cu una, cu două. Stai şi aştepţi cu oamenii ăia, care or fi, pînă ce omu ăsta din prăvălie, care pleacă şi te lasă acolo, vine el cu alţi patru cai, care sînt în pădurea noastră, spre gîrlă. Sînt aduşi anume dă pă malul Dunării azi, că e duminică şi nu ies oamenii la cîmp şi în pădure... Acu, sînt acolo cu trei oameni dă la Tîrgovişte, care i-au adus. Ai priceput, bă?

Miai se muie iarăşi.

— Mă, dacă ne prinde? Io nu ştiu să umblu la cai.

— N-are cum să te prindă. Tu nu intri în grajduri să scoţi caii... Ţi să dau d-a gata... Ăia să pricep... Au fel dă fel dă chiţibuşuri d-ale lor... Ştiu să dăsfacă lacătele... Ameţesc caii, vîrîndu-le în nas boabe dă mac... Apoi, cu alte doftorii care ustură, îi fac să alerge turbaţi... Tu n-avea grija asta. Tu numai să înveţi locurile dă trecere prin pădurea Vlăsiei şi să cunoşti oamenii cu care lucrezi. Da' să-nveţi tot, bă, ca să te dăscurci şi noaptea... Restu nu te priveşte... Restu îi priveşte pă alţii.

Ichim nu-i spunea tot. Nu-i spunea că el era cel care făcea treaba asta pînă acum, dar de cînd se însurase cu Sultana vrea să se potolească, să-şi guste liniştit muierea pe care i-a dat-o norocul. Îşi făcuse omul suma şi vrea să se tragă spre ale lui. Avea să cîştige şi de-acum încolo destul, nu-i vorbă, că legătura se chema că tot hanul o face. Dar nu mai era primejdie să fie împuşcat în pădure. Asta nu i-o spunea lui Miai. Fiindcă puteau întîlni acolo şi alţi hoţi de cai, mai hoţi decît ei, care n-ar fi vrut să lase să le scape chilipirul.

Miai primi, şi în noaptea aceea ajută la schimbul celor opt cai. Dăduseră nişte cîrlani durdulii ca pepenii, cu picior tare de cal de munte şi luaseră în schimb patru cai înalţi, de călărie, corcituri arăpeşti.

Aşa fu începutul...

FLĂCĂI ŞI FETE LA FURCĂRIE

Pînă înspre Sfîntul Nicolae, Miai făcu vreo cinci drumuri de-a lungul Vlăsiei către Zimnicea. Noii lui tovarăşi erau mulţumiţi de el. Era iute foc şi prindea uşor. Îl găsi Crăciunul cu o punguţă cu galbeni pe care o purta, cu baierele petrecute pe după gît, la piele, pe subt cămaşă. De cîte ori putea, se ascundea ca să-i vînture în palmă, să-i facă fişicuri, care-i mîngîiau degetele. În ce priveşte zestrea, Nedelcii căutau să-l tragă în capcană, socotea el, silindu-l să se mute la han, în odaia în care dormea Petruţa cu plodul ei. Dar el vrea casa lui. De asta făcea tot ce făcea acum. Vrea aşternutul lui, o căsuţă a lui, cu lacăt, că văzuse şi asta la tîrg, ca să-l pună la uşă dacă vrea. De cum se desprimăvărase în martie, se puse pe lucru şi făcu cîţiva pari pe care-i împlîntă prin partea lui

de loc, ca să se ştie că e locul lui. Avea de gînd să facă mai tîrziu şi gard. În sat numai vreo treizeci de gospodari aveau gard. Gardul era întîiul pas spre îmbogăţire. Cine avea gard avea curte, putea să ţină vite, găini, purcel, putea să sădească pomi. Ce poţi să ţii în bordei? Iată, frate-său, mai mic cu trei ani ca el, avea o cocioabă cu prispă de două palme ridicată de la pămînt, dar se chema că e căsuţa lui, avea şi tindă. Avea şi un gard de mărăciniş numai, căci lupta din greu cu oamenii boierului, trudea pînă la istovire pe cîmp. Îşi ţinea vitele, doi boi şi o vacă, subt un fel de umbrar în spatele casei, iarna mereu cu frica să nu le afle dimineaţa sfîşiate de lupi. Porcul îl ţinea în odaie cu el, cu nevasta şi copiii, cele patru, cinci găini şi un cocoş, care vara dormeau în corcodușul sălbatic din bătătură, că le făcuse un fel de scăriţă, ca să se poată urca, se vîrau subt patul de scînduri, aşternut cu un ţol, pe care dormeau de-a latul Miai şi Toma.

Acum Miai începu cu gardul. În primăvară, cîţiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor bîrne groase şi pe urmă nuiele lungi. Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uşi şi ferestre. Cumpărase şi două stive de şindrilă. Nimeni nu se mira cum de poate face Miai atîta risipă de bani. Era ginerele lui Nedelcu. Toată ziua, căci pusese om în loc să-i facă toate podvezile, robotea între stivele de lemn. Muncea fără nici o socoteală pentru casa lui. Înspăimîntat de atîta dîrzenie, Nedelcu îi făgădui că, dacă el îşi face singur casa, îi dă zestre Petruţii şase boi, doi cai, cincizeci de oi, o scroafă cu purcei şi două lăzi cu de-ale casei.

În april, cînd pădurea nu era încă înfrunzită, Miai făcu trei drumuri la Giurgiu. Aduse nu numai cai, în schimb, ci şi cîte o traistă cu scule scumpe; de aceea partea lui era şi mai mare. Cunoştea acum temutul codru al Vlăsiei de la Zăvoiu Dihorului la Giurgiu şi

de la Zimnicea la Ploiești, cum cunoștea zăvoaiele de peste gîrlă. Radu Căpitanu îl plăcea, dar nu vrea să se facă haiduc. Cerea numai plata cuvenită, așa cum fusese înțelegerea Radului cu Nedelcu. Aci înșelăciune nu încăpea. Totul se făcea, e drept, cu ochii închiși, dar pe încredere. Între hoți lucrurile merg strună numai cîtă vreme e încredere. Nu ai timp să cercetezi îndeaproape, iar multe nici nu le vezi. Dar și cînd tovarășii îl află pe unul de minciună, omul e pierdut și, în orice caz, despre daraveli cu el nu mai poate fi vorba.

Tot ceea ce era furat din jos, dinspre Dunăre, era trecut de oamenii lui Radu Căpitanu, care cunoșteau toate potecile munților, pe drumuri împădurite în orașele și tîrgurile de subt munte. Acolo se pierdea urma lucrurilor și a animalelor. Radu Căpitanu era și negustor în felul lui, și după ce a făcut avere mare s-a predat, a făcut anii de închisoare, nu mulți, căci a plătit bine pe judecători, și a fost singurul haiduc, alături de Jianu, care a murit de bătrînețe în patul lui.

În scurtă vreme, Miai avea să înceapă ridicarea căsuței și se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea Sfîntului Constantin.

Sultana se întorsese și ea de la Pitești, unde-i plăcuse să stea mai mult decît a vrut Ichim. L-a văzut pe Miai cu ochi de rudă și de prieten. Glumeau unul cu altul și toți ai casei făceau haz de veselia lor. Pe amîndoi banii îi învioraseră și îi făcuseră parcă mai frumoși. Petruța o mînca din ochi pe cumnată-sa și, deși era mai matură decît ea, îi asculta sfaturile acum cînd își pregătea găteala de nuntă. Ichim era tare mulțumit de cum se descurcaseră ițele. Avea nevasta pe care și-o dorise, își măritase sora și căpătase și un om de ajutor.

Cu vreo două săptămîni mai înainte fuseseră între socru și ginere oarecare neînțelegeri și chiar certuri. Nedelcu ar fi vrut să facă o nuntă în toată legea ei, să

se ducă pomina, dar Miai și frate-său Ion ar fi vrut ca să se facă totul mai molcom, mai cu socoteală. De... mireasa are un plod de doi ani. Nu era însă chip de înțeles cu Nedelcu, care spunea că el plătește toată nunta... că dă oricît, dar să fie după obiceiul locului, cu tărăboi mare, cu colăcari, cu podoabe de fată mare, cu slujbă mare la biserică, cu căruțe împodobite cu brad, care să poarte nunta prin patru sate, cu lăutari care să cînte trei zile.

Ion aflase că satul se cam prăpădea de rîs.

— Și cu rachiu roșu, nu? întrebase mucalit logofătul Dobre pe Ignat Secu.

Și povestea asta la toată lumea. Nu bănuia că o să fie tocmai el naș.

Un singur lucru vrea să facă Nedelcu după datina din părțile de jos. Masă cu dar. Oamenii fuseseră vestiți și-și arătau, scuipînd cu silă, obrazul: bogătanul tot bogătan, tot cărpănos. De unde să aducă oamenii săraci daruri?

Fusese acoperit din nou umbrarul din curte, unde țineau vara vitele, cu frunziș proaspăt. Puseseră frunziș mult și pe umbrarul din fața cîrciumii, unde aduseră și trei care cu nisip. De dimineață, cînd fu cu fedeleșul — cu legătura — cîntară scripcarii și clarinetistul, adus de Nedelcu, la socru și la mireasă, pe unde umbla plosca. Cînd vrură să cînte la fratele mirelui, la Ion, acesta îi goni. Ciudat om era de felul lui și acest Ion! Închis, tăcut, morocănos, avea nasul mare de parcă ar fi fost frate cu Ichim și Restea și era oarecum tot bălan sau, mai bine zis, fața lui ciupită adînc de vărsat părea leșioasă. N-avea buze parcă, ci numai o tăietură care cînd se deschidea arăta dinți puternici. De altfel tot capul îi părea lucrat în inimă de stejar. Se bucura în sinea lui că, în sfîrșit, Miai se cuminține și ia o nevastă bogată, dar nu arăta. Nedelcu îi dădu lui Ichim în grijă anume, că Restea fiind flăcău vrea să joace cu fetele, să fie cu

ochii în patru, să-şi aleagă oameni pe trei zile cu plată — fiindcă nu vruseseră să aleagă cotoier dintre nuntaşi — să nu facă risipă cu vinul şi mîncarea.

Nedelcii nu erau de loc iubiţi în sat. Firea lor era prea deosebită de a sătenilor din partea locului. După zece ani de viaţă laolaltă, erau socotiţi tot străini de sat. Nu era iubit nici Miai, tocmai fiindcă se ţinea prea mult de satele din deal şi fiindcă era din cale-afară de muieratic. Acum, în afară de doi-trei bărbaţi, ca alde Ion Firu şi alde Ignat Secu, nici ceilalţi din sat nu erau uşă de biserică. Dar nici nu-şi făceau de cap ca Miai. Se mai fereau de lume... nu umblau după muieri cu scripcarii după ei. Nedelcu ştia toate astea şi se cam temea că n-o să vie lume la nuntă. Cît priveşte pe flăcăii satului, îl urau pe Miai cum urăsc cocoşii eretele. Fiecăruia îi era frică pentru puica lui. De aceea fură bucuroşi cînd Stanciu al lui Cluţu hotărî să se facă o furcărie anume, ca să se înţeleagă toţi flăcăii şi fetele dacă să meargă la nuntă ori ba. (Se zicea, se vede, furcărie, fiindcă mai demult, cîndva, veneau femeile şi fetele cu furci de tors şi cu andrele pentru împletit.)

De trei ani de cînd ieşise la horă fata lui Dedu pescaru, Riţa, furcăriile se făceau numai în faţa bordeiului lor, căci de cînd se măritase Sultana, ea rămăsese fata cea mai frumoasă din sat. Era cam scundă, cam plinuţă şi totuşi uşoară ca flacăra. Şi totul era rotund în ea, de parcă ar fi fost dată la strung : capul cu coade scurte şi grele, de păr bălai, fruntea, obrajii, umerii. Prin cămaşă, rotunzi, i se ghiceau şi sînii, care sîcîiau ochii flăcăilor, rotunde îi erau şi şoldurile împlinite sub catrinţă şi cîlnic. Şi toate pe faţa ei păreau trase meşteşugit cu o pană uşoară : sprîncenele lungi, pleoapele, urechiuşele, gura mare. Ochii verzi-căprui îi jucau drăcoşi, iar buzele, cu

înconjur limpede ca de floare, zîmbeau din te miri ce. Nu se hotărîse încă şi nu se dădea pe faţă pentru nici un flăcău, deşi se părea că îi place Stanciu mai mult decît ceilalţi. Cînd vorbea însă cu Drăgan al lui Ignat Secu, care se făcuse un flăcău voinic, dar cam tăcut, fata surîdea mereu, şi asta putea să fie un semn. Seara, cînd au văzut focul aprins de Stanciu şi Oagea în faţa bordeiului de pe malul eleşteului, flăcăii şi fetele din sat au început să se adune. Obiceiul era ca fata, la poarta căreia se face furcăria, să iasă la foc cea din urmă... aşa că arseseră două tirne de crăci uscate, cînd ieşi şi Riţa din bordeiul de subt plop ; căci bordeiul lui Dedu era subt un plop negru, mare şi rotat ca un stejar. Aci se povestea de obicei de cîte au fost prin sat, că erau unii flăcăi şi fete care ştiau tot, iar cei care nu ştiau, aflau la furcărie tot ce era de aflat. Fetele şi nevestele tinere veneau acum mai puţin cu furci ; coseau cămăşi, ori mai împleteau, că era, de la vîlvătaia focului, o lumină ca ziua. Se spuneau şi ghicitori şi se făceau glume uneori cam neobrăzate, cam de ruşine. După ce glumeau, lucrau sau povesteau, unii dintre ei îşi urcau fetele în plopul cu crăci groase şi se giugiuleau şi se pupau, ascultînd cum cîntă Riţa ori Lica, sora lui Stanciu, sau privind pe băieţandrii şi codanele care aci învăţau să joace înainte de a ieşi la horă.

Flăcăii fură mai toţi de părerea lui Stanciu că nimeni din sat — adică dintre ei, cei tineri — nu trebuie să meargă la nuntă... Că Miai s-a însurat prea tîrziu.

— Bia, bă, că dă ce vă e frică tot nu scăpaţi, rise, cu douăzeci şi patru de măsele, Safta lui Firică, voinică şi neruşinată ca o văduvă, deşi nu avea decît şaptesprezece ani. Ehei, cînd o intra dihoru ăla în găinile voastre... o să fie vai şi vai...

Vasile, fratele Riţei, Peştefript, cum îi spuneau de vreo doi ani, de cînd într-o seară le dăduse la furcărie cîte un peştişor fript, că era după revărsarea Argeşului,

și cum i-a rămas numele apoi, care era în dragoste cu Safta, vru s-o plesnească peste obraz, dar nu o ajunse.

— Mamă... mamă... că tu atîta aștepți... Să te întinzi cu el. Să știi, fă, că mie nu mi-e frică dă pliscul lui... mor cu el dă gît și pă tine te dau tocată la pești.

Cît lumina focul, se văzu venind de-a lungul Gîrloagei Mitru, cumnatul lui Toma, care tîra după el un copac, un copac fără frunze, ale cărui crăci negre ridicau praf în urma lui. Aducea din marginea pădurii un arțar uscat, ca să-l pună pe focul furcăriei. Chiuia ca un năzdrăvan, ținînd toporul deasupra capului. Săriră flăcăii să taie crăcile, dar vlăjganul nu dădu toporul la nimeni.

— Fugiți, mă... nu-l dau, că-l pierz...

Și-i amenința pe toți în glumă... Tăia singur crăcile, pe care fetele le aruncară pe foc, de unde țîșni o nouă vîlvătaie, care lumina și o parte din apa eleșteului, pînă spre malul celălalt, unde se vedea neagră o luntre...

Cei de față îl văzură apoi pe Mitru, înalt și cam subțire, cătînd, cu privirea iscoditoare, printre umbrele culcate pe iarbă, mai pe lături, apoi pe bordei și, cînd văzu că nu e cine vrea el să fie, se uită și în plopul rotat ca un stejar care aproape că acoperea bordeiul.

Ca să-l necăjească, Vasile, făcînd semne celorlalți, îl îndemnă s-o caute în stufiș.

— Vezi, mă, că e cu Drăgan în luntre.

Începură să rîdă toți cînd văzură că Mitru încremenește în lumina flăcărilor, neștiind dacă e glumă ori e de-adevărat ce spune Vasile. Începu să rîdă nătîng de bucurie cînd roaiba și bondoaca de Zamfira — cu care vorbea el — ieși din bordei, unde se ascunsese dinadins, ca să vadă dacă-i pasă de ce face ea.

Se auzi de sub un arin lăturalnic glasul lui Drăgan:

— Ei, ce facem, mă, mergem ori nu mergem...?

Safta lui Firică, bălană și zdravănă, care venise cu furca, dar nu torcea, că nici n-o prea lăsa în pace Vasile, fu de părere că trebuie să meargă.

— Păi, mergem, dă ce să nu mergem?

Flăcăii cam mîrîiau.

— Mă Vasile, fu de părere Oagea, astea dîn sat mor toate să meargă la nuntă...

— Parcă numai noi? Da' alea din alte sate n-ar vrea să vie...? Mi-a spus o nevastă dă un cîntec care să cîntă p-acolo printr-un sat dă la deal, nu știu pă unde... Și Rița începu cu glasul limpede, șireată ca o văduvă:

„Mama-mi zice, Radă, bia,
Ce tot ai cu albia?...
Deseară vreau să mă lai,
Că-i prin sat neica Miai."

Fetele rîseră toate, dar se vedea limpede că în sinea lor înțelegeau zăpăceala și graba fetelor din deal.

Vasile, cam acru puțin, fu de părere să-i facă și ei un cîntec lui Miai. Cel mai iscusit în asta era Mitru.

— Mă Mitrule, hai să-i scoatem și noi un cîntec lui Găman.

— Ce cîntec?! întrebă mirată Safta, neîncrezătoare.

— Păi, uite, cam așa...

Vasile se scărpină în cap, pe gînduri, și pe urmă spuse cam încurcat, îngînînd un viers prea săltăreț:

„Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Și te-ai însurat cu sluta..."

Safta plescăi disprețuitor din buze.

— Eah... nu merge.

Dar Mitru, care rămăsese cu ochii în jeraticul care pîlpîia cu flăcări mici ca pe o vatră, țîșni:

— Stai... e mai bine așa... Iote:

„Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Ș-ai luat sluta cu toptanu..."

Asta le plăcu la toți. Flăcăii chiuiau de mulțumire. Se porniră pe cîntat.

Mitru, care se lăsa de obicei rugat, se lăsă în cele din urmă înduplecat de Zamfira lui.

Era în sat de la vîrsta de zece ori unsprezece ani, dar tot vorbea altfel decît zăvoienii aceştia dintre Argeş şi Sabar. De aceea mai şovăia uneori, căci pe urmă rîdeau de el. Nu spunea ghine şi copchil ca soră-sa Stanca, dar tot îşi mai da în petic.

Începu cu un glas cald şi pripit, parcă mai mult din cap, cîntecul care le plăcea la toţi :

„Oof... dodă... dodă şi iar dodă...
Cît e Argeşul dă mare,
Haz ca Săbărelu n-are ;
Săbărelu mititel,
Să-nfundă dragostea-n el,
Săbărelu cu dulceaţă,
Trece iarna şi nu-ngheaţă.
Foaie verde didiţel,
Ce caţi lele-n corlăţel ?
Cat o vacă ş-un viţel,
Ş-un drac dă ibovnicel...
Şi mă uitai pă Sabar,
Văzui săbărencili,
Unde nălbesc pînzili,
Şi ridică fustili,
Dă le vezi picerili,
Albe ca fuioarili,
Că mă prinde frigurili.
Dă friguri cad şi mă scol,
Dă dragoste cad şi mor."

Ştiau că s-a sfîrşit şi începură hohotele de rîs ; rîdeau mai ales fetele.

— Iotă-te cum rîd „fetili", făcu Drăgan cu ochiul şi rîse cu un glas gros ca al lui tată-său.

Dar vlăjganul de Mitru, îndrăcit şi mînios, nu se opri de data asta şi făcu semn cu mîna că mai are de

cîntat ; apoi, uitîndu-se lung la Zamfira roaibă şi ţîţoasă, care-i plăcea lui atîta, începu iar :

„Dar-ar Dumnezeu d-o ploaie,
Să vie Sabaru mare,
Să-mi ia podu dă la vale,
Să rămîie numai parii,
Numai parii, părugenii,
Să să-nece săbărenii,
Să rămîie-o săbăreancă,
Una dă mi-e mie dragă..."

Se năpustiră toţi asupra lui, ghiontindu-l. Riţa, voinicoasă, îi puse mîna în piept, chipurile, ca să-l răstoarne. Safta strigă la ea :

— Fă, nu-ţi pune mintea cu nărodu, că ăsta cînd te-o răsturna, te ară şi te seamănă.

Se potoli şi hîrjoana...

Veni rîndul Riţei, care, pînă mai an codană, era acum limba satului. Ea scornea cele mai multe cîntece. Furcăria se făcea în faţa bordeiului ei, nu numai fiindcă era fata cea mai frumoasă din sat, după ce se măritase Sultănica, dar şi fiindcă şi ea cînta tot atît de frumos ca şi fata lui moş Truţă. Dar acum nu izbuti să găsească ceva pe seama lui Mitru, cu roaiba lui.

Stăruiră apoi să cînte şi Maria lui Mînjoc. Deşi nu avea decît douăzeci şi doi de ani, Maria era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică. Era o femeie amărîtă, de părea mai bătrînă decît era. O socoteau unii şi pe ea atinsă de boală... Tată-su era om cu stare şi-i dăduse zestre bunicică. Ar fi putut să se mărite iar, cu orice flăcău din sat, însă ea nu mai putea după Vasile, cu care fusese în dragoste cu vreo două veri mai înainte. Dar flăcăul pescarului, după cîtăva vreme, cînd o văzu pe Safta înflorită ca un măr domnesc, nu se mai uită nicidecum la biata Maria, care tînjea de dorul lui. Era prea mîndră şi nu vrea să arate tuturor

că ea, fată de om cu stare, se prăpădește după Vasile al lui Dedu pescarul. Venea la furcărie, ca atîtea alte neveste și văduve tinere, dar ea aducînd totdeauna furca și prefăcîndu-se că toarce, numai și numai să fie lîngă Vasile măcar o seară...

Se părea că au și obosit toți de cîntece glumețe pe seama celor din sat, mai cu seamă a logofeților de la curte, care-i îndemnau la muncă, pocnind din gîrbaci ca la vite, cînd se auzi glasul Mariei adînc și ușor înlăcrimat, începînd tărăgănarea altoită cu durere a doinei, cu un *o* lung, prelung, întors în inima ei ca un cuțit, răsucit apoi în vorbele pe care satul le și uitase de anul trecut de cînd le cîntase fata unchiașului de pe Argeș, cel care murise în sat la ei. Zise de cîte două ori fiece rînd de vorbe. Spre mirarea tuturor, parcă nemaiputîndu-se stăpîni, înlocui pe „Ioane", cum era în cîntec, cu „Vasile" :

„O... foaie verde foi de cimbru...
Vasile, bătute-ar sfîntu...
Ce te ții atît dă mîndru ?
Că la tine nu mi-i gîndu...
Ooof, Leano... Lino...
Că gîndu dă l-aș avea,
Mai bine m-aș spînzura...
La marginea drumului,
Dă craca pelinului...
Ooof, Leano... Lino...
Cine-o trece să să mire,
Ce năcaz a fost pă mine,
Cîte cazne și amar,
Cîtă dragoste-n zadar..."

Era în glasul acesta o durere altoită care depășea ființa femeii. Venea dintr-o adîncime de început istoric fără îndoială, în care își avea înfipte rădăcinile. Fără acele tărăgănări prelungite, sprijinite pe unele

jumătăți de cuvinte, fără acea zestre venită din adînc de veacuri, pe care o aduc acele „foaie verde", „și-am zis verde", ca și alte „chemări", care își au noima lor, chiar cînd par fără nici o noimă, ca de pildă în „Foaie verde lemn uscat" ; fără aceste „chemări", fără acel *o* prelungit din străfundul timpului, ca o chemare, fără tot ceea ce doina aduce ca o zestre a trecutului (deasupra căreia plutesc vorbele schimbătoare, ca valurile peste matcă), cîntecul poporului nu mai este el însuși, cum o tulpină retezată nu mai este copacul viu. În acest cîntec omul este el, dar laolaltă cu tot ceea ce a fost și cu toți cei de azi asemeni lui. Din cîntecul căptușit cu tot trecutul, în vremuri de răstrițte, omul obidit și neștiutor de carte își adună hrana pentru inima lui, își limpezește pentru el însuși propria lui simțire, adîncind-o. Cîntîndu-l îl încarcă cu întoarceri și răsuciri ale viersului, iscate din simțirea lui, ca o lăută adăugitoare, și uneori îl întoarce, acest viers, dintr-o unduire, dintr-o legănare de jale, într-un chiot prelung, prevestitor de răzmeriță. [1]

---

[1] Credem că se înțelege de aci că acest cîntec al poporului nu este un produs încheiat, rotunjit, ci este un fond statornic de poezie și muzică, un organism viu, numai o parte din vorbe și din modulații înnoindu-se uneori, dar negreșit în consonanță cu întregul, așa cum se înnoiesc în decursul anilor celulele organismelor care se dezvoltă. E, cu alte cuvinte, creație continuă.

Fără această zestre a trecutului, care îi dă un iz de pămînt reavăn, cîntecul poporului este orice, dar nu mai este el însuși... O făptură de bronz, înverzit, a fost găsită adînc în humă, și mîini nepricepute au scuturat de pe ea pămîntul tot, lustruind-o și gătind-o cu poleială galbenă. E ceea ce a făcut burghezia culturală la noi cu „dorul" cîntecului popular, pe care l-a desprins și l-a înzorzonat după gustul ei. „Du-te dor la badea-n sîn" și altele la fel. Însă un „dor" corcit cu tralala nu mai e cîntec al poporului, e un dor individual, nu o simțire laolaltă. Pe de altă parte, e fără noimă și acel fetișism estetizant al oricărei silabe rurale, cacofonice... Este treaba oamenilor de știință să culeagă, cu o tehnică riguroasă, folclorul, dar ceea ce

Se mai certară din nou, dacă să meargă ori nu la nunta lui Miai. Pînă la urmă cuvîntul potrivit veni de la negricioasa şi sfioasa de Lica. Zîmbi cuminte cu faţa ei lungă şi gălbicioasă.

— Mă, voi ar trebui să vă bucuraţi că acum îşi toarnă apă-n vin... că vrea să intre şi el în rîndul oamenilor... O fi simţind şi el c-a îmbătrînit flăcău. Atunci, dă ce să nu mergeţi ?

---

trebuie să se ştie e că nu orice produs folcloric este artă populară, care este izvorul artei de totdeauna. Scientiştii au strîmbat, pe vremuri, prea mult din nas, vorbind despre culegerile de poezie populară ale lui Alecsandri. Fapt este că aceste poezii, culese şi uşor modificate de el, sînt vii şi citite şi astăzi, pe cînd multe din colecţiile sistematice, dinspre sfîrşitul veacului — pe care de altfel culegerile lui nu le-au împiedicat în nici un fel, căci actul poetului n-a eliminat şi nici n-a alterat obiectul — dorm în tomuri groase. Alecsandri n-a greşit sporind frumuseţea poeziilor culese de el, fiindcă fondul artei poporului poate fi sporit de către poeţi, cîntăreţi şi compozitori, de oricine, dar numai în măsura în care aceştia ţin seama de legile lui de formaţie, şi în acest mod cel ce a colaborat efectiv cu viersul românesc se arată el însuşi ca un participant la esenţa creaţiei româneşti... indiferent de altfel care e obîrşia lui. Prin culegerile lui de poezii obşteşti, Alecsandri s-a dovedit a fi, în acel ceas, în afară de propria lui operă, care nu e vizată aci, floarea extremă a poporului său.

Poate tocmai fiindcă era această floare extremă a poporului său, Alecsandri a simţit şi ce funcţie unică juca, într-acea vreme de asuprire, cîntecul în viaţa ruminilor. Căci, în pragul lui 1848 sîntem, din pricina vitregiei istorice, la o culme a cîntecului poporului. Seva unui popor obidit, ţinut cu vrăjmăşie în întuneric, îşi împlinea cum putea nevoile de expresie şi comunicare, iar felul amar în care îşi împlinea aceste nevoi caracterizează epoca însăşi.

La un popor robit, aproape în totalitatea lui analfabet (căci erau puţine excepţiile), prin nepăsarea şi prin voinţa stăpînitorilor (fiindcă boierii reformişti erau doar o floare de primăvară), care are atîtea de spus, cîntecul trebuie să înlocuiască cititul, să înlocuiască fondul de cărţi al altor popoare ceva mai norocoase. Îndeplineşte funcţia volumelor de poezie, pe marginile cărora cititorii îşi însemnă versurile şi strofele în care se regăsesc, căci întotdeauna pe paginile cărţilor s-au îngemănat, la orice depărtări, minţile şi inimile bucuroase de a se descoperi, unele pe altele, semene.

Pînă la urmă fură de aceeaşi părere şi ceilalţi. Flăcăii se legară să fie toţi călări, să aşeze pături pe cal şi să le lege cu chingile cu scări. Drăgan împrumută un cal de-al lor şi lui Peştefript, că Dedu n-avea decît o iapă bătrînă, cu care căra papură şi uneori peştele la curte. Hotărîră să vină toţi cu brîne roşii şi opinci nepurtate. Fetele să se încingă cu bete roşii cu albastru.

NUNTA DE LA HAN

Toată dimineaţa, mireasa şi cumnată-sa Niţa, cum o răsfăţau acum Nedelcii, şi-o petrecură cu găteala, aşteptînd să vie Miai cu colăcerii să ducă nunta la biserică. Petruţa îşi adusese de la Piteşti încălţăminte nouă şi o maramă spumoasă de borangic, cît un cearşaf... cumpărată de la nişte rucărence. Avea o cămaşă albă ca zăpada,

---

Dar mai ales în această epocă de dinaintea lui 1848, cîntecul poporului ţine locul foilor tipărite, care ar fi trebuit să fie multe, căci pînă în 1828 nu era nici una, iar pe urmă au fost doar cîteva.

Locul sutelor de mii de foi tipărite care au lipsit l-a ţinut cîntecul, care era în felul său o foaie cîntată. Rumînul arde să-şi spună amarul şi vrea să-i spună Măriei, puicuţei, mîndrei că o iubeşte. Are nevoie de un mijloc de comunicare, şi nevoia i-o împlineşte într-un sens doina satirică şi cîntecul bătrînesc, într-altul, doina de dragoste... Un cîntec al poporului nu e „frumos", nu e un tril, un joc de sunete plăcute... E un mijloc copleşitor de comunicare. De nenumărate ori viersul este o epistolă nescrisă de dor, cu tîlcul ei pentru cel care-l cîntă şi este o epistolă primită şi gîndită din nou pentru cel care-l ascultă... Unii îndrăgostiţi romantici îşi propuneau, cînd unul pleca în călătorie, să privească mai tîrziu, în aceeaşi clipă, oriunde s-ar găsi ei, luna... Cînd doi care se îndrăgesc ascultă în acelaşi timp doina de dragoste, ei fac acelaşi lucru.

De la sat la sat cîntecul se încarcă de sensuri adăugate de către cei care l-au cîntat, pierzînd uneori altele, şi pînă la urmă acest cîntec poartă cu el o dragoste, o patimă, care sînt ale poporului însuşi. (n. a.)

de inișor, cu rîuri de mătase albăstrie și bete cu mărgele de la Zimnicea, iar în față, pe poale, un vîlnic negru de lînă, înflorat cu arnici roșu și verde. O pieptănase Niță, întinzîndu-i greu părul bățos ca niște vițe de capră, ca să-l prindă apoi într-un conci sus. Se încondeiase la sprîncene cu nucă arsă și își dăduse niște suliman pe față, adus cîndva de Ichim de la Giurgiu. Sultana își adunase și ea părul la ceafă, dar nu-l strînsese în conci, ci își legase coadele groase una peste alta. Avea o ie de borangic galben, cu rîuri de mătase, în culoarea mărului crud. În fața rotundă i se vedeau mai întîi sprîncenele groase, și dedesubt, apele verzi ale ochilor mari. Trăsese ia în jos, ca să apese puțin sînii plini, care se vedeau prin pînza mătăsii ca niște gutui... Deși se făcuse cam lată în șolduri, fotele de lînă, bătută cu fir auriu, îi cădeau bine, că era dreaptă în față, nu avea burtă de loc... Purta în picioare cizmulițe roșii, cum nu se mai văzuse pe la ei, aduse tot de Ichim de la Giurgiu.

*

Dinspre sat se văzu un nor de praf și apoi se auziră lăutarii și tropotele cailor. În frunte venea călare Miai pe un roib subțire și înalt (era calul de ginere dăruit de Nedelcu), și după el colăcerii, vreo douăzeci de flăcăi, care erau îmbrăcați cam la fel, în cămăși albe de pînză, încrețite, în ițari, opinci și brîne roșii. Călăreau cîte patru ca ostașii. Stanciu și Oagea căpătaseră de la Restea pistoale și trăgeau focuri chiuind. În urmă, căruța cu lăutarii și vreo două muieri, nuntașe. Oratiile au fost spuse de Peștefript, că-l învățase soră-sa Rița. De la han, mireasa și toți nuntașii s-au urcat în cele opt căruțe împodobite cu verdeață, caii avînd ca și ai călăreților, legate de căpestre, ștergare de borangic. Au ocolit prin trei sate pînă la Puțu cu Sakcia, trecînd cu chiote și cîntece de lăutari și s-au întors la biserică.

După ce Miai a luat în brațe mireasa și a dat-o jos, ajutînd-o să urce și cei cîțiva pași, în drum pînă pe dîmbul înverzit pe care era biserica, au coborît și nuntașii. Căruțele și caii au fost duși în jos în poiana răscrucii.

Nuni fură logofătul Dobre și nevastă-sa, Lisaveta. În vreme ce erau în biserică, tot satul s-a înghesuit, de se strivea lumea, ca s-o vadă pe Petruța mireasă și pe Găman cu pirostriile pe cap. Dar cei mai mulți rămaseseră afară, în curtea bisericii și pe drum.

Pînă să se joace „Isaiia dănțuiește", soarele, care arsese toată ziua, fu năpădit de nori grei, aduși de un vînt năprasnic, cerul tot se învineți și fu apoi o năruire de trăsnete și tunete, după care începu să toarne cu găleata. Nu putură ieși din biserică timp de un ceas. Nimic nu s-a ales din alaiul nunții. Mulți se descălțară și coborîră rîpa în picioarele goale, cu ismenele suflecate ori cu poalele catrințelor în cap.

Acasă fu alt bucluc. Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie, și pînă la el erau numai băltoace, așa că fu nevoie să se pună masa numai în cîrciumă și în odaia de alături, din care se scoseseră numaidecît paturile cu rogojinile de pe ele. Musafirii trebuiau acum împărțiți în două încăperi și nu fu lucru ușor. În odaia în care fuseseră paturile aveau să fie mai puțini. Nunul mare, nuna, socru, cumnații și cumnatele și cel mult zece-doisprezece nuntași. Fruntașii satului. Restul avea să se înghesuie în cîrciumă. Fu greu de tot, căci toată lumea voia să fie în odaie, unde se așezase o masă așternută cu pînză, în fruntea căreia aveau să șadă Miai și Petruța, iar în dreapta și stînga lor, nunul mare și nuna, astfel ca să fie văzuți și de cei din prăvălie. Oricum încercară, însă fură și destui nemulțumiți. Eftimie Șoricaie, cătrănit rău, negru la față, căci avea să mănînce în prăvălie, își smulse muierea și se îndreptă spre ușă.

— Hai, fă, acasă... că n-am slugărit la ușa lor, să mă puie în coada mesii, la un loc cu pomanagiii satului.

Bătrînul Nedelcu îi puse mîna pe umăr, îl smuci de era să-i cadă pălăria din cap şi-l trînti pe un scaun.

— Stai aici, mă neisprăvitule, şi ascultă ce spun. După aceea strigă cu glasul lui de buhai, către toţi : Mă... dîncolo e masă cu dar... Cine vrea să poftească acolo.

Asta cam potoli lumea. Chiar Eftimie Şoricaie se cam codi puţin. Nevastă-sa, cînd văzu însă că tot stă pe gînduri, bănui cam ce are de gînd şi-l înghesui să se aşeze ca lumea pe scaun. Îi era frică să nu se lase ispitit, că-i ştia felul.

— Dă unde o să mai dăm noi şi dar... ? Că nu avem, afară dă boi, dăcît mieluşica.

Eftimie îşi pocni cu unghia obrazul chiar lîngă pruna de şorici.

— O să dăm mieluşica. Dă ce dracu mai mîncăm tot anu mămăligă şi cu ceapă dacă nu putem să fim şi noi, dînd cînd în cînd, oameni ?

Se ridică şi o trase după el dincolo.

Toţi ţineau să fie în rînd cu oamenii, dar, cum cei mai mulţi ştiau că n-au de unde, şi-au îndesat pălăriile pe frunte şi au rămas locului. O dată bea şi mănîncă omul pe socoteala lui Nedelcu.

Femeile ajutătoare aduseră străchini mari cu ciorbă, pe care le puseră pe masă, iar un argat, pe care-l avea Nedelcu în curte, mustăcios şi uscat, aduse atîrnate de gît patru ploşti, lucrate frumos cu fierul roşu şi împodobite cu verdeaţă, pe care le puse dinaintea mirilor şi a nunilor, logofătul Dobre şi Lisaveta, nevastă-sa, care şedeau în stînga şi în dreapta mirilor, în lungul mesei.

Vechilul moşiei, unul nou, venit în sat numai de şase luni după răzmeriţă, care era în stînga, între nună şi popa Gheorghe, ridică plosca şi, înainte de a bea, strigă :

— Noroc, să fie într-un ceas bun...

Se auzi o larmă veselă, şi cuvîntul „noroc" fu învălmăşit pînă se pierdu. Ar fi trebuit ca ăl dintîi care bea şi spune „noroc" să fie popa Gheorghe, dar în faţa vechilului curţii, popa Gheorghe nu era decît un ţăran, pe care nu-l poţi plesni cu harapnicul, e drept, dar poţi să strigi la el şi poţi să-ţi baţi joc de sfinţia-lui.

Cînd vechilul trecu plosca popii Gheorghe, acesta prinse totuşi prilejul să spuie o vorbă potrivită :

— Mă, a plouat la nunta voastră... Ăsta e semn bun dă sus, mă ! Să fie cu noroc.

Un timp cîntară lăutarii ceva nelămurit, ca un ison al ploii. Pe urmă nu se mai auziră decît izbiturile lingurilor în străchini şi clempănitul fălcilor. În prăvălie lumea era mai nerăbdătoare, că nu se aducea încă nimic pe mese. În faţa prăvăliei, subt umbrarul vechi, de scînduri, flăcăii şi fetele, ascultînd lăutarii, aşteptau să se înceapă jocul, după ce Restea îi linişti pe toţi, că e mîncare destulă pentru toată lumea şi că, oricum, pune el deoparte pentru ei.

*

După ce fruntaşii nunţii se săturară, limbile se dezlegară şi începu să se pomenească despre alte nunţi rămase în amintirea satului. Apoi se auziră glume hazlii pe socoteala celor de faţă. Se înţepau unii pe alţii şi nimeni nu se supăra.

— Mă Duţă, ia spune, mă, cum s-a speriat Eftimie Şoricaie d-un iepure.

— Să vedeţi, se grăbi Duţă Căciulămare, de frică să nu-i treacă rîndul... Eftimie dormea subt gorunul dă pă marginea rîpii... Un iepure, speriat şi gonit dă oamenii care-l văzuseră în porumbi, sări drept în capul lui Eftimie, care, fără să să trezească, îl prinse în braţe. Cînd dăschise ochii năuc şi să văzu cu iepurile în braţe, fără să ştie ce e, îl aruncă cît colo şi începu să urle speriat : Dracu, dracu... şi-şi făcea cruci. Aruncase iepurile într-un lăstăriş. Să crede vînător, da' ăsta e singurul iepure pă care l-a vînat în viaţa lui.

De trei ani, Duță povestea întîmplarea asta, cînd avea prilejul, și totdeauna lumea rîdea să se prăpădească. Dar Șoricaie clătină din cap, știind el ce spune.

— Aș vrea io să văd pă vreunu din voi lovit în cap, în somn, și pomenindu-se c-un iepure în brațe...

Rîseră oamenii și acum, apoi se spuseră de celea cu popi și călugărițe. Pelinul le mai încălzea capetele, că trupurile erau leoarcă de năduşeală. Era o duhoare și o zăpușeală înăuntru, la care nu ajutau nimic ferestrele deschise, în pervazul cărora se îngrămădiseră copiii din sat, lihniți de foame. Din cînd în cînd părinții le întindeau bucăți de pîine și de friptură, gonindu-i după aceea acasă, dar ei nu plecau.

În prăvălie se porniseră sănătos pe băut că mîncarea li se dădea cam cu măsură. Aci toți vorbeau odată, nu era nici o orînduială în povestire. Cum nu vedeau decît prin ușa deschisă pe miri și pe nuni, cei care voiau să asculte se îngrămădeau și ei în ușă. Cei rămași la masă vorbeau, dar mai tot ce se spunea aci era pe socoteala celor din odaie. Cei mai crîncen pomeniți erau, firește, boierul și vechilul lui, Zanetti, fost calemgiu la Vistierie, omul lui de încredere, pe care-l adusese în locul vechilului care pierise în timpul Eteriei. Nu prea știa seama la treburile moșiei și umbla cu oarecare sfială, pe care o ascundea cu grijă, pînă să deprindă dedesubtul lucrurilor. Ca să nu se bage însă de seamă și să nu-l ia oamenii la ochi, făcea din cînd în cînd pe grozavul, vorbind cu înfumurare despre fleacurile plugăriei. Ascuns cine știe unde, Medelioglu aștepta să treacă furia turcilor, ca să iasă la iveală, chiar dacă va fi să plătească bacșișuri grele pașalelor, după cum era obiceiul. Deși știa că Zanetti ăsta nu cunoaște treburile moșiei, avea convingerea că e foarte isteț și că se va descurca, dar mai ales avea încredere numai în el, că bănuia pe toată lumea din jurul lui.

Astă-seară, vechilul venise la masă numai fiindcă fusese rugat stăruitor de Nedelcu, altfel sta cam înțepat și făcea

pe subțirele între țopîrlani. De la el se vedea tocmai bine prin ușa deschisă dincolo în prăvălie. Tocmai atunci trecea, printre cele trei mese lungi și înguste, o femeie cu un coș cu pîine tăiată felii, și mesenii nerăbdători întindeau mîinile să apuce mai curînd, de teamă să nu se isprăvească. Vechilul arătă dezgustat celor din jurul lui.

— Uitați-vă la ei... Uitați-vă la nemîncații ăștia... Parcă n-ar fi oameni. N-au pic de obraz.

Popa Gheorghe, care din firea lui era un mîncău grăbit și straşnic, se întrebă nedumerit dacă nu cumva pe el vrea să-l împungă vechilul. Lăsă hartanul din mînă, își linse ușor degetele scurte, grăsune și bălane. Își șterse barba roșie de grăsime, cu ștergarul care i se cuvenea ca dar de nuntă, și apoi privi în ochi pe vechil, cu ochii lui mici, cam înecați deasupra fălcilor.

— Obraz au, cucoane... sau poate că n-au... Nu știu ce cereți dumneavoastră dă la un obraz... Dar află dumneata, rogu-te, că au și mațe. Te vei mira, poate, da' așa e... Oamenii dă prin partea locului, dă p-aci au și mațe... Își mai șterse o dată barba roșcată și apoi, cu un glas gros și răsucit dintr-o dată, îi zvîrli aproape în față... Dumneata știi că mulți din oamenii ăștia n-au mai mîncat din toamnă ?

— Cum n-au mai mîncat din toamnă, cum așa ?

Vechilul își îndoi buzele a mirare atît, că i se îndoi și mustața lungă.

— Așa... n-au mai mîncat din toamnă.

Cei de față, care-l știau pe popa Gheorghe, cu burta lui cît un sac plin și cu obrajii lui stacojii, mai curînd blajin și împăciuitor, îl priveau acum uimiți, văzîndu-l atît de dîrz... Ei știau că se îndoapă cît zece, mai știau că îi place să vadă și pe alții mîncînd, dar știau și că, dacă l-ar fi lăsat preoteasa, ar fi dat demîncare oricui i-ar fi bătut în poartă. Nu-l bănuiau însă atît de aprig. Preoteasa îi puse mîna pe anteriul de mohair, dar el i-o zvîrli supărat.

— Află, dumneata, boierule, că la noi omu mănîncă mîncare adevărată doar vreo douăzeci dă zile pă an.

Vechilul ar fi vrut să-l întrerupă, dar el i-o tăie scurt. Ca să nu se supere, vechilul începu să înşire mătăniile pe care le purta de obicei în mînă.

— Păi să-ţi fac socoteala : Cinci sau şase zile la Crăciun, cînd taie porcu ; alta la Lăsata Secului, trei zile la Paşti, cînd taie mielu ; o zi dă ziua lui şi alta d-a nevestii ; apoi în trei-patru duminici cînd e poftit la trei-patru botezuri între rude ; în alte trei duminici, să zicem, cînd e poftit cumva la nuntă la alţii — da', fireşte, nu e poftit la toate nunţile — hai să zicem la trei-patru înmormîntări... Aşa... cum am zis, douăzeci ori douăzeci şi una dă zile, nu ?... Asta-i tot ce mănîncă el, cînd să îndoapă — e drept — binişor, că altfel în celelalte trei sute şi patruzeci dă zile ale anului îmbucă, numai ca să-şi înşele foamea, ceapă şi mămăligă, ciorbă dă buruieni, varză acră şi cîte un pic dă fasole. Dă are porc, dă are găină, dă are un sac dă grîu, îl păstrează ca ochii dîn cap pentru botez, pentru nuntă, pentru vrun parastas, că fiecăruia îi vine, orice-ar face, rîndu să poftească pă vecinu lui, care l-a poftit la rîndu său. Nu cheamă, fireşte, toată lumea, că nici el nu-i poftit dă toată lumea. Află dumneata că atît mănîncă ţăranu nostru... Nu te speria cînd îl vezi înfulicînd la nuntă. Trei sute dă zile nu mănîncă, da' cel puţin jumătate dîn ele munceşte pînă cade pă brînci...

Vechilul îşi sumese nasul, ca să fie batjocoritor şi subţire.

— Las-o naibii, părinte, că toată lumea ştie că gem cătunele de vite, că mai ales în jurul Bucureştilor sînt sate în care nu e ţăran să nu aibă perechea lui de boi, mulţi au cîte trei perechi, şi alţii au patru ori chiar cinci perechi... Vechilul îşi răsuci mustaţa, îşi trecu mîneca anteriului peste bărbiţa de ţap şi îşi luă iar în mînă mătăniile pe care le tot învîrtea, căci altfel nu avea răbdare

să asculte ce spuneau alţii... Ascultă-mă, părinte, pe mine, şi la Ţarigrad se ştie că e prăpăd de vite în Ţara Romînească.

Popa răspunse sec :

— Vite or fi, da' nu e pîine. Ţăranul ţine vitele, ca să-şi scoată cu ele o bucată dă pîine, muncind tot anul alături dă ele, pă brînci ca şi ele, pentru un sac, doi dă bucate. La ce-i pot folosi la altceva vitele dacă el nu are pămînt să-şi scoată pîinea cea dă toate zilele ?

— Hei, d-am avea pămînt... oftă de-i cutremură pe toţi Ignat Secu.

— Să mănînce carne de vită. Să mănînce pasăre.

Şi vechilul se uită biruitor în stînga şi în dreapta, mîndru de răspunsul lui.

— Mănîncă ei şi carne, spuse popa. Uită-te la ei cum înfulică. Şi toţi îşi întoarseră privirile spre străchinile mari care treceau printre mese. Dar află că la ţăran carnea e fudulie... La el pîinea e totu. Pîinea ori mămăliga... Da' pîinea şi mămăliga sînt la boier, că pămîntu e al boierului... Şi pentru ca să-i dea o bucată dă pămînt ca să-l muncească, boieru îl pune pă bietul rumîn cu picioarele goale pă jăratic, ca să joace cum îi cîntă el. Ce să facă omu cu vitele ? Face brînză dîn laptele dă la vaci, ca să cumpere nutreţ dă iarnă, cît poate să cumpere. Brînza o vinde pă nimica toată. Cînd boieru nu-i dă pîine dă ajuns, vinde vita dîn bătătură, ca să mai cumpere un sac dă grăunţe acolo.

— Ei, zici şi dumneata, părinte... Cum un sac ?... Aşa... un sac ? Şi cu mîneca largă a anteriului atîrnînd în furie, cu mătăniile în palmă, vechilul vru să ia din nou martori pe cei de faţă... Dă-o naibii... O vită pe un sac de grăunţe ?

Aci se amestecă în vorbă, cu o voce care scîrţîia ca un cuţit pe gresie, Ignat Secu.

— Boierule, dă ce vă iuţiţi atît ? Ştiţi bine că la noi s-a vîndut acu două luni o sută dă lei chila dă grîu şi

Clubul cărţii digitale 2024

numai treizeci dă lei o vacă... Am vîndut, tot satu, peste cinci sute dă vite, mai mult dă jumătate, ca să dăm zahereaua turcului.

— Asta-i altceva... Asta din cauza răzmeriţii lui Tudor. Ce vreţi? Oamenii turcului v-au cerut orz şi grîu... Poate că într-o zi au să vi le plătească. Ei, dar voi n-aţi avut şi a fost nevoie să vindeţi degrabă vitele, ca să împliniţi lipsa... Cine-i de vină aci?

Ignat Secu îl privi cu ochii lui tăioşi ca de sticlă, subţiaţi între pleoapele pe jumătate închise.

— Şi la Bucureşti cît să vinde dă obicei, zic dă obicei, pîinea şi cît să vinde vita?

— Cum să se vîndă? întrebă vechilul nedumerit.

— Cum să vinde dă obicei? zic... dă obicei.

Aci vechilul păru că şovăie.

— Dar ştie fitecine că se vinde opt parale ocaua de pîine şi opt, ori zece parale ocaua de vacă.

Ignat îl întrerupse acru, strîmbîndu-se de mînie:

— Şi e drept asta? E drept, născătoarea ei dă ţară, să fie totuna ocaua dă pîine şi ocaua dă carne?

Popa îl întrerupse supărat:

— Mai taci şi tu dracului, mă Ignate, că nu-i ţara dă vină; dă vină sînt stăpînitorii, ciocoii şi boierii... Şi aci îşi întoarse faţa aprinsă de mîncare şi băutură către cei din jurul lui, cam cu spatele la vechil... Ce vreţi? Boierii au pămîntu... Ei au pîinea şi cuţitu... Ridică ori scad preţurile la grîne ori la vite cum poftesc şi cum le vine lor mai bine. Noi ce putem face?

Aci se auzi, spre mirarea celorlalţi, glasul lui Ion al Firului, ca un cap lemnos care vorbeşte:

— Ce putem face? Răbdăm... Aşa răbdăm dă la facerea lumii.

Popa clătină din cap, după ce înghiţi mai bine un dumicat, care-i rămăsese în gît.

— Deh... Sînt amăriţi rău bieţii oameni. Şi rămase pe gînduri.

Aci vechilul deveni de-a dreptul duşmănos, îl privi pe popă zeflemitor, pipăindu-i cu ochii burta.

— Şi dumneata de ce te vaiţi, părinte? Că slavă Domnului...

— Mă vait, că dacă n-au ei, n-am nici io.

Vechilul îi privi, cu tîlc iar, burta cîtă se vedea deasupra mesei.

— Păi atunci... după cît se pare oamenii au?

— Domnul singur ştie dă ce, şi cum le face toate... Au oamenii, da' nu au pă măsura hotărîtă dă el şi cît mi-ar trebui mie... Şi-şi măsură mucalit burta mare, cît nişte foale de vită... Îmi dau bieţii dă ei, îmi dau mai mult dăcît pot, că sînt oameni dă ispravă... Şi rîse blajin în barba lui roşcată... Hei, nici io nu prea mănînc în fiece zi. Nu te uita că sînt gras. Aşa m-a pedepsit Dumnezeu... Nu e din mîncare.

Eftimie Şoricaie, care tăcuse tot timpul şi ascultase ca femeile cu nasul într-o parte, ori mai bine ca găinile cînd stau cu ciocul întors, clătină şi el din cap:

— E amărît dă tot bietu rumîn... Vai dă viaţa lui.

— Ia nu-l mai căinaţi atîta! se încăpăţînă vechilul. Şi se îndreptă puţin pe scaun, încercînd să vadă prin uşa deschisă a prăvăliei în bătătura din faţă, unde de mult începuse jocul şi de unde se auzea acum o învîrtită cu chiuituri. Amăriţi, ai? Auzi cum chiuie şi învîrtesc fetele...

Popa îşi opri cana la buze şi rîse cu ochii mici, mucaliţi.

— Păi atîta le-a mai rămas... Luptă şi bietu rumîn cu ce poate... Cu vitele, cîte le are, cu dragostea, dă-l ajută puterile, şi cu cîntecu cînd nu mai poate dă obidă... Aci nu începe secetă... An bun, an rău, nevestele dîn sat rodesc, iar fetele să iau la întrecere cu ele... Abia pă urmă trec şi pă la popă, cele mai multe... Neruşinatele!...

Aci, o clipă cei de faţă începură să zîmbească gălbior. Popa parcă uitase că mireasa are un plod care se ţinea

de catrinţa ei, uitase de cumnata ei, de Sultănica, uitase şi de Găman. Apoi toţi izbucniră în rîs, cînd văzură că Sultănica întîi, apoi mirele şi mireasa rîd cu poftă. În afară de Ion al Firului, de Ignat Secu şi popa Gheorghe, mai nici unul dintre cei de faţă nu era uşă de biserică.

Logofătul Dobre, care nu se amestecase de loc în vorbă şi tăcuse iscusit şi făţarnic, fiindcă-i era teamă să nu-l supere pe vechil şi nici pe Nedelcu (căci băgase de seamă că acesta făcea zîmbre, urmărind cele ce se vorbeau, chinuit de gîndul că vechilul ar putea pleca supărat), încheie cu un soi de înţelepciune potrivită :

— Ce vreţi ? Popor iubeţ... Aşa durează el săracu...

Rîsul se porni din nou. Căci era prea de oaie. Logofătul Dobre, veşnic încruntat şi acru la vorbă, fiindcă-şi spunea el că aşa trebuie să fie un logofăt de sat şi, pentru că se vedea frumos, înalt şi ciolănos, era cunoscut ca un curvar fără pereche şi toţi cei de faţă îi ştiau isprăvile, deşi rareori se da în vileag, că era viclean ; dar oamenii luară spusa lui acum mai mult ca o mărturisire despre sine însuşi.

Se mai aduseră din nou străchini cu friptură de miel la masă, şi Restea veni cu alte patru ploşti, pline toate, petrecute pe după gît, ca să le puie pe masă şi să le ia pe cele goale.

— Mănîncă şi tu, fă Stanco, că n-ai pus nimic în gură dă la Bobotează, dă astă-iarnă, o îndemnă popa pe nevasta lui Toma.

Vechilul socoti că l-a prins pe popă spunînd o minciună şi sări lăsînd mătăniile.

— Păi cum vine asta, părinte ? Adineauri spuneai altfel, zău. Purcelul la Crăciun, mielul la Paşti, bez sărbătorile... nu ştiu cum. N-a mîncat miel de Paşti ?

— Hei, hei, aia, boierule, e numai în anii buni. Da' anu ăsta, dă ast-toamnă, dă cînd cu turcii ăia care au venit în sat, ne-a bătut Dumnezeu.

— Ei, asta-i acum ! Aţi dat vacile sterpe, boii bătrîni, oile... Dar porcii, dar păsările ?

— Şi biru ? Şi angaralele ? Astea cu ce le plătesc oamenii ?

— Eh... birul nu e mare lucru...

— Mare lucru biru, dacă zici dumneata, nu e. Hai să zicem că să plătească omu cu un porc, doi, dă bir. Da' ce te faci cu celelalte ? Cu izlazul, cu muşchiu dă Crăciun ? Cu puiu de Sîmpietru şi cu toate angaralele ? Cu podvezile, cu meremeturile, cu corvezile, cu beilîcu... Cu toate ruşfeturile pă care ţăranul trebuie să le plătească numai ca să fie liber să răsufle... Că toţi întind dă el. Porcu merge la stăpînire, că ţi-l ia pîrcălabu, purcelul şi găinile la boier, gîsca la nevasta zapciului, ouăle şi puii la popă şi la logofăt, şi aci se întoarse mucalit spre logofăt, nu-ţi fie cu supărare, neică Dobre. Dă să judecă ţăranu, plăteşte, dă trece un pod, plăteşte, dă intră în oboru tîrgului, plăteşte, dă i-a intrat vaca în lanu boierului, iar plăteşte cît nu face... Sarea pentru el şi pentru vite o plăteşte, că acum în iarnă, uite, s-a scumpit iar... Dă unde toate astea, cînd nu mai are vite dă vînzare, că i le-a luat turcu, cu care le plătea dă obicei ? Că aşa le plătea... Acum nu mai are, dă le are, decît porcii, găinile, gîştele. Le păstrează să plătească... D-aia puţină lume s-a mai atins dă porc, dă miel, ori dă pasăre, cum era obiceiu dă sărbători în alt an. Crăciunul, mulţi l-au făcut anu ăsta cu mămăligă şi varză acră... Paştele cu buruieni, botezurile cu ţuică pă stomacul gol ; numai tu, mi se pare, Ignate, ai făcut pomană dă sufletul nevestii. Astă-seară e întîia nuntă în sat dă zece luni dă zile... Şi se întoarse parcă furios spre femeie. Mănîncă, Stanco, dă şi băiatului... Na, mă, şi vouă, şi popa aruncă cu amîndouă mîinile lui scurte bucăţi de pîine şi de friptură copiilor, care se uitau cu jind pe fereastră. Nu-i vorbă, fiecare mesean mai băga, atunci cînd nu-l vedeau Nedelcii,

și pe furiș în basma, ca să aducă puțin și pentru cei de-acasă.

— Numai tîlharu ăla dă Tudor cu răzmerița lui fu dă vină. El ne-a nenorocit și ne-a adus pă turci iar pă cap... scrîșni din dinți bătrînul hangiu. Nu putea uita că oamenii Urdăreanului îi jefuiseră hanul, pivnița și pătulele, ba și luaseră și cîteva pungi de bani, atunci cînd trecuse pandurimea de la Cotroceni spre Golești.

Cei de față adeveriră, cu un murmur țîșnit, părerea hangiului. Ion al Firului nu se mulțumi să murmure, ci scrîșni dinții printre buzele lui tăiate ca-n lemn, aproape albe, cu obrajii ciupiți de vărsat și scofîlciți.

— Tudor ăla ne-a mîncat fripți... Ei, dă nu venea el, am fi scăpat mai ușor... Da' l-a pedepsit Dumnezeu... l-au tăiat și pă el...

Mînia lui Ion al Firului împotriva răzmeriței venea nu numai din pricina zaherelei turcești, ci și din pricină că nu uita că Toma, care abia împlinise anul trecut douăzeci și unu de ani și se însurase doar de cîteva luni, își lăsase nevasta, pe Stanca, ca un zănatic, și se luase după panduri, ca să meargă să taie pe ciocoi și să sloboade țara de clacă. Îl credea mort, că-l mai văzuse doar cînd trecuse din nou oastea lui Tudor prin Zăvoiu Dihorului, acum de la București spre Pitești. De-atunci nu se mai știa nimic despre el. Spuneau unii că i-a despicat un eterist capul cu sabia, dar mai mult nimic nu s-a știut. Ion fusese nevoit să-și ia asupră-și grija cumnatei și a copilului, care s-a născut peste o lună... Avea și el la rîndul lui nevastă și copii, era sărac lipit pămîntului, dar ce era să facă? Altfel, femeia e harnică și cuminte, ajută la gospodărie, ajută și la cîmp, dar greul tot asupra lui Ion cade. De aceea crește mînia în el. Spune iar cu fața încleștată:

— Auzi, cine voiau să ne sloboade de clacă, niște neisprăviți... Niște...

Dar nu sfîrși, căci îi tăie vorba popa Gheorghe, care ascultase încremenit cuvintele lui de ocară și blestem... Stacojiu era popa de felul lui, roșcată îi era barba cam rară, dar acum și ochii îi erau roșii de supărare.

— Nu vă e rușine, mă, să vorbiți așa? Cum, mă... după sute dă ani s-a înălțat un om și la voi să vă mîntuie dă clacă... A ridicat din pulberea ticăloșiei pă cei obidiți și i-a făcut să să simtă oameni, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu... Oameni care pot să ceară socoteală acelora care văd în ei doar vite dă povară. Și pentru că a pierit, vîndut dă cei smintiți și răi, voi vă lepădați dă el? Voi, pentru izbăvirea cărora el a îmbrăcat cămașa morții?...

Cei de față au înghețat. Era în popa acesta gras ca o stihie a pămîntului ceva care trecea parcă dincolo de om. Glasul lui, care de obicei ieșea cam din nas, venea acum din niște adîncuri aspre, dintr-o părere de rău fără margini pentru ce ar fi putut să fie și nu mai putea fi inima lui înecată în grăsime, de parcă ar fi fost o făptură schimbată prin vrajă. Se mirau adesea cînd îl vedeau pe popa Gheorghe săltîndu-și sprinten, peste pîrleaz, burta mare ca un burduf, dar mai încremeniți de uimire fură acum cînd îi auziră glasul plin de mînie, care parcă nu mai era glasul lui.

— ...Și dumneata, domnule Nedelcule, ăi fi avînd dreptate să fii amărît pentru ceea ce ți s-a luat fără socoteală... Nu zic ba. Dar ar trebui să știi și dumneata un lucru, pă care-l știm acum toți cei care, ca și dumneata, stăm la un conac sau două dă Golești... Ar trebui să știi anume că togma din pricină că l-a pedepsit pă acel căpitan Urdăreanu, fiindcă oamenii lui îți jefuiseră hanu, al dumitale și încă alte vreo două, a fost să moară acel viteaz, căci prin asta el și-a ridicat asupra-i mînia celorlalți căpitani ai săi, care, speriați dă asprimea pedepsei, s-au înțeles cu căpitanul arnăuților, Iordachi, dă i l-au vîndut pă viteaz, prin vicleșug, în ajunul Sfinți-

lor Împărați Constantin și Elena... Iată că să împlinește anu d-atunci. Dumnezeu să-i ierte pă toți, și aci popa se închină, făcînd o cruce apăsată cu mîna lui scurtă. Schimbîndu-i noaptea străjile dă la ușă în paznici ai morții, l-au pîndit cînd a pogorît din turnu dă la Goleşti, l-au legat și l-au dus dă l-au tăiat pă acest bărbat al poporului, cum puțini au fost... Asta să știi dumneata, domnule Nedelcule, și asta să știți voi toți cei dă față, care ați tăcut și ați adeverit, cînd s-a vorbit cu necredință dă un asemenea viteaz al poporului...

Aci, ochii săi, înecați în grăsime și înroșiți de mînie, se opriră asupra celor ce se îngrămădiseră în pragul dinspre prăvălie, căci mulți, auzind glasul schimbat de supărare al popii, crezură că s-a întîmplat ceva și veniseră buluc în ușă, unde ascultau nemișcați.

— ...Că mă uit la voi... Cum puteți, mă, să fiți atît dă orbi și să nu vedeți și să nu înțelegeți? Dacă așa vă purtați cu chipul celui ce fu spaima ciocoilor, dă dîrdîră trei luni boierii închiși la Belvedere, c-așa mi s-a spus, apăi niciodată nu va mai avea nimeni inima să vă ridice din ticăloșia în care zăceți. Cînd mă gîndesc că nu s-a împlinit nici anu măcar și că v-ați și lepădat dă el, cum s-a lepădat Pătru dă Hristos, mi-e milă dă ticăloșia voastră.

Deodată se auzi din spate, din prăvălie, glasul puternic al lui Chivu, cel de pe Gîrloagă, că mai era unul înspre Mărunțișu.

— Dară... dară...

Deodată, din toate părțile răsună vorba inimoasă de întărire, spusă cu privirile încruntate:

— Dară... dară...

— Spune, părinte, spune, strigă din cealaltă ușă Stanciu, căci și flăcăii, văzînd îmbulzeala și neștiind ce s-a întîmplat, lăsaseră jocul și veniseră în prăvălie.

Dar popa obosise. Obosea mai repede cînd vorbea, așa cum vorbea acum, adică altfel decît îi era obiceiul,

decît cînd mergea pe jos, în sus, spre biserică. Se și încălzise și năduşise rău, că era zăpuşeală, de parcă toată căldura, gonită de afară de ploaie, năvălise înăuntru. Își șterse fața greoi, cu ștergarul de borangic, și apoi spuse mai departe, acum domolit mult, întorcîndu-se către Ion al Firului:

— Și tu, Ioane, te-ai mîniat ca un nărod... Alăturîndu-să celor ce luptau ca să mîntuie țara, frati-tu a făcut cinste satului. Ar fi fost rușine ca dintre atîți bărbați să nu fi fost măcar unu care să să dezdoaie ca un copac tînăr, pă care-l îndoiești. Dacă ceilalți au fost niște bicisnici, bine că a fost el, slavă Domnului, așa cum ar fi trebuit să fim toți... Că s-a prăpădit p-acolo pă unde a fost, nu e nimeni dă vină, și tot ce putem face e să spunem Dumnezeu să-l ierte și să avem tot satul grijă dă copilu și dă femeia lui.

Atunci țîșni Ignat Secu, care, mai spre capătul celălalt al mesei, ascultase tot timpul încleștat, cu ochii lui de oțel strînși între pleoapele pe jumătate închise:

— Cu dreptate ai grăit, părinte. Sîntem niște ticăloși, obidiți, care nu mai știm ce ne e dă bine și ce ne e dă rău... Pentru că ne-a ajuns și pă noi să plătim o părticică din paguba obștească, cîrtim împotriva celui ce s-a jertfit pentru noi... Orbecăim necugetați în întuneric. Dă, ce vrei? ne prostește sila dă a da... că mă uit la mine, cum mă roade pofta dă avere... Și cu Toma ai dreptate, părinte.

Se auziră iar glasuri groase:

— Dară... dară...

Popa legă din nou firul pe care-l rupsese:

— Băiatul ăla, ce zic? Bărbatu ăla, că deși abia împlinise douăzeci dă ani, era înalt ca bradu, era numai inimă... Mai pă toți dă o seamă cu voi, mă Ioane, v-am bătut cu nuiaua dă alun, ca să învățați buchile, da' dă geaba, că numai el a învățat să le lege.

— Așa, părinte, și cu Toma ai dreptate, strigă din nou Ignat Secu, și uite, Dumnezeu, ca să mă pedepsească, se vede, pentru lăcomia mea, mi-a dat acum un gînd. Iacătă, am dat turcului patru vaci și doi boi... Mai dau și Stancăi o vacă, să-și crească copilu, pînă își va găsi un bărbat pă potriva ei, că e femeie tare cuminte. Să fie și asta tot în socoteala răzmeriței.

Stanca începu să plîngă.

Se stîrni multă voie bună. Oamenii erau mulțumiți de întîmplare, parcă se scosese din străfunduri ceva care îi făcea să se simtă altfel de cum se socoteau ei unii pe alții, de toată ziua. Trecea prin vinele lor o sevă de omenie. Toți rîseră, tulburați, zgomotos, cînd Niță al lui Predoiu strigă de dincolo:

— Nea Ignate... vezi să nu-i dai cumva vreo vacă stearpă.

— Nu, mă, răspunse acesta. Îi dau una cu vițel cu tot.

— Eh, hai. Uite, Stanco, îți dau și io o oaie cu miel, strigă logofătul Dobre, și acum, oameni buni, nu uitați că sîntem la nuntă și nu la parastas. Am venit aci să mai uităm și noi dă năcazuri, nu ca să ne văicărim. Toată ziua nu vorbim decît dă clacă și dă nevoi. Să le mai lăsăm dracului.

Ignat Secu îl privi tăios, trăgîndu-și mustața.

— Le lăsăm, da' nu ne lasă ele pă noi... să țin ca rîia dă cîine pînă-l usucă. Dăspre ce vrei să vorbim? Nunta-i o zi, două, clacа e toată viața.

— Ei, da' măcar la nuntă să mai uităm dă ele. Ia să vie scripcarii ăia, aci, să ne cînte și nouă cîte ceva la ureche.

Tot timpul mai-marele satului stătuse ca pe ace. Îi era teamă să nu iasă cumva cu ceartă și să nu plece supărat calemgiul, devenit vechil la Zăvoiu Dihorului. Slujba de logofăt al satului era grea și-i trebuia lui Dobre multă iscusință ca să nu supere pe proprietar, dar nu vrea să se puie rău nici cu oamenii. Nu vrea să

se puie rău cu oamenii în mijlocul cărora trăia, căci ar fi fost greu și pentru el și de aceea pe față le lua cît putea partea; altfel, căuta să facă neapărat voia proprietarului care-l pusese logofăt. De obicei izbutea să împace și capra, și varza. Boierul știa că Dobre e un om pe care se poate bizui, iar pe săteni îi ducea cu felul lui morocănos, poruncitor, cam în glumă și cu ceva înțelegător în el, care le lua ochii. Părea mereu un om bun, dar certăreț, și, cînd îl auzeai, vorbea supărat despre slujba lui, ca de o năpastă, dar n-ar fi lăsat-o pentru nimic. Îi îngăduise să strîngă multă avere, pe care o tot sporea mereu. Astă-iarnă, gelepii se pricepuseră cum să-l ia, ca să poată scoate cît mai mult din sat. Făți, dăduse și el patru vaci și doi boi, așa zicînd ca să fie pildă la ceilalți, dar pe subt mînă gelepii îi plătiseră întreit ceea ce dăduse, cu bani pești, pe cînd oamenii trebuiau ca să aștepte, nu se știe cît timp, o plată nelămurită care, de obicei, nici nu mai venea și pe care de altfel nimeni nu se bizuia.

Bătrînul Nedelcu, care se cam speriase și-i era frică să nu se spargă nunta, strigă și el bucuros să vie lăutarii. Erau de fapt un scripcar, un țambalagiu și un cobzar. Erau, cum s-ar zice, oamenii lui Găman. Nedelcu trimisese să-i aducă și un clarinetist de la Giurgiu, că-i plăcea lui clarinetul. Găman mai adusese cu el și pe un prieten al lui, nu se știe de unde, părea cioban, care cînta din caval. Era un bărbat subțiratic, înalt, cu o mustață mică, mătăsoasă, mai mult căruntă, și cam chel.

— Mă Păcălete, mă, ia ziceți, mă, mai întîi o sîrbă, să sară tîrtița în ăștia care au înțepenit pă laviță. Ziceți-i, mă, sîrba aia dă pă Glîmbocel.

Au mai zis și altele. Într-o clipă oamenii au uitat de toate și se iscă o veselie, aținată de glumele tari ale logofătului și mai ales ale Mariei lui Căciulămare, muiere cam afurisită la gură, care spunea verde ce avea de spus.

Fuseseră orînduite în ogradă, pe nişte butoaie goale, străchini cu bucăţi de miel fript şi pîine pentru flăcăi şi fete. Băură cît ai clipi vadra de vin şi tăbărîră pe Restea să le mai aducă. Nu mai aveau nevoie de lăutari.

Se încălzise iar, deşi cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vînzoleau mult, trecînd pe rînd prin faţa lunii. Unele miresme fuseseră topite în apa de ploaie, dar altele fuseseră parcă răscolite.

În văzduh mocnea răsuflarea caldă a pămîntului reavăn şi mireasmă de frunză tînără. A frunză de nuc parcă miroseau şi trupurile astea tinere, frămîntate şi încălzite la joc. Flăcăi şi fete năduşiseră şi aveau obrajii încinşi. Urca în ei o sevă grea, a poporului, neştiutoare de ei înşişi, iscată din străfundurile nebănuite şi menită să biruie timpul, peste cei de faţă, peste capetele lor, aşa cum înfloresc şi rodesc pomii şi buruienile, în neştiinţă de cei căzuţi alături, pe cîmpurile de luptă, ori de cei seceraţi de molimă.

*

În odaia cea mare, veselia se încinsese iar, cum se aprinde din nou focul pe vatră. Lăutarii, aţîţaţi de logofăt, cîntau de zor sau ţineau isonul lui Păcălete, care-i zicea îndesat şi cu foc. Dobre spunea el însuşi glume destul de ale dracului pe seama muierilor de faţă, fără să-i pese că, şi dacă mai greşea, înalt şi ciolănos, nu-i era teamă să nu supere cumva pe alţii. Tocmai fiindcă era puternic la trup, îl făcuse boierul logofăt. Dar se obicinuiseră cu el, că le arunca aşa, fără să stăruie, ba muierilor le plăceau chiar unele măscări pe care el le spunea şi rîdeau chicotind. Maria lui Căciulămare îi ţinea bine hangul, şi nu rareori îl şi rămînea pe logofăt. Se agăţă şi acum de el, cînd îl văzu că îndeamnă doar pe ceilalţi să mănînce, spunînd că pe el îl doare un

dinte, ceea ce era adevărat, dar Maria nu se lăsă şi i-o spuse aşa, cam pe neaşteptate :

— Am auzit şi io că ţi-ai rupt un dinte cînd ai vrut să muşti pă Safta lui Firică dă umăr. Hei, logofete, vezi, fereşte-te dă fetele mari, că nu te mai ţin dinţii.

Toţi rîseră, fiindcă ştiau că lui Dobre i se scurg ochii după fata bălană şi zdravănă a lui Firică, şi-o tot împunge cu vorba cînd o vede.

Dobre clătină din cap, ca unul care ştie ce spune, dar nu fără răutate.

— Hei, cîţi dinţi s-au mai rupt, fă, şi în umerii tăi, Mărie, a rămas ştirb tot satu... Că tare afurisiţi umeri ai avut.

Rîdeau toţi, rîdea şi popa.

Duţă Căciulămare se înciudă şi se amestecă şi el în vorbă, ca să-şi ajute nevasta :

— Apoi, că am auzit şi io că Dobre biruie cu sfanţii, nu cu dinţii.

Toţi rîseră, căci aveau ce-aveau cu logofătul.

Acum acesta se supără de-a binelea ; îi răspunse, aşa pe muche, destul de acru :

— Lasă, mă, că şi despre tine am auzit că eşti mai mult Duţă, decît Căciulămare.

Se stîrnise atîta veselie, că din pricina hohotelor de rîs nu se mai auzi ce-a vrut să răspundă Duţă. Porecla i-o dăduse, e adevărat, o muiere acum vreo zece ani, pare-se înşelată de înfăţişarea lui arătoasă, că era cît un cal, dar nu era se vede decît un tîlc întors.

Nu trecu mult şi Maria lui Căciulămare, afurisită, făcu semn lui Păcălete, care era singur între ei, fiindcă scripca şi ţambalul cîntau afară la joc, şi acesta începu un cîntec scurt, pe care ea i-l şoptea la ureche şi pe care-l sfîrşi în mod potrivit, cu două versuri schimbate de ea :

„Iubeşte-mă, Safto, neică,
Dacă vrei să-ţi iau scurteică..."

Toți pricepură iar că e vorba de logofătul Dobre și de Safta lui Firică, fiindcă toți știau că fata fugea cît putea de el, dar mai rău îl aţîţa cu făptura ei voinică.

Felul acesta de a vorbi prin cîntec e obicinuit în sat. Cîntecul se vrea totdeauna cu tîlc pentru cel căruia i se cîntă anume, după cum are un înțeles vroit cu dinadinsul pentru cel care cere el însuși să i se cînte un anumit cîntec, căci el totdeauna se gîndește la cineva, ori la o întîmplare anume, din propria lui viață. Vrea deci să știe și altcineva, la care se gîndește el, dacă e de față, de ce a cerut să i se cînte cîntecul acesta anume. Oamenii își vorbesc cu toată ființa lor, ocolit, prin versul cîntăreților ori al vioarei, nu ascultă un cîntec, pentru că e frumos ori numai ca să-i guste meșteșugul.

Începură să bea bine, trecîndu-și cu îndemn ploștile de la unul la altul. Numai mirele sta posomorît parcă și nu spunea nimic. Petruța îi petrecuse o mînă după gît și rîdea înflorită de bucurie la toate glumele pe care le auzea. De mulțumită ce era, îi jucau ochii în cap și parcă nu mai era așa urîtă. Pe celelalte muieri le cam zgîndărea și le cam rîcîia pe inimă felul ăsta de stăpînă cu care-l ținea ea de gît pe Miai.

— Da-l ții, soro, îi spuse cu buze subțiri Neaga lui Mînjoc. S-a isprăvit cu el d-acu. I-ai pus jugul pă grumaz.

Dar Maria lui Căciulămare se uită mai curînd cu milă la ea.

— Fă, p-ăsta e greu să-l ții... să știi... că-i soi rău.

Toți dădură din cap, rîzînd, că știau și ei ce știau.

Petruța îi răspunse, întărîtată și încrezută în ea:

— Îl țiu, suratelor, îl țiu... Să știți că-l țiu... Îl priponesc dă piciorul patului și tot îl țiu... Ce-a fost s-a dus...

Trase spre ea brațul pe care-l avea încovoiat de grumazul lui Găman ca un jug și-l sărută pe mustăcioară. El se lăsă greu, nemulțumit, dar cea care se făcu albă la față fu Sultănica. Își muşcă ușor buza de jos, cărnoasă

și mare, pe cînd Miai rămăsese cu ochii aţîntiți în ochii ei. Apoi privirea lui se întoarse întărîtată înspre fereastra plină de lume, căci în afară de copii, mai erau și alții în vîrstă, dintre săracii satului, care căutau pe geam la mire și la mireasă.

Vru să se desfacă încet de brațul care-l lega, dar Petruța, care nu-și dădea seama ce încearcă el, îi zîmbi, crezînd că el a vrut să-i dea cumva vreun semn de dragoste. Zîmbetul ei îl supără și îl umplu de silă. Se gîndi înăcrit. I se păru că a făcut o neghiobie, însurîndu-se cu muierea urîtă de lîngă el, și privirea lui întîlni din nou ochii mari și verzi ai Sultănicăi, care căutau la el lung și cu tristeţe. Se întreba, rîcîit de ciudă, de ce a mai luat-o pe Petruța acum cînd își cîștigă singur banii și nu mai are să trăiască deci din averea ei. Ce i-au dat Nedelcii de i-au pus pietroiul ăsta de gît? Nimic. Banii și-i cîștigă punîndu-și viața în joc. Ei n-au dat nimic și au făcut și un tîrg bun. L-au păcălit ca pe un zevzec. Da, e adevărat, a ținut să se însoare, dar el voia numai să aibă o casă a lui, simțea că-i trece vremea și se săturase de muieri străine. Se săturase de ce a fost. Vrea o nevastă, dar nu o voia pe Petruța. Avea și el dreptul pe lumea asta să aibă casa și muierea lui. Un val de sînge i se ridică pînă la rădăcina părului. Petruța era o străină, era vreme pierdută în viața lui. Adevărata lui femeie, nevasta lui, era la cîțiva pași de el. De ce se pierduse de el? Fiindcă nu aveau bani, fiindcă îi otrăvise pe amîndoi sărăcia. Atunci de ce nu-i ea, acum cînd are bani, muierea lui? De ce să-și cheltuiască banii ăștia, fără care în lumea de azi nimic nu se poate, alături de urîta asta de Petruța?

Prietenul de departe cu care venise îl privea lung, de multă vreme. Zîmbea pe subt mustața lui mică și moale. Altfel ochii, și ai lui, erau duși în depărtări. Miai încercă să-i zîmbească și el, dar mai mult se strîmbă.

— Zi-i ceva, baciule, rogu-te, zi-i ceva... d-al nostru... ca la deal.

Baciul zîmbea mereu, şi pe urmă spuse cu o privire jucăuşă, ca două steluţe, în ochii cenuşii :

— Apăi eu ştiu cam ce-ai vrea dumneata.

Şi începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar. Dar cînd, după cîteva clipe, lăsă cavalul, al cărui ison rămase în aer, şi prinse a-i zice din gură, cîntecul lui fu ceva mai repezit. Vorbele, poate schimbate de el, i se potriveau fără îndoială lui, căci se vedea a fi om însingurat, dar i se potriveau astă-seară şi lui Miai, care sta acum ca un lup rătăcit în sat.

„Din cîţi Oltul vara-l trec... măi, măi,
Din cîţi cu ochii petrec... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Că e singur ca gorunul... măi, măi...
Ca gorunul lîngă rîpă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...
Păi aci sînt ploile... măi...
Păi... aicea-s nevoile... măi.
Stă pe margine gorunul... măi,
Stă pe margine gorunul... măi.
Gorunul bătut de vînt... măi,
Cum nu-i altul pe pămînt... măi, măi."

Miai pricepu că tovarăşul îi ghicise bine gîndurile, că văzuse cît de străin se simţea între mireasă şi ceilalţi. Îi mai cîntase lui de multe ori cîntecul acesta, pe muscelele Argeşului, pe colnice înverzite. Ştia baciul că, de cînd se despărţise de Sultana, Miai îl punea să-i cînte ceasuri întregi. Vedea cum îl cuprinde pe zăvoian o jale neagră. Fără Sultana, era, oriunde, ori cu cîtă lume de faţă, singur.

Miai se uită lung la Sultana să vadă dacă şi ea a priceput ceva. Nu se putea să nu priceapă. Duşi ori neduşi la biserică, ei erau doi. Sultănica era femeia lui, dragostea şi casa lui, cu ea ar fi vrut să doarmă în pat şi să-şi gospodărească averea cîştigată... Ce rost avea ca ea să fie nevasta lui Ichim ? Cu ce drept, pe femeia asta, care crescuse ca un copil de-a dreptul din inima lui, o ţinea în aşternutul său Ichim ? În gînd scrîşnea din dinţi şi se simţea ca înjunghiat. I-o furase fără nici un drept. Nu era lucru cinstit. Ar fi vrut să urle, să întrebe şi pe Dumnezeu din cer de ce Sultănica nu e lîngă el, căci a lui fusese întîi... şi de ce e acum alături de Ichim ?

Nu se culcase cu Petruţa decît ca să se răzbune pe Ichim că-i batjocorea dragostea lui.

Îl cuprinse o silă fără margini de el însuşi, zicîndu-şi că a fost păcălit ca un dobitoc. Îşi pierduse nevasta adevărată şi îşi mai luase acum pe cap şi pe pacostea de Petruţa, în vreme ce Ichim îi luase nevasta şi mai scăpase pe deasupra de o piatră din casă.

Ceru plosca şi bău pe nerăsuflate, înfierbîntat de furie. Sultănica se uita mereu mută spre el ; numai după frămîntarea buzelor ei groase şi moi se putea înţelege că în cugetul ei se ceartă năluci. Tîrziu, se ridică încet şi veni la el, îi puse mîna pe umărul stîng. El îi simţi apăsarea caldă şi dulce, prin cămaşa de inişor. Ea îi luă plosca de la gură şi, fără s-o şteargă cu mîneca iei, cum făceau muierile, o duse la gură şi bău însetat... Miai o privi înlemnit, năuc, apoi îi smulse la rîndul lui, dar cu grijă, ploşca lucrată cu rîuri săpate cu fierul înroşit şi împodobită cu frunze şi flori. O duse apoi încet şi lacom la buze şi sorbi, ars de gura femeii, al cărui gust îl căpătase acum lemnul uscat.

Cei de faţă, nebănuind nimic, începură să rîdă.

— Hai, care pe care, strigă din capătul mesei Eftimie Şoricaie, care era aproape beat.

— Nu te lăsa, Niţo, o îndemna Neaga lui Mînjoc, îmbujorată de mîncare şi de băutură.

Mînioasă parcă, Sultănica îi trase lui Miai iar plosca de la gură şi îi puse o mînă fierbinte pe piept, prin deschizătura cămăşii, de-a dreptul pe piele, chipurile ca să-l ţină departe pînă ce bea ea... Miai ar fi vrut să chiuie năuc.

Logofătul Dobre cam dibui cum merg lucrurile şi îi porunci lui Păcălete, care începuse să-i zică din gură, cu isonul celorlalţi, alt cîntec, făcîndu-i semn să vină după el.

— Hai, mă, afară, să jucăm şi noi... Cîntaţi „Nuneasca"...

— „Nuneasca"... se auziră şi alte glasuri. Hai să jucăm „Nuneasca"...

Se ridicară toţi şi îşi făcură loc printre mesele din prăvălie, afară, în bătătura din faţa cîrciumei. Se prinse toată lumea, cei tineri ca şi cei mai vîrstnici, ba şi codane, care nici nu ieşiseră la horă, ori unii trecuţi, ca moş Truţă şi moş Saftu, că se juca încet, într-o unduire domoală. Miai, între mireasă şi Lisaveta lui Dobre, nu o slăbea din ochi pe Sultana. Avea o poftă drăcească să sară, să chiuie, să răstoarne ceva. Cerul se înseninase şi mai mult, dar era parcă jilav, căci stelele ardeau scînteind mărite, iar luna trecuse spre apus, în dosul unui lan pufos şi negru de nori, a căror margine o aurea de dincolo din spate. Cînd se sfîrşi hora, Stanciu strigă scripcarilor, fălos :

— Măă, nea Păcălete, ia ziceţi-i, mă, un brîu pentru noi, că ne-au amorţit picioarele în hora asta tîrşită.

Cei care mai stăteau de vorbă, după sfîrşitul „Nuneascăi", se dădură deoparte şi flăcăii se traseră spre mijloc, începînd să se prindă cu mîinile petrecute pe la spate, unii de alţii, de brînele roşii. Locul din frunte era mereu, de vreo doi ani încoace, păstrat pentru Vasile Peştefript, care, iute spirt, juca aşa de repede, că-i

obosea pe scripcari şi-i tîra pe toţi ceilalţi după el, într-o fîlfîire ameţitoare. Cel care ar fi încercat să ducă el şirul se trezea împins dinspre Vasile, de i se împleticeau picioarele şi rămînea de ruşine.

Scripcarii începuseră să zdrăngăne mormăit şi apăsat, şirul se legase, cînd Miai se desprinse de lîngă pîlcul cu naşa şi mireasa şi veni să se prindă cu ceilalţi. Spre mirarea tuturor, trecu în frunte, înaintea lui Peştefript.

— Hei, Miai, să vedem te ţine brîu...? îl întrebă cu mutra lui mucalită Eftimie Şoricaie, făcînd fără rost cu ochiul către cei din jurul lui.

— Nea Miai, ăştia sînt căpiaţi, nu te pune cu ei, se auzi glasul ascuţit al Riţei.

Se temea pentru el, deşi în fruntea flăcăilor era frate-său, Vasile. Pentru fetele tinere, Miai, la douăzeci şi nouă de ani, era tocmai potrivit pentru dragoste, dar era prea bătrîn ca să se ţie de flăcăii ăştia iuţi şi trufaşi, care se simţeau floarea satului.

Găman îşi strînse bine brîul roşu, aşa cum de altfel făcuseră şi ceilalţi. Nu numai ca să nu se desfacă la joc, dar brîul, betele şi chimirul sînt o parte din viaţa ruminului. Mijlocul strîns bine e sprijinul cel mai bun la muncă, la joc ori la trîntă, e dintotdeauna pentru el un izvor statornic de sănătate.

Streinul, de-i zicea Miai, baciul, venise şi el afară. Acum se văzu că în şerpar, în afară de pistol, de cuţit şi de caval, mai avea şi un fluier subţire, destul de mic.

Cobza zvîcnea scurt şi întors în loc, peste scripcă şi ţambal, cînd şirul celor vreo doisprezece flăcăi, în fruntea cărora era Găman, începu să-şi încălzească picioarele, săltînd uşor, spre dreapta şi spre stînga... După ei se mai făcură încă şi alte vreo două şiruri. Apoi Vasile, la picioarele căruia privea mereu Păcălete, iuţi jocul, împingîndu-l uşor spre dreapta pe Miai, pe care-l ţinea strîns, pe la spate, de brîu. Şirul lor începu o plimbare legănată, şerpuind printre nuntaşi. Ritmul iuţit, silit de

Vasile, cam încurca pe unii dintre flăcăi, căci nu era potrivit cu suflul lor. Păcălete zgîndărea însă tot mai viu cobza, şi ceilalţi doi lăutari se ţineau straşnic de el. Fluierul baciului dibuia cu chibzuială, ca să se potrivească jocului. Nuntaşii se desfăcură tot mai mult ca să facă loc flăcăilor, al căror şir şerpuia printre ceilalţi. Săltau acum de o bucată de vreme în loc, repezind picioarele cînd într-o parte, cînd într-alta, cînd Vasile strigă un „zii, mă...“ şi iuţi din nou jocul. Faţa lui smeadă şi lungă, mustăcioara scurtă erau numai zîmbet, pe cînd feţele celorlalţi se vedea că sînt cam trase şi înnodate, căci nu-şi mai găseau suflul potrivit. Drăgan, voinic dar mai moale, care, dacă ar fi fost lăsat la felul lui, l-ar fi ţinut picioarele o noapte întreagă, începu să simtă oarecare greutate în vine. Asta-l înfurie şi strigă şi el lăutarilor să iuţească. Unul dintre celelalte şiruri se opri, pe cînd cel dintîi porni şi mai îndîrjit. Picioarele flăcăilor sfîrîiau, spulberau ceva nevăzut. Nu peste mult timp, însă, Drăgan se opri şi, cu sufletul tăiat, ieşi din joc... Se opriră curînd şi celelalte şiruri. De îndată, cei rămaşi porniră cu o iuţeală ameţitoare, abia parcă atingeau pămîntul. Vasile Peştefript, mereu cu zîmbetul subt mustăcioară, trăgea cu coada ochiului spre Miai, dar acesta nu avea ochi decît pentru Sultănica... Puterea parcă-i venea din ochii ei strălucitori, în lumina focului mare care ardea în marginea drumului de ţară, arătînd hora.

Cînd rămaseră numai opt inşi în joc, femeile cu mîna la bărbie se uitau uimite la nebunii aceia care, cînd pisau pămîntul în loc, vrînd parcă să-şi înşurubeze picioarele în el, cînd săltau sprinten şi uşurel, ca o flacără, ori porneau, plutind parcă, lateral şi spre dreapta. Şirul lor se unduia lin ca o năframă pe care o fîlfîie vîntul, în timp ce picioarele se mişcau iute, mărunt,

puzderie, ca palele de ploaie purtate de vijelie pe faţa eleşteului.

Păcălete, care lungise jocul mult, mai mult decît era obiceiul şi era obosit, voi să se oprească, dar Peştefript îi strigă dîrz să-i dea înainte. Fluieraşul baciului, care prinsese acum felul jocului dinspre părţile astea, porni năuc înainte. Atunci se desprinseră toţi, în afară de cei doi, care porniră şi mai repede... Picioarele li se mişcau acum, cînd erau numai ei, cu o iuţeală drăcească. Cu mîna din afară în şold, cu cealaltă petrecută la spatele celuilalt şi ţinîndu-i strîns brîul, cei doi mergeau acum cînd înainte, cînd înapoi, cînd lateral amîndoi odată, cînd de-a-ndărătelea. Miai îi uimise pe toţi, căci nu înţelegeau de ce nu se opreşte, acum cînd n-ar mai fi fost de loc de ruşine. Pe faţa lui nu se putea citi nimic, doar ochii negri îi străluceau ca la un diavol. Nu trecu mult şi el simţi că Vasile Peştefript se lasă puţin cam greu, întoarse capul spre el şi-i văzu obrajii supţi şi gura slăbită. Atunci strigă sălbatic :

— Păcălete, ai un galben dă la mine acum, dă-o-n „Ciuleandra“. Nene baciule... zi-i te rog, ca pă Argeş.

Lăutarii erau din Piteşti, „Ciuleandra“ era un joc de pe Argeş. Miai îl mai jucase pe la horele de la deal, pe care le cutreiera umblînd după dragoste, uneori mai mîncînd bătaie de la cete de flăcăi, care apărau fetele şi nevestele satului, alteori bătînd el cîte trei odată. Era sătul de toate astea, dar acum ar fi vrut să joace oricît, fiindcă juca în faţa singurei muieri care mai era pe lume... Păcălete se răsuci ca o cheie, ceilalţi îi ţinură vitejeşte isonul, fluieraşul porni înainte ca o iasmă, iar cei doi, schimbînd uşor paşii, porniră într-un joc diavolesc. După cîtva timp, Vasile Peştefript se opri însă moale. Spuse că nu cunoaşte jocul, ceea ce era la urma urmelor de crezut. Adevărul e că-i slăbise cu totul suflul. Lăutarii se opriră şi ei. Cei doi erau lac de năduşeală, dar Miai parcă nici nu băgă de seamă asta.

Moş Saftu clătină din cap cînd îl privi venind liniştit spre cei din fruntea nunţii, ca un armăsar înspumat după o alergare crîncenă.

— Seamănă cu taică-su... Amarnic bărbat a mai fost şi Firu ăla la viaţa lui.

După ce se mai jucă o sîrbă, Miai, care se ţinuse acum deoparte, ceru lui Păcălete să cînte un „Joc de doi" şi puse numaidecît mîna pe umărul Sultănicăi, ca să nu i-o ia altul înainte. De cînd se cam lăţise, deşi nu avea decît optsprezece ani, ea devenise destul de greoaie, mai ales că niciodată nu fusese iscusită la joc, deşi nici o fată din sat, afară poate acum de Riţa, nu cînta atît de frumos ca ea. Miai ştia asta şi nu luă în seamă codirea ei... Nu-i păsa de joc... Vrea numai să-şi petreacă braţul peste umerii ei fierbinţi, ca altădată, şi să-i simtă trupul lipit de al lui. Mergeau încet şi lin, aveau timp să guste fiecare greutatea plăcută a celuilalt. Parcă pluteau pe altă lume. Simţindu-i încheietura caldă a braţului voinic în ceafă, pe Sultănica o ademeni în gînd tot ce fusese mai an, în nopţile din pădure, în serile cînd stăteau amîndoi pe bordei privind luna.

Mai jucară încă de vreo două ori, tot parcă ei singuri în toată hora, pînă cînd mireasa veni şi se prinse şi ea, tot cu mîna petrecută după umeri, în dreapta lui. Petruţa juca aşa cum nu jucau multe în sat, avea picioarele sprintene şi ştia orice joc fără greşeală, dar lui Miai i se păru că atîrnă de el un pietroi. Se strîmbă atît de rău, încît toată lumea băgă de seamă.

— Fă, nu-i lucru curat aci, spuse Maria lui Căciulămare Mariei lui Ion.

— Taci, fă, împieliţat-o, nu spune blestemăţii, îi răspunse amărîtă femeia, care privea fără să joace, înfăşurată toată în maramă de borangic, singurul lucru de preţ pe care-l avea.

Cînd se sfîrşi, se auzi glasul lui Stanciu, care ceru lui Păcălete, cu o răutate de ţap tînăr, să cînte „Sîrba

slutei". Păcălete spuse că nu o ştie, atunci Stanciu îi spuse să cînte altă sîrbă, la care ştia că se potrivesc cuvintele... Vorbele le ticluiseră ei, flăcăii, tîrziu, tot la furcăria de sîmbătă... Păcălete începu sîrba şi, după ce mulţi fură în joc, se auziră glasurile cîtorva dintre flăcăi şi fete :

„Of... of... of... Ţi-a plăcut, neicule, suta,
of, of...
Ce te faci acum cu sluta ? of, of...
Of... of... of... neicule... of, of, of, of...
Ce te faci acum cu rîia...
Cînd o fi să scoată ia ?..."

Restea îi înjură de Dumnezeul mamei lor şi strigă lăutarilor să cînte mai tare, ca să acopere astfel vorbele cîntate, de nu se mai înţelegeau.

Cînd se opri sîrba, bătrînul Nedelcu, supărat, pofti pe nuntaşii de frunte în casă. Cînd porunci să vie şi lăutarii, cei tineri nici nu voiră să audă şi făcură gălăgie. Miai le spuse însă că lăutarii pot să rămînă afară, că înăuntru o să cînte oaspetele din caval.

Cloşca-cu-pui era acum sus şi Carul pe jumătate întors. Norii cîţi mai rămăseseră se scărmănau singuri. Cu toate că era tîrziu, nimeni nu vrea să plece acasă. Cum să plece cînd pivniţa Nedelcilor era încă plină şi miei la tavă încă destui ! Cu un asemenea chilipir nu se mai puteau întîlni curînd, iar flăcăii îndrăciţi nu voiau să scape prilejul şi să cruţe vinul hapsînului de hangiu.

Popa Gheorghe, care fusese şi el în bătătură, se aşeză, adunîndu-se, pe laviţă şi, ducînd căniţa la gură, se întoarse către Miai înainte de a bea :

— Le-ai făcut-o, mă Miai, le-ai dat peste nas puţoilor ăstora obrazniei... I-ai rămas pă toţi, ce mai încolo, da' d-aci înainte să te cuminţeşti, mă, că ai intrat şi tu

în rîndurile oamenilor. Ţi-ai făcut mendrele cît ai vrut, acum mai gîndeşte-te şi la casă, la copil şi la muiere.

Pe logofătul Dobre îl pufni rîsul.

— Ţi-ai găsit şi cui să predici, părinte Gheorghe... Şi ca să arate mai bine, strigă: Mă Păcălete, ia zi-i-o p-aia cu uşa crăpată, mă.

Cobzarul îşi mototoli cu şiretenie buzele, ca să cîştige timp, şi apoi, văzînd că Miai nu zice nimic, începu să-i zică, făcînd cu ochiul:

„Mărioară din Piteşti,
Cu bărbatu cum trăieşti?
Cu bărbatu trăiesc bine,
Cum vrea Dumnezeu cu mine.

. . . . . .

Şi să laşi uşa crăpată,
Ca să văd cum eşti culcată, măi, măi.
Dac-oi fi culcată bine,
Să viu şi io lîngă tine, măi, măi.
Dac-oi fi culcată rău,
Să mă duc cu Dumnezeu, măi, măi.“

Maria lui Căciulămare nu se lăsă şi-i spuse cobzarului, cu un zîmbet plin de tîlc, chipurile, ca din partea nevestii, a Petruţei:

— Ia zi-i după mine, mă Păcălete...

„Foaie verde... tu, bărbate,
Trei pă lume nu să poate:
Să scape omu dă moarte,
Să-ntinerească nu poate,
Să le iubească pă toate...“

Toţi făcură haz, numai Miai se închise în el, cu amărăciune. Nu... S-a săturat. Nu mai voia să fie cel de pe afară, care să fugă noaptea, cutreierînd satele. Toate muierile la un loc nu sînt Sultănica. Dă-o dracului de

viaţă. El dă ca prostul muierea lui pe altele, care nu-i vin ei nici la deştul cel mic. Tot el e cel nerod cînd socoate că înşală pe alţii. Îşi fură singur căciula.

Niciodată nu s-a simţit atît de însingurat. Trage mînios din gura ploştii şi, fără să-i mai pese de Petruţa, care iar i-a cuprins umărul, îi cere cobzarului să-i cînte:

„Mă, Ioane, c-o fi prost...
Aseară unde mi-ai fost?

. . . . . .

Unde-am fost, am trăit bine,
Cu puicuţa lîngă mine.

Mă, Ioane, omule,
Nu-ţi mai trece nopţile
Pă la toate porţile.
Că porţile-s toate-nchise,
Şi lacătele toate puse.“

Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor că pentru Miai s-a sfîrşit cu viaţa de teleleu...

Păcălete a priceput şi el că Miai are chef să asculte şi vine lîngă el, ca să-i zică la ureche. Acesta întrebă dacă ştie „Foaie verde de gutuie“. Păcălete, cu fălcile lui mari şi lucioase, cu ochii mari şi negri, cu mustaţa în sus, nu răspunde şi începe de-a dreptul:

„Foaie verde dă gutuie... măi, măi...
Eşti cum eşti şi alta nu e... măi, măi...
Dă cînd mi te-ai supărat... măi,
Şapte sate-am tot umblat... măi,
Da' ca tine n-am aflat,
Da' ca tine n-am aflat... măi.

Hai, murgule, acas, şi pace,
Că nici asta nu-mi prea place.

Nici asta... nici astălaltă,
Hai la a de-a fost aldată.

Murgu dacă auzea... măi, măi...
Căpiat îmi alerga.
Fără frîu şi fără şa... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi...“

Petruţa se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră uitîndu-se unul la altul, căci toţi crezură că e vorba de mireasă... că la ea se întorsese Miaí. Nimeni nu băgase de seamă că el căutase pieziş ochii Sultanei, verzi şi sprîncenaţi, şi-i prinsese în privirea lui. Vechilul ceru şi el lui Păcălete să-i cînte, dar după asta Miai îl chemă din nou pe cobzar lîngă el. Privind-o mereu în ochi pe Sultana, îi ceru să cînte parcă numai pentru el. Pentru el şi pentru muierea tînără care-şi frămînta, stîrnită, buzele.

„Hai, puicuţă, dă mi-arată
Unde ne iubeam odată,
Leano... Leano...
Trandafir lîngă obraz,
Pe-acolo trecui şi azi,
Că el şi cu serile
Ne-ascultau sfădelile,
Leano... Leano...
Ori că ţi-ai uitat dă toate
Dă un an şi jumătate ?...
Leano... Leano...
Desfă, puică, ce-ai făcut,
Ca s-o luăm dă la-nceput,
Leano... Leano...“

Cei care erau doar nuntaşi ascultau cîntecul ca martori, plăcîndu-le ori nu, dar Sultana începu să tremure. Patima lui nestatornică răscolea în ea o durere care

durase ca jeraticul subt cenuşă. Miai o privea într-una şi o iscodea cu privirea lui stăruitoare. El înţelegea din ce în ce mai mult că ea îl luase pe Ichim doar ca să scape de sărăcie şi atîta tot. Ce să-i faci ? N-avea nici ea dreptul să iubească ce-i dorea făptura ei... ăl sărac n-are drept pe lumea asta. Avea, biata de ea, de ales între a se sluţi muncind fără nădejde, pînă cădea în genunchi ca o vită, ori de a pune cruce iubirii care a fost şi de a rămîne, tot mai frumoasă, alături de un bărbat pe care nu-l socotea bărbatul ei.

Totuşi, Miai încă nu bănuia cît de grea fusese suferinţa ei de un an şi mai bine.

Nopţi întregi nu dormea, mai ales în nopţile cu lună care-i aminteau de cele trei zile arzătoare din pădure. Acum privirile lui şi cîntecele astea rupeau fîşii tot de pe ea, de rămînea aproape fără nimic, ca atunci. Dar mai ales o otrăvea Petruţa asta, care îi lua tot şi-i mai şi zîmbea ca o năroadă, pe deasupra. Se înfurie şi îşi spuse că din a doua seară va începe să se dea iar în dragoste cu Miai, ori ce-o fi. Mai ales acum cînd afla din cîntecul cerut şi din privirea lui că nu o poate uita, că şi el o doreşte mereu.

Flăcăii şi fetele de afară lăsaseră jocul, şi acum se îngrămădeau cu toţii în odaie, înghesuiţi în prag şi în pervazul ferestrei. Se aduseseră aci cîteva tăvi cu plăcinte, care ar fi fost să fie numai pentru nuntaşii de seamă, căci n-aveau loc unde să se facă pentru toată lumea, dar ei nu înţelegeau asta şi, venind de afară după tăvi, le vămuiseră cît putură. Pe urmă puseră mîna şi pe ploştile de vin. Nedelcu pe de o parte se gîndea că ar fi vremea ca lumea să plece acasă, dar pe de altă parte ar fi vrut ca nunta fie-si să fie o nuntă cum n-a mai fost, să se pomenească de ea cît or trăi ăi care au fost de faţă. Să se ţie minte că el e om cu stare.

Cei doi parcă nu mai erau pe lumea asta. Miai, mai ales, nu mai ţinea socoteala de nimeni. Îl înfuriau toţi cei de faţă, tot atît de mult ca şi Ichim, ca şi Petruţa. Se duse să ia plosca de pe masă, anume ca să-i puie Sultanei palma în ceafă şi să o simtă toată arzînd. Întîrzie cu mîna şi simţi trupul femeii tremurînd tot. Miai mult însă nu bănui ce e cu ea. I se părea că ea nu înţelege cît de rău se răsuceşte în el cuţitul neîndurat al dragostei. O vedea tulburată şi-i era milă de ea, tot atît de mult cît îi era în clipele astea milă de el însuşi. O vedea şi pe ea, tot fără noroc, ca şi pe el.

Chemă cobzarul şi-i ceru să-i cînte „Lele cu sprîncene multe". Asculta cîntecul în picioare, cu plosca în mînă, cu ochii duşi undeva departe. Clătină din cap, îngînînd în minte vorbele cobzarului:

„Lele cu sprîncene multe,
Cui le dai să le sărute?
Cin'spre-acasă te petrece?
Cine-ţi ţine cald şi rece?
Noaptea cin'mi te-noveleşte?
În zori cine te trezeşte?
Cine buzele ţi-a supt?
Cin' te vrea în zi de frupt?"

Mesenii nu mai pricepură nimic cînd îl văzură lăsîndu-se moale, aproape căzînd, pe o laviţă, lîngă frate-su Ion... Îi picurase vin din gura ploştii pe cămaşa de inişor, pe pieptul desfăcut, păros.

Sultana ştia acum că de-aici încolo vor începe iar să se vadă pe furiş şi că vor avea să-şi ascundă dragostea prin toate colţurile hanului, pe toate potecile pădurii... Ea vru ca el să ştie asta încă de acum... Vru să ştie că ea e a lui, ca şi mai înainte. Cîntă atunci unul dintre cîntecele potrivite pe viersul doinei, alcătuit din vorbe gîndite de ea în nopţile de singurătate pe care le petrecea alături de Ichim, care dormea sforăind, prăbuşit.

În glasul ei clocotea vinul dragostei, dar, în afară de Miai, toţi ascultară fără să-i priceapă tîlcul.

Naşul se ridică şi vesti începerea darurilor. Din partea lui spuse că dă tinerilor căsătoriţi o pereche de boi.

— Dă la mine mai puţin, spuse el, după cum era obiceiul în asemenea împrejurări, dă la Dumnezeu mai mult... Pe urmă se întoarse către Ignat Secu... Să te auzim, frate Ignat... Aud? Ai zis ceva?

Ignat dădu o velinţă şi, rînd pe rînd, răspunseră şi ceilalţi de la masă. Din prăvălie veniră iar toţi buluc, să afle ce daruri se dau.

După ce Păcălete şi ai lui începură şi ziseră fără vorbe, de două ori, răsucită, prelungită, fraza de început a doinei, Sultana îşi lăsă uşor capul pe umărul stîng, ridică iar sprîncenele negre şi mari în unghi, de i se umeziră ochii verzi pe jumătate închişi şi apoi începu, cu un glas ridicat şi topit în tărăgănări parcă brumate, cîntecul adus tot de Miai, mai demult, şi uşor schimbat de ea:

„Foaie verde iasomie... măi, măi...
L-aştept pe neica să vie... măi, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi, măi...
Cînd vii neică, dumneata,
Mie-mi sare inima.
Cînd te văd suind, călare,
În ţărînă simt că-mi sare,
Să aşterne drumului,
Subt copita calului."

O ascultau toţi tăcuţi, căci nu o mai auziseră de mult, de cînd furcăriile cu jocuri şi cîntece se făceau în faţa bordeiului lor... de cînd se ştia că un glas ca al ei nu se mai cunoştea nici în satele dimprejur... Cîntecul dură multă vreme, căci, potrivit doinei, fiece rînd de vorbe,

o dată cîntat repejor, era zis din nou şi mult mai sus, cu două-trei vocale de sprijin jucate în glas, ca un chiot prelungit şi întors amar în jale. Faţa rotundă a Sultanei, în afară de ridicarea în ascuţiş a sprîncenelor, de privirea pierdută, nu arăta nimic, parcă nu era decît o fereastră liniştită pentru frămîntarea dinlăuntru.

Miai nu găsi nimic în tîlcul vorbelor pentru el, dar îl cuprinse şi pe el acel iz amar şi plin de păreri de rău care era în simţirea femeii, încă atît de tinere.

Mesenii începură să se îndemne iar la băut ; se vedea că sînt cam obosiţi. Zăpuşeala era grea şi mai toţi se făcuseră conabii la faţă din pricina mîncării şi a băuturii.

Sultănica îi lăsă pe lăutari să încerce să cînte ceva mai vesel şi, după cîtva timp cînd sfîrşiră, începu ea din nou, tot pe viersul doinei, spus doar în jumătate... Era cîntecul pe care-l întregise de la ea, după ce se întorsese din pădure şi credea că Miai a lăsat-o :

„Foaie verde dă sulfină...
Ş-astă-seară-i lună plină, măi.
Da' neica tot nu mai vine, măi,
Da' neica tot nu mai vine, măi !
Of... of... Leano... Lino...
Unde e, nu o mai vede, măi,
I-au luat ochii alte fete ? măi."

Cînta cu ochii ei mari, prinşi în ochii lui Miai, parcă erau numai ei singuri, faţă-n faţă :

„Nu vede cîtu-i dă rece, măi,
Dă cînd nu ne mai petrece ?
Of... of, Leano... Lino...
Unde pune neica mîna,
Simţi că te dogoară luna...

Unde pune neica mîna... măi...
Of... of, Leano... Lino...
Cînd te ţine neica-n braţe,
Nu mai vezi că-i dimineaţă, măi...
Of... of,.. Leano... Lino..."

Acum Miai pricepu că ea n-a uitat nimic din ce-a fost. Se învolbură ros de patimă şi, de unde pînă acum o simţea mai tînără decît el cu aproape unsprezece ani, acum cînd o văzu răscolită în toate oasele ei, de amintirea frîngerilor în braţe din trecut, îl cuprinse o mînie aprigă. Dumnezeul mamii ei, atunci ce caută în aşternutul lui Ichim ? Petruţa, care-i privea cînd pe unul, cînd pe celălalt, urmărindu-i din ce în ce mai nedumerită, îi puse mîna pe umăr şi-l întrebă de ce e supărat. El se întoarse spre ea mînios. Îşi aminti iar de tot. Ce căuta el aci ? se întreba din ce în ce mai frămîntat...

Cei de faţă, care nu bănuiau nimic, îi cerură stăruitor Sultănicăi să mai cînte.

— Fa, n-au murit toţi dracii-n tine. Dă cînd te-a luat Ichim, lumea socotea c-ai amuţit, îi spuse Maria lui Căciulămare.

Ea îi şopti ceva lui Păcălete, care dădu din cap, zise apoi şi repetă împreună cu ai lui fraza începătoare a doinei, înjumătăţită, şi ea începu din nou, cu sprîncenele mari, ridicate la mijloc, cu privirea întoarsă în gînd :

„Foaie verde magheranu,
Doamne, greu mai trece anu,
Of... of... Lino,
Neică, doru dă la tine
Peste munţi şi ape vine
Şi nu-l poate opri nimeni
Pîn-ajunge pîn' la mine...
Şi nu-l poate opri nimeni...
Of... of... Lino...

Noaptea-ntreagă te pîndii, măi,
Şi d-am văzt că nu mai vii, măi,
Mi-am pus doru căpătîi,
Mi-am pus doru căpătîi, măi,
D-am văzt că nu vii, măi,
Cu uritul mă-nvelii, măi,
Mamă, greu mă odihnii,
Of... of... Lino...“

Un fel de negură se lăsă peste zăpuşeala apăsătoare din odaie, sporită şi de fumegarea celor cinci lumînări groase... Era atîta mărturisire în cîntecul femeii, că toţi cei de faţă acum înţeleseră. Singur Ichim, care era beat, nu văzu nimic. Tot ridica plosca, întorcîndu-se spre dreapta şi spre stînga, apoi o ţinea la gură, de-i juca mărul lui Adam, gîlgîind.

— Banii nu fac omu fericit, îi spuse Neaga încet lui Ignat, clătinînd din cap cu înţeles.

Ignat îşi jucă încet privirea de cremene.

— Da'... şi fără ei, viaţa nu-i viaţă...

Oaspetele cel tăcut ceru încuviinţarea să cînte şi el ceva, de prin partea de unde era de felul lui.

— Poate că n-o să vă placă, drept să vă spun, dar mare poftă îmi făcu felu cum rosti cîntecul această nevastă... Noi de felul nostru sîntem ungureni, dar ai noştri au venit de multă vreme şi-şi făcură căşi dincolo de mănăstirea Hurezului, într-un sat de-i zice Novaci, cred că n-aţi auzit de el... Acolo în Gorj se cîntă mult de tot. Pe dumneata, neică Păcălete, te poftesc să-ţi dregi cobza după cum îi zic eu acum... Şi cîntă din caval cîteva fraze, ca să-i arate cum să ţie isonul. Apoi, începu cu un glas atît de ridicat, cum nu se mai auzise prin părţile astea ale Argeşului şi Dîmboviţei, mai mult rostind versurile şi repetîndu-le decît cîntîndu-le... Era ceva de şagă în surîsul lui, din colţul gurii, şi un iz dulce, acrişor, de măr creţesc în glas.

„Mă dusăi, da' mă dusăi să trec la Olt
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot...

Unde-o fi, da'unde-o fi, Oltu, măi, mare,
Oi trece, oi trece mîndra-n spinare.

Unde-o fi, da'unde-o fi, măi, mititel,
L-oi lăsa, l-oi lăsa s-o treacă el.

Şi trecui înot... Da'... trecui Oltu înot
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot.“

Nuntaşii făcură haz de cîntecul oaspetelui oltean, pe care-l socoteau o bună snoavă, dar Miai îngheţă. El îi înţelese tîlcul răsturnat... şi în el se răsuci un şiş. Se uita în ochii Sultanei şi parcă ea îi spuse, cu privirea încremenită mutește, vorba da.

Acum nu mai putea gîndi nimic. Începură să se încurce toate în mintea lui. Una ştia, însă, că pe calea pe care o pornise cu nunta nu va mai merge... Nici un ceas nu mai putea lăsa pe Sultana în aşternutul lui Ichim, acum cînd află că şi ea îndură cît îndură el. De ce să nu fie împreună, acum cînd scăpaseră de sărăcie? Se îndoi totuşi un timp de hotărîrea ei şi o întrebă din privire dacă merge sau nu. Ea zîmbi limpede acum, şi zîmbetul ei spunea, din nou, da.

Oaspetele oltean fu rugat de nuntaşi să mai cînte, iar el le cîntă, îndelungă vreme, cîntece mucalite, care plăceau mult celor de faţă. Miai nu mai ştia ce să facă... Tot Sultana îi risipi nedumerirea. Ea îngînă ceva dibuind... şi întrebă pe oaspete dacă poate să-i ţie isonul din caval... Cînd se potriviră, din viers, femeia începu o doină uşor repezită, cu sprijin numai pe unele jumătăţi de vorbă, care cădeau mai bine:

„Frunză verde de răsură,
Fapt dă seară, măi, măi,

Vino neică dă mă fură,
Fapt dă seară, măi, măi...

Dacă nu poți la cîntători,
Fapt dă seară măi, măi,
Am s-aștept să vii în zori,
Fapt dă seară măi, măi,
Ce-a mai fost, vreau iar să fie,
Și puicuță și soție, măi, măi."

Rămăsese luminoasă și senină, ca o poamă pîrguită. Acum totul era ușor. Nu era chip de amînare. Într-o clipă, Miai știu ce va face.

Dar mai întîi ținu să-i mulțumească parcă; simți nevoia să întoarcă tot ce-a fost întunecat într-o lumină care să-i ducă de aci încolo.

Încălzit de vinul așteptării, ceru să cînte și el... Nu prea avea glas, oricum nu avea cînd cînta, acel glas scăzut, de taină, cu care zăpăcea muierile cînd le șoptea... Își dete seama, se răzgîndi și-l rugă pe oaspetele lui să-i cînte doina pe care i-a cîntat-o într-o seară, în sus, pe grohotișurile Leaotei... Cel rugat zîmbi, cum zîmbise tot timpul, își ridică ușor cu degetul mustața mică, moale și căruntă și îi făcu semn lui Păcălete. Cînd se potrivi isonul, începu trăgînd din amintire ca un fir de mătase, din el însuși:

„Cîte fete sînt subt soare,
Puica mea pereche n-are,
Ca-așa-i puica mea la față,
Ca roua de dimineață.
Puica mea ușure e,
Ca roua pe strugure."

. . . . . .

Sultana nu mai era ușoară la trup, dar Miai știa că în clipa aceea vorbele i se potriveau, simțea că e o razachie neagră, dulce și brumată.

Oaspele cînta acum iar niște drăcii șugubețe, de care toți făceau haz nespus. Stanca singură, cu fața ei bălană și lungă, fără pic de sînge în obraz, cu toate că mîncase și ea, părea căzută de pe altă lume... Avea pe ea ia de la nuntă, pe care n-o mai pusese de la plecarea lui Toma cu pandurii, și parcă era legată cu o frînghie... Ținea în brațe copilul adormit și parcă îi era frică să plece. Știa că bătrînul Nedelcu hotărîse ca nunta să ție pînă a doua zi, luni, noaptea, și ea se simțea tare slăbită. Acum îi era și teamă să plece noaptea, că pînă în sat era o bucată de drum... Sultana, care ieșise de cîteva clipe, se întoarse aducînd o tavă cu plăcinte, pe care le întinse nuntașilor... Se uită țintă spre Miai, și el văzu atunci că nu mai are salba cu cele trei rînduri de galbeni mari împărătești la mijloc și icusari mici tot de aur pe margine. Înțelese. Ieși numaidecît. În odaia Petruței își lăsase cele două pistoale, căci păstrase numai cuțitul la brîu. Mai avea de gît, la piele, o pungă cu treizeci de taleri de aur. Își luă minteanul pe umeri și se îndreptă spre portița din dos, care da în pădure. Se trînti pe o căpiță de fîn subt un paltin și așteptă. Căpița era încă jilavă, și asta îi plăcu, fiindcă altfel ardea tot. Crăcile scuturau din frunziș picături dese, cînd erau izbite din greșeală. Sultana nu avu destule plăcinte pentru toată lumea, dar îi împăcă pe cei care doreau, spunînd că aduce altele și ieși din nou cu tava.

În odaie, pe o masă așternută cu ștergar alb, într-o strachină verde își lăsă salba pe care o scosese, apoi ieși după ce își luă și ea un mintean... Din ușa grajdului de lîngă portiță luă o traistă pe care o pregătise între timp și o velință... Pusese în traistă, învelite într-un ștergar, o jumătate de miel, brînză, ouă, pîine și o sticlă cu vin. Așteptă cîteva clipe să treacă Vasile Peștefript, care venea din pădure, ținîndu-se de gît cu Safta lui Firică... Îl cunoscu după glas. Cînd trecu portița, făcu vreo cîțiva pași la stînga, să se ascundă după o tufă, căci nu-l vă-

zuse pe Miai pîndind jos. El se apropie ca un lup, o cuprinse în braţe şi-i arse buzele cu un sărut.

— Să nu vie cineva, omule...

— Am pistoalele la mine...

— Neică, să mergem unde ne-a fost bine cîndva...

— Acolo o să ne caute. Ştiu io un loc mai bun.

Cunoştea Vlăsia înspre marginea asta a ei, de ar fi putut merge şi cu ochii închişi... Ştia el într-o rarişte o colibă părăsită, ascunsă în clinul unei vîlceluşe.

*

Cînd Petruţa văzu că Miai întîrzie, nu mai putu răbda şi ieşi să-l caute în bătătura din faţă, unde nu mai era nimeni, căci flăcăii şi fetele, perechi, se aciuaseră pe unde le fusese mai la îndemînă. Se duse şi subt şopronul unde era acum plita cea mare, la care se gătea, să întrebe pe Sultana dacă nu l-a văzut pe Miai... Nu o văzu nici pe ea, iar cele două bătrîne dormeau şi nu ştiau nimic... O cuprinse un fior rece, căci pricepu că trebuie să fie împreună. Alergă mai mult moartă spre grajd, dar lîngă prag se izbi de Vasile şi de Safta lui Firică. Stăteau îmbrăţişaţi pe un butoi gol, pe care-l rostogoliseră pînă acolo. Vasile îl văzuse pe Miai ieşind pe portiţă cu minteanul pe umeri. Pe Sultana n-o văzuse.

Se întoarse înjunghiată în odaia nuntaşilor, lîngă tată-su. Abia putu să spună :

— Miai a fugit cu Niţa...

Bătrînul sări ca ars şi ţîşni pe uşă... În curte, fierbînd, se întoarse către ea.

— I-ai căutat în grajd, după claia de fîn ?

— El şi-a luat pistoalele... L-au văzut Vasile şi Safta cînd a ieşit pă portiţă.

Bătrînul începu să răcnească :

— Restea... Restea... Tu n-auzi... ?

Restea era după claia de fîn cu Lica şi, cînd auzi pe tată-său strigînd, alergă speriat.

— Restea, ia-ţi şuşaneaua şi pistoalele şi hai prin pădure să-l căutăm pe Miai, care-a fugit cu căţeaua de Niţa...

Pînă să iasă Restea din odaie, bătrînul înţelese zădărnicia unei căutări prin pădure. Se sprijini de pereţi, ca să nu cadă. Obrajii îl usturau, de ruşine.

— Ce să căutăm în pădure ? Acu în caru cu fîn ?

Restea clocotea de furie.

— Îl omor pă frati-su, pă Ion, şi alergă cu pistolul, în mînă, spre odaie.

Bătrînul se luă în grabă după el, îl ajunse.

— Omoru trebuie făcut cu socoteală. Nu aşa. Apoi trecu el întîi pragul şi strigă mînios către Ion, către nevastă-sa şi către Stanca : Hristosu vostru, ieşiţi afară, neam dă porci, că vă omor pă loc.

Nuntaşii se ridicară în picioare înmărmuriţi. Nu pricepeau nimic. La rădăcina nasului lemnos al bătrînului, ochii se făcuseră parcă roşii. Mustaţa pieptănată şi potrivită cu grijă azi-dimineaţă era parcă mototolită. Puse mîna cu unghiile degetelor late pe umărul lui Ichim şi-l zgîlţîi.

— Scoală şi tu, paştele cui te-a făcut, că ţi-a fugit tîrfa dă nevastă-ta...

Ichim ridică privirea bleagă dintre pleoapele lipite şi se uită moale şi paşnic în jurul lui.

— A fugit... ?

— A fugit cu cîinele dă Miai, şi, nemaiputînd îndura, bătrînul se lăsă moale pe laviţă, lîngă masă, cu fruntea în mînă.

Faţa lui Ion, îngustă şi ciupită de vărsat, înţepeni, şi el se întoarse către mueri şi le spuse scurt :

— Haideţi acasă... Din pragul prăvăliei se întoarse către Nedelcu... Jupîne, nu-ţi răspunz la ocara pă care mi-ai spus-o, fiindcă ocara pă care o înduri dumneata e mai mare şi mai grea. Ne stropşeşte şi pă noi ruşinea asta,

să știi... Da' acum ascultă și-o vorbă pă care ți-o spun io: Dragostea nu să vinde și nu să cumpără. Tu, Mărie, hai.

Cele două muieri se întoarseră din tindă, cu copiii adormiți în brațe.

De afară năvăliră buluc toți cei risipiți prin toate colțurile.

Era o zarvă nemaipomenită. Nuntașii se sculară să plece. Bătrînul păru că se trezește. Se sculă în picioare și le spuse, aproape răstit:

— Rămîneți cu toții jos... Ați mîncat și ați băut pentru nuntă... O să mîncați și o să beți pentru parastas.

*

După trei zile, cei doi se întoarseră în sat. Nici Nedelcu, nici feciorii lui nu dădură un semn de ceartă... Îi trimiseră doar fetița — pe Safta — cu o bătrînă care mătura la han. Petruța plecase chiar a doua zi de dimineață, cu o căruță, la rude la Zimnicea. Sultana primi fără supărare fetița, căci i se păru că seamănă cu Miai...

Dormeau subt un adăpost de scînduri, așteptînd ca să vie dulgherii să se pună pe lucru. Peste două săptămîni, însă, Miai a fost găsit cu țeasta zdrobită de topor, în poarta unei case cu gîrlici și livadă pînă în poartă, de pe valea Glîmbocelului. Ședea acolo o văduvă cu care se ținuse el mai demult... La început se crezu că a încercat s-o vadă iarăși pe această muiere, iar ea, ori cineva pus de ea i-a sfărîmat capul. Sau poate, gîndeau alții, l-a omorît cineva cu năduf în dragoste, fără știrea ei... Ion și Sultana s-au dus peste două zile cu o căruță să-l aducă acasă. Văduva bănuită și un flăcău din sat erau păziți, cu fiare la picioare. Dar li se dete drumul cînd Sultana recunoscu betele cu mărgele pe care Ichim le purta peste brîul roșu...

PLEACĂ UN ZAPCIU, VINE ALTUL

Ichim și Restea au fost sculați în puterea nopții de un ceauș, care venise cu șase poterași și bătuseră cu flintele în poarta curții și în ușa hanului pînă îi sculaseră pe toți ai casei, înspăimîntați. Le-au legat mîinile la spate, cu aceeași frînghie lungă, la amîndoi, și pe urmă au pornit prin ploaia care cădea aproape neîntrerupt, de pe la Sfîntu Dumitru, măruntă și deasă, ploaie putredă de toamnă. Doi poterași călări, în frunte, alți doi în spate, care țineau un capăt al frînghiei, și cîte unul pe de lături, îi păzeau cu grijă, căci era un întuneric ud, că nu se vedea nimic la un pas. Cei de pe de lături aveau gîrbacele în mînă și-i tot zoreau, cu înjurături de oameni necăjiți, lovindu-i la întîmplare, căci nu-i vedeau. Și ceaușul și poterașii erau mînioși că din pricina ăstora au pornit de aseară prin ploaie și de atunci pînă acum, cînd se apropie zorile, tot merg prin ploaia care le-a pătruns cu răceala ei pe subt cojoace și ipingele pînă în oase. Restea cu toate că a înghețat e mai curajos, dar Ichim și-a pierdut capul cu totul...

Au trecut șapte ani de cînd, într-un car cu boi, Sultana și Ion aduseseră de pe valea Glîmbocelului, așezat pe fîn și velințe și acoperit cu frunziș de stejar, trupul sfîrtecat de topor al lui Găman și acum era a treia oară cînd, din pricina acestui mort, erau duși legați la Găești. Într-o desagă, Sultana adusese, în ziua aceea, de la deal în căruța mortului și o pereche de bete, pe care mama unui copil le adusese tocmai a treia zi... Le găsise copilul în șanțul drumului și le luase degrabă și pe furiș, ca să nu-l vadă nimeni. Cînd muierea a văzut ce năpastă cade pe capul vecinei ei, văduva, și cine știe... și pe ea, dacă s-o descoperi ce e cu betele, și-a luat inima în dinți și a adus acele bete cu mărgele, cum nu se mai văzuseră în sat... Cînd le-a văzut Sultana, și-a mușcat buzele pînă

la sînge... Ea a ştiut din clipa dintîi cine era ucigaşul, dar avea acum şi dovada... Erau betele cu mărgele mici, albastre şi roşii ale lui Ichim... Le ştia tot satul... Nu putea tăgădui că nu sînt ale lui. Se vede că, încins cu ele peste brîu, aşa cum obicinuia, în noaptea cînd aducea cu căruţa trupul lui Miai, ca să-l lepede în faţa porţii acelei femei din deal, Ichim nu băgase de seamă că betele i s-au desprins, fiindcă brîul îi rămăsese strîns pe mijloc. Bănuind apoi că trebuie să fi fost rămas urme de sînge şi pe căruţă, Sultana nu se lăsă pînă cînd nu aduse dovada că Nedelcii se opriseră, în dimineaţa următoare acelei nopţi, la Vadu Rău, ca să spele în zorii zilei căruţa, şi, chipurile, şi caii, cînd nici naiba n-a mai pomenit să se scalde caii şi să se spele căruţa la gîrlă, în zorii zilei. Îi văzuseră atunci mulţi oameni care în dimineaţa aceea ieşiseră de cu noapte la a doua prăşilă...

Ion al Firului, mistuit de o turbare tăcută şi rece, nu se lăsă pînă nu puse totul în mişcare. În faţa începutului de dovadă, zapciul nu avusese ce să facă şi îi pusese pe cei doi fraţi la popreală, urmînd să-i trimită la judecată la divanul criminalicesc.

În timpul acesta Sultana n-a mai fost om... Nici nu mai putea să plîngă... Ochii i se duseseră în fundul capului, cît erau de mari şi de verzi, faţa i se uscase parcă... Potopul de lume care se adunase şi din satele vecine la înmormîntarea lui Găman, în după-amiaza călduroasă de iunie, o văzu cu privirea rătăcită, mergînd parcă fără să ştie că e pe lume... Nu plîngea... nu spunea nimic... mergea numai aşa, năucă, de parcă i se rupsese şira spinării. Era lume nu numai în biserică, ci şi în curtea cu iarbă a bisericii, între nucii din marginea viei pînă la cimitir, ba înghesuită pe unde se putea sta pe ruptura de mal şi pe costişa dinspre poiana răscrucii... Cînd l-au scos pe năsălie din biserică să-l ducă la groapă, o duceau pe umeri Peştefript, Oagea, Drăgan şi Mitru, au început să cînte lăutarii, care-i cîntaseră de atîtea ori,

şi-au început să bocească femeile şi fetele de se înnegura seră şi ochii bărbaţilor... Ion, frate-său, se mişca încet, ca înlemnit în mers.

După înmormîntare, flăcăii şi cumnatul ei au dus de pe locul acestuia bîrnele, nuielile şi lemnăria, lucrată de dulgherii din deal, în aria lui moş Truţă, unde au săpat un alt bordei, alături de cel vechi, ca să aibă tînăra femeie să stea şi să nu fie nevoită să se întoarcă la han, la socru-său. Ea ar fi vrut să se ducă departe, să se ascundă, însă către sfîrşitul lunii a fost chemată să facă iar clacă la seceriş... O mai ajutau şi aci fetele şi flăcăii, cînd o vedeau atît de abătută... Riţa îi făcuse lui Miai şi un cîntec, schimbînd o variantă scurtată a Mioriţei, pe care-l cîntau acum la furcării, unde Sultana de altfel nu se ducea...

Dar Ichim şi Restea nu au stat la popreală decît vreun an de zile, căci spre toamna următoare, zapciul, spunînd că nu sînt destule dovezi de vinovăţie, ca să-i poată trimite la divanul criminalicesc, le dăduse drumul la amîndoi... Le-ar fi dat poate drumul şi mai devreme, dar fusese între zapciu şi bătrînul Nedelcu o lungă tocmeală şi numai după ce Ichim şi Restea, cu feţele schimonosite de chinuri, îi spuseră bătrînului că nu mai pot îndura caznele la care sînt supuşi, chipurile ca să mărturisească totul, acesta fu nevoit să împlinească, mai vînzînd cîte ceva, o mie cinci sute de galbeni, pe care-i ceruse omul stăpînirii. Nu putea să lase să i se arunce feciorii în ocna părăsită, ori poate chiar să-i spînzure...

Ichim şi Restea au mai stat două săptămîni la Piteşti, ca să nu li se cunoască pe faţă caznele şi pe urmă s-au întors în sat plini de semeţie. Era în această trufie nu atît faptul că fuseseră găsiţi nevinovaţi, cît că făcuseră dovada puterii lor.

Oamenii scrîşneau din dinţi.

— Ăştia te omoară, şi pă urmă te plătesc în bani, mîrîi Eftimie Şoricaie.

— Nici nu să feresc măcar, spuse Peştefript... Nu vedeţi... ?

— Dă ce să să ferească, mă Vasile? întrebă Ignat Secu, coborînd la vale, căci ieşiseră de la biserică. Nu numai că dreptatea să vinde, mă, în ţara asta, dar să şi bate cu cleştele în tarabă, ca la bîlci la Găeşti... ca să ştie toată lumea şi să capete jupînii muşterii. Născătoarea ei dă ţară.

— Nu ţi-am spus, mă Ignat, că nu e ţara rea, mă, spuse mînios popa Gheorghe, care se pregătea să treacă drumul la el acasă... Ţara-i bună, mă, stăpînirea e rea.

Ichim nu s-a lăsat pînă cînd, cu oamenii stăpînirii, n-a adus-o înapoi pe Sultana acasă... aşa cum cerea pravila...

— E nevasta mea, bă, şi-i zdrobesc oasele dacă nu vine acasă... O omor şi o plătesc în bani... striga Ichim către cei care între două ciocane de ţuică îl ascultau în cîrciumă.

A venit... dar nevastă nu i-a fost... După ce fusese un an însingurată şi cuminte ca o călugăriţă bolnavă, acum se prinse întîi cu Vasile Peştefript, cu care se iubea în luntre prin stufişurile eleşteului şi pe care îl trimise după un an înapoi Saftei... Nici nu se fereau măcar... Pe urmă fu şi rîndul lui Drăgan al lui Ignat. Cu ăsta se pierdea prin pădure, căci lui Drăgan, care se făcuse un munte de flăcău, nu-i păsa de feciorii hangiului; avea şi el pistoale la brîu.

Ichim n-o omorî pe Sultana... Nu avu ce-i face... Se lăudase numai... Altfel ştia că nici el, nici ai lui nu mai au atîţia bani cît să plătească un nou omor. Şi mai purta pe buci urmele fierului înroşit cu care fusese împuns de oamenii zapciului.

Într-o seară, popa Gheorghe o întîlni pe Sultana venind, pe poteca nucilor, dinspre pădure. O întîlnise ţinîndu-se de gît cu Drăgan, ia îi era uşor desfăcută în faţă, mai-mai să i se vadă sînii mari şi tari ca gutuile.

— Mă femeie, nu ţi-e ţie ruşine... Tu, mă..: ai uitat că ai bărbat?

— N-am uitat, săru mîna, părinte... N-am uitat... Da' e mai bine aşa... Să să sature dă nevastă.

Popa clătină din cap şi fu cît pe-aci s-alunece pe iarba dîmbului, coborînd în drum.

Ion se făcuse şi mai tăcut, mergea cu privirea pierdută ca un bou în jug... Era pămîntiu acum la faţă. Ofta din cînd în cînd, cînd îl înţepa o mustrare a nevestei.

— Nu e dreptate şi nu e... Ce vrei? Nu putem face nimic... Căprioriî lumii ăştia sînt prea grei pentru umerii noştri.

Peste vreo patru ani, cînd aflase că s-a schimbat zapciul, Ion nu se lăsă... Făcu tot ce putu, vîndu o viţea şi ajunse pînă la el... Îi spuse din fir în păr cum a fost toată întîmplarea, povestea cu betele şi căruţa spălată în zorii zilei... Zapciul părea înţelegător şi dornic să facă dreptate... Mereu punea întrebări şi se mînia de aşa sfruntată neruşinare... A trimis chiar în ziua aceea de i-a adus legaţi pe cei doi de la Zăvoiu Dihorului. După trei zile le-a dat însă şi el drumul... De data asta bătrînul Nedelcu nu s-a mai tocmit. A dat de la început cît i s-a cerut... A vîndut vitele într-o singură zi, a dat aurul pe care-l avea în casă... A dat şi salba Sultanei... A cerut un singur lucru... Să i se dea betele lui în mînă... Zapciul i le-a dat peste două zile, tăiate în bucăţi. I-a dat rupte şi foile cu tacrirurile de la delă. Cei trei s-au întors acum în sat, liniştiţi pentru toată viaţa, dar nu mai erau semeţi ca de rîndul trecut... Omorul ăsta îi lăsase aproape pe drumuri.

*

Deşi era mînat cu gîrbaciul prin întuneric şi istovit de oboseală, încît de-abia se mai tîra, cînd începu să se crape de ziuă Ichim se mai linişti. Ştia că nu-i mai poate face nimic... Betele fuseseră tăiate şi zvîrlite în hazna.

foile de la delă fuseseră şi ele rupte bucăţi. Aflase că era acum un zapciu nou, aflase că Ion al Firului e de trei zile la Găeşti, dar îşi făcea curaj singur, spunînd că nu are de ce să-i mai fie teamă.

Aci se înşelase... Zapciul, aflînd cum stă tărăşenia, trimise vorbă fostului zapciu, acum mazilit, să scoată de unde-o şti betele şi foile de la delă, că dacă nu, e rău de el. Acesta înapoie şi betele, şi foile pe care le luase cu el. Tăiase şi rupsese în faţa Nedelcilor altele la fel cu cele ştiute. Betele, care aveau două buchi pe ele cusute cu mătase de Petruţa, fuseseră păstrate ca şi foile adevărate. Omul îşi zicea că nu va fi toată viaţa zapciu şi va mai avea nevoie de ele... Dar acum ieşise cam prost pentru el şi le înapoie.

Ichim se cutremură de spaimă... Pe urmă spuse că ei au plătit o dată şi că nu mai pot plăti şi a doua oară.

— Aţi plătit dă două ori, le spuse rînjind zapciul cel nou, care era un bărbat scurt şi fălos, cu giubea cărămizie... Ce-aţi plătit e bun plătit. Era dreptul celorlalţi zapcii dinaintea mea. Trebuia să trăiască şi ei, nu? Nu vă puteţi plînge... V-au lăsat slobozi şapte ani... Acum e altceva. Vă mai dau timp pînă mîine, să vă gîndiţi mai bine.

Să se gîndească, uşor de zis... Dar cum să se gîndească, în vreme ce erau necontenit plesniţi cu gîrbaciul, chipurile, ca să nu adoarmă. Au înţeles că totul o să fie luat din nou de la început... Acum bătrînul era mort şi nu mai putea fi chemat să-i ajute la împlinirea banilor. Cu greu fu înduplecat zapciul să lase pe Restea slobod, să se ducă la han să caute să încropească cîtimea cerută şi stabilită între ei şi omul cel nou al stăpînirii.

Restea a vîndut tot ceea ce putea vinde... a împrumutat apoi două sute de galbeni de la logofătul Dobre, dînd hîrtie la mînă, şase cai şi zece chile de orz zălog...

Tot ceea ce agonisiseră de patru ani încoace abia le-a ajuns ca să plătească zapciului, rămînînd din nou în sapă de lemn, căci nu mai aveau decît pereţii hanului şi un pod cu fîn...

Cînd a văzut şi de data asta că lucrurile merg tot ca mai înainte, Ion s-a întors acasă şi mai tăcut, cu pete galbene pe obraz de cîtă fiere se scursese în el. A ajuns în sat cam către seară, şi pe drum s-a întîlnit cu Căciulă-mare... care ştia că Ichim şi Restea se întorseseră la han încă înaintea prînzului.

— Nu-i dreptate, neică Duţă, nu-i dreptate, şi pace...

Dar Duţă îi răspunse cam în doi peri:

— Apăi şi tu, mă Ioane, nu vezi că i-ai adus în sapă dă lemn?... Ce mai vrei? Nu vezi că pă ăl bătrîn l-ai dus în mormînt dă năcaz şi otravă la ficat?... că pă Ichim şi Restea i-ai adus în sapă dă lemn...?

Ion se scărpină în cap nedumerit... Apoi i se păru că înţelege şi, fără să-i dea bună ziua, iuţi pasul prin noroiul alunecos.

*

A doua zi ploaia s-a oprit... Pe nesimţite s-a înseninat binişor, deşi se mai alegeau caiere de nori albi pe ici, colo... Ba către prînz a ieşit şi soarele, tomnatic, cu raze albicioase... A treia şi a patra zi, joi, a început să se zbicească pămîntul, mai ales spre marginea drumului... Vineri către chindie, Ion se întorcea de la pădure cu o sarcină de uscături în spate, cînd a auzit răgete de vite şi a văzut în faţa casei lui adunată lumea din sat... Îi veniseră de la păşune, de din jos de sat, dinspre partea bordeielor, aduşi greu de tot de un fecior al lui Predoiu şi de Codică al lui Chivu, cei doi boi şi cele două vaci ale lui, cu cozile tăiate din rădăcină... I-au spus că Ichim şi Restea au întrebat care sînt vitele lui Ion al Firului

și pe urmă le-au tăiat cozile cu securea... Băieții le-au mînat apoi acasă, neștiind ce să facă.

Lumea forfotea în fața casei.

— Să le puie ud proaspăt dă vită pă rană, fu de părere Neaga lui Mînjoc, să le mai ostoiască durerea...

— E mai bună fiertura dă pătlagină, Mărie, ascultă-mă pă mine... că altfel ți să prăpădesc vitele... și trebuie să faci cum poți să le legi. Și Anica lui Chivu își făcu cruce... În fundul iadului o să meargă ăștia.

— Dă lecuit nu mai are rost să le lecuiască... săracile vite, își dădu cu părerea moș Firică. Ce să faci cu vitele cu cozile tăiate? E dă rîsul lumii... Trebuie duse la Găești și vîndute azi, mîine... ca să le taie... O scoate ce-o putea pă ele... Măcar cu pielea să s-aleagă.

Se auzi un „dară"... amărît, căci și ceilalți bărbați fură de aceeași părere...

Duță Căciulămare bătu cu palma în grumazul vacii plăvane.

— Io zic că am putea să punem mînă dă la mînă și să oprim și să tăiem în sat pă Joiana asta, care parcă să ține mai greu pă picioare...

Deși avea sînge curs și închegat pe pulpele cam uscate de dinapoi, Joiana mai sîngera încă, și răgetele ei sfîșiau inima celor de față.

— Mai bine le tăiau și limbile, ca să nu le auzim, spuse Zamfira, care era acum măritată cu Mitru.

Bărbatu-său se mînie:

— VorbișI și tu ca proasta...

Răzbunările acestea cumplite și neroade, venite din întunericul neștiinței în care se zbăteau satele, erau, ce-i drept, destul de rare... Uneori îndobitocirea omului era atît de mare, încît tăia și limba vitelor.

Ion nu spunea nimic... Parcă i se împietrise inima... Se uita la boii ăștia, la vacile astea cu care să arănea, la vitele astea pe care le crescuse de cînd erau de-o zi,

le vedea suferind și nu zicea nimic... Era ca pămîntul la față. Se îndreptă încruntat, mînjit de sînge pe zăbun, spre poiana răscrucii. Oamenii, nedumeriți, îl văzură urcînd costișa de-a dreptul spre biserică.

Popa Gheorghe, care privea cu mîna streașină devale spre eleșteu, spre lumea adunată, vru să știe ce s-a întîmplat.

— Ce-i acolo... lumea aia adunată, mă Ioane?

Ion parcă era năuc, nu pricepea ce-l întreabă.

— Părinte, am venit să-mi faci slujbă dă mort...

— Cum, mă, slujbă dă mort...? Da' ce s-a întîmplat? A murit cineva? întrebă popa speriat.

— Io, părinte... Nu mai sînt dă pă lumea asta...

Se opriră în dreptul lor cîțiva bărbați și vreo două femei, între ele și Chiva lui Ristache, care veneau cu sarcini de coceni uscați de porumb în spate.

— Omule, cum nu mai ești dă pă lumea asta...? Ce vrei să spui?

— Vrea slujbă dă mort, se amestecă în vorbă Chiva. Zice că vrea să-i faci slujbă dă mort, părinte...

Popa Gheorghe își încruntă ochii mici, înecați în obrajii mari, stacojii, a nedumerire, și apoi se îndreptă spre poteca lunecoasă a dîmbului.

— Vino după mine...

Își puse patrafirul și aprinse două lumînări într-un sfeșnic, în strana din dreapta. Își spuse că o slujbă poate oricum să aducă o ușurare. Ion îi ceru apoi să se spovedească. Popa îl spovedi. Îi ceru și împărtășanie. Asta nu-i dădu... fiindcă nu postise.

În drum, în dreptul bisericii se oprise un pîlc întreg de oameni, care aflaseră de la cele două femei despre ce e vorba.

— Îi face lui Ion al Firului moliftă dă mort... le spuse Chiva celor ce veneau din urmă.

Pe urmă îl văzură şi pe el ieşind. Părea acum ceva mai liniştit, dar nu vedea pe nimeni. Cobora încet pe drumul ocolit, nu de-a dreptul pe costişă.

Cînd îl văzură ieşind tăcut cu toporişca în mînă, cei adunaţi în faţa cocioabei lui nu pricepură dintîi încotro se îndreaptă. Pe urmă îl văzură că se îndreaptă, ocolind la stînga, pe drumul ăl mare spre han. Cu toţii aflară apoi de la Chiva, care ajunsese la puţu cu cumpănă din faţa casei lui Duţu, că Ion a cerut popii să-i facă slujbă de mort şi s-au îngrozit. Bărbaţii au prins să alerge după el. Cînd a văzut asta, Ion a iuţit şi el pasul, apoi a început să alerge. Nu l-au ajuns decît în faţa hanului. Intrase însă în cîrciumă şi n-au mai putut să-l oprească. Ichim l-a văzut intrînd, alb ca varul la faţă, şi a înţeles... A căutat înfrigurat pistolul pe care îl ţinea subt tejghea. Cînd a văzut toporul gata să-i zboare în cap... a tras în plin... N-a nimerit... Nici toporul nu l-a nimerit pe el... A nimerit în poliţa cu clondire şi ulcele... care au sărit în ţăndări, cu un zgomot de prăbuşire, care i-a îngrozit pe cei ce intrau grămadă pe uşă. Cu o crîncenă încleştare Ion a sărit şi şi-a scos din policioară toporişca. Ichim coborîse, se aruncase mai mult în pivniţă şi trăsese cu spaimă, deasupra, chepengul. În timpul acesta, Restea, care auzise zgomotul de prăbuşire dinlăuntru, intrase pe uşiţa dinspre curte ; Ion sări ca o fiară spre el... Oamenii îl prinseră în braţe, iar Restea, pricepînd, fugi în curte.

— Ioane, vino-ţi în fire... ai înnebunit, îi strigă îngrozit Duţă Căciulămare.

Cu faţa albă ca varul, parcă o clipă domolit, Ion şopti :

— Mi-au ucis fratele... m-au batjocorit... Nu mă iartă nici Dumnezeu dacă îndur asemenea ocară.

Şi-ntr-o clipă se smuci cu atîta putere, că oamenii care-l ţineau strîns îl scăpară din mînă. Ieşi năprasnic pe uşă.

Restea căutase şi el toporul şi se întorsese acum să-l înfrunte... dar cînd îl văzu alb la faţă, nepămîntesc de hotărît, încremeni cu toporul în mînă. Înţelese ca fulgerul că nebunului puţin îi pasă dacă îl omoară ori dacă e omorît... El însă nu vrea să moară... Fugi din nou şi se închise în odaia care fusese a Petruţei. Ion alergă într-acolo şi găsi uşa închisă. Începu s-o spargă cu toporişca. Restea, care pricepu şi văzu uşa sărind în ţăndări, ieşi pe o altă uşă mai din fund, fugi cîţiva paşi prin curte şi ajunse la poarta mică dinspre pădure. Ion, după el. Ieşi în goană pe poarta deschisă, aşteptînd să i se înfigă în spate toporişca aruncată. Cînd o auzi izbită în usciorul uşii ori în gard, îşi dădu seama că a scăpat. Se pierdu în pădure...

Ion îşi smulse apoi liniştit toporişca din scîndură şi se îndreptă prin curte spre drumul cel mare. Lumea îngrozită se dădea la o parte din calea lui. Nu mai era alb la faţă... Avea numai buzele reci şi aspre ca de lemn...

— Azi sau mîine e totuna...

Se îndreptă liniştit spre casă. Lumea, după el.

Cei doi fraţi au închis hanul şi au plecat din sat. Nu s-au întors decît peste şase luni... în primăvară. Ion se domolise şi se încovoia din nou subt jugul călcii.

TUCOLTOIU

Cînd în dimineaţa strălucitoare de iulie (la vreo cîţiva ani după întoarcerea de la Braşov), toată casa fu sculată, cînd se cercetară nu numai şoproanele şi toată curtea, dar şi hăţişurile din spate, pînă spre pădure, sus în deal, pe şerdăreasa Zinca o cuprinse ameţeala. Nicolache nu putea fi găsit nicăieri. Mai întîi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum

de nu l-au zărit, cînd s-a furişat din casă, slugile de la bucătărie şi argaţii de la grajduri ?. Căci fără îndoială numai pe uşa ori pe fereastra din dos putea să iasă. În faţă, conacul avea doar o uşă groasă la tinda cea lungă şi îngustă, din care se făceau trei odăi pe stînga şi trei pe dreapta, iar uşa se închidea nu numai cu cheia, ci şi cu un drug de fier, bine proptit pe dinlăuntru. Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier ţigănesc. Uşa din fundul tindei se închidea zdravăn, de asemenea, cu zăvor pieziş de-a latul uşii, căci cele două fete care slujeau în casă dormeau sus într-o odaie mică de lîngă intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilului nu era cu putinţă ; nimeni la conac n-avea îndrăzneala de neînchipuit să înfrunte mînia serdarului, căci pitarul Barbu Petrescu era acum serdar.

Nu era întîia oară cînd Nicu fugea de la conac să umble năuc pînă dincolo de Bălceşti, prin zăvoaiele Topologului sau pe Dealu Negru, prin făgetul dinspre Olt, cu copiii din sat. Avea voie de altfel să se joace cu ei, dar numai în curte. După cîte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă ştia că, după ce se spălase pe faţă şi se închinase cuminte, Nicolache îşi trăsese plapuma peste cap, ca să adoarmă mai uşor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieşise după ce se încuiaseră uşile, adică în timpul nopţii. Cercetară zăbrelele de la odaia de oaspeţi, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bucătărie, şi, împreună cu vătaful curţii, serdăreasa trebui să fie şi ea de părerea bătrînei jupînese Tuca.

— Cocoană, vă spun io, împielităţul, şui de tot cum e, s-a strecurat printre zăbrele...

— Da' unde o fi acum ? Că nu e nicăiri...

— Cu blestematu ăla dă Tucoltoiu, cu cine vreţi să fie ? Că parcă l-a vrăjit, aşa să ţine dă el, dă ăst Tucoltoiu... ca un căţel.

Noroc că serdarul se dusese de ieri, din zorii zilei, la Piteşti, să se înţeleagă pentru nişte cazane de ţuică şi n-avea să vină decît tocmai mîine. L-ar fi cuprins mînia aflînd că Nicolache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat. Şi toate s-ar fi spart, fireşte, în capul serdăresei, iar gîlceavă, iar uşi trîntite, iar ameninţări cu despărţirea, cum se întîmpla cam des de la o vreme.

Înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la şcoală a lui Costache, numele de Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moşiei. Avea şi el două petice de moşie ale lui proprii, la Dealu Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rînd. Evghenicos din cale-afară, el n-a înţeles să-şi lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecîndu-se cu feciorii de ţărani. Zinca era de altă părere. Ea socotea, de pildă, că lui Nicolache, slăbuţ cum era, i-ar fi priit să nu gogească pe lîngă fustele ei şi pe lîngă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog. Totuşi, deşi era şi ea destul de dîrză, nu avea curajul să înfrunte mîniile serdarului, care-şi pierdea măsura din nimic.

— Ce găseşte copilul ăsta printre javrele alea ţărăneşti ? Costache cum de nu s-a jucat cu copiii din sat ?

Ar fi fost foarte greu să înţeleagă omul acesta prea înalt, cu faţa prelungă şi umerii obrajilor ososi, cu ochii rotunzi şi cu mustaţa amestecată cu barba ca mătasea porumbului, ce găsea Nicolache în sat, înhăitîndu-se, cum zicea el, cu ţiganii, care nu erau de altfel ţigani.

...Căci nu era vorba chiar de jocuri copilăreşti, potrivite pentru un copil de zece ani. Nicolache mergea la joacă rar, numai duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decît duminica şi în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se ţineau pe picioare, erau puşi temeinic la treabă.

Nicu se ţinea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, e adevărat, de dimineaţă pînă seara, dar Tucoltoiu de dimineaţa pînă seara avea ceva de făcut în jurul casei, şi

mai ales pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuș și, cînd se îmbolnăvea, îl trimitea cu carul cu boi pe Dumitru, încă de cînd acesta avea doisprezece ani. De la unul din drumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, dată de tovarășii lui de călătorie. Dumnezeu știe de unde i-or fi scos-o, că nu se potrivea cu nimic, și acum nimeni nu mai știa că-l cheamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să îngrijească de boi, atît cît se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea și la cai, căci aveau și trei cai, și nu numai că meșterea tot ce era de meșterit în jurul casei lor trîntite pe o rînă, sus pe deal, dar Tucoltoiu era singurul băiat din sat care știa să citească și încă fără să fi învățat vreodată. Se minunau de el popii de la Cotmeana, și doar aceștia știau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat... Nicu se ținea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cincisprezece ani. Tucoltoiu îi povestea și-i citea toată ziua, oriunde se găseau : pe padină, dacă erau cu vitele pe padină ; în car, dacă duceau porumb la moară ; spălînd cai în Topolog, dacă se ducea Tucoltoiu — și Nicu după el — să spele caii și să înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu se băga peste alții. Deși capii relelor din sat erau flăcăi adevărați, nu un băieșandru ca el, totuși, nimeni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l înfrunte. Băiatul acesta negricios, cu toate că nu era înalt, ci mai mult mijlociu — cu un cap rotund ca de jder negru, cu sprîncene groase, dar nu îmbinate — era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte, cînd abia împlinise treisprezece, se dusese la Pitești cu cîțiva oameni din sat, cu carele cu mere subt coviltir. Un vornicel, sau așa ceva, de la podul de peste Argeș, îl croi cu o biciușcă pe Urloagă, fiindcă acesta nu făcuse loc mai repede unei calești pe pod. Apoi l-a prins de cojocel și se pregătea să-i dea încă. Oamenii — ce puteau oamenii să facă ? — priveau din urmă de pe lîngă carele lor speriați. Dintr-un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o

pisică neagră, îl umpluse de sînge pe vornicel și-l făcuse să-și scuipe doi dinți. Cînd să pună mîna pe el, sări în apă, peste parmalîcul podului, că înota ca un pește, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeșului, se lăsase la vale spre Golești în jos. L-au căutat dorobanții toată vara, dar s-a aflat pe urmă că fusese tocmai sus în munte, la niște stîni pe Negoiu. De atunci îl știau de frică toate satele din împrejurimi. Era lăsat în pace, mai ales că și dorobanții nu-l mai căutau, se vede că vornicelul se lăsase păgubaș sau plecase aiurea. Vorbea rar și domol, ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care nimeni n-o putea uita.

Ceea ce spunea el — și ce-i plăcea cu osebire lui Nicolache — nu semăna cu poveștile jupînesei Tuca cea grasă, care ținea morțiș că lîngă coteții din fundul curții i-a ieșit înainte diavolul, un omuleț negru și lucios, ca de smoală, abia cît un copil, și cînd a vrut ea să-l dea la o parte, n-a putut să-l miște de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme ca ale mamei, cu Ilene Cosînzene și feți-frumoși, în care el nu credea, ci povești adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii ; despre focuri mari, care ard pădurile, de fug năuce fiarele și vitele în toate părțile ; cum se războiesc împărățiile ; despre ape mari, ca de la Bălcești la Pitești, pe care se merge cu corăbii ; și cum înoată, fără să-și piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni ; cum sînt casele la Țarigrad ; cum taie turcii oameni pe poduri ; îi spunea că sînt în Itiopia bărbați și femei, negre ca smoala, și lei și elefanți. Nicu stătea cu răsuflarea tăiată să-i spuie încă o dată cum luptă elefanții cu șerpii, dacă sînt mai voinici ca leii... Ce se întîmplă cînd se cutremură pămîntul ? Care e omul cel mai drept din sat ? De ce l-au dus dorobanții pe un boier de la Suici ? Dacă te sui pe Negoi, ajungi la cer ?

De unde le știa Tucoltoiu astea, Nicu n-a putut afla niciodată... Și nu numai că știa neînchipuit de multe lucruri, dar și ceea ce făcea el pe dealuri, în apă, în zăpadă arăta o știință care nu se prea întîlnea la toți oamenii, afară de coana Zinca serdăreasa, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios și nu-l lăsa să vadă tot. Dacă ieșeau pe deal, Tucoltoiu știa care sînt ierburile otrăvitoare, îi arăta un soi din ele care prind și mănîncă gîze, îl vedea cum scoate racii din cotloanele Topologului fără să se sîngereze, îl vedea cum se urcă în stejar pînă în vîrf și îi arăta cum să cunoști crăcile care nu se rup, cum să scoți gușterii de subt pietre. Acasă era totdeauna repezit de toți: „Ia nu mai întreba atît! Cine știe multe moare"... Și el, Nicu, vrea să știe toate; nu obosea întrebînd și nu obosea niciodată nici Tucoltoiu răspunzînd. O dată era să-i sfîșie niște cîini de la o turmă de oi care păștea pe padină, sus pe Dealu Negru. Toți copiii au fugit, dar Tucoltoiu a rămas pe loc nemișcat, și Nicu a rămas și el, legat cu spaimă de prietenul său, dar și cu încredere că nu se poate face altceva mai bun decît ce face Tucoltoiu. Dulăii s-au repezit la ei sălbatic, dar Tucoltoiu le-a vorbit răstit, bătînd din picior: „Ce vreți, mă nerozilor?". Cîinii s-au oprit, năuci... „V-ați repezit ca niște proști, așa..." Cîinii au lăsat cozile în jos și s-au depărtat rușinați, în timp ce Tucoltoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Pînă seara a stăruit să știe de ce s-au oprit dulăii și nu i-au mușcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tucoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi și că trebuie să le vorbești cîinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci cînd povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sînt spînzurați boierii ticăloși cu capul în jos pînă spun unde sînt ascunse sipeturile cu aur... Nicu știa că într-o zi Tucoltoiu se va face căpitan de haiduci și era hotărît să

între și el în ceata lui. Cînd întîlneau pe dealuri și prin păduri cîte un om călare, care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci știa că e vreunul din oamenii lui Radu Anghel, care înnebunise tîrgurile dinspre Slatina.

*

Dacă văzură la curte că Nicu nu s-a întors pînă la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tucoltoiu... Atunci află că, la un ceas după miezul nopții, acesta plecase cu moș Gună și cu Vasile Lungu, cu șapte cai ai oamenilor din sat, încărcați cu desagii plini cu sare, mălai, tutun și opinci, pentru stînile de subt Negoiu, dincolo de Sălătruc și de Căpățineni, unde-și aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu și-ar fi putut-o închipui nici Zinca serdăreasa că ar fi cu putință. Era ca bolnavă. Nu plîngea, căci nu era în firea ei, dar fața negricioasă i se făcuse aproape pămîntie. Sprîncenele drepte și groase păreau acum îmbinate. Își mușca buzele mari, dar subțiri, ca să nu izbucnească în plîns. De serdar nu-i mai era frică. Întîmplarea era prea de spaimă ca să se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Știa că nu are nimic de făcut decît să aștepte.

*

Sătenii din Bălcești nu erau cu adevărat clăcași... Erau, cu hrisoave în regulă, moșneni, căci aveau locul lor de casă din strămoși, și în jurul casei aveau cîte douăzeci-treizeci de prăjini, unii chiar pînă la două pogoane de fîneață și livadă, dar erau nevoiți, ca să aibă iarna o mînă de mălai, să ia pămînt în dijmă de la boier. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau prea grozav. Deși ca întindere Bălceștii se cam apropiau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult păduri și mai ales rîpi și zăvoaie; pămînt bun de muncă nu era mai mult de

trei-patru sute de pogoane. Încă vreo sută de pogoane erau livezi de pruni și meri, și dădeau un fîn bun de tot, care era cosit cu grijă de două-trei ori pe an și pus la păstrare, ca să aibă vitele nutreț iarna. Grîu nu se putea face decît pentru nevoile casei, și nu în toți anii. O vie, de vreo trei pogoane, da' în anii călduroși două-trei butoaie de vin, pe care cucoana Zinca se pricepea să-l dichisească, pînă scotea din el lucru bun, de bătea vînurile podgorenilor din vale. Sătenii mai luptau să scape de nevoi cu vitele și cu oile. Ca să cruțe nutrețul din sat, pe care îl strîngeau pentru nevoile iernii, își trimiteau și ei oile sus, la munte, tot satul la același baci, cu care aveau învoieli, după răbojuri trecute și știute din străvechi. În faptul verii trimiteau desagi cu sare și mălai pe cai, care se întorceau încărcați cu brînză de burduf și lînă. Pe colnicele de deasupra Topologului păștea numai vitele mari.

De la Suici în sus, părăsiră drumul de care și o luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe deasupra unor viroage, ca să taie de-a dreptul spre Argeș, ocolind mănăstirea. După părerea lui moș Gună, cîștigară așa cîteva ceasuri de drum. Caii mergeau acum în șir, legați în coadă, unul după celălalt, călcînd apăsat, dînd din cap la fiecare pas. Nicu era călare pe calul din frunte, și alături de el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era așa de ușor să mergi călare, căci caii aveau burțile mari, iar șeile de lemn, tarnițele, erau acoperite cu niște pături. Nu vorbeau. Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprîncenați, subt fruntea rotundă, îl arătau dus pe gînduri. Munții mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suișul muscelelor mari și străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte și înalte, să-ți sucești gîtul privindu-le în sus. Cînd ieșeau, din cînd în cînd, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu pășuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminișuri și pătrundeau mai departe, ca subt o boltă, în făgetul care se împestrița cu mesteceni, cu aluni, cu paltini, călcau pe frunzișul mort din alți ani, ca pe scoarțe moi. Cînd soarele putea să răzbată printre ramurile de sus, dîra lui aurie poleia trunchiurile albe și arunca bănuți de lumină pe frunzișul jilav de jos.

Se opriră ca să prînzească pe padină, într-o poiană încărcată cu rugi de mure și smeuret, cu petice de pășune, bălțate ca niște străchini smălțuite. Îi spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fîn copt, și soarele ardea viu. Săbiuțe, roșii ca sîngele, ori frunzele ca leușteanul ale isipoltului, mai în umbră lumînărica încărcată de flori albastre și arnica cea galbenă se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. Deteră jos desagii din spinarea cailor, ca să pască liniștiți și, desfăcînd o traistă din păr aspru de capră, moș Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoara, ceapă și puțin pește sărat, pe care le dumicară domol. Pentru feciorul cel negricios și micuț al boierului se găsiră și vreo două ouă, pe care el le mîncă cu o foame de lup. Tucoltoiu aduse apoi niște zmeură mare, brobonată și cu miros amețitor. Erau de azi-noapte pe drum și pînă astă-seară nădăjduiau să ajungă la stîna știută de moș Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborît spre albia Argeșului, alte două de-a lungul Posadei și încă vreo trei de urcat din nou. Cel mai tîrziu cînd soarele va scăpăta dincolo de Comarnicul cel mare vor fi la stînă.

— Trecem pe la cetate ? întreba neliniștit băiatul serdărései și își răspundea singur : Trecem... trecem. Și iar peste cîtva timp : Nu-i așa că trecem, moș Gună, să vedem cetatea ?

— Apăi ce să vezi, păcatele mele, boierașule ?... Niște ziduri pă care le-a cățărat dracu pă muchea muntelui, că numai el le putea urca acolo.

Nicu știa de la Tucoltoiu că nu dracu făcuse cetatea, ci Vodă Țepeș, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care părea că e în nori, pe stîncă sus, iar cînd te uiți de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoltoiu. Acolo căraseră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după ce au sfîrșit cetatea, i-a aruncat Țepeș pe toți în prăpastie, de li s-au sfîrtecat în bucăți trupurile zvîrlite peste stînci, în adînc, pînă jos în Argeș. De ani de zile îi vorbea Tucoltoiu despre cetatea pe care el o vedea și în vis, dincolo de nori... pe stîncile ametitoare ale Posadei.

Nu știau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoltoiu a spus că găsește el. A golit tiuga galbenă și lucioasă de apa stătută și, după ce a socotit el ce a socotit, privind pădurea și rupturile dintre pășuni, a pornit la vale peste frunzișul mort. Nicolache, după el, fireşte... Nu departe, lunecînd ușor pe iarbă, dădură de un șipot, pus de ciobani sau de tăietorii de lemne. Apa era dulce, limpede și răcoritoare. La întoarcere, băiețașul îngheță, căci zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu. Știa că este o veveriță, dar o vietate, aci, în munții aștia pustii, era neliniștitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ținea strîns de mînă, să nu miște, și începu să ciripească ușor din buze... Veveriță, furioasă, se opri și ea... Începură să vorbească, el șușotind, ciripind, ea frecîndu-și născiorul cu lăbuțele, privind mînioasă: „Hai, să vezi că merge după noi..." Făceau ei încet cinci, șase pași, sărea și veverița pe altă cracă după ei... Se opreau. Tucoltoiu o certa, ea își freca furioasă născiorul, proptită în coada stufoasă. Băiețelul se mira de această întîmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tucoltoiu să știe vorbi și animalelor din pădure. A venit după ei pînă la locul de hodină... De cîte ori făcea cineva un pas spre el, șoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decît el, fugea pe brad în sus. La ciripit și nemișcare iar cobora.

A fugit de tot cînd Vasile a scos un drîng de la brîu și, izbind cîrligul liber al cataramei, a început să zbîrnîie un fel de cîntec.

— Mă, Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrăngăni din el dăgeaba... Nu iese nimic. Las' să ne zică mai bine lupceanu ăsta ceva din frunză... Ia zi-i, nepoate.

Tucoltoiu a rîs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o și, culcat cu fața în sus, cu căciula sub căpătîi, a cîntat de i s-au înnegurat ochii lui moș Gună. „Asta e haiducească, mă", a spus el cu un soi de alean strepezit.

Au coborît culmea Comarnicului pînă la apa Argeșului și pe urmă, unii înaintea cailor care mergeau în șir, legați în coadă, încărcați și cu burțile mari, și care se proptiseră greu la scoborîre, au luat-o printre pietroaiele Posadei și prin prundișul cu popîndaci de iarbă și tufe de-a lungul rîului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stînga, la o înălțime ametitoare, pentru băiețașul cu inima cît un purice, deasupra unui brîu de nori, acolo pe creasta stîncoasă, s-a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

Cînd s-au întors, era a patra zi de la plecare, se înnoptase de-a binelea și, cînd l-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din față, la ușa beciului de piatră, prins în lumina pîlpîietoare a lumînării ținută în mînă, serdăreasa a început să tremure... L-a luat în brațe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg și, pe urmă, a izbucnit în hohote de plîns. În cele trei nopți nedormite îi albiseră tîmplele. Copilul n-a fost nici certat măcar, serdarul părea sfîrșit și el, dar chiar dacă ar fi fost certat, Nicu era hotărît să îndure totul... Văzuse cetatea lui Țepeș, veche de patru sute de ani, cum le-a spus și popa dintr-un sat al Posadei, printre casele căruia trecea șu-

voiul îngust al Argeşului, cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

Nici moş Gună şi nici chiar Tucoltoiu nu au fost certaţi... Jupîneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemaţi ca ăştia — căci ea îl ştia din tinereţele ei şi pe moş Gună — nu putea să i se întîmple copilului nimic, ştiut fiind că oamenii care şi-au vîndut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealu Mare, la rude, unde era şi Costache, încă de la închiderea şcolii din Bucureşti... Marghioala, Sevastiţa şi Barbu, cel de trei ani, erau prea mici, ca să li se năzărească să cutreiere dealurile căutînd ziua de ieri, după sfaturile lui Tucoltoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.

ÎNTOARCEREA DIN PRIBEGIE

Toma cunoştea bine locurile astea, că doar petrecuse în ostrovul cel lung din faţa Izlazului aproape doi ani din viaţa lui şi venea destul de des la Corabia... În zece ani, chiar un tîrg nu se schimbă aproape de loc... Totuşi e ceva neobişnuit, ceva care n-a fost înainte de război... Pînă la urmă se dumireşte... Nu era pe atunci hanul ăsta mare de la răscruce şi nu erau atîtea sute de căruţe care să coboare cum coboară acum, pe lîngă biserică, jos la schelă, unde aşteaptă să fie încărcat în şlep nemţesc. Cît vezi cu ochii drumul e numai paie risipite şi balegă de vite... A recunoscut şi pe Vasile Gudău din Celei... I-a dat bună ziua, şi Vasile l-a întrebat mirat :

— Bună ziua... Da' dă un' mă cunoscuşi dumneata, că nu pari să fii din partea locului... ?

— Iote că te cunosc... Nu eşti dumneata Vasile Gudău din Celei... ? Şi apoi îl întrebă mai scăzut, cu o strîngere de inimă : Ia uită-te bine, nu mă cunoşti ?

Omul s-a uitat lung, l-a măsurat... i-a văzut mîna stîngă lipsă şi, în locul ei, mîneca goală vîrîtă în brîu.

— Ăi fi Dumitru Căţic dă la Caracal... Nu te-am văzut dă ani dă zile...

Acum înţelese, cu amărăciune, ceea ce ştia de altfel, că s-a schimbat mult, că nu mai e omul care a fost...

— Nu, sînt Gligore Rădoiu, ăl de-a păzit vitele în ostrovu dă la Izlaz... Că aşa îl ştiau oamenii pe aci, pe vremuri.

— Bată-te să te bată, neică Gligore, dumneata fuseşi... Da' te schimbaşi rău, omule... Erai un flăcăiandru atunci cu mustaţa răsucită, şi acum făcuşi o mustaţă dă rusneac... Slăbişi mult... Şi... ce-avuşi ? Parcă-ţi lipseşte o mînă ?... Ar mai fi vrut să adauge... şi zdrenţuit aşa cum eşti...

Toma clătină din cap, amărît :

— Asta cam aşa e... M-am schimbat. Da', rogu-te... spune-mi... Radu, flăcău ăla dă-i zice Radu Şapcă, al popii... e în sat ?

— Păi cum să nu fie, că doar e popă acum...

— Cum popă... ? Bată-l Dumnezeu să-l bată... Cum dă să făcu popă... ? Haiduc mai zic, da' popă... ?

— Îl lăsă popa ăl bătrîn în locul lui... Da' ce, vreai să-l vezi ?

— Aşa gîndeam, spuse Toma cu glasul obosit. Pentru el venisem p-aci...

— Apăi uite, aşteaptă să descarc caru şi mergi cu mine la Celei... În două-trei ceasuri sînt gata şi io.

Toma îl privi obosit. Simţea în tot trupul o sfîrşeală, dar nu era decît amărăciune.

— Mă duc cu picioru... un sfert dă poştă nu e cine ştie cît... Poate că ne vedem în deseară...

Toma porni pe drumul care se ţine de-a lungul Dunării, în dosul zăvoaielor de sălcii şi ocolind unele vîlceluşe

nisipoase... Se gîndi că la treizeci şi unu de ani e un om bătrîn, de care nu-şi mai aduce aminte lumea care l-a văzut flăcău cu zece ani în urmă. Îşi pipăi barba ţepoasă, căci nu se bărbierise de vreo două săptămîni. Sfîrşeala îl prinse din nou. Îi era foame.

Pe aci îl adusese, acum zece ani, rănit la cap şi înfăşurat cu cîrpe de-i părea capul o baniţă, acel băieţandru care părea flăcău în toată legea, deşi nici nu împlinise şaisprezece ani. După prinderea şi uciderea lui Tudor, cei mai mulţi panduri n-au vrut să meargă alături de Ipsilante, aşa cum voiau căpitanii Iordachi, Macedonschi şi Prodan... Se răzleţiseră în cete mai mari sau mai mici, luîndu-şi sînetele şi pistoalele cu ei... El, Toma, îşi făcuse rost de două pistoale, Radu Şapcă avea o flintă cu cremene... Ei, o parte din roata lui Oarcă, adică vreo douăzeci de inşi, de îndată ce trecură Oltul, jos la Drăgăneşti, cînd să iasă din sălcii şi arini pe drumul Caracalului, se întîlniră cu un pîlc de călăreţi turci din ordia care mergea spre Piatra şi Drăgăşani în sus... Turcii, ca la treizeci de inşi, au pornit cu săbiile scoase în goană spre ei.

Nu mai era chip să fugă, aşa că s-au ascuns după un dîmb şi au aşteptat să se apropie ca să-şi descarce armele... Au tras de la douăzeci de paşi... Au căzut vreo opt turci... care au fost tîrîţi în scări de caii care nu se mai puteau opri... Dintre panduri au fost străpunşi de lănci doi... Toma a fost lovit cu o suliţă care l-a izbit în tîmplă lîngă ochi, lunecînd în jos, fără să intre... Cînd turcii, după ce au făcut un lung ocol s-au întors să dea iar iureş, pandurii trecuseră un braţ al Oltului şi îşi încărcau din nou sînetele şi pistoalele... Turcii s-au oprit lîngă cei căzuţi... Au ridicat doi răniţi în şa, alături de alţi călăreţi... Au alergat apoi de-au prins caii... Radu Şapcă, ochind liniştit, a izbutit să mai doboare unul dintre neferi.

Cînd turcii s-au depărtat, pandurii au alergat şi i-au scotocit pe turcii rămaşi de arme şi alte lucruri... Au luat tot ce au găsit, şi acum s-au împrăştiat şi mai mult, că în ceată mare erau uşor de văzut. Pe Toma, tînărul său prieten l-a legat cum a putut la cap şi au pornit-o amîndoi în jos spre Dunăre, ţinîndu-se tot de zăvoiul Oltului, gata să se ascundă în sălcii în orice clipă.

La gura rîului, ocolind Izlazul, ca să nu întîlnească trupe turceşti, au trecut cu o luntre în ostrovul cel lung. Radu Şapcă ştia seama locului, fiindcă avea o rudă bună în Izlaz, care îşi ţinea, ca şi ceilalţi, oile pe grindul ostrovului. Au stat acolo ascunşi amîndoi aproape o jumătate de an, căci în ţară se pornise mare prigoană împotriva pandurilor, care erau căutaţi pe la casele lor şi ridicaţi... Mulţi erau ucişi. Cei de la deal au fugit de s-au ascuns prin desişurile munţilor, pe la mănăstiri.

După o jumătate de an cei doi au ieşit oarecum la vedere, prin satele de pe malul Dunării... Cu Toma era mai greu, că era primejdie să-l înscrie printre lude aci în Izlaz ori în Celei şi ar fi rămas acolo clăcaş pentru tot restul vieţii. De aceea el s-a tot întors în ostrov încă vreun an şi jumătate. Pe urmă şi-a luat rămas bun de la prietenul său şi a pornit-o, tot ferindu-se de sate, spre Craiova... Acolo a fost slujitor la cai la un negustor, pînă prin douăzeci şi şapte, cînd s-a apropiat războiul rusilor cu turcii şi au început iar să se adune roate de panduri... Atunci a lăsat totul şi s-a dus la Magheru.

La Celei a ajuns totuşi înainte de amiază... Era un cer senin ca sticla şi cald ca vara... De mult nu se pomenise asemenea secetă în luna april... Îi era sete şi era tot mai flămînd... Opincile îi erau tocite rău la călcîie şi simţea din cînd în cînd înţepătura miriştei, cînd ocolea ca să scurteze calea.

Popa nu era în sat. I se spuse că a ieşit cu plugul la arat, unde-şi are pogoanele, înspre baltă.

Toma s-a mirat :

— Păi cum, își ară singur pogoanele...?

— Nu lasă pă alții să i le are... Îl găsești spre baltă, în hotarul satului.

*

Pe cîmp erau multe pluguri, că oamenii tot întîrziaseră așteptînd ploaia, dar Toma nu văzu nici un popă. Merse pînă spre lac și iar se întoarse. Întrebă pe un rumîn, care se ridică istovit de pe coarnele plugului și îi arătă moale spre un alt sătean, care era ceva mai departe, cu un plug cu patru boi. Sătean ca oricare altul. N-avea nimic de popă în el. În cămașă lungă și în izmene, încins cu bete, e drept că purta opinci, și în cap o pălărie cu marginile late, popa cu mîinile pe coarnele plugului apăsa cu dîrzenie.

Cînd îl văzu pe străin apropiindu-se, se opri mirat și se ridică drept ca un copac. Acum văzu Toma că poartă barbă. Nu prea mare, dar plină și frumoasă, de culoarea tutunului.

Nici Radu Șapcă nu l-a cunoscut... Pribeagul s-a oprit la cîțiva pași de el și-l privea, îi privea barba. I se părea nefiresc să-i spună părinte, că doar era mai mic decît el cu cinci ani și nu-i putea spune nici pe nume... Rămăsese așa încremenit locului... Popa, după ce-l măsură cu ochii lui mari și negri drept în ochi, îl recunoscu.

— Frate Toma... Uriacule... dumneata ești... și vru să-i ia amîndouă mîinile, dar în clipa aceea bagă de seamă, cu un fior, că e ceva cu mîna pe care o ținea subt sumanul îmbrăcat peste umeri... Doamne sfinte... ce ți s-a întîmplat ?

— O să-ți spun numaidecît, da'... aci se încurcă. Nu știa cum să-i spună : Radule, părinte, sfinția-ta... Da', iartă-mă.

— Ce e ? nu știi cum să-mi..., spui ? Spune-mi cum naiba vrei, Doamne iartă-mă, numai spune-mi ce e cu mîna asta... Zi-mi frate... zi-mi părinte... Numai spune-mi odată ce e cu mîna, întreba popa stăruitor, înfrigurat, scuturat în toată făptura lui de haiduc.

— Am pierdut-o... Am să-ți spun numaidecît cum a fost... Acum mă bucur că te văd... Numai nu înțeleg... dă ce ai pus dumneata mîinile pe coarnele plugului ?

Popa îl cuprinse de amîndoi umerii și-l strînse la piept.

— Doamne, cum mi-a fost dat să te văd din nou... Ce te tot uiți așa ?... Cine vreai să-mi are ?

— Știu io ? Clăcașii... Parcă așa cere pravila pentru preoții satelor...

— Clăcașii ? Vai dă capul lor... Tot anu robotesc ca robii pă moșia boierească, n-au timp să-și lucreze nici pămîntu care li să cuvine... Vai dă mama lor... Ce să fac... ? Cele cinci pogoane care mi să cuvin mi le lucrez singur... Mulțumesc lui Dumnezeu... și popa făcu o cruce mare... că sînt zdravăn și pot munci... Cu ce mai scot dă la bieții dă ei din cînd în cînd, la o nuntă, la un botez, că dă la înmormîntări nu iau bani, o scot și ieu la căpătîi... Uite, hai să duc brazda pînă la capăt și pă urmă ne oprim să îmbucăm ceva...

Băiețandrul îndemnă boii, și popa se opinti puternic în coarnele plugului. Fierul se înfigea adînc și mușca aprig din pămîntul uscăcios și tare... răsturnînd o brazdă adîncă, așa cum rareori văzuse Toma. Popa lupta ca un haiduc și cu ogorul...

— Să ară greu, frate Toma, că am tot întîrziat toți arătura pentru porumb, așteptînd să vină o ploaie care n-a mai venit... Dă mult n-am mai văzut o primăvară atît dă secetoasă...

S-a oprit la capătul ogorului subt un plop mare rotat... În car, acoperită cu paie, popa avea o desagă din care scoase merinde. Erau patru ouă, un grunj de brînză,

cîteva cepe, o mămăligă tare, din mălai nu prea cernut. Tot de subt paie scoase un urcior cu apă şi o ploscă.

— Stai jos, frate Toma, să ne omenim puţin, c-ai venit dă pă drum... Aci e umbră şi e şi soare dacă vreai... Ia du-te, mă Radule, şi umple iar urcioru ăsta cu apă proaspătă dă la puţ.

Toma îşi adună picioarele subt el... pe cînd popa scoase cîteva braţe de paie şi coceni pentru cei patru boi... Apoi aşternu jos un ţol...

— Mă mai întind puţin, pă la prînzu ăl mare, îl lămuri pe Toma. Şezi pă el.

— Să-ţi spun drept, frate... Nu mă obicinuiesc cu barba asta a dumitale... Că ieri, cînd te-am cunoscut, erai un copilandru... Nici acum nu ştiu să fii trecut mult peste douăzeci şi cinci dă ani! Nu?

— Barba mea... deh... ce să-i faci? E barbă dă popă... Da' ieu nu mă împac cu a dumitale... Că e numai ţepi şi te-a năpădit frumuseţe dă mustaţă... Cum ajungem în sat te pui s-o dai jos... Da' ia spune-mi tot cum a fost... Trage o duşcă şi din plosca asta... pînă vine finâ-miu cu apa... Mi-au trimis cîteva vedre nişte prieteni dîn sus dă Caracal, dă la Piatra-Oltului.

Toma sorbi cu sete... îşi şterse mustaţa cu mîneca şi oftă...

— Io tot nu pricep cum te făcuşi popă, frate Radule...

— Hei... o să-ţi spun ieu mai pă urmă... Află că bătrînu să afla bine cu stareţu dă la mănăstirea Brîncoveni şi a izbutit prin el, dînd ploooane bune, să mă lase în locul lui, acum doi ani, după ce m-am întors acasă... M-a însurat şi m-a hirotonisit. A fost uşor că ştiam binişor carte... Da' lasă asta... spune, cum ţi-ai pierdut mîna...? La Craiova te lăsasem întreg şi... uriac... Că toată lumea spunea că te-au făcut muscalii uriac.

— O fi fost vorba... Îmi spuneau toţi aşa, da' pînă la urmă n-a ieşit nimic.

Apoi, după ce mai prinse puţină inimă, că era tare flămînd şi însetat, Toma îi povesti, dar nu prea amănunţit, că nu vorbea bucuros despre el însuşi, ce s-a întîmplat de cînd au schimbat cele cîteva cuvinte la Craiova... Amîndoi fuseseră panduri, dar subt comandiri deosebiţi, căci Toma, aflînd cu un an mai înainte că e un comandir care adună toţi pandurii dintre Cerneţi şi Rîmnic, lăsase tot şi alergase la el fără şovăire. Luase parte şi la afurisita încăierare cînd Magheru zdrobi mica oaste a boierilor pribegi care se întorceau de la Sibiu, ca să răstoarne pe Vodă Grigore Ghica... Cînd a început războiul ruso-turc, Radu Şapcă a alergat şi el la Craiova şi s-a legat de cetele lui Verbiceanu... Aci, la Craiova, s-a întîlnit o dată, în toamna lui douăzeci şi opt, în timpul războiului, cu Toma. Acesta era în fruntea unui pîlc de panduri călare, îl trimisese ştafetă Magheru la generalul rus Geismar, care comanda o divizie la Craiova, împotriva unui corp turcesc, ca să-i dea de ştire că a aflat de la doi prinşi că osmanlîii se pregătesc să treacă cu oastea la Cerneţi, ca să-i înconjoare pe ruşi, pe sus, trecînd Jiul pe la Ţînţăreni... După aprecierea lui Magheru erau ca la trei-patru mii de turci, iar el nu avea în faţa lor decît vreo trei sute de panduri. Geismar i-a trimis degrabă un comandir sîrb cu încă vreo cinci sute de volintiri.... Porecla de uriac îi ieşise lui Toma din următoarea împrejurare: Pe cînd venea de la Cerneţi cu pîlcul lui călare, a văzut o ceată de călăreţi turci, porniţi în recunoaştere, care veneau către vîlceaua prin care treceau cîteva tunuri ruseşti. Comandantul lor îi credea pe turci departe şi nu bănuia ce primejdie îl ameninţă... Cînd află, dădu cîţiva tunari ai săi călăreţi lui Toma, ca să-i atragă pe turci în altă parte, şi el o porni în goană cu tunurile să le puie la adăpost în pădure înapoi... Atunci îi spusese înfrigurat:

— Tu, uriac... frate... tu mai mare... că ştii locurile... trage-i în altă parte...

Așa s-a și întîmplat... Pierderi n-au fost... dar rușii și pandurii nu-l mai scoteau acum pe Toma din „uriac" și așa i-a rămas porecla chiar cînd s-a întors la Magheru. Îi povesti apoi popii Șapcă bătălia de la Siseşti, de la poalele dealurilor, dintre panduri și cei trei mii de turci care înaintau de la Cerneți... Toma se întorsese în grabă și a avut timp să ia parte la luptă... Iată cum a fost, povestea el: Turcii aflaseră din ajun că pandurii se pregătesc să-i înfrunte și i-au așteptat ascunși într-o pădure tînără și deasă lîngă Siseşti. Magheru, bănuitor, a vrut să ocolească pădurea. Solomon, care comanda o parte din volintiri, a fost de părere că nu e nici o primejdie. Era încă întuneric și ceață. În pădure n-au întîlnit pe nimeni, dar pe urmă drumul trecea printr-un stufăriș de gorun... După ce i-au lăsat să treacă, turcii s-au năpustit asupra lor. Căpitanul sîrb cu vreo două sute de volintiri a fost înconjurat și a început o luptă crîncenă... Solomon a avut timp să se tragă înapoi cu ai lui... Magheru însă și-a împărțit oamenii în două părți. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu o parte a dat năvală și a despresurat pe căpitanul sîrb și oamenii lui. S-au tras toți urmăriți de focurile turcești în sate... risipindu-se prin curți... Prevederea lui Magheru se dovedi înțeleaptă... Turcii, crezînd că pandurii s-au împrăștiat toți, au alergat fără grijă după ei. Atunci i-au trăsnit focurile pandurilor. Au fost nimiciți cîteva sute din ei de focurile trase din turlele bisericii și de pe case... Către chindie, Magheru, negru de fum și rănit ușor la umăr, dete poruncă pandurilor să dea iureș, împotriva grosului turcesc... Izbitura a fost atît de puternică, încît turcii s-au împrăștiat o dată cu lăsarea nopții, lăsînd prin vîlcelele de din jos de sat alte cîteva sute de morți... Și pandurii au avut pierderi mari... ca la două sute cincizeci de oameni.

— Aci ai fost rănit? Aci ți-ai pierdut mîna? întrebă nedumerit popa Șapcă.

— Nu, ceva mai tîrziu, la Băileşti... Toma își cuprinse cu palma răschirată barba crescută țepoasă și se întunecă la față. Nu, mîna am pierdut-o la Băileşti și iată cum: După ce luptasem la Siseşti, generalul rus dăduse lui Magheru o sabie scumpă și așa ca o cruce dă pus pă piept, nu mai știu ce... iar pă pandurii lui în bătălia de la Băileşti i-a ținut înapoi, zicea că destul au luptat... În timpul luptei, Magheru m-a trimis cu alți trei oameni cu țidulă să-l întrebe pă general dacă nu ar fi bine totuși să intre în foc și el cu pandurii lui... „Du-te, uriacule, și să-mi vii înapoi cît ai clipi", mi-a spus comandirul. Nu m-am întors cît ai clipi... Nu m-am întors dă loc și nici nu l-am mai văzut d-atunci. Tot căutînd pă general m-am pomenit dimpreună cu cei trei oameni în miezu luptei... Nu m-am mai putut dăsprinde... și m-am trezit peste două zile în spital la Craiova cu mîna zdrobită dă la cot în jos... Mă nimerise un plumb, să vede, sau nu mai știu nici io ce-a fost... Am stat în spital un an și mai bine... Întîi mi-au tăiat mîna, că rana putrezise dă subt cot... Pă urmă, peste vreo șase luni mi-au tăiat-o iar dă deasupra cotului... Eram numai între muscali răniți... Acum o rup și io binișor pă ruseşte.

— Ei, și pă urmă?

— Pă urmă... Ce să fie? Am ieșit din spital neom... Am încercat să-mi cîștig pîinea ca mai înainte, om la cai, la negustoru din Craiova pă care îl știam... Nu mai era mulțumit dă mine... Se opri, se uită lung timp în pămînt și apoi își întoarse privirea umedă spre prietenul lui. Mă gîndeam că m-or primi oamenii înapoi la oi în ostrov, dacă aș să vrei să mă ajuți puțin...

— Negreșit că te-oi ajuta! Însă... nu vrei să te mai întorci acasă, la ai dumitale?

Toma răsufla greu și-i rătăcea parcă privirea. Luă un bulgăre de pămînt reavăn și-l sfărîmă în mînă, zîmbind amar.

— Am fugit dă clacă atunci cînd eram întreg şi mă întorc să-mi pui grumazu subt jugu ei acum, cînd sînt schilod... Iar muncă, dîn zori pînă-n noapte, flămînd şi gol, iar gîrbaciu logofătului, iar să ştii că dîn leagăn la mormînt ai fost ursit să fii legat, cu viaţa ta şi a copiilor, dă altă voinţă, că tu nu poţi să zici nu.

— Rămîi atunci aci, frate Toma. Om face tot ce trebuie şi cred că oamenii or fi bucuroşi să te vadă înapoi, căci au fost tare mulţumiţi dă dumneata... E ceva mai greu cu boieru şi cu pîrcălabu, că or vrea să te înscrie printre lude.

Toma îl privi parcă speriat.

— Păi atunci mă vor face clăcaş aci... ?

— Şi ieu sînt un fel dă clăcaş, frate Toma...

— Am crezut întîi că s-o putea să scap dă clacă, îi spuse zăvoianul, lovind cu pumnul într-o brazdă uscată. Păi dă e vorba să mă înscriu printre lude şi să rămîi clăcaş aci... e tot un drac... Atunci mă întorc mai bine acasă... Îşi strînse cu mîna, furios, cămaşa la piept. Cum dă poate robi aşa om pă om?... Asta nu pricep io... Claca asta este urgia lui Dumnezeu, frate.

Chipul bărbătesc al popii îngheţă. Parcă un frig pe dinăuntru i-ar fi pătruns în oase. Dar nu era decît mînie... Ochii lui erau acum ca o smoală care luceşte. Barba tînără şi arămie i se răsfiră. Se lungise pe ţol, şi acum se întoarse întîi încet, treptat, apoi se ridică în genunchi.

— Mă, frate Toma, n-avea nici o grijă. Toate să plătesc pă lumea asta. Zi dă zi şi ceas cu ceas să crestează cîte un semn, pă un răboj, dă tot ce să întîmplă... da' dă tot. Glasul, plin ca de obicei al popii, avea acum o încrîncenare rece. Omule, nici o picătură dîn suferinţa poporului ăsta nu e pierdută pentru socoteală. Vor plăti odată şi odată cu vîrf şi îndesat...

Toma oftă cu o deznădejde moale.

— Vor plăti pă lumea ailaltă... Da' ei ne scot sufletu pă lumea asta.

Popa era acum de-a binelea în genunchi şi îşi strîngea pumnii.

— Aia-i altă socoteală... Ieu îţi spun dumitale că vor plăti aci, unde e rădăcina răului... Vor plăti... odată şi odată... Dacă nu ei, vor plăti copiii ori nepoţii şi strănepoţii lor... Vor plăti cînd să va fi uitat dă ce plătesc... Cînd li să va părea că pedeapsa e doar o nenorocire, care le vine dîn senin. Vor plăti cînd ei să vor crede buni şi fără vină... Neîndurat, răul însămînţat acum va rodi pentru ei cînd să va împlini sorocu lui... Mă, asta e o lege mai crîncenă decît pravila lor, şi dă ea nu pot scăpa aşa cum ocolesc pravila... Glasul lui, care avea ceva răzbunător în el, se înmuie ca într-un rînjet uşor. Dă prisos vor spune atunci că tot ce a îndurat poporul acesta e ceva trecut, şi vor spune că suferinţele d-acu n-au fost decît certuri şi neînţelegeri care trebuie uitate şi să vor răzgîia cerînd iertare şi pupăciuni... Şi aci privirea lui se făcu din nou de oţel. Ridică pumnul deasupra capului. Mă frate, veacu nu iartă, mă... Nu iartă nimic... Să nu îngădui omului să fie om, asta nu e glumă, cum cred ei. Asta să plăteşte la sorocu cuvenit cu spaimele morţii. Mă, frate Toma, a pierit Vavilonul, a pierit împărăţia lui Alexandru Machedon, hei, va pieri şi blestemata asta dă clacă. Astfel a făcut lumea Savaoth ăsta... şi arătă cu pumnul spre cer... că atunci cînd vasul e plin, să răstoarnă singur, după legea lui dă vas al blestemăţiilor... Dacă vor fi unii pă dă lături să împingă puţin, va fi şi mai bine. Asta o putem face şi noi, dă pildă...

— Mă frate, s-ar putea să apucăm şi noi înşine ziua asta?

— Poate că da, poate că nu... Ieu, unu, mă vezi, voi fi treaz în orice clipă, să încerc mereu... Dacă ai rămîne aci, am fi doi. La ceasu potrivit am fi alături. Ce zici?

Omul răspunse greu, șovăitor :

— Ce să fac ? Știu că pentru cei din satu meu sînt mort dă mult. Dă mă întorc acum, mă vor privi ca pă un strigoi. Dar ce pot să fac... Am un copil. Va fi și el clăcaș... E mai bine să fiu alături dă el. N-am vrut nici măcar să mă văd cu oamenii dîn sat, ca să nu mi se adulmece urma... Dar acum socot că n-am altceva dă făcut.

N-au mai vorbit nimic... Erau amîndoi abătuți... După o bucată de vreme popa s-a ridicat.

— Uite ce e : ieu vreau să mai trag vreo două-trei brazde pînă asfințește soarele... Lungește-te pă țolul ăsta, ca să te hodinești o țîră. Pă urmă om vedea ce om face.

Peste două zile, Toma călărea la pas, cu doi desagi la oblînc, spre Zăvoiu Dihorului. Popa Radu Șapcă nu putuse să-l facă să nu se întoarcă acasă. Îl pusese să-și radă barba prea crescută, îi dădu primeneli și opinci noi. În desagi îi pusese merinde să aibă o săptămînă întreagă, și acasă... să nu vie cu mîna goală între ai lui. Iapa sură pe care i-o împrumutase nu era încă bătrînă... Încă i-ar mai fi putut aduce vreun mînz în anii următori... Avea să-i dea înapoi vreun cîrlan crescut gata... Nu făcea să se întoarcă acasă, pe jos, ca un cerșetor.

Cînd s-a văzut dincolo de Argeș, prin zăvoaiele copilăriei lui, Toma n-a mai avut inimă să intre în sat, pe lumină. A așteptat să se înnopteze... Abia după ce s-au aprins opaițele, s-a îndreptat spre bordeiul lui... Nu era nimeni, a trecut alături. Stanca, care era la Maria, cînd a văzut un om trăgînd calul după el în poarta cocioabei lui Ion, căci pribeagul tot n-avusese inimă să rămîie și să intre în bordei, a ieșit ea să vadă cine e...

— Pă cine cauți dumneata ?

Omul n-a răspuns... Ea s-a speriat de tăcerea lui și a întrebat din nou :

— Pă cine cauți, omule... ?

Atunci, cu inima strînsă, el a spus doar atît :

— Sînt io, Stanco... Io...

Femeia l-a cunoscut acum și a început să țipe... A ieșit Maria... A ieșit și Ion. Au început să țipe și copiii. Frate-său s-a apropiat clătinîndu-se, l-a luat în brațe și l-a strîns la piept.

— Mort ai fost ș-ai înviat... frate... Să mulțumim lui Dumnezeu...

Maria a aprins lumînarea cea groasă de la Paște. Țipetele copiilor au adunat vecinii... Era, altfel, o seară plăcută și a răsărit și o lună plină... Se vedea acum ca ziua... Pînă la miezul nopții s-a adunat jumătate satul.

Stanca sta deoparte cu mîinile împreunate subt vîlnic și nu îndrăznea să se apropie de el... Atunci el înțelese...

— Te-ai măritat cu altu, Stanco...

Ea nu răspunse nimic.

— Și copilul ? Trăiește ?...

Ion îl împinse înainte pe Tudose, care avea acum zece ani. Îi ziceau toți mutulică, fiindcă nu prea vorbea.

— Tudose, sărută mîna lui taică-tu...

Copilul se codea... pe urmă îl luă de gît. Toma se ridică și îl luă în brațe... cu mîna dreaptă doar. Ion se întoarse către Stanca :

— Femeie, du-te acasă... la copiii tăi... Toma doarme la mine. Lasă-l aci și pă Tudose...

Porniră spre prispa cocioabei. În prag, Ion îi spuse, după ce așteptă un timp în loc, doar atît :

— Află, Toma, că Miai s-a petrecut din viață.

De unde seara tot satul s-a cutremurat de știrea întoarcerii lui Toma, a doua zi se întoarse roata... Cei mai mulți erau acum împotriva lui... „Și-a lăsat nevasta... și-a lăsat copilu fără să-i pese și acum să întoarce și găsește copilu crescut dă alții, găsește gospo-

dăria sporită... şi el, după ce s-a săturat dă hoinăreală. vine după zece ani la de-a gata... Numai să aibă obrazu să-şi ceară înapoi bordeiu, boii şi cele două vaci, că-l tabără satu...“

Timp de două zile, Toma n-a întîlnit decît priviri duşmănoase. Sfanca era o femeie harnică şi cuminte, de aceea toate femeile îi luară parte. Dumitru, cu care se luase de şapte ani, era şi el un om muncitor, la locul lui. Aveau împreună trei copii.

Spre seară, Toma îi spuse femeii că-i lasă bordeiul, gospodăria, vacile şi boii... tot.

Află că s-a făcut un sat nou, tot pe moşia boierului Medelioglu, numai din bordeie. Boierul nu mai dădea pămînt de casă însurăţeilor decît sus pe malul împădurit, în stînga Vadului Rău. Trebuiau să taie singuri pădurea, să scoată rădăcinile, să aşeze iar pămîntul...

După ce se încheiase pacea între împărăţii, era slobodă vînzarea grînelor, care-şi urcaseră preţul dintr-o dată, şi boierii alergau ca nebuni după pămînturi noi... Se tăiau fără milă pădurile... Bordeiele din jos de sat fuseseră mutate la Vadu Rău, ca să facă loc pentru ogoare... grădinile erau, aşa împrăştiate, fără garduri, „prea mari“, cum spuneau logofeţii boierului. Ăla-i pămînt bun, risipit degeaba. Pe malul înalt, deasupra gîrlii, pămîntul e tare, dar nu e tot rîpos... E bun de aşezat acolo vatra satului. Oamenii să taie pădurea şi să scoată buturugile. Li se dă şi ceva lemne, de mai au nevoie, pentru bordeie.

Ajutat de Ion, de Mitru şi de Vasile Peştefript, care erau şi ei însuraţi şi-şi făcuseră bordeie la Vadu Rău, Toma îşi putu ridica şi el un bordei, pentru el şi pentru fiu-său, Tudose. Ignat Secu, care cam îmbătrînise, îi împrumută doi boi, ca să facă omul cărăuşie drept clacă, de vreme ce nu mai putea ţine coarnele plugului. Avea să-l ajute de acum încolo şi Tudose. La zece ani un copil poate fi de mult folos.

Ăi de la conac nu-i mai cerură socoteală de ce-a fost/ şi-l înscriseră cu două pogoane pentru anul viitor.

Într-o duminică, Toma cobora spre sat, cu Tudose, care se ţinea acum de el toată ziua, ca un mînz crud, ca să ia nişte ţoale de la Ion. Întîlni în poiana răscrucii pe Sultana. Era acum o femeie în toată legea, căci împlinise de curînd douăzeci şi şapte de ani. Se purta încălţată ca la tîrg, avea salbă de aur la gît, e drept, pe un singur rînd, ochii îi jucau în cap, era cărnoasă şi plină de ispite... Aflase şi Toma că acum se ţinea cu logofătul Dobre, dar îi plăceau şi flăcăii cu mustaţa mică, răsucită. Toma vru s-o ocolească. Ea se opri în loc şi întoarse capul după el.

— Tomo, ia stai locului...

El se opri.

— Vino încoace, Tomo...

El veni încet spre ea... Se opri nedumerit... Ea se uită cu milă la mîna lui, în locul căreia mîneca goală a cămăşii era vîrîtă în brîul roşu.

— Ce flăcău frumos erai, Tomo!... Oftă lung, îl privi în ochi... Vino pînă la mine, Tomo, să stăm puţin dă vorbă...

El şovăi.

— Mă duceam la Ion, să iau cîteva ţoale...

Femeia începu să tremure parcă.

— Vino întîi să stăm puţin dă vorbă.

Intrară în bătătura bordeiului, căci acum curtea avea un gard de nuiele împletite. Bordeiul era văruit proaspăt pe din afară şi pe dinăuntru. Avea şi vatră. Pe jos era aşternut un ţol făcut în război, din petice, iar pe pat era o cergă mare, albă, miţoasă. La căpătîi, o ladă, şi peste ea, velinţe. Sultana dădu velinţele jos, deschise lada şi îi spuse :

— Alege din ţoalele astea tot ce vrei. Ia-le pentru copil... Au fost ale lui... ale lui Miai. Şi deodată faţa i se frînse de durere, ochii i se umplură de lacrimi şi căzu

pe patul bordeiului ca înjunghiată. Ascultă, Tomo, și bordeiul ăsta e al lui... Căci e făcut din ce a strîns el... Știu că ți s-au spus multe despre mine... E adevărat, Tomo. Tot ceea ce știe lumea e adevărat... dar e și mai adevărat ceea ce nu știe lumea... că io trăiesc cu un mort în inimă... Că nu m-oi mărita niciodată... Tu să ai milă dă mine, Tomo... Tu trebuie să știi ce foc nestins mă arde dă cînd l-am adus pă Miai în car, acoperit dă frunze, două zile pă drum pînă în sat...

CARTEA A DOUA

NECAZURILE SERDĂREASEI ZINCA

De un ceas caută serdăreasa, amărîtă, cu poştalionul ăsta galben şi cu pînză de cînepă deasupra, casa postelnicului Medelioglu şi nu o poate găsi. A făgăduit că vine după-amiază să vadă pe nevasta lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doctorii bărbaţi, şi acum a rămas de ruşine. S-a oprit în loc şi nu mai ştie încotro s-o ia.

— Bine, mă Stoica, nu ţi-a deslușit vizitiul lor, care a venit să mă cheme, unde stau?

Stoica, bătrînul surugiu de la Bălceşti, e şi el destul de ruşinat. Îşi împinge căciula spre ceafă şi ridică din umeri:

— Ba mi-a... Da-n Bucureştii ăştia e greu al naibii să te descurci.

Serdăreasa e mînioasă. Se strînge în maloteaua de pambriu, îmblănită cu vidră, îşi trage şalul de caşmir la piept.

— Nu eşti bun de nimic.

Stoica clatină din cap, îşi teşeşte mustaţa stufoasă.

— Apăi, io ziceam că... dumneavoastră... unde aţi fost mai mult ca mine în Bucureştii ăştia...

— Nici eu nu sînt bună de nimic, hotărăşte serdăreasa.

Ca să-şi poată ţine în voie copiii la şcoală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la Bucureşti, şi

după ce a încercat în două-trei locuri, a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului, cam înspre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfîrşite între ele şi cu casele uneori amestecate. Îi place că are oarecum aceeaşi împărţire ca la Bălceşti. O săliţă „marchiză", cu geamlîc în faţă, apoi o tindă îngustă şi lungă, cu odăi în stînga şi în dreapta. De la „marchiză" la uliţă e o mică grădină de flori, cu boltă de viţă; în stînga casei, între acoperişul de şindrilă şi gardul vecin se înalţă un nuc puternic, care învăluie tot şi nu mai îngăduie nimic subt el, din pricina umbrei lui puternice şi a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraş şi uneori se gîndesc să-l taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici, vişini ori gutui, dar tocmai fiind că dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui cuptor. De aceea au făcut subt el o masă rotundă cu picioarele în pămînt, cu o laviţă în jurul ei, la care se mănîncă din mai şi pînă în toamnă. Ca să nu se vadă de la vecin, e înălţat lîngă gardul de şipci alt gard viu de tufe de liliac şi soc, încîlcite, unele între altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viţă. În dosul casei sînt acareturi mărunte, grajd pentru cai şi două vaci cu lapte, o curte de păsări, cu raţe, bibilici şi găini, că păsările mari le ţine la Bălceşti. Aci se intră pe poarta cea mare. De la prispa bucătăriei, cu parmalîc, o potecuţă duce subt nuc.

Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii: Costache, Nicolache, Sevasta, Mărghioala şi Barbu, care toţi trebuie îmbrăcaţi după moda nouă nemţească, adică cinci rînduri de haine şi de rochii, cinci perechi de ghete, cinci scurteici şi căciuli, şi pălării, şi cărţi le şcoală, şi rochii de bal, că fetele s-au făcut de măritat. Nu e lucru uşor, iar Bălceştii nu dau spor peste nevoile casei decît în anii buni cînd se fac fînul, prunele şi porumbul. Se mai ajută şi ea, cum poate, cu meşteşugul

doftoricesc... De cînd a fost chemată la palatul de la Tei — Teii Doamnei de la Colentina — o dată cu doctorii Sporer bătrînul, şi Mayer, la o domniţă a lui Grigore-vodă, bolnavă, şi a făcut-o ea bine, de o boală rea, cu foi de pătlagină adusă anume de pe Topolog, e chemată ca doftoroaie nu numai pentru albeaţă de ochi, unde e neîntrecută, dar şi pentru alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna bine venit, iar de la o vreme şi plătit. Nu un galben de vizită, ca doctorilor nemţi, dar doi-trei sfănţihi tot i se strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cît stă în Bucureşti, iarna şi primăvara, ţine şi trăsura adusă de la Braşov, din vremea fugii de panduri. E un fel de poştalion uşor, ca să poată urca dealurile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pînză de cînepă bătută bine, de nu trece nici soarele, nici ploaia prin ea. E mai încăpător ca o brişcă, făcut anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri şi de ale mîncării de la Bălceşti... Şi apoi, unde să stea în brişcă ea, şi copiii, şi femeia, şi vizitiul? Nu e prea arătos poştalionul, iar Costache, care e foarte fudul şi care e acum calemgiu la Vistierie, spune că îi e ruşine să meargă cu el la plimbare la Herăstrău. Se întovărăşeşte cu prieteni şi iau împreună cîte o birjă lipovenească, cu un sfănţih, iar cînd e cu număr roşu, doi sfănţihi ceasul. Pentru ea însă e tare bun poştalionul ăsta, care uruie mai puţin decît oricare droşcă pe caldarîmul cel nou cu bolovani de rîu al podurilor, căci e tare uşor.

Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ei de la Bălceşti nu se pot descurca, neam. Uliţele sînt atît de încîlcite şi mai ales sînt atîtea cu acelaşi nume, că, dacă locuieşti în altă parte a oraşului, e greu să poţi afla ceea ce cauţi în partea cealaltă... Are o ţidulă în greceşte prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahalaua Sfîntu Nicolae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat şi a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de beteşugul ăsta... Dar

se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui şi de aceea crede că-l cunoaşte tot Bucureştii şi o fi poate aşa de mîndru de biserica Sfîntu Nicolae a lor, de crede că nu mai e alta „lîngă podul gîrlei". Dar lîngă podul gîrlei e şi Sfîntu Nicolae de pe Prund şi Sfîntu Nicolae Şelari, cum şi Sfîntu Nicolae din Ţigănie, cel din spatele Mitropoliei, nu mai vorbim de Sfîntu Nicolae de lîngă Sfînta Vineri... Dar nicăiri nu e ştiută casa postelnicului Medelioglu.

De altfel, la fiecare cîţiva ani, după cîte un foc ori după cîte un cutremur, toată faţa unei părţi din oraş se schimba, şi, pînă să se cunoască noua înfăţişare, iar se schimba. Cînd vreun boier mai cunoscut îşi însura flăcăul şi îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu Ghica" putea să fie ori lîngă gîrlă, în jos de biserica Zlătari, ori dincolo de Udricani. După zece-douăzeci de ani, nimeni nu mai ştia unde anume îi locuiseră rudele din cele patru părţi ale oraşului. Afară de unele „palate", casele clădite din paiantă şi cu temelii puţin îngropate nu ţineau la vreme şi se tot cîrpeau, aşa cum spunea un neamţ, cu adausuri şi balcoane „scandaloase", proptite într-o rînă, înnădite cu pridvoare din faţă, din dos şi dintr-o parte. Mai ales pe uliţele Tîrgului din Lăuntru, unde negoţul era în toi şi preţul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor, nu mai ştiai dacă o proprietate s-a sfîrşit şi începe alta. Uliţele, la fel, căci se iviseră la întîmplare după nevoi, iar o răspîntie nu era o încrucişare, ci un maidan fără trotal... Acum, de pildă, poştalionul era oprit lîngă o biserică şi nu aveau pe cine să întrebe. În dreapta erau nişte porţi înalte cu acoperiş de şindrilă, învăluite de un frasin şi de duzi mici. S-a ridicat în picioare Stoica, să vadă pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziş, peste drum, era o casă veche, fără curte, cu o scară de lemn putredă şi strîmbă, care urca chiar de pe maidan

la catul de sus, cu pridvor verde şi geamlîc spart ici şi colo... Pe vremuri o fi locuit cineva şi jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sînt obloanele trase şi ţinute cu o proptea de şipcă, iar zidul scorojit a fost odată roz...

— Stoica, hai acasă !... că nu ne mai descurcăm.

— Săru mîna, cocoană... acas, acas... da' pă unde ? ...se scărpină în cap, gînditor, Stoica.

Nici serdăreasa nu cunoştea oraşul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălceşti.

— Caută de ieşi pe Pod... că pe urmă e mai uşor.

Stoica se scărpină iar în cap şi, iscusit, trase poştalionul lîngă pridvorul cu geamlîc. Bătu puternic cu codirişca în oblon, şi atunci, puţin strîmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după-masă, apăru la uşa din capul scării o femeie cam trecută, cu o claie de păr roşcat în cap, îmbrăcată în capot roşu, care îi întrebă alene şi cu un ochi închis pe cine caută.

— Încotro e Podul, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră ?

Ea strîmbă nasul, închise mai mult ochiul stîng şi arătă cu mîna spre răsărit, apoi închise uşa cu vopseaua roză, scorojită. Asta şi trebuia, fiindcă lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva...

Într-adevăr, după ce se învîrti, cu ochii spre soare, prin vreo două-trei uliţe şi maidane mari ca printr-un sat, ieşiră cu uimire pe Podul Tîrgului din Afară şi se lămuri acum că biserica fusese biserica Sfîntu Silvestru. Adevăratul oraş erau aceste poduri, căile nesfîrşite de intrare, care din cele patru părţi ale ţării se adunau în inima oraşului în nodul Tîrgului din Lăuntru, în încîlcitura de uliţe negustoreşti dintre bisericile Sfîntu Gheorghe Nou, Sfînta Vineri cu Bărăţia, Sfîntu Sava, Curtea Veche şi biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă, aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatiţe, al cărei trup era însăşi încîlcitura Tîrgului din Lăuntru.

Podul Tîrgului din Afară, care avea să devină Calea Moşilor, Podul Mogoşoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podul Calicilor, mai pe urmă, Calea Craiovei, şi după aceea, Rahovei, Podul Beilîcului, numit apoi Calea Şerban-Vodă, Podul de Pămînt, rupt în bucăţi, devenit în parte strada Belvedere şi Calea Plevnei, îşi au în aceste vremuri viaţa lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc, avînd uneori şi case mari boiereşti cu un cat şi cu două, trei sacnacsiuri cu geamlîc scoase, după cum e şi la Ţarigrad, deasupra uliţei, ca să vadă ai casei în lungul ei. Cînd stă cineva în casă toată ziua, toată viaţa, trebuie să vadă şi ceea ce mai trece pe uliţa cea mare. Înapoi, grădinile şi curţile se întindeau ca bărăganele.

Pe aceste poduri, în afară de altele aşezate în inima Tîrgului din Lăuntru mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negustorilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele de la Lipsca, de la Pesta, Beciu, Paris, Odesa ori Ţarigrad, adică pe uliţa Franceză, uliţa Nemţească, uliţa Lipscanilor şi alte cîteva zeci, Şelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viaţa întinsului oraş.

Pe vremuri, aceste drumuri mari erau podite cu pavea de bîrne, de-a latul, din lemn de stejar, de aci şi numele de poduri. Din pricina lor tot oraşul duhnea din primăvară, pînă toamna tîrziu, cînd dădea îngheţul, căci subt ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile şi toate gunoaiele care nu se puteau scurge prin şanţul de dedesubt. Cînd droştile treceau în goană, aceste bîrne săltau stropind trecătorii. A fost o mare binefacere cînd, prin 1823, Grigore Ghica, chemînd pe inginerul arhitect Hartl de la Viena, a început să ridice bîrnele şi să le acopere cu caldarîm de bolovani mici de rîu. Pe ele, prăvăliile, avînd

rareori mai mult decît un cat mărunt (pentru locuinţă), se ţineau una lîngă alta, cu marfa scoasă în uliţă, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atîrnat deasupra vreun obiect oarecare, de la vreun zăbun, spînzurat sus ca o sperietoare, vreun brici cît sabia, pentru bărbieri.

Se ţineau şi unele şi altele după isnafuri. Iată, de pildă, trei-patru mari şelari, cu şei, hamuri întregi, tolbe de vînătoare, fote de piele pentru meşteşugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul şi piei întregi lucrate iscusit pentru cizmari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite, îndesate unele într-altele, pînă spre mijlocul podului, ca într-un bazar oriental. De obicei şelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă pînă la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într-un muzeu de istorie naturală.

Serdăreasa aşteaptă, fiindcă Stoica a coborît să cumpere o biciuşcă şi, cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu ştie măcar în care a intrat, ca să-i spuie să iasă mai repede. Acum vin la rînd, după o biserică, cinci-şase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie şi vedre, bote şi căzi, albii şi fluiere înflorate, mături şi lopeţi de zăpadă, furci şi dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit, ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile braşovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, cojocarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcănii unele lîngă altele, cu butoaie şi saci în uliţă, cu mînătîrci şi caracatiţe spînzurate în galantare. Din cînd în cînd, fiindcă nu mai e loc pe uliţă, se vede cîte un gang care dă într-o curte nesfîrşită, cu zeci de magherniţe îndesate unele într-altele, dar cu „firmele" la intrare: cizmari, modiste, rîşniţari, tinichigii şi alţii.

Pusă în grămezi la intrare, atîrnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mij-

locul uliței, marfa trebuia să aţină astfel calea miilor şi miilor de trecători, cum şi a sutelor de care, căruţe, brişte şi droaşte care pătrundeau pe aceste poduri în fiece zi în oraş, circulaţia fiind pe ele obligatorie, căci deşi întortocheate, ele erau totuşi drumul cel mai scurt între oricare dintre feluritele mahalale ale oraşului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, de la bariera (cum s-a numit după introducerea axizelor) Moşilor la bariera de la capul Podului Mogoşoaiei, tot prin nodul de la Sfîntu Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe Podul Tîrgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoşoaiei. Cum ar fi putut să nu devie astfel orice trecător muştiriu silit într-un fel sau într-altul ? Dacă avea bani, firește : Între aceste poduri nu sînt drumuri de-a dreptul, ci numai mahalale, ca nişte sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livezi, lanuri de grîu, de secară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea cea veche, atît de frumoasă, din faţa mănăstirii şi şcolii de la Sfîntul Sava, era pe trei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întîmplărilor pe care le povestim, Podul Tîrgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimonului pînă departe, cu prăvălii şi hanuri, cu cîrciumi — tot în calea călătorului — pînă pe la un sfert de poştă către mănăstirea Mărcuţa, dar pe toată această lungime nu erau case decît pe de o parte şi pe de alta a drumului, iar din curţile din dos ale căsuţelor începeau numaidecît vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniţă, şi din pivniţă în cîrciumă, mai cu seamă în zilele de tîrg la Obor, adică marţea şi vinerea dimineaţa. Atunci, curţile imense ale hanurilor şi cîrciumarilor erau pline de care dejugate, de căruţe cu cai deshămaţi şi legaţi la codîrlă, ca să mănînce fîn, iar pe jos numai paie risipite şi bălegar, mocirle de apă vărsată.

La ţară, creşte de obicei întîi cătunul ori satul, şi pe urmă credincioşii aleargă să-şi ridice o biserică... cînd nu se găseşte vreun boier care vrea să-şi capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest Bucureşti mai întins decît cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mănăstire, care a primit în danie o moşie în cuprinsul oraşului, ridică pe cîmpul de ciulini, măturică şi buruieni cît omul, o bisericuţă, un metoh, chipurile... În cîţiva ani s-a adunat în jurul bisericuţei un adevărat cătun, aci, între podurile oraşului. Oamenii au venit de unde i-au adus vîntul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni, şi au ridicat azi o cocioabă de lut văruit, mîine i-au adaus încă o odaie şi altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N-au ştiut al cui e locul. Cînd au putut, au ridicat şi un gard de mărăcini, la început, de uluci, mai tîrziu. Un corcoduş, un zarzăr, un dud au dat puţină umbră.

Uliţele s-au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Cînd cătunul, ca să-i zicem aşa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuţe mai arătoase, cu grădini şi bolte de viţă pe rod, Mitropolia ori mănăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, şi-au adus aminte că sînt proprietarele fostului cîmp cu buruieni şi scaieţi. Acum au pretenţii că tot ceea ce s-a clădit e al lor, fiindcă după pravilă „pămîntul robeşte binaua". Urmează nesfîrşite procese pînă la Divane, care, firește, respectă pravila şi dau cîştig proprietarilor. Oamenii devin acum embaticari şi vor plăti, ei şi ai lor, timp de nouăzeci şi nouă de ani, embatic. Bani nu prea au, că sînt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au : miere şi ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini de brînză. Cîmpul a devenit mahalaua Sfîntului Silvestru, mahalaua Sfîntului Ion cel Nou, mahalaua Sfîntului Nicolae din Ţigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă ameţită, cu urechile împuiate de huruitul roţilor legate în fier

ale caleştilor, butcilor şi birjilor, după ce s-a oprit vreo jumătate de ceas într-o mare băcănie de lîngă Bărăţie, ca să ia cîteva cutii de halva şi tahîn, apă de flori, vanilie şi scorţişoară, pentru că a doua zi erau Mucenicii, marea bucurie a copiilor.

S-au întors şi ei de la şcoală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

*

Sînt în sufragerie şi fac mucenici: Marghioala, Sevastiţa şi Nicu, ajutînd, chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr-un castron adînc iau cîte un boţ de cocă trecută prin făină, şi apoi, pe faţa de lemn, îl subţiază cu palma pînă îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îl încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă şi ţine mult. Ceasuri întregi, uneori toţi ai casei răsucesc şi împletesc de zor mucenicii, care sînt puşi apoi unul lîngă altul pe tablale de lemn ori pe tipsii aşternute cu pînză, pe talgere, oriunde e o faţă de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sînt tăvi chiar şi pe paturile din odaia fetelor.

— Mamă, o întîmpină Sevastiţa mîndră de isprava lor, ia uită-te cîţi am făcut...

Serdăreasa clătină din cap:

— Mai trebuie... mai trebuie, fetiţo.

— Nu-i aşa, mamă? o întăreşte Nicu. La fiert, o tavă de asta nu umple nici castronul meu.

Îi plac atît de mult mucenicii lui Nicu, încît el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa şi pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici munteneşti, şi nu a înţeles bine ce i s-a cerut, a pisat nucile.

— Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puţin rupte, ca să li se simtă gustul, cînd sînt strivite în dinţi, o dată

cu zeama de mucenici. Mai curăţă încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinţii Mucenici „d-ăştia cu zeamă", că acolo se făceau colăcei care se umezeau cu miere şi pe care se lipeau nuci. Dar copiii nici nu vor să audă de aşa ceva. Ei vor rotogoale de cocă mici şi subţiri în zeamă îngroşată de nucă, zahăr şi scorţişoară, ameţită cu vreo două beţişoare de vanilie. Şi peste ele apă de flori. Aşa simt ei că e sărbătoare şi că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă şi, de două zile, e o lumină vie şi călduţă. Cerul e sidefiu. Stoica va rîni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzişul de an, în mici grămezi, se vor strînge toate resturile şi rupturile din ogradă şi din magazii... şi se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicînd stîlpi de fum cît casa. Aşa vor face toţi vecinii, întreg Bucureştiul. Să se simtă într-un oraş curăţit că a venit primăvara.

Sevastiţa şi Marghioala au scotocit fundul grădinii şi au dat de nişte brebenei plăpînzi. De la o prietenă a lor au adus nişte toporaşi, de un violet împestriţat cu galben. Îi vor pune pe masă mîine, lîngă tacîmul mamei.

A venit şi Barbu; intră cam codindu-se.

— Acum v-a dat drumul? Nu ţi-e ruşine, băiat mic, n-ai împlinit opt ani şi umbli cu haimanalele pe maidan?

Dar băieţaşul, cam lung, cam slăbuţ pentru vîrsta lui, ştie ce să spună, ca să înmoaie inima mamei.

— A spus dascălul că am ştiut bine lecţia la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ţi spun şi dumitale.

— Ei, dacă ai ştiut lecţia, poţi să te joci.

Bagă capul pe uşă o fetiţă tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaştri, care aşteaptă cu teamă. E cu părul vîlvoi, cu picioarele goale în ghetele rupte, cu rochiţa roşie strîmbă pe ea.

— Hai intră, Frusinico...

Fetița a căpătat curaj. E vecina și tovarășa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învîrtește puțin prin casă, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adînc al scurteicuței verzi o pungă de chembrică, plină și destul de grea. Scoate un ichiu.

— Nicolache, ce zici de ăsta? Face cinci capre și o mială?

Nicu îl privește cu luare-aminte, îl încearcă cu unghia.

— Nu e bine turnat plumbul, o să cadă... Și mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveți acolo? Și arată un săculeț pe care Frusinica îl poartă de gît.

— Avem vreo cinzeci de capre și vreo treizeci de miale. Cîștigam mai mult, dar a făcut unul de la Floreasca pui de giol. A fugit cu o căciulă de arșice și nu l-am putut prinde... Da-l știm... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

— Eu l-am văzut cînd a pus mîna pe arșice și i-am sărit de gît... lămuri serioasă fetița... dar era tare voinic și m-a trîntit jos.

A intrat, înalt cît ușa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase și cam înguste, Costache. E acum un tînăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenușie, strînsă sus pe talie, iar jos largă, aproape ca o rochie — prea la modă — așa cum se îmbracă uneori tinerii cînd își fac primele costume. Gîtul îi e înfășurat într-o legătură înfoiată de tafta neagră, i se văd doar colțurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, subt fruntea dusă înapoi, îi sînt încruntați. A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenușiu, mănușile albe și bastonul cu măciucă de argint într-un jilț și, fără să dea bună seara, s-a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu frații mai mici, de cînd e calemgiu la Vistierie.

Toți se privesc surprinși, cu înțeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă își exagerează eleganța, este iar mînios. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.

Dintr-o dată, Zinca s-a întunecat. Părul negru, cu cărare pînă în creștet, întors spre tîmple, îi strînge parcă și mai tare ovalul feței, încît cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stînga, nu mai acoperă destul începutul de cărunțire de la coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată, și acum i se văd cîte două încrețituri la colțul buzelor, subțiri ca niște fire, puțin întoarse. Ochii mari, fugiți spre tîmple, și marea distanță dintre pleoapele de sus și sprîncenele groase îi dau un aer neliniștit, puțin straniu. În clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deși nu are sprîncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s-a dus să asculte la ușă, se întoarce și le spune că nenicu plînge și se plimbă prin odaie.

S-a ridicat și s-a dus în odaia lui; îl întrebă puțin întărîtată:

— Ce e cu tine?

El răspunde cu întîrziere, fără s-o privească:

— Au plecat și nepoții lui Hrisoscoleu.

— Și ce e dacă au plecat?

— Acum din grupul nostru sînt singurul care am rămas în țară... Pînă și copiii lui Tudorache — care nu e boier — au fost trimiși la München.

S-a trîntit în jilțul capitonat, îmbrăcat în pînză groasă de cînepă vopsită în verde, și stă cu privirea țintă în pămînt.

Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creștet și îi spune cu o voce mîngîioasă și plină de duioșie:

— Costache, de ce nu înțelegi tu că eu nu am mijloace să te trimit la Paris?

— Și ce vrei dumneata, mamă, să fac aci?... Să mucezesc calemgiu la Vistierie?

— Tu ești mare acum, băiatule... Tu trebuie să înțelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu cînd... cînd ești singură... și crești cinci copii și cauți să-i ții în școli. Moșia și peticele acelea abia ne dau cît să ducem o viață cuviincioasă...

— Ai cinci sute de galbeni, de astă-toamnă, de la prune și fîn... Ai bani...

Este nespus de îndurerată și întărîtată că el îi face ei socotelile.

— Nu-mi ține tu socotelile, nu face socotelile altuia, căci fiecare și le știe el singur mai bine... Nu sînt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cumpăr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poți tu să nu te gîndești că avem două fete de măritat în casă? Ce vrei? Să rămînă fete bătrîne?

El se ridică și se alătură de ea, cu oarecare elan.

— Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris le vom putea face zestre. În trei ani mă întorc advocat... Azi la Divanul apelativ se cîștigă bani ca advocat. V-aș ajuta pe toți.

Zinca a rămas mult pe gînduri. Da, socoteala nu e rea... dar... sînt atîția, dar și atîția dacă... Poți să joci norocul fetelor pe asta? El uneori nu se gîndește decît la el. Ce va fi, oare, cînd va avea bani? Nu, nu are încredere în el.

— Oricum, ești prea cheltuitor, maică.

— Pe ce cheltuiesc?

Întrebarea o încurcă, el vede asta și devine stăruitor:

— Cheltuiesc cu birjele, dus și întors, de la slujbă, nu? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi tu că asta e risipă?

E și ea de părere că nu...

— Dacă aș fi văzut de cineva mergînd pe jos, mi s-ar închide toate ușile din lumea bună. Nu există nici o casă azi în București în care cineva, venind pe jos și încercînd să intre prin față, să nu fie trimis la ușa

din dos a servitorilor și a negustorilor. E jignitor pentru casa care primește.

Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiți în podea. Știe și ea că e așa... Apoi încearcă sfios:

— Nu zic, mamă, să mergi pe jos. Dar, și aci șovăi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poștalionul nostru?

Costache se luă cu mîinile de cap.

— Taci... taci... cu poștalionul ăla caraghios?!

— E pe arcuri, încercă ea din nou, cu șovăială...

— Pe arcuri? rînji el cu dispreț. A ajuns de pomină printre prietenii mei. Îți spun că dacă mi se întîmplă să-l văd de departe așa, galben, pe Podul Mogoșoaiei, îmi silesc prietenii să intre în vreo prăvălie... numai să nu mi-l arate, glumind pe socoteala noastră. Îți dau un sfat. Dacă vrei să-ți măriți fetele, nu le mai lăsa să se suie în poștalionul ăsta caraghios.

Zinca oftă... Băgase și ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în cîte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poștalionul ăsta cu pînză de cînepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice birjă? Alege totdeauna o caleașcă de acelea de Viena, deschisă pînă jos, ca să i se vadă ghetele lustruite, cu pantalonii întinși de bentița de subt talpă și stă răsturnat în colțul stîng al trăsurii, cu picioarele lungi, unul peste altul, cu pelerina numai pe un umăr, așa cum fac „lionii", cu fața palidă și frumoasă nemișcată, cu ochii mari și întunecați... Știe că toate femeile întorc capul după el. Baronul...

— Cheltuiești mult și cu îmbrăcămintea, mamă. Spun mulți, deh! că ești mai luxos decît feciorii lui beizadea Ghica.

El îi ia mîna și îi spune cu gravitate:

— Trebuie să-mi țin rangul... Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu sîntem decît niște boiernași de cinul al treilea? Dacă la slujbă nu m-ar vedea îmbrăcat așa

cum trebuie, venind şi plecînd ca boierii, şi cu ei, m-ar pune să fac slujbă adevărat, ca pe feciorii de oameni nevoiaşi. Nu pot... Trebuie să fiu alături de feciorii de boieri care sînt la slujbă doar aşa, numai cu numele... ca să poată să spuie că au făcut puţină ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiaţi la mese, după douăzeci de ani de slujbă, care sînt fericiţi să rămînă măcar şi-aşa... Ei ştiu că nu vor fi înaintaţi niciodată... Asta vrei să-mi fie soarta?

Zinca oftează şi tace.

— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc şi eu norocul... Dacă aş veni cu diploma de la Paris, m-aş însura mult mai uşor.

Serdăreasa Zinca oftează şi mai mult.

ÎNTÎMPLĂRI LA ŞCOALA DE LA SFÎNTUL SAVA

Colegiul Sfîntul Sava era legat de ulița Școlii (strada Academiei de mai tîrziu) cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită şi măturată cu îngrijire, de parcă străluceа şi ea în dimineaţa frumoasă de toamnă. Se puseseră şi ghirlande de frunze de-a latul ei, chiar în acest colţ, legîndu-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului... La cîţiva paşi de şcoală — cam unde avea să fie cîndva statuia lui Gheorghe Lazăr — răspundea chiar uşa bisericii, iar poarta însăşi era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii şi curtea unui slujbaş la Vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze şi flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în faţa căreia aştepta directorul Petrache Poenaru şi corpul profesoral al Colegiului. Se anunţase vizita „Preşedintelui împuternicit al celor două Divane", nume subt care generalul adjunct Pavel Dimitrievici Kisseleff conducea din 1829, după plecarea contelui Pahlen şi a lui Jeltuhin, administraţia celor două Principate Romîne pînă la numirea noilor domnitori. Erau toţi foarte emoţionaţi şi destul de îngrijoraţi. Nimeni nu uitase că, inspectînd în timpul epidemiei de holeră — anul trecut — spitalul Filantropiei, pe care-l găsise neîngrijit, murdar, generalul pedepsise pe loc pe colonelii Odobescu şi Băleanu, comandanţii cavaleriei şi infanteriei, cu arest chiar la spital pînă cînd sălile cu bolnavi şi acareturile vor străluci de curăţenie. Şi au stat acolo trei zile şi trei nopţi. Generalul nu glumea, şi la inspecţii nu-i scăpa nimic, stăruia încăpăţînat asupra amănuntelor, deşi avea reputaţia unui „monden" şi a unui spirit de formaţie liberală.

Era întîia sa vizită la Colegiul Naţional. Un secretar al şcolii se dusese la colţul ulicioarei şi pîndea să vadă mai de departe careta preşedintelui, ca să le facă semn celorlalţi. În faţa profesorilor erau şi cinci premianţi ai întîiului an de studii de la redeschiderea şcolii, îmbrăcaţi în uniforma cea nouă, pe care Petrache Poenaru voia s-o propună spre aprobare generalului: frac de postav cenuşiu, cu vipuşcă galbenă pe margine şi pe cusăturile pantalonilor, cum tot galbenă era banda lată a şepcii. Premiantul pe şcoală, Turnavitu, tremura atît de tare, încît îi juca în mînă buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus şi cîteva vorbe de salut.

Fosta „Academie" romînească, cum i s-a zis mai pe urmă, de la mănăstirea Sfîntul Sava, fusese întemeiată în 1818 de eforii Bălăceanu, Ghica şi Iordache Golescu şi pusă subt conducerea dascălului ardelean Gheorghe Lazăr, care era adus în ţară de la Sibiu de marea boieroaică Bărcăneasca pentru învăţătura copiilor ei. Cinci ani, cu o întrerupere de cîteva luni în timpul revoluţiei din 1821, dăduse aceste lecţii de limbă romînească, de filozofie şi de trigonometrie, înflăcărînd tineretul. S-a spus că aşa

cum Academia grecească (care se mutase de la Sfîntul Sava la Măgureanu, din jos de biserica Zlătarilor, pe malul Dîmboviței, din cauza prea marelui număr de elevi) formase sufletul și mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucureșteni, nimicit de turci în măcelul de la Drăgășani, tot astfel Lazăr formase mintea și sufletul tineretului care a îmbrățișat cu atîta dragoste pe Tudor Vladimirescu. Chiar actualul director al școlilor, Petrache Poenaru, care acum aștepta în fracul lui cenușiu pe Kisseleff, cu profesorii, la intrarea școlii, fusese secretarul devotat al marelui răzvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuși se ocupase, se pare, de artileria pandurilor, cîtă era. În 1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la Avrig, unde și muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, școala viețui așa cum putu, cînd deschisă, cînd închisă, cum îi îngăduiau milostenia domnitorului și patriotismul unor boieri ca marele vornic Iordache Golescu și fratele său, logofătul Dinicu Golescu, și mai ales vitregia vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Rădulescu, elev și apoi ajutor al lui Gheorghe Lazăr, o dusese pînă prin 1827, cînd se retrăsese. Înființase în acest an o societate secretă împreună cu logofătul Dinicu Golescu, autorul neuitatei *Însemnare a călătoriei mele*, prin care se legau să lupte pentru înființarea unui colegiu național, a unui teatru național, a unei gazete românești și să sprijine în orice mod formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 *Curierul românesc*, cea dintîi gazetă românească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eufrosin Poteca, care, acum bătrîn, murise înainte de vreme, și cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aștepta și el la poartă, înainte de a pleca la mănăstirea Motru unde, după cererea lui, fusese numit egumen. În timpul acesta, școala fu mai mult închisă. Mai întîi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kisseleff, în 1830, la hanul Șerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în țară izbucnise o cumplită epidemie de

holeră, cea dintîi în țările românești. Abia la începutul anului 1832, școala putu fi în sfîrșit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituție de stat, pe baza dispozițiilor Regulamentului Organic, și tot în vechiul local de la Sfîntul Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Hartl. Se numea acum, așa cum dorise Dinicu Golescu, Colegiul Național. Avea un curs începător cu patru „clasuri", un curs „central de umanioare", tot cu patru clasuri, și încă un curs complimentar, de trei ani deocamdată, apoi cursuri speciale, pînă avea să fie transformată cu timpul în universitate.

*

După obiceiul său, generalul vizită mai întîi cu de-amănuntul localul, ca să vadă în ce fel și-a îndeplinit obligațiile arhitectul vienez. Cerea mereu lămuriri, cînd lui Petrache Poenaru, cînd colonelului Fanton, aghiotant al său, care venea des la școală, căci îl însărcinase să-l reprezinte de cîte ori era vorba de învățămînt. Mai era de asemenea întovărășit de un bărbat tînăr, îmbrăcat civil, foarte elegant, într-un frac parcă turnat pe el; purta în ochiul stîng o sticlă de ochelari, legată cu șnur negru. Nu-l mai văzuse nimeni pînă atunci. Generalul se opri încîntat în sala în care era așezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese înzestrată școala: globuri pămîntești, instrumente inginerești (căci era mare nevoie de ingineri hotarnici, ca să se împuțineze nenumăratele procese de încălcări de moșii), o mașină de produs scîntei electrice, o mare busolă, animale împăiate, un schelet. Pe pereți erau hărți și planșe înfățișînd corpul omenesc, cînd numai cu sistemul mușchilor, cînd numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci și cinci de ani, voinic, cu talia strînsă în fracul verde, încheiat la gît ca o tunică, în față tăiat de la centură, și înapoi numai cu o coadă scurtă,

cu epoleți mari de aur care cădeau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta și, bine dispus, își arăta mulțumirea pentru cele ce vedea. Întrebă glumind pe mitropolitul Grigore dacă va binecuvînta planșele de anatomie.

— Știința e de la Dumnezeu, excelență, i-a răspuns în rusește capul bisericii, binecuvîntînd sala.

Se întoarse spre civilul elegant și clătină din cap.

— Ne e prea rău răspunsul, ce zici, Nicolușca?

Nicolae era fratele mai mic al generalului, atașat de legație la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise cîteva zile la București.

Au trecut apoi în sala cea mare a școlii, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an școlar 1832—1833. Era toată împodobită cu cununi și ghirlande de flori. În față se puseseră jilțuri pentru mitropolit și pentru episcopul Buzăului, care era de asemeni de față, pentru cei trei efori, cum și pentru ceilalți boieri din protipendadă. În stînga erau încă două jilțuri, unul pentru general, și altul pentru provizorul școalelor, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era și o masă de la care avea să se țină cuvîntări. În spatele clerului și boierilor erau părinții copiilor; în fund și pe de lături, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsați înlăuntru decît premianții, căci nu era loc pentru toți cei șase sute. Bălcescu, care primise un „accesit" la limbă franceză, era de față și își găsise loc cu alții pe o fereastră, al cărei chenar de zid era foarte lat.

Cînd intrară oaspeții, corul din fund făcu să răsune armonios *Cîntarea dimineții* de Eliade Rădulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete și limpezi încîntară pe toți cei de față, căci asta era ceva nou. Apoi luă cuvîntul marele logofăt al Dreptății, Alecu Filipescu, fratele baș boierului Iordache Filipescu, care era și el efor. Aducea laude nemăsurate președintelui celor două Divanuri, pe a cărui figură se vedea însă că asemenea

fraze lingușitoare îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru, care vorbea, de la Paris unde făcuse studii strălucite, o franțuzească foarte plăcută.

În sală, însă, liniștea era desăvîrșită. Marele logofăt al Dreptății, cu barba rară și ascuțită și cu sprîncenele albe, îmbrăcat peste anteriul de suvai cu un biniș roșu înflorit cu aur, își pusese pe masă șișlicul mare cît o căldare și rămăsese cu un cauc mic, roșu, de damasc, care i se cam lăsase pe o sprînceană. Ținînd foaia departe, căci nu își mai înlocuise de mult sticlele de la ochelari, citea cu un aer sfătos, fiindcă se socotea un soi de părinte al învățămîntului.

— Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu generalul Kisseleff? îl întrebă mirat puțin, pe Bălcescu, un alt coleg, care se înghesuise cum putuse alături de el, pe fereastră.

— Da, oarecum... răspunse acesta încurcat.

Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între atîția bărboși din sală, aveau amîndoi fața în întregime rasă și mărginită doar de doi cotleți periați spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan și avea ochii verzi, iar Poenaru era închis la față, avea fălcile mai late și ochii căprui.

Logofătul Dreptății își citea cuvîntarea înșirînd progresele școlii în anul trecut. Cînd lăudă încă o dată pe general, acesta îl întrebă surîzînd pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni:

— Nu i se mai zice Vulpe acestui mare boier? Mă înșel cumva?

— Nu vă înșelați, excelență. I-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admirație pentru vicleșugul cu care, fiind prins de revoluție, acum zece ani, mare vistiernic în slujbă, s-a priceput „să-l ducă" — așa spun ei — pe Tudor Vladimirescu.

Generalul îl privi surîzător.

— Dumneata trebuie să ştii, căci ai fost, mi se pare, secretar de stat al răzvrătitului ?! Şi zîmbi din nou ca să arate că e o mustrare glumeaţă.

— Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăuşă arăta că răspunde la glumă cu glumă.

— Atunci trebuie să ştii sigur : dacă marele logofăt *(le grand logothète)* e o vulpe cu adevărat.

— Este o vulpe desăvîrşită, excelenţă, însă de data asta el spune adevărul. Şi eu cred că neamul romînesc nu va uita niciodată numele domniei-voastre.

Vocea provizorului şcolilor era atît de adîncă şi avea în ea atîta sinceritate, încît generalul se tulbură şi răspunse ironic, aşa cum îi era obiceiul cînd voia să-şi ascundă tulburarea :

— Niciodată ?... Să zicem... douăzeci de ani, dragă Poenarule (în franţuzeşte *„mon cher* Poenaru" mai păstra încă o nuanţă de rezervă).

— Excelenţă, cel puţin o sută de ani neamul romînesc va pomeni cu prietenie numele domniei-voastre.

Kisseleff rămase pe gînduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mănuşa albă, cea din dreapta, pe care o scosese, lăsînd să se vadă o mînă exagerat de îngrijită.

— Şi de ce atîta recunoştinţă, domnule provizor al şcolilor ? întrebă după un timp generalul, întărîtat parcă de emoţia lui Poenaru.

Acesta zîmbi şi răspunse scurt :

— Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din Regulamentul Organic.

Generalul nu-şi aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba şi repetă aproape fără să vrea :

— Aliniatul II... aliniatul II ?...

— Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba romînească drept limba oficială a celor două principate,

obligatorie în administraţie, în şcoală, în justiţie, în biserică. Asta n-a fost niciodată la noi.

Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea şi o pricină foarte apropiată. Ştia că un mare număr de părinţi ai elevilor şi mulţi boieri, şi aci în Ţara Romînească şi în Moldova, semnaseră petiţii către Kisseleff, cerînd cu stăruinţă ca limba de predare în ceea ce era echivalent cu gimnaziul şi facultatea să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărîre această înjositoare pretenţie, dar atît Poenaru în Bucureşti, cît şi Gheorghe Asachi la Iaşi aveau să mai lupte din greu, încă vreo cincisprezece ani, cu noi şi dîrze încercări de înstrăinare a învăţămîntului subt viitorii domni pămînteni, Mihail Sturza într-o parte, Alexandru Ghica şi mai ales Bibescu în cealaltă parte.

Vorbitorul îşi sfîrşise cuvîntarea şi acum era aplaudat. Aplaudă şi generalul oarecum, punîndu-şi în acelaşi timp plictisit mănuşa. Se ridică şi, o dată cu el, toată lumea. Prin Poenaru, mulţumi călduros profesorilor, precizînd că aceste mulţumiri vor lua şi o formă scrisă.

*

E o zi de martie mai mult ploios. Acum parcă s-a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vătaful curţii va suna din clopoţel, destul de puternic, sfîrşitul lecţiilor de dimineaţă. Soarele, cînd se iveşte, cînd se ascunde printre norii pufoşi şi alburii. Deşi ţine oarecum de Tîrgul din Lăuntru, legată de stupul lui de uliţe şi ulicioare care se întretaie în spatele ei, mănăstirea de la Sfîntul Sava poate fi socotită în acelaşi timp şi la marginea Bucureştilor, prin căsuţele ţărăneşti din jurul ei şi prin ogorul de peste drum, pe care de pe acum plugurile duc pînă în fundul zării brazde în care se va semăna porumb. La poarta ei, şi în curte,

de-a lungul zidurilor, așteaptă un mare număr de vînzători de bunătăți pentru școlari, cu tablalele lor care se atîrnau de gît, ori erau duse în mînă. Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu covrigi și tăvi cu plăcinte (pe aceeași tipsie, cu cuptor dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu brînză, iar porția era tăiată cu lopățica, după cererea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua purtată de gît, cu corăbioare, nugale și foi dulci, roșcate, de pistil. Sînt și salepgii pentru cei ce vor să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul și cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care vînd dulciuri, cîte un purcoi de floricele albe și roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigi, un fel de cîrnăciori roz, făcuți din miezuri de nucă înșirate pe o sforicică și năclăite în sirop gros de trandafiri. Se mănîncă ținînd capul sforicelei în mînă... Sînt pe alte tablale bucăți de rahat, baclavale turcești, acadele tari, care se pun pe colivă, roșcove, poame din pere și mere uscate, stafide, apoi candel ca niște bulgări de miere întărită. Vara, braga și limonada sînt purtate în spate și în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și țintuite cum se cuvine.

Iată, apare un școlar, a ieșit se vede mai repede, și toți negustorii care așteaptă pe vine, îmbrăcați cu ce dă Dumnezeu, cu calevri grosolani în picioare, bat în tarabe și-l cheamă la ei, toți odată, lăudîndu-și marfa cu glume potrivite sau nepotrivite. Școlarul, căruia îi lăsa gura apă tot privind în jurul său, nu știe ce să facă, șovăie, căci are numai o para strînsă în podul palmei. A luat un bigi-bigi, dar cînd să-l ducă la gură, o mînă de fier i-a strîns brațul.

— Știi că-mi placi, verișcane ?... Vrei să mănînci singur, hai ? Nu vrei să plătești vama ? Hehehe !

E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca niște ciocane ; iar cînd se desfac și se strîng la loc, prind ca

niște clești. Stă mai mult în fața porții decît în clasă și e spaima colegilor lui. Acum băiețașul vede cu desperare că Sotea i-a mușcat mai mult de jumătate din bigi-bigi și îi dă înapoi numai ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pis, căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toartă de la gură. Băiețașul vrea să bea salepul fără să plătească birul cuvenit tiranicului vameș.

Iese acum pe poarta școlii, între mulți alții, și un alt băiețandru negricios, slăbuț, cu ochii întunecați, dar strălucitori în albul scleroticii lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în clasa a IV-a la umanioare. E îmbrăcat într-un fel de surtuc scurt, închis la gît, cu șapcă în cap și are în picioare cizmulițe, căci locuind tocmai afară din oraș, în mahalaua Visarionului, trebuie să străbată ulițele, acum cu ploile lui martie, desfundate de noroi. La subsuoară are un pachet de cărți și caiete legat cu sfoară. Se scotocește în buzunare și se apropie sfios de alvițarul care se ridicase bucuros de pe vine și își încuraja mușteriul. Își alege cu poftă o bucată de alviță și tocmai se pregătește să muște din ea cînd e luat de guler de Sotea.

— Frumos, nenicule... vrei să mănînci singur și la nen-tu nu te gîndești ?...

Bălcescu își mușcă buza, puțin palid, și spune apoi liniștit, privindu-l de jos în sus, cu ochii lui puțin oblici :

— Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ți dau jumătate...

Sotea se prăpădește de rîs.

— Să te rog, ha ? Știi că-mi placi ? Pe cine a mai rugat Sotea ? Uite... pentru că nu-ți cunoști datoria, ți-o iau pe toată.

Și vlăjganul întinde mîna lacom spre alviță, dar înainte de a o ajunge, cu o smucitură a brațului, fulgerătoare, Bălcescu i-a trîntit chiar pumnul cu alviță între ochi.

Sotea, orbit, năucit, alunecă în noroi, nepricepînd ce i s-a întîmplat. S-a ridicat de jos, cu fața strîmbată de furie și s-a năpustit asupra băiatului negricios să-l ia în brațe și să-l frîngă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar ăsta nu l-a durut atît și a izbutit să-i prindă și să-i strîngă mîna, i-a sucit-o apoi, trăgîndu-l spre el, fără ca măcar să se aplece. Deși Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gîtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pămînt, însă băiețașul s-a vîrît în el și încleștarea între ei e atît de mare, încît nu s-a putut desprinde nici Sotea și au alunecat amîndoi în noroi. N-a apucat să-i mai dea băiatului decît vreo doi ghionți, prin surtucul verzui de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai mare decît Bălcescu, cu o figură ascuțită de viezure; acesta îl făcu să urle de durere, căci îi înfipsese mîinile în păr și trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmășeală în care Sotea a mai primit de la Bălcescu încă un pumn — tot cel cu halvița — între ochi și a fost bucuros să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalți doi, cam ciufuliți și mînjiți de noroi, dar mîndri de biruința-lor, au început să adune de pe jos cărțile și foile de caiet împrăștiate.

— Te-a lovit rău? întrebă Ion Ghica, băiatul cu mutra de viezure, care avea să povestească în amintirile lui, scrise peste cincizeci de ani, această întîmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca ăsta... nu vezi că e voinic ca un bivol?...

— Nu are nici o însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... Îi scînteiază ochii negri, de bucurie. Înțelegi? Tocmai fiindcă-i bivol i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ține cărțile ca să-și aşeze caietele.

— Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca ăsta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

— Și ce vrei să fac? Să îndur tirania lui? Mi-e silă de colegii noștri care se lasă batjocoriți de un astfel de bivol. Putea să mă omoare, dar nu vreau ca mîndria mea de om să fie călcată în picioare... Viața nu merită să fie dacă e trăită în genunchi în fața altora... Își privi caietele încă amețit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într-un ton de caldă prietenie... Și pe urmă trebuie să-ți spun că mai sînt, oricum, unii oameni ca tine, de pildă, care să sară și ei, fără să se gîndească prea mult, cînd văd lupta o dată începută. Totul e să începi.

Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un surîs de viezure inteligent în sclipirea lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate de pe jos:

„Petru Maior spune...

„Fotino zice...

„Din Constantin Căpitanul...

„După logofătul Radu Greceanu...

— Ce-i cu asta? Nu pricep nimic! Cine sînt ăștia?

— Istorici de-ai noștri... de-ai romînilor...

— N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei! Există o istorie a noastră? La școală nu s-a pomenit niciodată despre asta nimic... Aaron Florian n-a ajuns decît pînă la egipteni.

— Nu există pînă acum o istorie adevărată a romînilor, dar ne-au rămas o mulțime de însemnări, avem cronici și letopiseți.

Ion Ghica nu știe ce sînt cronicile și letopiseții...

— Și tu le-ai citit?... Unde le-ai găsit?

— Mi le-am copiat... Am să ți le dau și ție... Unele le-am găsit la mănăstirea Argeșului... A rămas o ladă de cărți și manuscrise de la episcopul Ilarion, cel care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu... Toată vara trecută am stat mai mult la mănăstire decît la Bălcești.

— Eu nu ştiu, cum ţi-am spus, din istorie decît cursul început acum două luni de Florian Aaron, despre asirieni, despre fenicieni şi egipteni.

— E bună şi aceasta, dar nu este istoria noastră, şi trebuie să-nvăţăm întotdeauna mai întîi istoria pe care o trăim.

— Vrei s-o scrii tu?... Spune, de ce surîzi?

Bălcescu zîmbeşte gînditor, dar nu răspunde...

Aşa s-a legat o prietenie care mai tîrziu a luptat şi împotriva altor tiranii.

Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se rotea printre tarabele cu bunătăţi pentru şcolarii de la Sfîntul Sava.

Un rumîn cu minteanul pe umeri, ca la el acasă, şi cu nădragi de aba albă găietănaţi, vătaful curţii, se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă şi ceru poruncitor:

— Cu carne!

Plăcintarul, deşi om în vîrstă şi cam rotofei, îşi zbîrli mustaţa mare şi căruntă, sprîncenele ţepoase deasupra nasului cîrn.

— Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine, şi întoarse capul către un elev, pierdut de muştiriu, tocmai fiindcă vătaful curţii ocupase locul în faţa tipsiei cu cuptor dedesubt.

Omul stăpînirii, cum se socotea el, izbucni furios:

— Ascultă, mă grecule, cu mine vorbeşti aşa? Mă, mîine să nu te mai prind p-aici, că-ţi răstorn tava şi te-arunc pă uliţă!

— Grecu? Ma de ţe ma faţi tu grecu? întrebă bătrînul Iani, mînios. Eu nu sînt grecu. Eu sînt plaţintar aiţi de douăzeţi de ani.

— Mă caţaoane, tu nu înţelegi s-o ştergi numaidecît din curtea şcolii? începe să urle vătaful, văzînd îndărătnicia plăcintarului, care nu mai voia, se vede, să-i

plătească peşcheşul cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înţeles? Cînd oi zice trei, să nu te mai văd în curtea şcolii.

— Ma, de ţe ma faţi tu caţaonu? Am plecato eu cu Academia de greţeasca la Magureanu? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola romaneasca. Afla ca si Lazaro a mancatu plaţinta de la mine. Da' elu a platit-o...

Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical şi cu accent grecesc decît cînd se înfuria şi cînd îi scăpărau ochii. Altfel era om blajin şi avea o grozavă memorie a datelor şi a numerelor. Acum fierbea de mînie.

— Caţaonu? Auzi, eu, caţaonu? Ma, daca eram caţaonu ma duţeam si eu cu scola greţeasca la Magureanu... Acolo sase sute scolerii. Si didascalos toţi muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamantu, cu bumbii de alama. Si pantalonii verzii si strimţii pe piţior. Si guleru scrobitu ca un baţu, ma.

Şi asta e adevărat. Faimoasa Academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva de voievodul Şerban Cantacuzino la 1680, avea încă după o sută cincizeci de ani ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toţi vestiţi, care se modernizaseră.

Iani îşi vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simţea că toată lumea se uita la ei, că avea ascultători.

— Eu am remasu aiţe unde erau numai douazeţi de scolerii şi domnu parinte Lazaro avea gherocu negru de popa.

Nu slăbea din ochi pe vătaful curţii, care se învîrtea în loc, nemaiştiind ce să facă, şi stăruia, acum simţind că l-a biruit.

— ...Da, asa sa stii tu... Lazaro si cu mine am facut-o scola asta. Elu harania pe scolerii în clas, cu az-

buche, cu filozofia si cu trigonometria, iar eu, în curte, cu plaţinta.

Vătaful se lipsi de plăcintă şi plecă, săltînd furios minteanul pe umeri. Iani nu se lăsă însă şi strigă după el, nu fără tîlc :

— Ma, la mine a mancato plaţinta si eforos de la scola, vornicu ala mare, Iordachi Golescu... Daca nu crezi, întreba pe elu, ori pe baiatu de la elu, pe Arapila.

Şi asta era adevărat, anume că marele cărturar şi iubitor al limbii romîneşti, Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atît pe Gheorghe Lazăr, nu dispreţuia plăcintele, îi plăcea vinul bun, şi celelalte, dar mai mult iubea zicalele şi proverbele romîneşti din care făcuse o imensă culegere. A scos şi el o gramatică romînească. Cam în toate se asemăna de altfel cu frate-său, logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830. Spre deosebire de fraţii şi verii săi, Arăpilă (i se spunea aşa fiindcă era oacheş de tot, ca şi tată-său, şi ca să-l deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeaşi pricină Albu) învăţase cîtva timp şi în ţară la Sfîntul Sava. Avea să devină cîndva al treilea, alături de Bălcescu şi de Ion Ghica, dintr-o puternică prietenie care a jucat un rol atît de mare în revoluţie, mai tîrziu.

„O ASTFEL DE SĂLBĂTICIE MEDIEVALĂ"

Nicu, pînă nu-şi începe lecţiile, trebuie s-o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai aşa scapă fetiţa de bătaie, cînd uneori vine din hoinăreală seara prea tîrziu şi cu rochiţa sfîşiată sau pierzînd vreo ghetuţă. Plînge şi nu se duce pînă cînd nu merge coana Zinca însăşi cu ea. Mamă-sa, bolnavă de atîta timp de piept şi slăbită rău, nu poate nici s-o bată cu palma ei osoasă şi umedă,

nici să strige la ea... Geme şi o croieşte cu un bici de trăsură pe care-l are lîngă ea, dînd pe unde nimereşte. Cînd e doftoreasa însă de faţă, se ruşinează, şi pe urmă e atît de bucuroasă că o vede, încît de hatîrul ei lasă fetiţa, care se vîră repede în aşternut, nespălată, şi se preface că doarme... Din somn, maică-sa n-o scoală niciodată ca s-o bată. Mai e că, într-o casă atît de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu mîna goală.

— Hai, Frusinico, hai, că azi mama are de vorbit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum Nicu.

Ea se mai codeşte, dar merge.

E o seară răcoroasă de martie, căci adie uşor vîntul. Copacii sînt tot negri şi uscaţi, dar miroase a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe, după ce treci de un colţ cu cerdacuri şi duzi şi de un puţ cu roată. Intri pe o poartă dărăpănată ; atît... e faţa la stradă. Apoi mergi vreo două sute de paşi printre două garduri de uluci ascuţite la vîrf şi mîncate de ploi, ca pe o ulicioară, pînă dai, fără să mai treci şi prin altă poartă, în curtea cea mare. Aci, în fund, spre dreapta, sînt nişte şoproane şi un grajd mare, dărăpănat. Pe stînga este un şir de odăi joase, ţărăneşti, cu prispă lipită cu lut, fără parmalîc, cu stîlpi strîmbi boiţi cu albăstreală. Acoperişul este de şindrilă putredă, înnegrită şi spart pe ici, pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză, acum gol. În curtea cea mare sînt tot felul de sfărîmături. Roate cam fără spiţe, butoaie cu multe doage lipsă ; în jurul unui puţ zac jgheaburi de trunchi de copac uscat, cu muşchi pe ele. Un car fără roate stă părăsit în faţa şopronului, descoperit şi el pe jumătate de furtuni. Înăuntru e şi o caleaşcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul aripilor şters, crăpat. Grajdul, pustiu, are uşa prăbuşită, iar podul îi e într-o rînă. Deşi acum, în înserarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le ştie bine pe dinafară, căci aci s-a jucat cînd era mic şi el, cu alţi copii din mahala, de-a surugiii, de-a hoţii

care atacă trăsurile, de-a războiul cu turcii... Nu-i plac dudele și nu le mănîncă nicăiri... dar în curtea asta e altceva, căci aici sînt niște duzi care fac dude mari, negre, lucioase și dulci ca murele.

Au intrat în tinda joasă în care, într-o albie, sînt niște rufe puse la înmuiat și de unde vine un miros iute de săpun și leșie. Lumina vine slabă, prin ușa deschisă, din odaia de alături, de la o candelă care pîlpîie în colț, subt o icoană.

Pe un pat de scînduri, pe care sînt așternute niște țoale, Nicu vede capul uscat de suferință, cu părul despletit pe pernă, al mamei Frusinicăi. Tot n-ar fi bătut-o astă-seară, căci e sfîrșită rău; primăvara care vine pare s-o doboare cu totul... Mîna pusă pe plapuma veche, cu lîna îngrămădită prost, e osoasă și palidă, fără pic de putere. Pîlpîirea candelei pune puțină strălucire în ochii care se înfrumusețează atît de mult înainte de moarte, ai tuberculoșilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei, care însă tresare puțin din pricina mirosului de mucigai și lut umed.

— Ești mulțumit, mamă? Și-a învățat bine lecția?... Că n-am văzut-o de azi-dimineață.

Fetița se ține cam după ușă.

Bălcescu nu poate minți, dar nici nu poate spune adevărul. Bîlbîie ceva, surîzînd cu prietenie. Frusinica este eleva lui, a învățat-o să citească și să scrie. Este foarte deșteaptă, dar nu-i prea place cartea. Numai de rușinea lui mai scrie, răbdătoare, cu condeiul de tibișir pe tăbliță neagră. Altfel, îi este gîndul numai la arșice și la hoinăreală cu băieții pe maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac îndeosebi Sevastița și Marghioala, care sînt mai mari decît ea cu doi-trei ani. Îl place cel mai mult pe Barbu, și îi e tare rușine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu vreo cinci-șase ani mai mare decît ea.

— Bunicuțo, nu mănînc nimic... Am mîncat la Barbu, se grăbește fetița să spună unei bătrîne uscate și ușor

încovoiate, care vine cu o cană de apă și o pune pe masa de lemn de lîngă patul bolnavei.

Dacă ar mînca, ar trebui să aștepte, și e grăbită să se vadă lungită pe lavița de subt fereastră, pe care doarme ea de vreo doi-trei ani, mai mult îmbrăcată.

Bălcescu spune cu căldură „sărut mîna" și pleacă grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vîrstă de patruzeci de ani, e Maricica, născută Băl-Ceaurescu, înrudită cu toate marile familii boierești ale țării: cu Filipeștii, cu Ghiculeștii, cu Grădiștenii, cu Cantacuzineștii și, prin Kretzulești, cu Brîncovenii, și deci cu firul întortocheat al Basarabilor. Pînă în ianuarie 1824 fusese măritată cu biv vel logofătul Ortoscoleu, înălțat în cinul boierilor mari de către Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheș, mijlociu de statură, robust, și cu ochii negri sprîncenați. Din pricină că avea partea de jos a feței ieșită ca un bot de cîine, barba neagră îi sta repezită înainte, și prea aspră, nu creștea decît culcată de-a lungul fălcilor mari. Era un om cu care nu se glumea și care nu rîdea, ci numai rînjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decît oricare alt boier halea. Căci tăria lui nu sta în discuțiile pe față ori în slujbele împlinite în văzul tuturor. Avea rude puternice la Istambul, care-l trimiseseră aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Știa asta și Caragea-vodă și o știa și Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuși, dar mai ales bogat prin moștenirea pe care o aștepta de la bătrînul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decît sprijinit în cîrjă, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar pe unul dintre cei trei feciori ai lui pe tronul Țării Românești. Se învoi deci cu ușurință cînd Caragea îl chemă la curte și-i ceru mîna nepoatei lui, care n-avea decît paisprezece ani, pentru Ortoscoleul cu rude hotărîtoare la Istambul. Fata,

singurul copil la părinți, era și ea tot atît de negricioasă și de sprîncenată ca și logodnicul ei, dar cu nasul cam lung și bărbia puțin adusă; numai ochii îi avea cu adevărat frumoși, căci erau adînci și blînzi. N-a fost o căsnicie fericită. Ortoscoleu luase fata numai pentru zestrea ei cea mare și fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înrudește cu vreuna din familiile de seamă ale țării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Șuțu, după cît se pare de către propriii lui copii prin medicul lui, după Eterie și după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte dintre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vînătoarei turcești, de la Istambul, împotriva eteriștilor; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman și astfel subt Grigore Ghica, el, fără să mai fie boier halea, era totuși foarte căutat de către cei care știau bine că la Istambul se hotărăște soarta domnilor și a boierilor romîni. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheșe ca el, se ținea cu o văduvă tînără, voinică și bălană și ar fi divorțat de nevastă, ca să poată trăi după pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n-aveau copii. Era mai mult la țiitoare și la clubul din casa Török, de lîngă hanul lui Filaret, unde adeseori îl prindeau zorile la jocul de cărți. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp, se topise, slăbise în cei șapte ani de căsnicie stearpă și lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorțeze și ea, dar toate rudele ei, ca și teribilul bunic sprijinit în cîrje, țineau la căsnicia asta cu Ortoscoleu.

Într-o seară de ianuarie, una dintre slugi, Truță, care slujea la masă și care băgase de seamă că stăpîna glumește adeseori cu un fel de ucenic al lui, cu „Făt-Frumosul din flori", cum îi ziceau muierile din casă toate, și tinere, și bătrîne, se puse la pîndă. Manole era feciorul unei țigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceaureștilor, dar era bălan ca un nufăr și

cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeași vîrstă cu stăpîna casei; cînd erau mici de tot, se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atît de auriu între țigani, după tată, bineînțeles, nimeni nu a știut niciodată. Truță era tot timpul cu ochii pe acest făt-frumos care-l ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau nevinovate cu totul, așa că nici nu era nimic de aflat. Totuși, în seara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toți rude foarte apropiate, Maricica mai întîrzie pînă către miezul nopții în sufragerie. Puț n amețită de vin, îl tot necăjea pe băietan făcîndu-l nătîng și încurcîndu-l la strînsul tacîmurilor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într-un iatac, zis al sofalelor, păstrat de obicei pentru musafiri. Zeflemitoare, îi trimisese, de aci din iatac, de cîteva ori înapoi cu cafeaua, certîndu-l că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăsnise prin cap să tragă din ciubuc, așa numai ca să vadă și ea cum e.

Ortoscoleu era dus la ibovnica lui, care mai poftise la masă și cîțiva prieteni de petrecere, „edecuri" de-ale lui. Știa toată lumea de legătura lor și se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toți, prietenoși, cu fetița negricioasă și sprîncenată pe care o știau că e a biv vel logofătului. Firește, acesta lăsase vorbă că e la clubul nobililor de la casa Török, dar Truță știa unde e și astfel, cînd văzu că la ușa iatacului se întoarce cheia în broască, alergă în grajd, încălecă în fugă și se duse de-a dreptul la ibovnică acasă. Îl chemă pe boier afară și-i spuse ce se întîmplă acasă. Cei doi armăsari vineți, care așteptau într-un șopron, fură numaidecît înhămați la sanie. Era un ger năprasnic, un adevărat ger al Bobotezei și sania zbură, alunecînd uneori pieziș pe zăpada înghețată. În mai puțin de un sfert de ceas, Ortoscoleu, Truță și vizitiul erau în curte, neștiuți de nimeni, căci zurgălăii de la cai fuseseră scoși.

Una din cele două jumătăți ale ușii se desfăcu la întîia izbitură a umărului, căci vizitiul mustăcios era un munte de om. Manole a sărit de-a dreptul în picioare, zăpăcit de izbitură și de lumina care venea pe ușa desfăcută. Amețită de vin și de dragoste, Maricica, aproape goală, nu s-a trezit ca lumea nici cînd bărbatu-său o lumina cu sfeșnicul de argint, cu toate cele cinci făclii ale lui, și amenința cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel cu fața albă și părul alămiu, vîlvoi de groază, nu putea scoate nici o vorbă. Aștepta descărcarea pistolului, dar Ortoscoleu avea altă socoteală. El nu voia decît un scandal răsunător, care să-i îngăduie să izgonească femeia, fără să-i dea înapoi zestrea, așa cum cerea pravila. Începu deci să urle, cu o mînie umflată și rece, lovindu-l cu pumnii și cu picioarele pe flăcăul pe care-l țineau ceilalți doi. Un picior în piept o dezmetici și pe femeia care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui, scaunele și mobila răsturnată, vasele de cristal și faianță sparte deșteptaseră toată casa, și în fața ușii se adunaseră, așa cum dorea el, zeci de slugi năucite, îngrozite de această întîmplare. Ortoscoleu ceru întîi să se aducă un măgar și o găleată cu păcură, ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraș, cu fața întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală, așa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necredincioase. Cînd văzu însă că și așa are martori destui, se mulțumi să-i dezbrace și pe el, și pe ea pînă la piele. De altfel amîndoi vinovații își pierduseră cunoștința. Flăcăul, zdrobit în bătaie, iar nevasta, de spaimă și rușine. Îi scoase, cu strîmbături de mînie, brățările de la mîini și cerceii, căci valorau o avere, inelele și le puse liniștit într-un dulap, luînd cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duși amîndoi în sanie. Bătrîna doică, blestemînd, îl îmbrînci pe Truță, fiindcă pusese mîna pe trupul gol al femeii, și-i smuci brațul cu care el îi înconjurase sînii grei și molatici. O luă ea în brațe cu alte

femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure și alergă înapoi să ia de pe măsuță un inel cu un smarald mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocart așternut pe sofa și alergă din nou după ceilalți. Îi ajunse cînd cei doi erau așezați în sanie, unul sprijinit de altul, la lumina masalalelor aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă macatul de brocart peste trupurile goale și avu timp, înainte ca Ortoscoleu să smulgă, scrîșnind din dinți, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineți, puțin speriați, jucau în loc. Ortoscoleu, care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze și deci să facă se se întipărească bine întîmplarea, dar care în sinea lui era adînc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul și strigă încă o dată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrajii învineți.

— Așa pățesc curvele care-și necinstesc casa și neamul!

Apoi croi puternic cu biciușca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

În clipa aceea își dădu seama însă că s-ar putea ca sania să fie dusă, de caii învățați, la conacul din vie. Se îngrozi la gîndul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, izgonită din propria ei casă cu totul și urlă din nou la vizitiu, împingîndu-l spre calul cu care venise Truță și care avea încă șaua pe el.

— Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împușc pe toți ăi de acolo dacă le deschid cumva.

Doica strigă și ea, îngrozită.

— Nu fi blestemat, Năstase, du-i la soru-mea, Dumnezeu să-ți ierte tot ce ai făcut!

Armăsarii vineți, înnebuniți de lovituri și de larmă, ca și de lumina masalalelor, porniseră într-un galop întins. Sania ușoară aluneca pieziș, sălta peste troiene. Zăpada azvîrlită de copite cădea pe fața femeii, pe care mușcătura gerului aproape o paralizase. Văzu alături de

ea capul însîngerat al flăcăului, trupul îndoit pe spătarul săniei, pe care se prelingea sîngele. Părea mort. Se lipi de el şi îl simţi cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pulbere aurie, ca o ceaţă în slava cerului senin. Zăpada, care acoperea totul, de priveliştea părea un ţinut polar, prinsese coajă şi sclipea ca milioane de sfărîmături de sticlă. Casele şi arborii, şi ei acoperiţi de zăpadă, se căptuşeau cu umbre vineţii. Era tîrziu, şi oraşul adormit părea pustiu pentru vecie. Vizitiul, care pierduse urma săniei, alerga în galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă copitele armăsarilor, înăbuşite de altfel de zăpadă. Aceştia alergau cu şleaurile largi întinse, cu coamele în vînt, nechezînd de spaimă. Vizitiul cunoştea însă obiceiul cailor şi ştia de asemeni că unele uliţe, care mergeau în lături, erau înfundate de troieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe Podul Văcăreştilor, şi izbuti să prindă armăsarul din stînga de hăţul care căzuse. Ocoli apoi spre un dîmb înzăpezit şi sania se opri. Trupurile goale, pe care le pipăi să vadă de mai sînt vii, nu mai mişcau, dar femeia nu leşinase din nou, ci numai se prefăcea şi ţinea ochii închişi de ruşine. O ajuta să reziste la un asemenea ger şi faptul că băuse binişor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături moi şi groase de păr de cămilă, cu care se acopereau caii cînd aşteptau noaptea. Înfăşură apoi bine trupurile goale. Întoarse sania şi, după ce-şi legă roibul înapoi, se sui pe capră şi porni spre cealaltă parte a oraşului. Luna era tot sus, şi peste faţa ei plină treceau nori subţiri, ca un voal argintiu. Oraşul părea adormit ca într-un mormînt de zăpadă. Acoperişurile, care stau să se năruiască, sticleau în lumina lunii. Trecură pe la Curtea Veche şi ajunseră pe Podul Mogoşoaiei, lîngă hanul lui Constantin. Pustiu peste tot. Biserica Zlătarilor era întunecată şi parcă îndepărtată, dar peste drum, la mănăstirea Sfîntu Ioan, văzu porţile dintre prăvălii deschise şi călugării

umblînd cu lumînări aprinse, căci se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă a doua zi era ziua sfîntului Ioan şi aveau hram mare cu slujbă de arhiereu.

Abia pe lîngă palatul lui Costache Ghica, unde locuia acum Grigore-vodă, frate-său, întîlniră nişte caraule înfofolite, dar zgribulite, cu faţa înţepenită de ger. Doi paşi mai departe, la clubul de la casa Török era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă, spre mahalaua Visarionului, unde ştia că stă sora doicii, el opri caii în dreptul unei porţi dărăpănate. O împinse cu greutate, fiindcă acum era înţepenită de troiene de zăpadă îngheţată. Merse printre cele două garduri de uluci pînă în curtea cea mare cu grajduri, unde aveau să-şi îngroape viaţa cei doi. Aci nu mai locuiau de cînd nepoţii boierului vînduseră caii decît un rob bătrîn cu nevastă-sa, care era chiar sora doicii, puşi să mai păzească o bucată de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitaţi apoi acolo amîndoi, fără hrană. Boierul cel mare îşi vînduse cu ani înainte curtea lui cea mare, de pe lîngă biserica Sfînta Vineri, în petice mici, căci izbutise să deschidă o uliţă chiar prin ograda lui, uliţa care ducea în Tîrgul din Lăuntru, aşa că se putea clădi prăvălii pe ea. Fusese nevoie să dărîme şi grajdurile şi de aceea cumpărase aici livada asta, ieftin, fiindcă era gîtuită ca o carafă pîntecoasă şi cu gît lung, neavînd la uliţă decît o faţă de cinci paşi. Clădise apoi aci grajduri pentru vreo patruzeci de cai şi vaci şi şoproane pentru tot felul de căruţe şi trăsuri. Mai ţinea el şi sus, lîngă casa cea mare, alt grajd mic, pentru o caleaşcă şi doi cai de călărie, căci nu avea loc mai mult. Cînd avea nevoie de o trăsură, trimitea un călăreţ şi i-o aducea cît ai bate din palme. Aci, ţiganii neînsuraţi dormeau în grajd, iar pentru cei însuraţi, între care era şi vătaful Gălău, cu sora doicii, se făcuseră odăile ţărăneşti, cu prispa lipită cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalîc, doar cu stîlpi strîmbi boiţi siniliu.

Manole, „Făt-Frumos din flori", nu-şi mai veni în fire şi muri după trei săptămîni de aprindere la creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate şi a gerului năprasnic. Maricica, deşi se ridică din pat, se îmbolnăvi, din noaptea aceea geroasă, de piept şi dădu în oftică. Peste nouă luni născu o fetiţă, rod al singurei nopţi de dragoste neîngăduită din viaţa ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de şapte zile, Maricica, zdrobită, aşteptase un semn de la ai săi, de la cei de un sînge cu ea, ca s-o răzbune. Dar Băl-Ceaureştii, prefăcîndu-se şi mai ruşinaţi de întîmplarea de care vuiau Bucureştii, nu mai voiră să ştie de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice cu Ortoscoleu, în schimb bunicul lor, mînios că nepoata i-a făcut neamul de rîs, a dezmoştenit-o, după ce mai întîi se gîndise să o trimită tunsă la mănăstire. Astfel, le sporise celorlalţi doi Băl-Ceaureşti considerabil moştenirea pe care o aşteptau.

Maricica n-a mai ieşit, după înmormîntarea iubitului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea cu un orgoliu înjunghiat că aci era mănăstirea ei. De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume. Fetiţa a crescut ca o buruiană în bălăriile întinsului maidan al curţii şi al grădinii părăginite. De mare ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu, care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească, dar a ajutat-o şi cu ce a putut, din cînd în cînd. Cu preţul inelului, cam după vreo trei ani, a cumpărat curtea şi ce se găsea pe ea, din dorinţa aprigă şi din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă astfel fie şi într-o vizuină, dar care să fie numai a ei, uitată de oameni şi de Dumnezeu, cum îşi dorea necontenit. A refuzat să facă proces, deşi i se spunea că ar putea să-şi cîştige înapoi zestrea. Numai gîndul că ar vedea altă lume, care cine ştie cum s-ar fi uitat la ea, o îngrozea.

În noaptea dintîi, sora doicii, nevasta lui Gălău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strîmbă a fiert

apoi cazane cu apă, ca să-i încălzească pe cei doi înghe-ţaţi, după ce îi frecase pe amîndoi mai întîi cu zăpadă. A doua zi, doica însăşi încercase să aducă o boccea cu aşternut şi îmbrăcăminte, dar fusese pîrîtă boierului care, surprinzînd-o, îi opri bocceaua, îi dete cîteva palme şi o zvîrli în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă şi bătrînă nu mai avea nici un preţ ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lîngă fata ei, pe care o alăptase şi o crescuse de mică şi de care nici nu s-a mai despărţit. Bătrînul Gălău, care în ultima vreme îşi cîştiga pîinea, pentru el şi pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne, speriat acum că s-ar putea pierde caii nemîncaţi, scosese sania şi începuse să care lumea cu plată, cu cît i se dădea. Bucureştii nu cunoşteau pe atunci birjele, care aveau să fie introduse abia peste patru ani după pilda Petersburgului, de la bursa căruia le venea şi numele. Cam greu, dar Gălău tot izbutea să scoată, şi uneori şi mai mult, ovăzul cailor, căci mulţi negustori aveau pentru treburile lor nevoie de sanie. Nu folosi, fireşte, sania cea lăcuită în negru, căci negustorii nu aveau deocamdată dreptul să meargă în caleşti scumpe. Înhămase caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se căra lapte şi ovăz la curte. În primăvară, sania a fost înlocuită cu o căruţă, mai dreasă, mai înjghebată dintre vechiturile rămase subt şopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de cîteva ori, şi în anii următori, să-şi facă meseria pentru bani buni şi o sfătuise pe Maricica să facă plîngere la Divan, căci pravila îl îndatorează pe soţ să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, de pe altă lume parcă, ea asculta neliniştită şi nu înţelegea ce vrea omul acesta de la ea.

Consulul unei puteri străine, auzind de acest scandal din lumea boierească despre care urlase întreg Bucureştii, se dusese la vodă să-i ceară „să facă ceva". Domnitorul, om acum în vîrstă, fire patriarhală, care pleca de la nunţile prietenilor săi cu lăutarii după el, pe uliţă,

în zorii zilei, ascultase pe gînduri, frămîntîndu-şi nervos două degete subt nas, ca şi cum ar priza tabac.

— O astfel de sălbăticie medievală, alteţă, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniţi neapărat.

„Sălbăticie medievală"? Vodă îşi ciupi firele bărbii scurte, dar încă roşcate, cu ochi scăpărători de supărare.

— Vreţi să-mi spuneţi mie ce trebuie să fac? Mie, care sînt domnitorul acestei ţări şi paşă cu trei tuiuri? Şi s-a ridicat ca să arate că s-a sfîrşit audienţa.

Soţia acestui domnitor, izgonită şi ea de el, din ţară, rătăcea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l roage sfios să o aducă înapoi, căci ţara s-ar bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.

Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.

— Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din moşi strămoşi. Auzi? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru o muiere destrăbălată!

NECAZURILE STĂPÎNITORILOR

În faţa chioşcului de lemn, mare cît o sală de palat, s-a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din caretă Alexandru Ghica, domnul Ţării Romîneşti. E în uniformă de cavalerie, cu fes pe cap, cu cele trei mari decoraţii turceşti pe care le are la gît, peste piept şi în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n-a putut dormi de grijă toată noaptea în conacul pe care i l-a pus la dispoziţie Duna-Valessi, paşa cu trei tuiuri de la Silistra, guvernatorul tuturor ţinuturilor turceşti de pe Dunăre, comandantul tuturor paşalelor şi al cetăţilor întărite situate de-a lungul fluviului. N-a dormit, fiindcă înfăţişarea asta înaintea sultanului Mahmud Han al II-lea, cel care a nimicit cei douăzeci de mii de ieniceri răsculaţi în piaţa At-Meidan la Istambul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă şi el, şi domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfăţişeze padişahului aci la Silistra, unde urmaşul lui Osman şi al lui Mohamed al II-lea îşi va sfîrşi plimbarea pe Dunăre. Acum careta lui Mihail Sturza s-a oprit şi ea la vreo sută de paşi mai departe şi el va intra numaidecît după domnul Ţării Romîneşti. Chioşcul e îmbrăcat cu stofe brodate cu aur, aşternut cu cele mai de preţ covoare, cu mobilă luxoasă, adusă din Bucureşti. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, îşi muşcă buzele şi pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilţul aurit... Pune un genunchi la pămînt, ia pulpana căbăniţei împărăteşti şi o sărută, apoi trece în dreapta. După el, numaidecît, intră Mihail Sturza, vînăt de furie că domnul Ţării Romîneşti a trecut înaintea lui. Urmează acelaşi ritual, dar el trece în stînga. Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mitropoliţi ai Principatelor, în negru amîndoi, cu camilafca brodată cu aur, cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine şi diamante... Apoi cei şase boieri halea munteni împreună cu cei şase mari boieri moldoveni. Intră, după aceştia, comandanţii oştirii, cei doi colonei din Bucureşti şi cei doi din Iaşi. Mihail Sturza strînge furios mînerul de aur al săbiei: colonelul său de infanterie s-a încurcat în covor şi era cît pe-aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare principat nu vor fi chemaţi înăuntru decît dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilţul aurit coboară, măreţ, cu căbăniţa lui împărătească pe umeri, marele logofăt Aristarchi, capuchehaia domnilor pe lîngă Sublima Poartă. Îşi netezeşte mustaţa întoarsă în jos.

— E mult mai bine, ce să spun? Mult mai bine decît ieri. Totuşi socot că, dacă nu sînteţi nici astăzi poftiţi

de înaltul stăpîn, după-amiază să mai prubuluim încă o dată toată afacerea asta.

Trec apoi toți afară, în fața chioșcului, pe un covor mare, să ia cafele, șerbet și ciubucuri și să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sînt cîrpe de spaimă și caută să le facă puțin curaj.

— Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că rîde el însuși de greșelile care se fac.

— Și dacă e în toate rele? întrebă grijuliu Mihail Sturza.

— Rugați-vă lui Dumnezeu, totuși, să fie în toane bune.

E ziua sfîntului Gheorghe și toată lumea firitisește pe marele ban Iordache Filipescu, fratele Vulpii, de ziua numelui. Vreo sută de boieri mărunți, veniți numai să slujească, au apărut o dată cu arnăuții care poartă tot soiul de tăvi și ciubuce. În dimineața cam rece, dar strălucitoare de april, Dunărea curge, cu valurile ei grele, pămîntii, la cîțiva pași de chioșc, de se vede, de pe coasta dulce pe care se găsesc cei neliniștiți, noian de ape în toată lățimea ei împreună cu nesfîrșitele întinderi de lacuri și stufișuri dincolo de malul celălalt.

N-au chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfrigurați. Întrebarea cea mare este cum se vor înfățișa mîine sultanului; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriți, cu barbă sau numai cu mustață? Au discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înțelegere.

Portul bărbii și al mustății a fost totdeauna o armă prețioasă în mîna curtenilor și a supușilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile trecute. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea se purtau mai toți cu fața rasă, aceia ai împăraților din Sfînta Alianță purtau favoriți, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feței (mai tîrziu, supușii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toți barbișa lui; alții își schimbau „capul"

necontenit). Boierii cei mari ai Țării Românești și ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe și numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărîre, venită prin domnitorii sosiți din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpățînat de a-și apăra credința religioasă și puterea lor lumească, atîta cîtă era.

Mahmud Han al II-lea purta o mustață turanică, răsucită în jos, și fața rasă. Aristarchi fu de părere că a te înfățișa cu favoriți înaintea sultanului e nebunie curată și ar putea aduce neplăceri.

Alexandru Ghica se gîndi cu jale că înainte de asta, cu șase ani, mai făcuse una, își jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsîndu-și favoriți. Își zise, totuși, că o să se mai jertfească încă o dată, dînd jos și acei favoriți subțiri, ceva mai lați în dreptul gurii, care îi împodobeau acum fața. Știe ce o să spuie toată lumea — dar nu în față, firește — că numai cu mustăcioara neagră răsucită și cu părul buclat și cam rar, cu fruntea cam goală, arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă măruntă pe care, după cîțiva ani, o luase cu briciul la bărbier, care acuma apare pe jumătate puțin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creștet și umflat la tîmple. El, parcă mai mult decît ceilalți, nu vrea să audă de bărbier.

În timp ce ei discutau, Duna-Valessi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoțit de un pîlc de pașale și bei de tot soiul, călări și ei. Ocoliseră prin spatele tabiei de pe deal și acum aveau fluviul cu brațele lui și cu nesfîrșitele lacuri, toate, în spate. Domnitorii se ridică să-l întîmpine respectuoși, căci ei aveau rang numai de pașale cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna-Valessi. Acesta era un bărbat înalt, slab și mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămînă, de cînd i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud Han al II-lea

că suferă de băşica fierei şi că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se ştie ce ţinteşte acest stăpînitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură plănuită şi pe urmă hotărîrea lui cădea ca trăsnetul. În noaptea de 1 august 1808, cînd acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afară de el, al lui Osman, un copil de trei luni, şi aruncă în Bosfor, cusute în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tînăr, nu avea decît douăzeci şi trei de ani. Acum se apropia de cincizeci şi era şi mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cît şi de nenumăratele comploturi şi revolte pe care le-a înecat în sînge. Cînd cei douăzeci de mii de ieniceri au răsturnat în dimineaţa de iunie 1826 cazanele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, şi aruncînd lingurile pe care le purtau atîrnate la fes s-au adunat în piaţa At-Meidan, Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ahmed steagul verde al profetului, înnebunind pe fanatici, şi lupta a fost pe viaţă şi pe moarte. A doua zi de dimineaţă, fostul agă al ienicerilor, Husein-Paşa, singurul care-i rămăsese fidel, s-a înfăţişat în genunchi în faţa sultanului şi i-a spus :

— Înălţate stăpîne, nu au mai rămas decît doi ieniceri în viaţă : Înălţimea-voastră şi cu mine. Ce trebuie să fac ?

— Desfiinţează acum şi numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta paşalelor de la Bagdad şi Scutari, trecuţi împreună cu oştile lor prin sabie, îi dădea de asemeni sudori reci lui Duna-Valessi. Venise deci să cerceteze şi el cu grijă pregătirile şi să dea ultimele porunci.

A doua zi de dimineaţă burniţa uşor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceaţă mînate peste noianul de ape de adierea răcoroasă, ca o respiraţie, a fluviului. Sultanul Mahmud Han al II-lea sosi, ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeană, introdusă de el în imperiu, şi întîmpinat în faţa cortului de Duna-Valessi şi de peste o sută de paşale, bei, ulemale şi fel de fel de ciohodari imperiali. Peste vreun ceas fură chemaţi şi domnitorii romîni. Erau amîndoi raşi, căci Aristarchi ţinuse tot timpul bărbierul după el şi în ultima clipă îi convinsese să-şi dea jos favoriţii. Făcură întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune şi îi lăsă să se închine cu fruntea la pămînt, dar nu aveau ce să sărute, căci Mahmud Han al II-lea era acum îmbrăcat într-un surtuc negru de lînă de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagră. Purta fes mare, şi în mînă o cravaşă de mătase, cu mîner de aur. Nu şedea aşezat turceşte în jilţ, ci europeneşte, cu o mînă în şold. Mocnea în el boala, şi călătoria asta era făcută într-adevăr după recomandaţia profesorilor de la şcoala de medicină, pe care o înfiinţase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman" se cam încocîrjase. Era pămîntiu la faţă, şi mustaţa neagră, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoială vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine, nu mai avea acele teribile arsuri şi junghiuri care îl înnebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, schimbînd priviri cu Topal-Paşa, sfetnicul lui favorit, om în vîrstă de aproape optzeci de ani, şchiop, care singur avea împărătească îngăduinţă să stea jos într-un jilţ, alături de al sultanului. Din cînd în cînd zîmbea, însă din cauza suferinţelor faţa lui căpătase un soi de strîmbături statornice, şi zîmbetul lui părea mai curînd rînjet.

Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atît de uşor.

Au intrat cu bine şi cei doi mitropoliţi.

Alecu Ghica, aflat acum între marile paşale în dreapta sultanului, era însă tot neliniştit. În ultima clipă, Ior-

dache Filipescu a refuzat să-şi radă barba, spunînd că nu şi-o dă jos decît o dată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari boieri ai principatelor. Sînt mai toţi îmbrăcaţi după cum au apucat de la ai lor. Alecu Ghica ameţeşte cînd îl vede în fruntea lor, cu barba lui albă lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taclit din şal de Persia, e încălţat cu meşii roş i şi tuzluci de saftian. Poartă anteriu de brocart cu flori de aur şi o giubea de moar bătrînesc, alb. Mustaţa groasă, albă îi e întoarsă în sus, haiducește.

Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr-o dată turceşte, văzîndu-l pe bătrîn, cu o voce groasă, care îi înspăimîntă pe toţi :

— Ghel... ghel...

Lui Iordache Filipescu i se înmuiară picioarele şi închise ochii, ameţit.

Atunci sultanul strigă din nou, strîmbîndu-se :

— Ghel... ghel...

Văzînd că marele ban nu mai aude nimic de ameţit ce e, se sculă din jilţ, se apropie de bătrîn şi-l trase de mîneca giubelei lîngă el. Apoi îi spuse lui Aristarchi să tălmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Şi cuvîntă :

— Voi sînteţi mai mari decît el, dar voi să înţelegeţi, trebuie să ascultaţi de el ca de un tată, că e mai bătrîn decît voi, iar pe de altă parte el e dator să vă povăţuiască totdeauna cum trebuie. Şi ca să vedeţi voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar baş boier al Ţării Romîneşti.

Deşi se uitau chiondorîş unul la altul, Alexandru Ghica şi Mihail Sturza se simţiră acum totuşi scăpaţi de orice grijă.

Trimiseră numaidecît ştafete boiereşti să ducă grabnic în capitală ştirea fericită că înaltul stăpîn Mahmud Han al II-lea a fost în toane bune.

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s-ar putea face într-o zi silă de viaţă. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cîntări decît la cîntarul cel mare de luat daraua, acum să-i plîngi de milă, vorba ceea. Dacă s-ar fi cîntărit — dar îi mai ardea de asta ? — ar fi tras... mult optzeci de ocale. Şi ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două, pe noapte şi-l chinuiau fel de fel de năluciri şi gînduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua cînd a cîştigat la Divanul apelativ procesul pentru hanul din Şelari, han de preţ nu atît prin deverul lui, cît prin chiria mare de la multele prăvălii de dedesubt, căci era cu vad mare, în inima Tîrgului din Lăuntru, State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gîrlei, una dintre cele mai mari din ţară şi la care ţinea ca la ochii din cap, căci fusese cheagul averii lui, îi aducea şi acum venit mare, mare de tot. Cumpărase şi două moşii, apoi o vie de treizeci de pogoane la Chiţorani, lîngă Ploieşti, avea trei proprietăţi pe Podul Văcăreştilor şi încă o vie în Dealul Filaretului, cu conac frumos de vară, pentru ca să se răcorească omul în zilele de arşiţă.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare şi mai ales bucuria vieţii lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sfîntu Ilie treisprezece ani, băiat bun, voinic şi frumos. Nu prea învăţa carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui ? Carte nu prea ştia nici el, Dobrovici. Atît cît să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-l ţinea pe lîngă el şi i le da să le iscălească. Venit bun avea şi de la fabrica de la Mărcuţa, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, testemelele care aveau mare căutare. Aici era tovarăş cu marele logofăt paia Băl-Ceaurescu. Tot cu

marele logofăt făcuse acum şi o fabrică de hîrtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz şi pentru împachetat. Avusese nevoie să-şi ia tovarăş pe marele postelnic, halea, Băl-Ceaurescu, fiindcă altfel nu i s-ar fi dat niciodată aprobarea de către vodă ca să facă o fabrică. Drept, după Regulament, ar fi avut el, dar ştia bine că poate să rămînă cu dreptul. Aşa, el venise cu banii, şi tovarăşul său adusese bunăvoinţa lui vodă. La cîştig mergeau parte şi parte.

Îl cunoscuse pe Băl-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieţii lui. Cumpărase de la Beci, de la Viena, o caleaşcă nouă, cum nu se mai văzuse în Bucureşti. Deschisă, cu îndoituri cu mare meşteşug, de parcă era o pasăre măiastră cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpă lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori galbene; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc şi să se uite după o asemenea minune. Într-o după-amiază, nevasta tăbăcarului şi cu nevasta bunului său prieten, Hagi Curti, care însă pe vremea aceea nu era hagiu, amîndouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barişuri scumpe din cea mai bună mătase italienească, cu ilicuri de Ţarigrad şi cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe Podul Mogoşoaiei spre Herăstrău, cînd au fost ajunse de baş ciohodarul lui vodă, împreună cu alţi patru călăreţi, care le-au scos trei cai de la caleaşcă şi le-au adus la palat, caleaşca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiştea goală într-o parte, de se ţinea lumea după ele ca la urs. Fusese poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s-au lămurit. Doamna, soţia lui vodă, le văzuse trecînd, şi măria-sa chemase pe baş ciohodarul.

— De cînd au drept nevestele de negustori să umble în caleaşcă? Ce-i neruşinarea asta? Li s-a suit la cap averea?

Şi a cerut să fie aduse la curte cu alaiul caraghios.

Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut scăpa cei doi negustori cu faţa curată, spunînd că trăsura nu e a lor, ci doar trimisă spre vînzare, dacă le-o place s-o cumpere. I-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cît a vrut. Nu ar fi scăpat atît de uşor, dacă nu l-ar fi ajutat marele agă, nici vorbă.

Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul sării. Nu s-a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a scăpat din mînă şi acela, l-au luat pe subt mînă cîţiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gîndeşte ca măcar să prindă otcupul căruţelor de poştă... E bun şi ăsta, aduce cîteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, ştie el cui.

Şi deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpînirea hanului de pe Şelari şi nu e chip. La judecată dovedise cu uşurinţă cu nu-l vînduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci numai îl închiriase pe vremea holerei, ca să-şi puie acolo, după ce l-a reparat, nişte oameni ai lui, aduşi de la Ţarigrad. Totuşi hotărîrea nu se execută nicidecum. De trei ani e amînat în fel şi chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înnebunit. Nici azi nu poate intra în stăpînirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliţă, la un vad mai prost.

Asta nu-i nimic... De trei ani n-a izbutit să trimită la Lipsca nici un chervan, căci el nu trimite marfă cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s-o facă de vreo doi ani unii negustori. Mereu îi e întoarsă marfa de la vamă. Cînd să iasă marfa lui din ţară, iese un afipt de la Vornicie, că marfa de felul cutare şi cutare — parcă-i un făcut, chiar de felul mărfii pe care vrea s-o trimită el — e oprită să iasă din ţară. Peste cîteva luni află că nu mai e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.

Şi iată că de trei luni altă nenorocire i-a căzut pe cap. În fiecare dimineaţă, cînd se crapă de ziuă, vine un ceauş cu un dorobanţ, îl ridică de acasă şi-l duce pe jos la Agie... Acolo e pus într-o odaie, la beci, cu toţi borfaşii, cu ţiganii şi derbedeii adunaţi de dorobanţii Agiei. Nimeni nu-l întreabă nimic toată ziua. Cînd apune soarele, e trimis din nou acasă, tot pe jos, tot cu ceauş şi cu dorobanţul după el, de se uită lumea de pe pod — şi e multă — ca la urs. A întrebat necontenit de ce e adus? Ce vină are? Spun toţi că aşa e porunca. După ce s-or sfîrşi cercetările are să i se spună.

Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curti au alergat în toate părţile, dar n-au aflat nimic. Omul e pe cale să-şi piardă minţile. Astăzi, Hagi Curti face o nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, bancherul şi arendaşul Pavlicioni, se are bine cu marele agă. S-au dus la el, cu nevasta lui State Dobrovici, i-au spus toată suferinţa, toată batjocura pe care o îndura bietul om, şi acesta le-a făgăduit că va vorbi chiar în astă-seară cu marele agă, fiindcă ştie unde-l poate găsi.

Pe la zece seara, într-adevăr, Hagi Curti s-a pomenit cu bancherul. „N-am putut afla nimic, omule“... i-a spus, ridicînd din umeri. „Marele agă m-a ţinut un ceas, mi-a vorbit de cîte în lună şi în soare, mi-a dat cafea şi ciubuc, dar atîta tot... Cînd am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus apelpisit: Vorbeşte cu biv vel logofătul Băl-Ceaurescu“.

Hagi Curti e uluit... Ce rost are asta? Băl-Ceaurescu e prieten şi tovarăş la parte cu State, de ce să-l trimită marele agă la Băl-Ceaurescu? Mai năucită este Pena Dobrovici. Ea a vorbit de cîteva ori pînă acum cu marele logofăt. Era foarte amărît şi el. De fiecare dată a alergat în toate părţile şi s-a întors şi mai amărît, spunîndu-i că trebuie să fie ceva grav, de vreme ce de la nimeni nu poate afla nimic. Că de cînd el nu mai e, în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni şi Hagi Curti, se înfăţişară marelui logofăt, nedumeriţi şi curioşi, hotărîţi să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiţi cu cafele şi ciubuc, şi cu taifas. Taifas în toată legea. Cînd au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-a dreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofăt.

Aci, Băl-Ceaurescu a tresărît încruntat. A mai tras din ciubuc, a privit în fundul unei ceşti de cafea şi pe urmă parcă s-a hotărît să spuie. Şi-a mai încruntat sprîncenele mari îmbinate, şi-a frămîntat buzele late, groase, ca şi cînd ar fi vrut să scuipe şi a descleştat fălcile negre.

— Uite, eu am vorbit în două rînduri cu marele agă. Am vorbit şi cu alţi mari boieri. Toată lumea e furioasă pe State, toţi zic că „bulgăroiul a prins prea multă osînză“... „S-a obrăznicit de tot“... „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns să dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbeşti de el...“ Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decît e plapuma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el...“ Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceaurescu, cu sprîncenele lui groase şi negre cînd îmbinate, cînd depărtate, a tunat şi a fulgerat împotriva tovarăşului său de la cele două fabrici. I se zbîrlise şi barba aspră. Vorbea cu atîta obidă şi cu strîmbături ale buzelor groase atît de dezgustate, încît Pavlicioni înţelese că îşi varsă omul propriul lui năduf. De altfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint, cu cafele, adusă de slujitorul îmbrăcat arnăuţeşte, o coti de-a dreptul unde vrea să ajungă.

— Şi mie cîte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite şi-mi vine să mă lipsesc... Îşi vîră nasul în toate... Ia hotărîri de parcă el ar fi stăpînul.

Hagi Curti îndrăzni să-l întrerupă:

— După cîte ştim, el a împărţit cîştigul în mod cinstit. Mi-a spus că sînteţi foarte mulţumit de el.

Băl-Ceaurescu tresări, încurcat :

— Nu e vorba numai de cîştig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Şi deodată, brutal, cu ochii galbeni de mînie : Nu pricepe că m-am plictisit să-l tot întîlnesc în cale... Că m-am săturat de mutra lui.

În schimb, cei doi pricepuseră. Hagi Curti, după ce-l mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, îşi încrucişă mîinile pe piept, peste giubea, şi vorbi căutînd cu grijă cuvintele, cu un glas topit de sfială :

— Măria-ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Şi am să-i dau şi un sfat...

Biv vel logofătul fierbea.

— Dă-i sfatul să mai lase şi pe alţii să trăiască. Bine spunea marele vornic Ştefănache Ghica : „Uită-te la scîrba asta de negustor... Îl lăsăm să ia zece piei de pe muşteriii lui... Nimeni nu-şi bagă nasul să vadă cum îşi plăteşte şi cum îşi ţine lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Şi, drept recunoştinţă, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne pîrăşte în faţa tribunalului. Apoi, dacă-i aşa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui... Hotărîrea Divanului nu se va executa nici dacă o aştepta pînă i-or albi toţi perii din cap."

Cei doi pricepură acum obîrşia răului. Acu totul era lămurit. Pavlicioni era palid şi mut de indignare, Hagi Curti puse iară mîinile încrucişate pe piept şi spuse, cu glasul din nou topit de sfială :

— Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-l cred cel mai potrivit.

— Numai să te priceapă, că e tot aşa de gros la minte ca şi la obraz.

— Cred că va pricepe.

Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curti spuse cuviincios : „Sărutăm cinstita dreaptă a măriei-voastre". Dar

Pavlicioni, în fracul lui cenuşiu, cu guler de catifea vişinie, şopti numai ceva neînţeles, bolborosit.

Pe drum, în caretă, Hagi Curti clătină din cap cu amărăciune.

— Ai văzut unde era buba ? Şi ăsta îi era tovarăş şi prieten, ca să zicem.

— Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustorimea noastră cum e călcată în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

— Ce vrei, Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e ţara, şi noi nu o putem schimba...

Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, îşi plesni coapsa cu palma lui grăsuţă.

— Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus, de la revoluţia cea mare a franţuzilor, negustorimea e stăpîna oraşelor... Îşi are oamenii ei la conducere... Oamenii aleşi de negustorime fac legile şi numesc pe miniştri. Au gazeturi, unde să se scrie, iar cînd au nemulţumiri, pac, la gazetă... Cade ministrul ca şi cum ar fi un sac gol... Acolo nu merge ca ministrul să hotărască, aşa cum îi place lui, ce mărfuri să intre în ţară şi ce mărfuri să iasă... Acolo legea porunceşte... şi legile le fac cei aleşi de alegători... Îi place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.

— Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul ?

— Nu, Hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii şi cei bogaţi... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens. Dacă nu dovedeşte că are avere... adică. Se votează pe colegii, după cîtimea averii. Nu se poate să voteze toţi golanii, toţi descultii.

— Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat ? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleşi ?

— Cum să fie așa, Hagiule? Acolo a fost revoluția cea mare, la 789... A mai fost una în 830... Acolo orice negustor poate fi ales deputat și sînt mulți aleși de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulțumesc să-și aleagă oamenii lor, care în chestioanele de interes mare nu mișcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviințați...

— De, Rudi, spui că acolo a fost revoluția mare. D-aia...

— Și ce-i cu asta? O să vie vremea să facem revoluție și la noi. Cînd i-o ajunge negustorimii cuțitu la os... o să puie mîna pe par și o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.

State Dobrovici a priceput și a mulțumit celor doi prieteni. S-a lipsit de hotărîrea judecătorească în privința hanului din Șelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S-a lipsit și de tovărășie cu marele logofăt la fabrica de testemele și la cea de hîrtie. I le-a lăsat lui fără despăgubire amîndouă fabricile.

Acum a început iar să se îngrașe. Îi merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sînt oprite la vamă. Marele vornic Fanache Ghica l-a poftit într-o zi la el acasă, nu i-a dat nici cafea, nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital, ca să ia împreună cu alții otcupul vămilor, că o să fie pus în curînd la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuros în afacere.

ÎN ORAȘ LA BUCUREȘTI...
SÎNT CURȚI NALTE ȘI DOMNEȘTI

Toma, panduru, cum îi ziceau acum la Vadu Rău, se dă jos din car, ca să se mai dezmorțească și merge acum lîngă fiul său, Tudose, care pășește alături de boi. De

vreo două ceasuri întreabă, înspre lunca Dîmboviței, pe unde el n-a mai fost încă, de ulița boierului Grădișteanu, unde sînt trimiși să ducă șase care de grîu și orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curții lui de la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău.

Opriră carele în loc să se sfătuiască... Eftimie Șoricaie, căruia de cînd îmbătrînise și-i căzuseră dinții îi mai ziceau în sat și moș Gurie, fu de părere să se întoarcă înapoi, s-o ia, zicea el, pe la biserica Sfîntu Ioan cel Mare... că știe el că e în mijlocul tîrgului o biserică mare, de unde se fac toate drumurile. Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea...

— O fi altă biserică, moș Gurie, da' n-o știi dumneata, îi spuse Drăgan ca să-l necăjească... și facem drumu întors dăgeaba...

Drăgan se făcuse tot atît de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos și mai greoi puțin. Avea o mustață mai groasă de cum o avea tată-său, dar o purta tușinată.

— Mă, nu fi prost... io nu pot rosti vorbe, mă, da' dă văzut, văz... Dacă-ți spun io c-am văzut biserica... Uite cum te văz... și-și făcu cruce. Și se întoarse apoi spre Petre al lui Dobre... Na, că băiatu ăsta a fost cu mine... Spune, mă Petre, și tu...

Dar Petre nu-și amintea asta. Era și mult de atunci. Se împlineau în curînd șapte ani. Își amintea de alte lucruri dureroase. Fuseseră cu brișca, și el era cel care mîna caii; tată-său ședea alături, pe leagănul sprijinit cu cîrlige de carîmbii de sus, iar Șoricaie și Peștefript se lungiseră pe paie înapoi. Puseseră și lesele briștii, că îi trimisese boierul Medelioglu să aducă o bibliotecă, un dulap mare de pus cărțile și două oglinzi mari cît ușa, cît și lucruri mai mici de preț. Avea încredere pentru treaba asta numai în Dobre, căci trebuia multă pricepere la împachetat... El mai făcuse astfel de drumuri, căci, după răzmeriță, postelnicul clădise din nou conacul ars și aduna mereu lucruri de preț, ca să puie

prin odăi. Dar la Bucureşti, Dobre s-a îmbolnăvit de holeră... A mai trăit, dînd din el numai fiere şi muci albicioşi, cu gura arsă de sete, încă vreo cinci zile acasă. Înainte de a muri, i s-a îmbolnăvit şi nevastă-sa, Lisaveta... Zăcea lîngă el fără putere, stoarsă de vlagă... vărsa muci albicioşi şi dădea din ea venin alb. Nu mai puteau de sete, le ardea pieptul. Peste o săptămînă au murit. S-au îmbolnăvit şi au murit şi cele două muieri care au îngrijit pe cei bolnavi şi au spălat apoi morţii... Prin ele a intrat molima în bordeie, că încă nu începuseră să fie mutate la Vadu Rău. Era o molimă cumplită, căci se pare că era întîia holeră în principate. Au murit vreo douăzeci de inşi, bărbaţi, femei şi copii. La curte a murit, aruncat cu spaimă într-un colţ de grajd, logofătul Ţurloaie, care venise la Dobre să-i ia nişte socoteli de bani. A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheorghe, care fusese să spovedească şi să grijească pe cei de mureau. Se îmbolnăvise şi el, căci mai dase şi cîte o mînă de ajutor pe ici, pe colo, şi nu-i folosise nici oţetul, nici usturoiul cu care se freca. Stătuse închis singur într-o odaie în fundul curţii, cu un hîrdău lîngă el, cu o putină cu apă, cu o funie de usturoi, şi cu *Evanghelia* şi crucea la căpătîi... Cînd peste cinci zile a ieşit sănătos din odaie, nu l-a mai cunoscut nimeni. Din o sută douăzeci de ocale cît trăgea, nu părea să aibă acum nici şaizeci. Era uscat, i se scofîlciseră obrajii şi i se lungise nasul... Ochii îi erau duşi în fundul capului, în cearcăne negre... Părul cărunt pînă atunci i se făcuse, ca şi barba, alb nins, ca al sfîntului Nicolae, zugrăvit în strana dreaptă. Aşa a rămas şi acum după şapte ani. Cei doi copii ai lui Dobre au scăpat numai fiindcă fata, Lenuţa, era de ani de zile măritată la Titu, iar Petre era dus să tocmească nişte butoaie spre Leordeni. Nu mai era în viaţă nici tatăl lui Drăgan, Ignat Secu. Acesta o dusese din ce în ce mai rău cu boierul Medelioglu şi oamenii lui... Îi puseseră gînd

rău şi nu-l slăbeau o clipă... Averea îi scăzuse mult. Cînd Drăgan s-a însurat cu Riţa le-a dat o odaie din casă, un car cu patru boi, o vacă, oi şi o scroafă cu purcei. El şi-a oprit la fel, că nu avea mai mult acum... Trăia singur, nu-i plăcea să se amestece în treburile lui fiu-său... „Să meargă singur pă picioarele lui“... Riţa ar fi vrut să-i poarte de grijă, că era acum om de peste cincizeci şi cinci de ani, dar el se mulţumea cu ajutorul dat în gospodărie de o bătrînă din sat, pe care nu vrea s-o lase să piară de foame. A murit la Turnu-Măgurele, înecat în Dunăre... Făceau podvadă, ca să ducă grîul abia treierat la schelă... Acolo avea să fie încărcat pe un şlep englezesc, căci Medelioglu îl vînduse unor bancheri din Bucureşti, care făceau afaceri cu englezii. Asta era acum doi ani... Plecaseră din sat vreo douăzeci de care... Drăgan nu era printre cei plecaţi, fiindcă îi născuse Riţa al treilea copil, şi femeia era bolnavă rău, sta să moară... Trimisese numai carul cu o femeie din sat.

Şlepul — oamenii îi ziceau tot ghimie — fusese tras mai departe de podeaţa schelei, că nu era loc... Era de-a lungul malului, în dreptul unei mirişti... Oamenii treceau cu sacii în spate un fel de podişcă de scînduri, lată ca de trei palme... aşa că al care lăsase sacul abia putea trece pe de lături înapoi. Beaşcă sta pe şlepul negru şi tot îndemna lumea cu înjurături, că-i scăpase gîrbaciul în Dunăre. Se vedea că îi caută rîcă lui Ignat, că îl zorea şi-l înjura printre dinţi.

Bătrînul avea de la o vreme arsuri pe beregată şi-i venea din cînd în cînd un fel de ameţeală. De aceea, pe podişca de scînduri, tîra sacul în loc să-l ducă în spinare... Prin cămaşa leoarcă de năduşeală, că soarele lovea aproape în creştet, i se vedea pieptul păros şi cărunt. Fierbea de furie că e pus să care sacii.

— Bine, mă, fiare ce sînteţi, nu fu destul că am arat ogoru, că l-am semănat, că l-am secerat, că l-am adus cu caru meu la schelă, astea toate socotite doar cinci

zile dă clacă, atunci cînd io am făcut patruzeci ? Ce mai vreţi, mă, să-l ducem în spate şi pă ghimie ?... Asta să face cu oameni dă meserie, care ştiu să care saci pă ghimie... Nu ca noi, dă trecem cu frica în oase peste podişca asta şi ameţim cînd vedem apa curgînd subt ea.

Beaşcă mîrîia mereu :

— Şi acum... ce născătoarea mă-ti mai vrei ?

— Să te trimit dă unde-ai venit, că mai bine rămîneai acolo, nu să otrăveşti viaţa unui sat întreg.

Ochii bătrînului fulgerau ca apele oţelului...

Beaşcă îşi muşcă buza, cu mustaţa pleoştită cu tot. Cînd văzu că bătrînul tîrăşte sacul pe podişcă, în loc să-l ia în spate, începu să înjure şi să urle... apoi se năpusti pe punte.

— Nu ţi-am zis, mă, Hristosu şi dumnezeii tăi, să nu mai tîrăşti sacu, că să rupe ?...

Înainte ca Ignat Secu să fi avut timpul să-şi ia mîinile de pe sac, îi arse obrazul cu o palmă.

Bătrînul îşi simţi tot sîngele în obraz. Dădu drumul saculuı şi-şi înfipse amîndouă mîinile în beregata logofătului. Fără să mai ţie socoteală că sînt pe o punte atît de şubredă, îl zgîlţîia înverşunat, urlînd la el :

— Jigodie boierească, cînd pălmuieşti o faţă dă om, pălmuieşti chipu lui Dumnezeu. Sta să-l sugrume şi mai multe nu. Cînd văzu că lui Beaşcă îi ies ochii din cap şi nu mai poate răsufla, se încrîncenă şi mai tare... Urla la el... Nimeni, mă, pînă la vîrsta asta nu l-a pălmuit pă Ignat Secu...

E drept că bătrînul îndurase multe înjurături şi gîrbace pe spinare, dar astea, deşi dureau, nu erau socotite de el drept ocară. Erau date la învălmăşeală, erau legate de soarta tuturor clăcaşilor, dar gîndul că a fost pălmuit nu îl putea îndura.

În spasmul morţii, Beaşcă se zvîrcolea cu puterea deznădejdii... Erau acum amîndoi încleştaţi, cînd Beaşcă scăpă un picior de pe punte. În clipa aceea izbuti să

tragă pe bătrîn în jos, care se năruı parcă peste el, dar totodată se prăbuşi, ruptă în două, şi puntea de scînduri. Căzură în Dunăre cei doi, căzu Tudor al lui Ristache, care venea după Ignat şi aştepta cu sacul în spate, şi mai căzu şi Peştefript, care alerga în fuga mare să-i despartă pe cei încleştaţi... În apă, Peştefript s-a dezmeticit numaidecît şi a început să-i caute pe ceilalţi, ca să-i scoată din vîltoare... N-a putut găsi pe nici unul, că îi tîrîseră valurile subt şlep.

Marin, care e azi cu al treilea car încărcat dintre cele şase, e acum, de cînd s-a înecat frate-său, singurul bărbat în viaţă în neamul lui Ristache şi e cel care îngrijeşte de cei trei copii ai lui Tudor şi de mamă-sa, Chiva. E însă în dragoste cu o fată din Găeşti şi mulţi din sat nu-l văd nici pe el bine, căci tatăl fetei nici nu vrea să audă să-şi dea fata după un flăcău sărac de la Vadu Rău... ca s-o ştie trăind într-un bordei prăpădit, din marginea pădurii... E nerăbdător, căci vrea să se întoarcă mai curînd acasă. Nu mai poate de dorul Frusinicăi. Aşa o cheamă.

— Hai, nea Tomo, spune dumneata, cum s-o luăm, că dumneata ştii... Ce mai stăm dăgeaba în drum. Spune şi tu, mă Simioane, ceva, că şi tu ai mai fost p-aici.

— Am fost tot cu unchiul Toma, da' dă mult, bă. Şi am dormit în căruţă. Feciorul lui Ion e şi el acum flăcău în lege ca şi Tudose. Îl trimite tată-său cu carul în locul lui, căci el a rămas cu nevasta şi copiii să treiere grîul lor. E un mare noroc să ai copii crescuţi, dar netrecuţi printre birnici, ca să-i poţi trimite în locul tău în podvadă şi, de sînt zdraveni, chiar la clacă. Amîndouă fetele lui Ion ajută acum la muncă toată ziua. Pe nepoată, pe Săftica cea neagră, cum îi spune acum satul, că s-a făcut şi ea mare, a împlinit de curînd optsprezece ani, de mulţi ani a luat-o ca ajutor un unchi al lor, moş Istrate, stupar la curte, aşa că s-a înstrăinat cu totul de ei. I se

spune Săftica cea neagră, ca s-o deosebească de Săftica cea bălană, nevasta lui Peştefript.

Toma n-a mai răspuns nimic şi a pornit cu carul din loc, că el e în frunte. Simion vine lîngă Tudose şi-i spune în şoaptă :

— Hai, mă mutulică, să scăpăm mai repede, că te duc io undeva unde o să-ţi placă... E aci un bîlci mare să te minunezi.

— Ţţă... se strîmbă Tudose.

Îi mai spun şi acum, cînd s-a făcut o mîndreţe de flăcău, căci şi el, şi Simion au împlinit nu demult şaptesprezece ani, tot mutulică, fiindcă nu-i place să vorbească... Mai mult decît un da ori nu, nu prea scoţi de la el. E drept că atunci cînd se înfurie e greu de potolit.

Cineva i-a îndreptat să treacă gîrla Dîmboviţei pe Podul Cilibiului, să ocolească pe la biserica Antim, şi apoi pe o uliţă dintre vii or să ajungă drept la casa boierului Grădişteanu. Ei nu prea sînt obişnuiţi prin partea asta a oraşului şi pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile şi livezile astea despărţite cu garduri încărcate cu tufişuri de gherghini şi măcieşi, pe uliţele astea pustii, nici nu au pe cine să întrebe. Li s-a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N-au inima să urce, cu carele încărcate, pieptiş, dealul, şi s-au întors iar pe lîngă prundişul gîrlei, spre hanul cel mare al Golescului. Ca să nu mai chinuie bietele vite... Dar iată că tocmai cînd să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. E un stup de oameni de-a curmezişul ulicioarei, care privesc îngrămădiţi ceva în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noştri nu ştiu ce să creadă. O fi trecînd pe Pod butca vreunui mare boier, şi slugile merg înainte, strigînd „loc“ şi oprind trecătorii, o fi vreo înmormîntare cu alai mare, de om procopsit ? Dar sînt

şi unii flăcăi urcaţi pe căsuţa din colţul uliţei. În fereastra de la catul de sus, cam strîmb, al prăvăliei din colţ, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

— Ce-i, mă voinicule, dă nu poate umbla lumea pă uliţă, întrebă Toma pe unul dintre cei suiţi pe casă.

Cel întrebat, un băiat din prăvălia de jos, cu cămaşa cusută cu arnici şi cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcînd capul, cu un soi de tulburare :

— Trec moşnenii din Dalota Mare, cu rogojini aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boieru lor, care vrea să le ia pămîntu şi să-i facă pă toţi clăcaşi.

Din urmă au venit în faţă şi ceilalţi de la celelalte care. Îşi fac loc cum pot printre cei ce stau privind de-a curmezişul ulicioarei. Din susul Podului vine pe drumul acesta al Craiovei un alai cum nu s-a mai pomenit în Bucureşti de pe vremea lui Vodă Şuţu, cînd a vrut el să ia moşia tîrgoviştenilor. Vreo două sute de săteni, în rînd cîte patru-cinci, păşesc unii în opinci, alţii desculţi, încet şi apăsat. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au prins pe o cruce din două şipci, ca să stea întinse şi să ardă încet, alţii le-au sucit şi le ţin ca nişte căciuli uriaşe în cap. Feţele tuturor, arse de soare, bătute iarna de crivăţ, sînt încruntate şi dîrze. Din piepturile lor dezgolite de căldura verii şi a focului iese din cînd în cînd un singur cuvînt, dar strigat cu un glas pătrunzător, apăsat, ca o piatră căzută pe un mormînt : „Dreptate“... „Dreptate“...

În frunte e un moşneag scund şi un flăcău voinic, care „poartă jalba în protap“, iar între amîndoi, un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o barbă care trece de jumătatea pieptului. Toma l-a recunoscut îndată. E popa Radu Şapcă de la Celei. Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea dalotenilor ? Popa l-a văzut de asemeni şi i-a făcut semn să vie alături. Atît i-a trebuit lui Toma. Îşi chemă feciorul :

— Tudose, băiete, io mă duc cu ei la Divan, să mai strîngem puţin boierii dă... burtă. (El a zis altfel). Tu, du carele astea la locu spus în hîrtiuţa asta, căci ştii să citeşti atîta lucru... Apoi, după ce le descărcaţi, veniţi toţi la hanu dă pă uliţa Tîrgovişteі. Aşteptaţi-mă acolo, da' dă nu viu pînă-n seară, plecaţi. Oricum, io vă ajung pă drum la noapte...

Toma Panduru merge acum alături de Popa Şapcă. Drăgan, Şoricaie, Simion şi ceilalţi s-au urcat în carul din faţă, pe saci, ca să vadă şi ei mai bine. De loitre s-au mai agăţat şi vreo cîţiva copii, în picioarele goale, numai cu cămăşile lungi de pînză pe ei. Mulţimea celor nevoiaşi, înşiraţi de-a lungul uliţei, se uită cu multă prietenie şi cu strîngere de inimă la îndîrjitul alai. Negustorii au ieşit între tărăbi, în pragul prăvăliilor şi îi arată pe cei năpăstuiţi cu clătinări din cap. Şi pe Podul ăsta, tare umblat, stă prăvălie lîngă prăvălie, căci, dornici de cîştig, boierii au zidit cam la întîmplare de-a lungul drumului căsuţe înguste, închiriate scump. Sînt ici, colo şi case mari cu caturi deasupra, cu sacnacsiu ca la Istambul. Din acesta se poate vedea tot ce se întîmplă pe Pod, căci sacnacsiul e ca un balcon, ca o firidă mare ieşită deasupra uliţei, cu geamlîc, dar fără uşă, una cu odăile dinăuntru. Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă, sacnacsiul cu laviţa joasă ca o sofa, acoperită cu covoare şi perne de puf, cu măsuţa scundă pentru cafea şi ciubuce, ca de aci să poată privi în voie, de după perdeluţele de dantelă, demoazelele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiţi, care-şi fac siesta cercetînd uliţa. Şi chiar acum, de aci, de la geamurile sacnacsiilor pornesc multe priviri rele, piezişe, spre sătenii năpăstuiţi, care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerînd cu deznădejde : Drep-ta-te... Slabi şi aproape goi, oamenii zguduie pămîntul cu fiinţa lor trudită şi dîrză.

Popa Şapcă lămureşte pe Toma. Are prieteni la Dalota Mare, şi auzind ticăloşia boierului Băl-Ceaurescu nu l-a răbdat inima. S-a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba şi le-a aşternut-o pe hîrtie cu cuvinte potrivite. I-a ajutat în tot felul. Şi acuma a pornit cu ei, cale lungă, din sat în sat, pînă la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi şi un strigăt care se vrea fioros : „eeep !" strigătul cu care surugiii şi vizitiii boiereşti cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe uliţe şi de pe Pod... Pe toate uliţele şi podurile se aude necontenit acest eeep ! şi după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea în lături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude şi celălalt strigăt mai împăciuitor : „loc, mă, loc măriei-sale, marelui logofăt !..." Se vede că, totuşi, nu s-a putut trece aşa de uşor.

Vine din urmă, într-adevăr, caleaşca marelui logofăt Băl-Ceaurescu. A ocolit pe Podul Cilibiului, ca să ajungă la Divan, lîngă biserica Domniţa Bălaşa. Nu ar fi nevoie ca o aşa înaltă faţă să-şi apere prin înfăţişare proprie dreptul, fiindcă hotărîrea este ştiută dinainte. Dar oricum, e bine să fie într-o odaie alăturată. Oamenii sînt atît de lipsiţi de caracter şi s-ar putea ca vreunul dintre judecători să ţie să-şi arate prosteşte puterea. Iar cu nebunul de Teodor Văcărescu Furtună de multe ori ies lucrurile cum nu te aştepţi. Mai bine să fie acolo, într-o odaie alăturată, ca să ştie omul pas cu pas mersul dreptăţii, adică aşternerea hotărîrii pe hîrtie.

Dar iată că nu se poate trece. Calea e închisă, ba tot mai încîlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podul Calicilor a intrat pe uliţă un şir de braşovence ce caută să-şi facă loc printre carele ţărăneşti cu orice preţ. Călare pe înaintaşul din stînga, dintre cei şase cai înhămaţi la

caleaşca marelui logofăt, era chiar vătaful curţii lui din Bucureşti, semn, de altfel, că boierul e tare grăbit. În dreptul cailor, scos din sărite, vătaful a început să suduie de mamă şi de cele sfinte pe ţăranii care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. Încîlcitura era prea mare.

Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca oricare dintre boieri, şi încă prin firea lui bătăioasă şi sanchie mai mult decît alţi boieri, socoate că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci cînd trece cu caii în goană. Acum s-a ridicat în picioare în caleaşcă, şi, cu anteriul vişiniu în vînt şi işlicul rotund împins spre ceafă, strigă plin de mînie către vătaf :

— Stîlceşte-i, mă, vită, ce mai stai ?

Aşa se-ntîmpla de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crîncenul alai şi nu mai păreau atît de grăbiţi şi speriaţi de cei mari, ca de obicei. Cu gîrbaciul, vătaful în hainele lui găietănate lovea cît putea în oameni şi în vite, dar loc tot nu prea izbutea să facă.

Un pîlc de tabaci, după îmbrăcămintea lor soioasă şi pălăriile lor pleoştite, care alergaseră ca atîta lume să vadă alaiul şi acum priveau miraţi încurcătura din drum, începuse să cam mîrîie. Cum vătaful lovi cam la întîmplare, plesni şi pe un vînzător de vişine, care încerca şi el, amărît, să se descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumîn bălan, între atîţi oacheşi, cu o mustaţă ca vrabia, întrebă cu obidă pe vătaf :

— Dă ce dai în oameni, jupîne ? Nu vezi că nu e loc ?

— Şi tu, ce aia a mă-ti vrei ? Că acum te plesnesc şi pă tine !

— Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răguşit marele logofăt, cu faţa lui negricioasă, cu obrajii fălcoşi şi cu sprîncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.

Vătaful îi trase una cu gîrbaciul, dar nu l-a putut atinge decît uşor, peste pălăria pleoştită, pe plăvanul

ai cărui ochi verzi-căprui scînteiau de furie, dar şi de stăpînire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru Hergă, astfel se numea namila de rumîn bălan, ştia că nu se glumeşte cu vătafii boiereşti şi mai puţin cu boierii.

Sfîrcul lungului gîrbaci l-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului fără o mînă, care se întorcea, după ce se despărţise de tatăl său, la care. Orb de furie, flăcăul, mijlociu de statură, dar vînjos, se repezi la vătaf şi, punîndu-i mîna în şerpar, îl smuci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mîna de loitra carului încărcat din stînga, dar se lovi cu faţa de carîmbii dricului şi i se iviră fire de sînge din colţul gurii şi din nas.

— Prindeţi-l... puneţi mîna pe el, strigă turbat boierul, ridicîndu-se iar în picioare.

Namila de rumîn se grăbi să dea ascultare poruncii şi alergă să pună mîna, o dată cu ceilalţi, pe Tudose. Îl ajunse, îl îmbrînci spre marginea gloatei.

— Dai în oameni boiereşti, ai ? şi îl înjură gălăgios. Dar în şoaptă, şuieră la urechea unui tabac de-al lui : Faceţi-l, mă, nevăzut... că de-l prind ăştia, îl omoară. Faceţi-l scăpat şi ascundeţi-l la noi în fabrică.

Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vătafului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările şeii şi şleaul calului. Îl luă în braţe să-l dea jos de pe cal, dar în aceeaşi clipă vătaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boier şi pe cei din faţă plin de milă :

— Şi-a scrîntit rău mîna... Măria-ta... Îl duse în braţe la caleaşcă. Vătaful aproape leşinase şi nu şi-a dat poate seama că, în timp ce pusese mîna pe el, namila de rumîn îi rupsese, strîngîndu-i-l numai între degete, osul mîinii. Omul îl puse cu grijă alături de vizitiu, în timp ce boierul scotocea cu ochii mulţimea, urla mereu să fie prins Tudose.

Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-o parte între ai lui şi spuse liniştit :

— Bietu om... cu mîna lui... cu dreapta cel puțin n-o să mai dea în Licsandru Hergă cîtu-i lumea... și nici în alți rumîni. Apoi se apropie încet de care și de zăvozienii care coborîseră, ca să-și tragă boii în șanțul drumului. Le spuse îndesat, în șoaptă : Mă, voi luați în brațe pă nu știu, n-am văzut... nu-l cunoașteți pă flăcău... nu era cu voi.

Așa și făcură oamenii răcoriți de cele întîmplate.

Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse pînă se înnoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici se strecură prin lunca Dîmboviței și ajunse din urmă carele care scîrțîiau în noapte prin satele pustii.

LECȚIA DESPRE ISTORIA PATRIEI, DESPRE MĂSURAREA PĂMÎNTULUI ȘI ALTELE

Sîntem cam la începutul lui iunie, în 1840. La ștabul batalionului 1 din Regimentul I de Infanterie, cîțiva ofițeri fac mare haz, rîd cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un *Lieutenant*, cum se spune) povestește despre lecțiile pe care un iuncher din escadronul de cavalerie, Nicolae Bălcescu, le face cu unii sergenți și simpli soldați din batalion, la un fel de școală ciudată, înființată de el.

— Vere, le spune niște bazaconii de-ți stă mintea în loc... Auzi, cică s-a măsurat pămîntul !...

— Cum o să se măsoare pămîntul, domnule, ce vorbești copilării ? întrebă căpitanul cu mustața răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost și credul.

— Dacă-ți spun eu ?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vreți, haideți să mergem în curte, să vedeți și să auziți și dumneavoastră astfel de năzbîtii.

În mai 1830 se reînființase, conform articolelor 379, 407, 408 și 409 din Regulamentul Organic și subt supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisseleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui Brîncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii, care nici nu mai era o armată propriu-zisă. În primele șase luni, ca să se formeze cadrele ofițerești, au fost primiți în rîndurile ofițerimii toți feciorii de boieri care au cerut să se înroleze, dacă știu să scrie și să citească. Cei ai căror părinți aveau rang între ban și stolnic primeau gradul de ofițeri, cei de la stolnic în jos — grad de iuncheri. Deosebit fuseseră încadrați marii boieri înșiși — cei care ceruseră ; de asemenea, și foștii comandanți și căpitani de panduri care luptaseră, în timpul războiului din 1828, alături de armata rusă. Intraseră astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vornic Băleanu, cu grad de maior Ion Cîmpineanu, tot colonel Ion Odobescu, iar maior, comandirul Solomon.

Primele manevre ale acestei armate, compusă în Muntenia din trei regimente a cîte două batalioane și cîte un escadron de cavalerie, stîrnise o bucurie de nedescris în inimile românești, și oriunde apăreau noii ofițeri erau primiți cu dragoste și sărbătoriți.

Firește că, renunțîndu-se pentru aceste prime promoții la orice pregătire de specialitate și chiar didactică obicinuită, cei mai mulți din acești entuziaști și proaspeți ofițeri nu prea străluceau prin cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofițeri de la întîiul regiment, cu garnizoana în capitală, al doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila și însărcinat cu paza pe frontiera Dunării pînă la Călărași. La Turnu-Măgurele începea zona celui de-al treilea regiment, cel de la Craiova. Deci ofițerii noștri, în uniformele lor pline de zorzoane, cu ledunci și ceaprazărie din belșug, cu chipie înalte de un cot, se iviră în curtea cazărmii, așezată cam lîngă

Curtea Arsă (pe o parte din locul Arsenalului de mai tîrziu), ca să vadă şi să audă cu urechile lor năzbîtiile pe care iuncherul Bălcescu le spunea soldaţilor. Adevărul este că, alături de aceşti feciori de boieri, intraseră în armată şi cîţiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatura romînească. Un Cîrlova, un Grigore Alexandrescu, mai tîrziu un Bălcescu însuşi. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase şi el după terminarea şcolii de la Sfîntul Sava în oştire, cu gradul de iuncher, poate şi ca să facă pe voia familiei şi a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înfipţi în pămînt, băncile fiind şi ele, de o parte şi de alta, laviţe de scînduri nedate la rindea, aşezate pe pari mai mici. Totul subt un umbrar mare, subt care mînca trupa vara. Cazarma însăşi este o clădire interminabilă, lungă şi joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu a mai crescut, firește, dar deşi are douăzeci şi unu de ani, pare cu mult mai tînăr, cu toată mustăcioara neagră care îi umbreşte buza de sus şi cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e de loc bucuros acum cînd vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie ştabul. Ochii negri i se aprind de mînie şi strînge nervos cu mîna dreaptă centironul care încheie mundirul strîns pe talie. El ştie că ei nu vin ca prieteni... Se opreşte, se întoarce şi priveşte tăcut, în vale, oraşul. Nu se văd decît rare acoperişuri de case, dar nenumărate turle de biserici care răsar parcă dintr-o nesfîrşită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeştilor, de o parte şi de cealaltă a Dîmboviţei, faţă-n faţă, case cu un singur cat, mare, dar cu ferestre multe. Jos, devale, pe prundişul gîrlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu doniţele butoiaşele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pîrîiaşe care curg spre rîu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strîmb de picioare şi cu scînduri

sărite, care duce spre biserica Gorgani şi la Dejurstfă, trec femei, ducînd legături cu rufe, şi olteni cu coşuri cu fructe, pe care le aduc la hoteluri şi la hanurile mari. Cîrduri de gîşte şi ici-colo porci se bălăcesc în gîrlă în dreptul movilei. E înspre chindie şi soarele coboară dincolo de mănăstirea Cotrocenilor, umplînd totul de o lumină liniştită, înainte de înserare.

— Ce-ai rămas aşa, domnule iuncher? Dumneata nu ştii că atunci cînd eşti cu trupa şi vine superiorul dumitale trebuie să dai raportul? îl întrebă căpitanul Glădăianu.

Palid, Bălcescu duce mîna la boneta cu ciucure, de iuncher.

— Cu onor vă raportez că sînt aci douăzeci şi cinci de ostaşi şi gradaţi care urmează lecţii de citire, aritmetică şi istorie naţională.

— Foarte bine, acum continuă...

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise pînă atunci:

— Vă spuneam că la Călugăreni, văzînd Mihai Viteazu că turcii dau mereu iureş peste pod şi că pedestrimea lui Novac nu mai pridideşte luptînd, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din secui şi al artileriei, hotărîndu-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuşi se puse în fruntea unei cete îndrăzneţe de trei sute de oameni şi porni într-un iureş la atac.

— Măi, măi, toate le ştii dumneata, parcă ai fi fost de faţă... Poate că poţi să ne spui şi cine comanda avangarda, nu? întrebă un locotenent fălcos, cu mustaţa sucită în sus.

Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu răspunse voit sacadat, ca o lecţie:

— Există următoarele izvoare ale bătăliei de la Călugăreni: 1) *Histoire universelle*, de Jacques de Thou [1]; 2) *Geschichte der Moldau und Wallachey*, de Engel [2]; 3) *Histoire de l'Empire Ottoman*, de J. Hammer [3]; 4) *Brevis rerum a Michaele Moldaviae Transalpinae sive Valachie, Palatino gestarum descriptio*, de Walther Baltassar. [4]

Cei trei ofiţeri ascultă năuci această rapidă înşiruire şi se privesc neştiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece:

— Se mai găsesc multe amănunte în cronici, ale lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o deocamdată, şi aceea a lui Constantin Căpitanul.

Glădăianu fierbe de mînie:

— Mă rog, şi de unde ştii dumneata că Mihai Viteazu umbla cu avanposturi şi avangardă? De unde ai mai născocit şi asta?

Bălcescu îi sfătui rece, pe acelaşi ton:

— Cetiţi-i, şi veţi găsi în aceşti autori, descrise, multe dintre mişcările de apropiere şi de învăluire ale acestei campanii.

Un locotenent înalt şi cu cap de miel, iritat de această lecţie, se simţi obligat să răspundă:

— Tare te crezi dumneata deştept... Te crezi mai deştept decît noi toţi... Şi ca să-l înfunde cu totul: E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pămîntul a fost măsurat?

---

[1] *Jacques Auguste de Thou* (1553—1617) — magistrat şi istoric francez, autorul unei vaste şi documentate *Istorii universale*.

[2] *Ioan Cristian Engel* (1770—1814) — autorul unor studii consacrate Ţărilor Romîne, printre care şi cel citat de N Bălcescu: *Istoria Moldovei şi a Valahiei*, scris în 1804.

[3] *Joseph Hammer* (1774—1856) — orientalist german, autorul unei *Istorii a imperiului otoman*.

[4] *Scurtă istorie a faptelor de vitejie ale lui Mihai, domnul Moldovei, Transilvaniei şi Valahiei...* (lat.).

— Da, răspunse Bălcescu, cu un calm reţinut, ca praful de puşcă în cartuş.

— Daaa? Nu mai spune... Şi locotenentul se întoarse surîzător către ceilalţi ofiţeri, arătînd triumfător: Nu vă spuneam eu?

Căpitanul reia batjocoritor:

— Eşti bun să ne spui cum l-au măsuratără oamenii? Cu cotul? Şi ofiţerii toţi rîd de această glumă bună. Încurajat, superiorul continuă: Sau poate cu pasul? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul oceanul? Şi cum au ajuns la Polul Nord?

Urmează o lungă tăcere... Bălcescu îşi apasă mîna pe centiron, îşi trece limba pe buzele puţin uscate de mînie.

— Dacă aţi cunoaşte trigonometrie, aş putea să vă explic foarte uşor cum s-a măsurat pămîntul, fără paşi, pe ocean.

Căpitanul se ridică mînios, ceilalţi se ridică şi ei, automat.

— Vă spun eu că ăsta se crede mai deştept decît noi.

Pleacă toţi furioşi, urmăriţi de privirile ostaşilor.

A doua zi, şcoala lui Bălcescu a fost desfiinţată, mai ales că mai erau şi mulţi alţii care o vedeau cu ochi răi.

ELEVE NEASCULTĂTOARE

E mai greu să fii profesor la o clasă numai cu trei fete, de paisprezece ani, de şaisprezece ani şi şaptesprezece ani decît la un pluton de gradaţi, mai ales cînd tu însuţi eşti un iuncher de douăzeci şi unu de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradaţii ascultă de profesorul iuncher, stînd la mesele de subt umbrar nemişcaţi, ştiu ce e disciplina şi le e frică de pedeapsă: Marghioala, Tiţa şi Frusinica nu ştiu ce e disciplina şi nu le e frică de profesor. Deşi el este foarte grav şi serios, sau poate

tocmai de aceea, nici una dintre ele nu şi-a scris lecţia dată, nici la istorie, nici la franceză, şi toate au uitat viitorul verbelor neregulate. Frusinica, în loc de caiet, a venit cu un buchet mare de ţigăncuşe roşii de vară, pe care l-a pus într-o ulcică smălţuită cu albastru, luată de la bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză, începînd din 1832, la clasa lui Vaillant, cît timp l-a avut profesor la Colegiul Sfîntul Sava. După 1834, Vaillant, îndepărtat din învăţămînt pentru că vorbea prea mult elevilor despre Revoluţia Franceză şi despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de boieri şi mai da pe deasupra şi lecţii particulare de franceză. A publicat şi un dicţionar, de care se serveşte chiar acum clasa feminină a tînărului iuncher. Fetele învaţă, de altfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă şi el un fel de lecţii de istorie naţională în franţuzeşte, le vorbeşte despre Decebal, despre împăratul Traian şi altele. Dar nu prea merg cu regularitate la clasă, şi acum, în vară, Vaillant şi-a închis cursul.

Înserarea e prelungă, senină, şi în grădină, subt nucul cel mare, la masa aşternută cu o faţă brodată cu flori mari albastre, a început să se simtă aroma pătrunzătoare a cupelor mici, albe de regina nopţii. Totuşi se vede încă bine. Profesorul dictează :

Celui-là est bon qui fait du bien aux autres. [1]

Frusinica scoate limba şi rămîne cu pana în mînă, încremenită. Nu ştie cum se scrie *aux autres*... Şi pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tînără, cu ciucurele auriu care atîrnă în faţă la boneta iuncherului. Acum, deşi toţi îi mai spun tot Gheorghe, fetei nu-i mai place să se joace cu Barbu şi ceilalţi băieţi de pe maidan. De altfel nici lui Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fată care a început să le facă la toţi fel

[1] Bun e acela care face bine altora (fr.).

de fel de mutre. Ei îi place acum să stea de vorbă cu Nicolache, dar nu să facă şi lecţie... Una fără alta se pare însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să înveţe franţuzeşte şi să scrie după dictat :

La valeur n'attend pas le nombre des années. [1]

Nu e de vină că scrie *Lavaler natan pas le nombre des anes*. O să se supere, o s-o certe, dar ce să facă ?

Bălcescu tresare... Pe portiţa de la uliţă, vopsită în verde, a intrat unchiul Luţă. Pare mult mai bătrîn decît e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gîtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită, sare şi piper, tunsă prost, că mereu arată colţul din dreapta mai lung decît cel din stînga. E burlac, e sameş la Departamentul Finanţelor şi e un mîncău fără pereche. Pe deasupra, ia necontenit totul în zeflemea. Mai ales face haz prostesc de lecţiile lui Nicolache. Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de şapte kilograme, într-o coşniţă, şi, topit de pe acum de poftă, s-a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-l facă, jumătate marinată şi jumătate saramură, cu dichis pescăresc.

Fetele sînt puse să conjuge pe rînd : *Je saurai, tu sauras, il saura, nous saurons, vous saurez, ils sauront.* [2]

Îşi aruncă ochii pe pagina liniată şi izbucneşte autoritar — ca orice profesor — *nous saurons, mademoiselle*, iar nu *nous serons.* [3]

Pe pridvorul bucătăriei, unchiul Luţă aşteaptă să se cureţe crapul de solzi şi stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subt nuc.

— Măi, Nicolache ăsta al tău toată ziua învaţă pe alţii. Are el asta în cap, că trebuie să înveţe pe alţii, şi basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreţi voi toţi să-l

[1] Valoarea nu ţine seamă de numărul anilor (fr.).

[2] Eu voi şti, tu vei şti, el va şti, noi vom şti, voi veţi şti, ei vor şti (fr.).

[3] Noi vom şti, domnişoară, iar nu noi vom fi (fr.).

faceţi ofiţer. I-am spus şi lui frate-meu, că el s-a încăpăţînat să vă facă să-l băgaţi în armată.

— Ca să nu moară de foame, măi Luţă. Ce înseamnă o leafă de profesor? E băiat sărac, că vezi şi tu, de-abia o scoatem la capătîi. Ofiţerii au mai multe posibilităţi. Au şi ranguri boiereşti mai mari.

— Nu se face ăsta ofiţer, cum nu mă fac eu popă!

Luţă se duce în casă să-şi ia din sufragerie ciubucul. Are la fiecare soră şi cumnat cîte un ciubuc al lui. Cînd trece pe lîngă nuc, îl pufneşte rîsul, dar se ţine serios, căci Frusinica întreabă cu o şireată nevinovăţie:

— Nicolache, spune-ne ce înseamnă *Je vous aime à la folie.*[1] Atîta franţuzească ştie şi unchiul Luţă, cum o ştiu toate fetele din Bucureşti... Toţi abia se ţin serioşi şi aşteaptă, gata să izbucnească în rîs, răspunsul.

— Asta nu te-am învăţat eu.

— Da... dar spune-mi ce înseamnă.

Răspunsul e îmbufnat şi tăios:

— Nu ştiu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într-un picior subt nuc şi cîntă înveselită: *Je vous aime, je vous adore, ca pe un pui de curcă chior!*[2]

Luţă a uitat de ciubuc şi rîde în barbă, jovial şi cu gura mare.

Bălcescu se supără şi, sever, le dictează ceva greu:

...Vous aurez
Le destin des fleurs si fraîches et si belles...
Comme elles vous plaisez, vous passerez comme elles...

N-au înţeles nimic şi toate trei protestează nedumerite:

— Nicule, asta trebuie tradusă mai întîi... Nici eu nu ştiu, declară Tiţa. „Nici eu" înseamnă că Tiţa e convinsă că şi Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever:

Veţi avea soarta acelor flori proaspete şi frumoase...
Plăceţi la fel ca ele, ca ele vă veţi trece.

Unchiul Luţă tresare indignat:

— Mă, Nicolache, cum poţi să spui asemenea măgării fetelor? Lasă-le naibii cu lecţiile tale. Ce le trebuie lor atîta învăţătură? Lasă-le să zburde puţin. Abia au lăsat păpuşile şi... ca mîine se mărită.

— Viaţa nu e dată omului numai pentru ca să-şi satisfacă plăcerile lui proprii. Frumuseţea nu scuteşte de anumite obligaţii... Avem şi datorii în viaţă... Datorii faţă de noi înşine, faţă de mintea noastră, datorii faţă de semenii noştri, datorii faţă de poporul din care am ieşit. N-a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunînd asta, dar ochii lui puţin oblici sînt tăioşi.

Unchiul Luţă a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic şi spune zeflemisitor către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă:

— Ascultă, Zinco, fi-tu ăsta nici nu i-au crescut tuleiele subt nas şi nu vorbeşte decît de datorii şi de obligaţii. Vrea să-ndrepte neapărat lumea el.

— Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le aminteşti acest lucru... Ochii uşor oblici, subt fruntea mult prelungă, sînt mereu încruntaţi.

— Dăscăleşte-mă... Sigur... dăscăleşte-mă... Ce să mă mai mir, Zinco? Ce să mă mai mir? Ăsta de cînd stîlcea primele cuvinte şi încă îmi făcea pipi în braţe, certa şi învăţa pe cei din jurul lui!

Rîd fetele, rîde biruită de amintire şi Zinca.

E adevărat că toţi ai casei făceau mare haz de încăpăţînarea cu care băieţaşul negricios şi cu căpşorul cam

[1] Vă iubesc la nebunie (fr.).
[2] Vă iubesc, vă ador... (fr.).

ţuguiat mormăia şi îndrepta mereu covorul al cărui colţ, ceilalţi, în glumă, îl îndoiau mereu. De cînd văzuse o slujnică împiedicîndu-se de un căluţ de lemn rămas pe sală, în drumul celor ce veneau de la bucătărie, şi scăpase pe jos o tavă cu ceai, omuleţul de trei ani se speriase atît de rău, încît cînd unchiu-său Luţă punea dinadins căluţul pe covorul îngust, care ducea spre bucătărie, el îl dădea cu încăpăţînare la o parte, bolborosind cuvinte stîlcite, de ocară. Toţi făceau un haz nespus de asta.

Zinca se apropie de băiat, îndurerată, cu ochii aproape în lacrimi. Îl mîngîie pe păr, dar el e încă ruşinat şi supărat de gluma unchiului Luţă, pe care o găseşte nepotrivită de faţă cu fetele, care rîd drăcoase. Nu-i place cînd autoritatea lui de om serios şi cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-l împace, îi zîmbeşte dintr-un prea plin de duioşie.

— N-ai să îndrepţi tu lumea, băiatul mamii...

Unchiul Luţă nu se lasă :

— Lumea nu se poate îndrepta, măi ţîngăule... Aşa a făcut-o Dumnezeu. Aşa va rămîne în vecii vecilor.

Privirea iuncherului scînteiază de hotărîre. Îl ţinteşte pe unchiul bondoc şi jovial drept în ochi.

— Trebuie să se îndrepte...

Unchiul Luţă, care a scos ciubucul de cireş din gură, îşi turteşte buzele acum, strîngîndu-le nedumerit şi disprețuitor.

— Şi ai s-o îndrepţi tu ?

Răspunsul vine tăios :

— Da. Şi Bălcescu adăugă : Firește, nu eu singur... Cu alţii care se vor simţi, ca şi mine, răspunzători faţă de poporul romîn. Nu însă cu oameni ca dumneata, care n-au, de dimineaţă pînă a doua zi, decît un singur ţel... să mănînce bine, să doarmă bine... să bea cafea şi să tragă ciubuc cînd se deşteaptă după masă... Tot ce doresc e să le fie lor bine... şi să fie lăsaţi în pace, ca

să le fie bine... Fără nici un fel de răspundere faţă de cele ce se întîmplă în jurul lor.

Unchiul Luţă e ros de o indignare întărîtată, dar se stăpîneşte ca să dea un răspuns usturător. Aşteaptă, cu o falsă linişte, să sfîrşească nepotu-său şi apoi surîde perfid şi priveşte cu ochii fără gene, pe jumătate închişi, adresîndu-se însă Zincăi, care se sprijinea cu duioşie de umărul feciorului ei :

— Zinco, ia-ţi mîna de pe umărul lui, că ăsta crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta poporului romîn întreg. Şi apoi şopteşte parcă acru şi răutăcios : Vai de poporul romîn dacă a ajuns să se sprijine pe astfel de umeri...

Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea atrage luarea-aminte a celor de faţă asupra faptului că umerii lui Bălcescu sînt cam înguşti. Mai ales cînd îl văzu pe băiat încruntat, se hotărî să puie capăt discuţiei :

— Hei, Luţă, fiecare cu răspunderile pe care şi le alege singur... Tu ţi-ai ales răspunderea să faci astă-seară o saramură de burtă de crap, aşa cum ştii tu... nu cum credem noi, bucătăresele astea... hai, deci, la cuhnie.

Şi împinse fata, care purta tava, spre bucătărie. O adusese ca să poată gusta Luţă sosul, fără să-l scoată dintre cei tineri, dar acum era supărată şi-l îndemnă deci să vie după ea.

— Hai, Luţă, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peştelui... că pretinzi că te pricepi mai abitir ca o muiere.

Bălcescu fu recunoscător maică-si că-l scăpase de acest palavragiu pofticios, dar faţa lui era tot atît de gravă, că abia se mlădie într-un surîs. Începu să strîngă supărat foile de pe masă, apoi se răzgîndi şi rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea zburdalnice.

Tremura tot. Zeflemelile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl şi întărîtaseră şi îl scoseseră puţin din sărite. Vrînd să se stăpînească, aşa cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajungea la o constrîngere şi la o luptă interioară care se traducea prin tremurul mîinilor, al buzelor subţiri şi al vocii.

— Ei bine, trebuie să ştiţi şi voi, fetele, că frumuseţea şi gingăşia femeiască nu scuteşte de răspunderea faţă de neamul tău. Lupta pentru ridicarea poporului nostru din bezna şi ticăloşia în care a fost tîrît va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai întîi o muncă de ridicare prin învăţătură, căci fără lumina cărţii nu se poate ieşi din întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă şi el că poate fi mîndru de ceea ce a fost cîndva şi că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească, pentru ca să fie iar aşa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum voi, dacă sînteţi fete, nu tremuraţi de durere că cei care stau azi pe tronul lui Mihai Viteazu, al lui Ştefan cel Mare trebuie să intre în genunchi în odaia în care se află sultanul, care le dă să-i sărute vîrful papucului ca un semn de bună voinţă şi favor? Că aceştia, care-şi zic parcă în derîdere „domnitori", „slăviţi stăpîni" ai noştri, tremură de frica oricărui paşă, nu numai de la Silistra, dar şi de la Rusciuc, de la Vidin ori de la Sistov? Avem azi trei regimente care nu ar putea rezista unei divizii turceşti, dar la Călugăreni a fost înfrîntă o armată otomană de şaizeci de mii de oameni.

Zinca şi unchiul Luţă, pe prispa cu parmalîc a bucătăriei, nu mai discutau despre saramura de crap şi trăgeau cu urechea spre ce se vedea subt nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tînăr dascăl.

— Profesoraşul mamei, profesoraş, murmură Zinca, socotind că vorbeşte în gînd, mîndră de Nicolache al ei.

Înflăcărat, Băkcescu se ridicase, cum făcea cînd vorbea la regiment, apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adînc. Tremuratul mîinilor şi al vocii îi trecuse. Se aşeză jos şi vorbi acum liniştit, cu o voce înduioşată de parcă şi-ar fi cerut iertare:

— Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoaşteţi trecutul poporului nostru? Nu trebuie deci să învăţaţi şi să ştiţi şi voi carte? Multă, cît puteţi de multă. Alte popoare, care n-au avut nenorocul să cadă subt robia turcească, au astăzi şcoli înalte pentru băieţi şi fete. Au dus mai departe ştiinţa, au dat nume slăvite literaturii şi artei, au poeţi, pictori şi muzicieni cu care se mîndreşte omenirea întreagă. Acolo, femeile luptă şi ele pentru ridicarea neamului lor nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înţelegînd muzica înaltă, citind şi răspîndind marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sînt uneori şi ele artiste, scriitoare, au început chiar să înveţe matematici şi chimie.

Era atît de pătruns şi de înduioşat privindu-le, ele aţinteau asupra lui ochii atît de copilăros măriţi, că el luă, topit parcă, mîna Sevastiţei.

— Nu vă supăraţi că v-am amintit că frumuseţea femeii este trecătoare. Nu mă gîndeam numai că durează mai puţin de un sfert din viaţa ei... Dar gîndiţi-vă şi la atîtea cîte se pot întîmpla neprevăzut. Fata clucerului Grădişteanu era frumoasă ca un înger, şi acum are în obraji găuri de vărsat, de poţi să-ţi bagi degetul... Ştiţi şi voi că nevasta marelui paharnic Ghica e şchioapă de cînd s-au speriat caii şi au răsturnat în goana lor trăsura în şanţ... Aţi văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea Mitică, şi acum are obrazul plin de pete galbene şi zic toţi că miroase urît, fiindcă e bolnavă. Da, Tiţa dragă, frumuseţea trupului te poate părăsi, dar frumuseţea cărţii, a muzicii, a picturii, niciodată. Frumuseţea chipului de-

pinde de vreme şi chiar de oameni, frumuseţea minţii şi a inimii depinde de tine şi durează pînă la moarte.

Marghioala, cu faţa lungă şi osoasă, care era cea mai urîtă dintre ele, nu păru totuşi convinsă şi exclamă cu un fel de ciudă :

— Ah ! să fii frumoasă, fie şi numai un sfert din viaţă ! Mi-aş da toată viaţa pentru acest sfert... Să fiu un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O lună, ah ! o săptămînă baremi, simt că aş înnebuni de fericire.

Îşi sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme şi rămase pe gînduri, într-un fel de contemplaţie, cu privirea îndreptată spre Frusinica.

O dată cu pubertatea, fetele încep să fie preocupate de frumuseţea feţei, la început ele între ele, cele din acelaşi pîlc copilăresc, ca un secret, dar în acelaşi timp ca şi un ecou al necontenitelor discuţii despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează ceea ce aud, învaţă deosebirile dintre ele, verifică mugurii frumuseţii viitoare, învaţă să observe şi amănuntele acestei frumuseţi, nu numai impresia generală pe care ea o produce.

Adesea Tiţa şi Marghioala recunoscuseră între ele ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de cînd această descendentă a Băl-Ceaureştilor, deşi i se spunea încă Gheorghe, pentru apucăturile ei băieţeşti, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieţilor de vîrsta ei şi căuta acum tovărăşia fetelor şi a celor mari.

Într-o clipă, toate privirile, chiar şi ale celor de pe prispă, se îndreptară asupra Frusinicăi, ca un omagiu poruncit de însăşi legea frumuseţii şi nu fără un soi de uimire, căci în clipa asta frumuseţea ei apărea şi creştea dintr-o dată, subt ochii lor chiar, ca un fel de revelaţie a feminităţii. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoţia şi admiraţia cu care-l privea pe tînărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră

acum suav albaştri, umezi ; fruntea, netedă cu marmura, era acum uşor înnegurată de gînduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor ; nasul, care cu nările tari părea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arăta acum dintr-o dată întors într-o frumuseţe de giuvaer, cu aripioarele lui, parcă gingaş înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sînge care dezvăluia suavitatea de floare a pieliţei lor. Gura, pînă acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băieţească, devenise moale şi dulce ca un fruct. Ţinea uşor capul ei de fată de paisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieşea rotund dintr-o rochiţă de pînză ţesută din resturi de borangic, mai mult noduri.

Bălcescu simţi el însuşi orientarea bruscă a celorlalţi şi rămase şi el o clipă cu privirea oprită asupra fetei. De aceea se simţi îndatorat parcă să i se adreseze acum numai ei :

— Ce folos poate trage o femeie frumoasă din frumuseţea ei, altul, decît să se poată îngrăşa într-o cuşcă aurită, sclavă a poftelor şi toanelor bărbaţilor ? Dar aceeaşi frumuseţe pusă în slujba artei capătă un tîlc mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspîndirea frumuseţii celei veşnice. Uite, încă nu voiam să ţi-o spun, Frusinica, într-una din serile cînd ai fost cu noi la teatru, te-a văzut maiorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul Filarmonicii şi mai e şi acum prieten cu actorii. M-a întrebat dacă vrei să faci teatru.

— Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru ? izbucni Frusinica, uimită, copleşită. Doamne, şi ce i-ai răspuns ?

Aştepta răspunsul lui, îngrozită.

— Ştiam cît de mult îţi place să priveşti teatru, dar nu ştiu dacă ţi-ar place să joci.

— Ah ! face fata, muşcîndu-şi buzele, dezamăgită.

— Totuşi, i-am spus că am să încerc să-ţi explic despre ce este vorba şi cred că am să te conving. A zis că

are să vorbească negreşit cu Aristia şi, de îndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el şi cu mine, ca acesta să te vadă şi să te puie să citeşti ceva, bineînţeles dacă primeşti.

O clipă, Frusinica rămase înmărmurită, apoi avu în minte, ca o fulguire de mătase felurit vopsită şi cu chipuri omeneşti pe ea, clipa în care actriţele şi actorii de la teatru mulţumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatic în jurul mesei, strigînd: „Mă fac artistă, mă fac artistă!" După un timp, se repezi la fete, le sărută pe amîndouă, şovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridică în palme faţa spre ea şi-şi lipi gura caldă şi moale de buzele lui. Deşi „Gheorghe" nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-l făcu să simtă plinătatea buzelor fetei, îl ameţi o clipă pe Nicolache, năucindu-l parcă. Aşa ceva nu i se mai întîmplase pînă atunci.

Marghioala şi Tiţa începură să bată din palme, vesele, ca la teatru; văzîndu-l pe Nicu zăpăcit, pe Zinca o pufni rîsul, iar Frusinica nu mai ştia să se oprească, nu mai ştia de nimeni, sărea frenetic în jurul mesei şi cînta improvizînd pentru ea însăşi, cu o sinceritate verbală, ca la teatru, căci acum nu se mai adresa nimănui: *Je vous aime à la folie, je vous aime à la folie.* Celelalte două se porniră şi ele să sară pe iarbă şi astfel lecţia luă sfîrşit. Pînă la capătul vieţii lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întîia clipă a unei descoperiri, aşa cum trebuie să fi fost în seara biologică descoperirea focului.

Zinca mai rîdea fericită de acest joc al copiilor, aşezînd în tavă bucăţile de crap pentru marinată, cînd unchiul Luţă, care-şi pusese peste jacheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un şorţ de bucătărie şi potrivise sosul de untdelemn şi foi de dafin, mîrîi între fălcile pline:

— Nu e de rîs, Zinco, nu e de rîs. Vrei să-l însori pe Nicu cu fata asta fără nici un căpătîi, să moară de foame amîndoi!?

— Ei, şi tu, Luţă, parcă e vorba de însurătoare! Jocuri copilăreşti... Ce vrei? Au crescut împreună!

Luţă gustă întîi sosul auriu, îşi lipăi buzele, apoi spuse fără s-o privească pe Zinca:

— Aşa o fi, dar ce ai să faci dacă fetiţa asta ţi-o veni într-o zi cu un mic Nicolache în braţe!

Zinca se clătină, de parcă i s-ar fi înfipt un cuţit deasupra inimii. Nici nu se putea gîndi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudeşte ea atît, pentru asta a învăţat el atîta carte? Văzu negru înaintea ochilor. Ah! a fost oarbă? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.

Seara prea caldă de iunie era ca un amurg luminos şi prelungit, încît după nouă era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o lumînare subt băşica de sticlă a felinarului şi cu o faţă de masă. Aveau să mănînce subt nuc.

NECAZURILE MARILOR BOIERI

Pe o masă joasă şi rotundă, din lemn de abanos încrustat cu fildeş, zac pungi cu bani şi aur revărsat printre cărţile de joc. Sînt galbeni împărăteşti, lire turceşti şi ducaţi vechi veneţieni. O mînă păroasă şi mare se desface deasupra banilor, ca să-i adune. O altă mînă mică, grăsuţă, pătrată se aşază peste ea, ca s-o împiedice. Peste acestea, se aşază alta uscată şi spatulată... Tovarăşa ei dreapta arată cinci cărţi, mari, late, cu figuri de taroc de felul celor de la Pesta. Sînt doi birlici şi trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o gheară banii. Boierii joacă de alal-

tăieri, de pe la șase ceasuri, pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe, pe Podul Mogoșoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Săracu, zis mai tîrziu Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină și despre care va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franțuzește de un anonim, în care sînt portretizați, pe limba lui Voltaire, mai-marii vremii din Principate.

Lavițe de jur împrejur, late și joase ca niște șofale, pe care stau așezați boierii cu picioarele subt ei, în jurul măsuței, care le ajunge în dreptul genunchilor. Odaia propriu-zis e mare și pătrată, are și două șofale late de cîte un stînjen, în stînga și în dreapta, așternute cu macaturi roșii de Smirna, împodobite cu ciucuri venețieni de aur. Perne de puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini sînt prin toate colțurile. Pe pereții văruiți sînt flinte, șușanele, pistoale turcești, paloșe. Spre răsărit e o icoană, îmbrăcată bogat în aur și argint a sfîntului Gheorghe, căruia îi apare în zugrăveală doar fața ; are un mic jgheab de alamă dedesubt, în care se înfig lumînările aprinse și se adună cele căzute și mucarnițele. O candelă roșie într-un potir de aur arde zi și noapte. Boierul e tare pravoslavnic. Drept în fața sacnacsiului, arcuit și el ca o strană de biserică, răspund, cînd intri, ușile de la sălile de intrare, unde-și lasă musafirii, și ai casei dulamele, fermenelele și cizmele de saftian, călcînd numai în meși legați de ciacșirii roșii, ca să se poată lungi pe șofale cu mîinile subt cap, ori să stea așezați turcește, la taifas, cînd nu sînt la joc de cărți ca azi. Casa e cu două caturi și foarte întinsă, cu odăi multe, pătrate și scunde, mai ales cele care dau în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia cea mare și sacnacsiul de odăile de dormit și de acareturi. E toată văruită cu alb, acoperișul e parte cu șindrilă, parte cu tablă. După ce urci cele cîteva trepte de piatră, de la intrare, intri într-o sală lungă, de unde se desfac odăi pe stînga, iar în dreapta, una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri, cu chilii pentru robi, cu șopronul fierarului și al dulgherului, cu cotețele cu orătănii. Două puțuri în fund, cu roată și cu găleți legate în fier, împlinesc nevoile de apă. Jgheaburile de adăpat sînt legate de ghizduri, dar e mocirlă jos și a fost nevoie să se aștearnă o lespede de piatră, ca să se poată scoate apă. Sînt și două sacale în curte, una de adus, dacă e de trebuință, apă din Dîmbovița, alta, bine ținută, aduce apă bună de la Cișmeaua lui Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescului, plină de vietăți și droaște, căruțe, care grele și fîn risipit, cu băltoacele de la puțuri și din fața bucătăriilor, cu colțurile ei mocirloase, umbrite de duzi, lilieci, soci, oțetari și călini, dar și cu vreo cîțiva frasini și plopi albi, se întinde de pe Podul Mogoșoaiei la stînga, pînă hăt-departe, înspre ulița Tîrgoviștei.

Cei patru joacă îndîrjiți, cu ochii în fundul capului, cu bărbile mototolite, afară de maiorul Lăcusteanu care e ras și poartă o mică mustață întoarsă scurt în sus, deasupra obrajilor fălcoși, în care se pierd ochii mici. Ca să poată sta treji, oamenii au băut cafele după cafele, și-au băgat capetele în ligheanele de argint cu apă rece, aduse de cafegii. Dar marele ban Vulpe, care a trecut de șaizeci de ani, pare dărîmat.

— Hai, mă, duceți-vă acasă, că nu mai pot...

Marele vornic Constantin Cantacuzino, bărbat cam la patruzeci de ani, înalt, cu capul mare, ochios, cu o barbă amplă, dreaptă, dichisită cu foarfecele și parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei, nu înțelege așa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

— Nu se poate, boierule, ai cîștigat o avere... Ești banul Filipescu Vulpe, nu un cioflingar oarecare, și arată cît de mare lucru e să fii „ban", dîndu-și un bobîrnac în obraz.

Vulpe dă totuși să se scoale, adunîndu-și banii.

— Mă, voi sînteți cîini, nu sînteți oameni... Uite, se face ziuă... Sînt două nopți și o zi de cînd jucăm... Sînt bolnav, ce mai încolo ?... Știți că sînt surpat...

Băl-Ceaurescu, cu faţa de taur negru, cu barba aspră, scurtă, dar împărţită în două, şi nasul lung, îmbinat cu sprîncenele, îl aşază iar, punîndu-i mîna pe umăr.

— Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se crucește, amărît.

— Mă, înţelegeţi că trebuie să plec la Bratva... Mîine tîrnosesc sfînta biserică. Vlădica de la Argeş e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vătaf de curte, în straie arnăuţeşti găietănate, care se frînge, ploconindu-se.

— Ai pus caii la butcă, mă ?

Vătaful îngăietănat pricepe ce vrea stăpînul.

— Dă ieri, măria-ta, tot înhămăm şi deshămăm caii.

Cantacuzino îşi parfumează mîinile şi barba.

— Atunci, foarte bine. Mergem şi noi la Bratva. Jucăm mai departe acolo.

Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă şi întreabă gîngav :

— Mergeţi după mine la Bratva ?

Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.

— Fireşte, jucăm şi acolo, e de părere şi Băl-Ceaurescu.

A apărut un arnăut, şi Cantacuzino îi porunceşte scurt, ca la slujbă :

— Să vie Luţă cu condica jalbelor.

În odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaie mare, cu o laviţă lungă la perete şi cu mese joase, aşteaptă în zorii zilei diferiţi slujbaşi. Se vede că de aşteptare şi oboseală unii au adormit. Vreo trei joacă şi ei cărţi. Vătaful de curte intră şi strigă :

— Boier Luţă, poftește cu condica jalbelor la măria-sa marele vornic.

Luţă sare speriat, caută aiurit condica, care e lîngă el, şi porneşte pe din dos, pe săliţa lungă, spre sacnacsiu. A devenit nu demult şef de masă la Vornicie.

Boierii se scoală greu de la joc, că le-au înţepenit picioarele. Cantacuzino citeşte condica, ţinută deschisă de Luţă, pune hotărîri în colţ pe jalbe, înmuind în călimara pe care sameşul o are în mînă.

„Nu se primeşte", „Se amînă". Vede alta, înseamnă mînios :

„Porcul ăsta de negustor se pedepseşte cu douăzeci şi cinci de beţe, în tîrg, în ziua mare."

După ce a semnat de cîteva ori, îi spune lui Luţă :

— Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă măria-sa, spune-i aghiotantului că am plecat la tîrnosirea sfintei biserici de la Bratva...

Luţă a înţeles, se apleacă mult şi iese. Cantacuzino îşi înmoaie din nou mîinile în ligheanul de argint şi-şi dă pe faţă, apoi scoate pieptenul de fildeş, încrustat cu briliante, din buzunarul anteriului de mătase lînoasă de Damasc şi-şi piaptănă îndelung, fir lîngă fir, barba lungă, care-i acoperă ca o coadă mică de păun pieptul lat.

O ÎNTÎLNIRE HOTĂRÎTOARE

E o zi caldă de iulie, dar cu o strălucire puţin cam umedă, căci de două săptămîni plouă cu găleata, un ceas, două în fiecare noapte. Stoica trage de hăţuri, pocneşte din bici, strigă din rărunchi şi pînă la urmă poştalionul, ca o brişcă uşoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste şanţul năruit şi apoi trece de-a lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgaşul de roţi împletit neregulat ca nişte lungi opturi. În fundul poştalionului, pe leagănul de perne, e Nicu Bălcescu cu Tiţa, el în uniformă de juncher, ea în rochie albă de vizită, parcă. Deh, la drum te vede lumea şi mai ales te

văd verişoarele de la Dealu Mare, unde o să mîie o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămîna trecută poştalionul, încărcat cu dulceţuri proaspete de cireşi amare şi de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălceşti sînt adevărate grădini de duzi, albi şi negri. Şi vreo două butoiaşe de ţuică veche, să fie şi la Bucureşti. Nicu va sta o lună, poate două la Bălceşti, cît are concediu, ca să se mai întremeze.

Sevastiţa, care rămăsese toată iarna şi primăvara în mahalaua Visarionului, ca să aibă grijă de gospodărie, pentru fraţii ei Costache, Nicu şi Barbu, cel care urmează la şcoală, căci Marghioala s-a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe cînd mama trebuia să fie la treabă la moşie, vine de data asta şi ea la Bălceşti, căci şi ceilalţi sînt acolo. E fericită şi îi place nespus de mult drumul cu trăsura. De altfel e fericită şi fiindcă la toamnă se va logodi cu un tînăr ofiţer din regimentul care va lua garnizoana la Bucureşti, prieten şi coleg al lui Nicu, cu un an, doi mai în vîrstă. Medelnicerul Nedelescu, vecin cu ei de moşie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, serdăresei mîna fetei pentru fiu-său Oprea Nedelescu. E acum o fată frumuşică de şaptesprezece ani, cu ochii negri şi vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subţire şi destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puţin prea severă, ca a Bălceştilor, dar altfel toată fiinţa ei rîde, căci tot ceea ce se întîmplă la vîrsta asta este un prilej de rîs. Nicu, nici el nu e înalt şi i se pare, cu mustăcioara lui neagră, cu buzele drepte şi cu mersul iute, un fel de bărbăţel puţin cam caraghios, care se supără cînd ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.

Caii sînt toţi patru voinici şi au trapul mare. Trec repede prin satele fără uliţe şi fără curţi, printre bordeie, urmînd făgaşurile de roţi şi iar ies în cîmp, ţinînd drumul cum pot, cum îl ţin minte din trecut, căci, în anii aceştia, un drum mare de ţară, chiar, e doar o direcţie greu de ţinut cînd se mai întîmplă să dai şi de

vreo presupusă răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari, noaptea, şi al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelşugat cum nu s-a pomenit de mult. Lanurile aurii de grîu, tălăzuite de adierea vîntului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cît omul călare, bucură ochiul ca şi lungile şiruri de floarea-soarelui, înaltă cît pomii, cu tipsiile lor galbene, întoarse spre soare. Şi mai e şi năvala nemaipomenită, pe jos, de flori mărunte şi buruieni. Lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor; pe margine şi pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înflorită şi susai. Un gorun negru şi singuratic pe lîngă care trec, cu trunchiul înalt şi puternic, dar strîmb, urcat pe un dîmbuleţ, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri albăstrii, iar printre opturile lungi de făgaşe întărite, cicoarea, iasomia şi umbreluţele galbene de ciuboţica-cucului luptă îndrăzneţe cu pelinul, cu urzica, cu ştirul şi cu ciulinii violeţi. Otrăvitor în gingăşia lui gălbuie, aliorul, simţind că-i trece vremea, vine pînă subt roţile carelor... În zare, dincolo de lanuri, pădurile mari de stejari, arini şi paltini taie în felii, cu verdele lor aproape negru, bogăţia de aur şi smarald a holdelor.

Poştalionul se apropie încet de dealurile care de departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu coada ochiului, Sevastiţa îl tot cercetează pe Nicu. Nu e în apele lui. Rămîne pe gînduri şi uneori se strîmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei de femeiuşcă ştie cît suferă, dar a trebuit să asculte cele spuse de maică-sa, oricît de greu îi vine.

Chiar a doua zi — era miercuri — după ce îi spusese Frusinicăi despre planul lui Voinescu II, Nicu îi şi trimisese acesteia un bilet de la cazarmă în care o vestea că maiorul a vorbit cu Aristia şi că acesta îi aşteaptă vineri după-masă, într-o cancelarie a sălii de la Slătineanu. Era o odaie mare cu trei mese de lucru, una în

dreapta, alta în stînga, față cu ea, iar a treia între acestea cu spatele spre perete.

La una dintre mese, un tînăr scria de zor și nu se întrerupse nici cînd intrară cei trei. Aristia, într-un jilț mare, dar destul de vechi, citea o piesă franțuzească și se ridică parcă absent, zîmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbați, abia aruncînd o privire fetei care tremura de teamă și nu știa pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de acești doi inși, că se gîndise la ei și nu uitase că trebuie să se întîlnească cu ei, dar că de față, și, la urma urmei, de rostul acestei întîlniri nu-și mai amintea... În realitate, ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe ușă fata, din cap pînă în picioare, și rămăsese înmărmurit de frumusețea ei atît de tînără. Actor desăvîrșit, juca acum comedia indiferenței, ca să-și ușureze sarcina de examinator, hotărît să admită fata, oricît ar fi citit ea de prost. Îi pofti pe toți trei să șadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestea bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desființarea Filarmonicii și despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană. Pe fereastra deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma Podului Mogoșoaiei și mai ales huruiala asurzitoare a șinelor de fier ale trăsurilor pe caldarîm. La urmă, se hotărî să examineze și fata, așa, cam într-o doară, arătînd, cu un surîs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. În cei cinci ani cît condusese secția de teatru a Filarmonicii, Aristia dovedise de altfel o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai urcă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic", își arăta preferințele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci și ceva de ani, era primit în cea mai bună societate și nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic și gura

hotărîtă, nimic din figura tradițională a actorului boem și famelic.

Îi dădu fetei să citească *Zburătorul* lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... În schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cititul, simțise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era și o tehnică șireată de a bagateliza un examen pe care știa că ea nu putea să-l ia. Citi destul de prost. Aristia își netezi mustața tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gînduri și apoi ciocăni, cu degetele, în masă. Deși de douăzeci și mai bine de ani traducea, citea și juca uneori teatru, avea totuși trac de cîte ori ținea să producă impresie cu orice preț, și acum dorea să le dea o lecție de citit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate și arzătoare ale acestui tulbure „Zburător". Cei de față fură sincer uimiți, copietorul de roluri se întrerupse și ascultă și el. Sfîrși teatral, adică rămînînd afectat, pe gînduri, așteptînd parcă să se stingă ecoul din el.

Înainte de plecare, fata, sprintenă și năvalnică în tinerețea ei inconștientă, îi spuse că știe să și cînte. O întrebă, tot absent, ce a pregătit și se îndreptă spre o pianină așezată în colțul opus ferestrei, gata s-o acompanieze. Dar ea nu știa decît cîteva cîntece de lume ale lui Anton Pann, care circulau atunci, nescrise și purtate de lăutari. Totuși, urmărind cîntecul, Aristia improviză un acompaniament ușor, cît era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înflorită gingășie. În clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cîntece, care prelungea ființa Filarmonicii. Totuși, figura lui de palicar, cu mustață tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, dezamăgiți, își ziseră că încercarea n-a izbutit și Voinescu II se ridică să plece. În pragul ușii, Aristia le spuse, mai mult ca o propoziție secundară, în timp ce-și potrivea cravata lată de mătase neagră:

— În toamnă, *mademoiselle* Ceaurescu, veți începe să lucrați la cursul meu. Vă rog să luați volumele acestea de poezii — și scoase dintr-un raft vreo patru volume — să le citiți și să însemnați pe ele, cu creion roșu, versurile care vă plac...

Frusinica și Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într-un decor de vis. Voinescu II, înalt și puțin cam naiv, spuse nedumerit :

— Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceți teatru, domnișoară. Părea că nu vă place de loc.

Ea zîmbi. La paisprezece ani era mult mai puțin naivă decît maiorul cel voinic.

Cu ce bucurie se gîndea Bălcescu că vor petrece cu toții vacanța la Bălcești. Cu toții... adică el, fetele, Barbu, Frusinica...

Fata însăși, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe patul de scînduri, răzbită de căldura arzătoare pînă o apucau durerile de cap, se gîndea mistuită de nerăbdare.

Știa că în fiecare an mergea la Bălcești cîte o lună, ca să se întremeze, că e cam slăbuță, zicea Zinca, în realitate ca s-o mai ia de lîngă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămînea la Bălcești luni întregi.

Acum, își zicea că va rămîne pînă în toamnă, și tot așa se gîndea și Nicu. Dar de data asta, Zinca gîndea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu, ca să-i amîne plecarea, să nu meargă o dată cu cei doi. De aceea, era frămîntat și îngîndurat Nicu.

La Dealu Mare se vor opri, ca să mîie noaptea la niște prieteni și rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă pînă acolo, căci trebuie să treacă gîrla. Se bucură copilărește de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă

mai ușor, că se adîncește mai bine în gînduri, în legănatul trăsurii. Altădată... Acum îi lipsește ceva.

Se aud de departe strigăte și, după cotitură, cînd drumul iese din porumb, văd niște oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărît, către ei.

— Conașule, am ajuns la Vadu Rău și înaintea noastră e un rădvan înfundat pă care nu-l pot scoate din noroi... Rămînem acilea. Nu merg mai dăparte, să nu mă înfund și io.

Arătă satul lîngă rîpa unui rîu, în drum spre Pitești. Malul dinspre miazănoapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiș, în zăvoaie de salcie și apoi într-o luncă de tufe și de arini, pe care cade acum toată puterea soarelui lui cuptor. Șuvoiul apei lovește în partea astălaltă, în malul înalt, care s-a rupt cu timpul și se rupe mereu. Acum gîrla e iute, tulbure, și revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, într-o singură matcă, lată, pămîntie și cu spinări de șuvoaie.

Tot în partea astălaltă, dar la stînga în fund, departe, dincolo de lanurile de un verde-gălbui, e o pădure neagră și, pînă la ea, risipite, unele bordeie ale satului. Sat mai mult de șes, pe moșie boierească, la fel cu acelea pe care le zugrăvea cu vreo cincisprezece ani înainte și marele logofăt Dinicu Golescu, în scrierile sale „...întrînd cinevaș într-acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei, și în scurt, nimică ; ci numai niște odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cinevaș, nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiele scos afară din fața pămîntului și lipit cu balegă. Și după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să

scape fugind, cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i; căci știe că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani."

*

Cînd carul fu încărcat pentru a patra oară, ca să iasă la drum, căci făcuseră aria de treierat în sat, Vasile Peștefript își trimisese copiii mai mari, care-l ajutaseră, un băiat, Ștefan, care mergea pe șaptesprezece ani, și o fată, Sia, care împlinise de curînd cincisprezece ani, să plece singuri acasă... Spusese că vine și el mai tîrziu.

— Spune-i mă-ti că viu și io mai tîrziu, că mai am treabă. Am dă vorbit cu neica Șoricaie.

Eftimie Șoricaie, la o zvîrlitură de băț mai departe, își strîngea și el sîrguitor grîul, deși era după chindie, cu ai lui. Oamenii zoreau, fiindcă se așteptau ca și în noaptea asta să plouă, cum ploua cu găleata în fiecare noapte, deși ziua soarele dogorea de aproape două săptămîni... Vedeau cu groază că li se mucegăiește grîul pe cîmp... Pînă acum nu putuseră muncî pe lanurile lor ziua, căci nu sfîrșiseră de secerat, de strîns, de treierat, de dus sacii plini la schelă la Turnu, cu grîul boieresc... Ba încă fuseseră siliți, deși ardea inima în ei, să facă și șirele de paie... Acum luptau deznădăjduiți, să scape cît se putea scăpa...

Vasîle ocoli prîn marginea satului ăl nou, făcut întreg din bordeie, în locul bordeielor dărîmate din josul satului vechi... Erau acî acum aproape o sută de fumuri, căcî tot acî se mutaseră și toți însurățeii de la Regulamentul Organic încoace... Pămîntul din jos de satul vechi era mult mai gras decît cel de la vad, iar bordeiele erau prea risipite, cu „bărăgane" între ele, pretindea boierul, pe care nu se puteau face ogoare... Acum, de cînd cu noua orînduială, pămîntul era foarte căutat, iar

moșiile își împătriseră prețul și proprietarul nu putea să mai îngăduie atîta risipă.

În rarîștea de deasupra gîrlei, dincolo de limba de pădure, era un tei rotat, cu iarba de subt el deasă ca o pajiște... Vasile scrîșni din dinți, mînios. Sultana nu era subt tei... Îi era teamă că nici azi nu va veni, căci începuse să aibă toane afurisite, de nu se mai putea înțelege cu ea... De vreo cincisprezece ani de cînd se tot certau și se tot împăcau, ea trăise — vorba femeilor care o urau crîncen — aproape cu tot satul... Vasile era acum om în toată firea, că se apropia de patruzeci de ani, însurat, avea trei copii, și Safta, bălană încă, sta să nască din nou, azi, mîine, dar el nu se putea desprinde de teleleica asta de Nica, de parcă îl vrăjise. Avea și ea aproape treizeci și șase de ani și tot nu se potolea... Pînă după Paște, anul ăsta, fusese ibovnica lui Codan al lui Predoiu, flăcău tomnatic, care nu se însura din pricina ei... Cînd a văzut că ea nu vrea să se mărite cu el, s-a înfuriat și în trei săptămîni s-a însurat... Ea, deocamdată, s-a luat din nou cu Vasile...

Abia peste cîtăva vreme o văzu ieșind din lăstărișul înalt, că era aproape tufăriș, cîntînd încet, cu sprîncenele ridicate, cu mîinile împreunate la ceafă... Ia, întinsă peste sîni, îi arăta și mai pietroși... Toată era plină și mustoasă ca un ciorchine negru și doldora, îndesat bob lîngă bob. Cu mijlocul strîns în bete, tot fără burtă și acum, se legăna în mers pe șoldurile late... Îi ieși înainte scrîșnind din dinți și o strînse în brațe cu dușmănie, dar o simți vînjoasă ca un flăcău.

Se zbuciuma parcă ar fi vrut să scape; îi alunecă totuși opinca pe iarbă, căci de dinainte de nunta cu Ichim nu mai umbla niciodată în picioarele goale, și se lăsă moale în brațele bărbatului. Știa să-și lase trupul moale și greu, cînd era îmbrățișată.

Și culcată, sta cu mîinile subt căpătîi... El îi privea ochii verzi ca apa lacului, subt sprîncenele negre, groase.

— Ti, Nico, spune, cîți ai iubit în sat?

— Ce-ți pasă ție...? Ce-i al tău e pus deoparte...

Rîdea arătînd dinții mulți între buzele cărnoase.

— Mă, femeie, nu ți-e milă dă mine? Nu vezi cum mă părpălesc ca pă jeratic...?

— Hei, măre Vasile, da' ție ți-a fost milă dă Maria dă s-a spînzurat dă craca nucului, cînd te-ai luat tu cu Safta?

— Fă, tu să știi că io te omor...

Ea îi citi mînia și patima în ochii mari, căprui.

— N-ăi fi tu atît dă prost, să vrei să umbli cu butucul dă picioare la ocna părăsită, în loc să-ți vezi dă copii, și să stai cu mine cînd și cînd pă iarbă subt teiu ăsta.

— Îmi las nevasta și copiii. Hai să ne luăm.

— Ba, asta să-ți iasă din cap, Vasile... că io dă măritat nu mă mai mărit... Omu meu nu mai e pă lumea asta.

El se frămînta mereu, simțind că îi scapă din mînă ca o șerpoaică.

— Ascultă, tu, spune cu cîți din sat te-ai ținut pîn pădurea asta... Cu toți?

Ea nu răspundea... Își juca numai ochii verzi într-ai lui...

— Hei, dă ți-aș putea face un plod, că nevesti-mi i-am făcut patru... te-ai ține tu dă mine... dar vezi că nu prinzi... Arde sămînța în tine. Și deodată se îndîrji să afle. Ascultă, tu, cu cîți te-ai tăvălit pîn iarba asta? Cu toți din sat?

— Nu cu toți... Numai cu cîți am vrut

Se făcuse din ce în ce mai nerușinată și mai slobodă de gură... De la o vreme nu-i mai plăceau decît flăcăii mai tineri decît ea. Era tare sfruntată. Femeile din sat, de pildă, se dădeau cuviincios la o parte din calea bărbaților, cînd se întîlneau în drum, dar ea îi înfrunta pe toți... Nici la biserică nu sta între femei...

Nu-i vorbă că și ele ar fi sfîșiat-o... Într-o zi i-au cerut lui popa Gheorghe să n-o mai lase în biserică. De lăsat, a lăsat-o popa, dar a oprit-o într-o zi, după liturghie:

— Ia stai, tu, muiere, că am o vorbă cu tine.

Ea a rămas și l-a așteptat cu capul într-o parte. De cînd se uscase ca o scîndură și înălbise ca o oaie, popa Gheorghe se făcuse foarte aspru.

— Ascultă, tu, muiere. N-ai dă gînd să te mai potolești? Că uite ai trecut dă vîrsta tinereții... Ai să mergi în focul gheenii cu atîtea păcate...

Ea îi spuse, lăsînd capul în jos, mironosiță cam coaptă:

— Păi... am crezut că dragostea-i dă la Dumnezeu, părinte.

— O fi dragostea dă la Dumnezeu, dar nerușinarea e dă la tine. Să știi că dacă nu te pocăiești, sfînta grijanie și sfintele Paști nu le mai capeți dă la mine.

— Apăi, părinte, una spui și alta faci... N-ai cetit dumneata în biserică dăspre una tare iubeață, Măria Măgdălina?

A lăsat-o în plata Domnului; ce era să-i facă?

Se scorniseră fel de fel de vorbe pe seama ei... Că umblă cu vrăji, ca să strice casele oamenilor, că miroase a busuioc de zăpăcește bărbații.

Într-o zi la horă au încolțit-o bine muierile, că le scosese din sărite cînd o vedeau atît de năvălită de bărbați și flăcăi la joc, cînd ea nici măcar nu juca bine.

— Mai toarnă apă, fă muiere, peste dracii ăia din tine, i-a strigat Rița lui Drăgan, și toată lumea s-a uitat la ele.

Sultana s-a întors pe jumătate spre ea. Rița era încă slabă, căci zăcuse un an și mai bine după nașterea copilului din urmă. Apoi a măsurat-o din cap pînă în picioare, a văzut-o așa mică și slabă și a privit-o cu milă. Ridicînd din umeri, s-a întors către celelalte:

— Nu vă fie frică, fă, că nu le-o iau toată. Rămîne şi pentru voi. Eu nu culeg decît ici, colo ce-mi place şi trec mai departe.

— Dă ţi-ar face unu dîntre ei un copil, i-a spus Riţa. Să vezi şi tu ce-i aia. Poate că te-ai mai potoli dracului.

— Nu prinde asta copil, clătină din cap Maria lui Ion. Nu ştii că poteca bătătorită nu prinde rod?

Maria lui Ion era amărîtă că vedea că şi Simion al ei, cu caşul la gură încă, da tîrcoale acestei femei afurisite.

Sultana se făcu deodată pămîntie la faţă, se apropie de laviţa pe care sta Maria, acum albă toată şi uscată, că îmbătrînise înainte de vreme, îi luă mîna cu un fel de spaimă.

— Ascultă, lele Mărie, dumneata nu vorbi aşa, că mă doare. Dumneata nu eşti cum sînt cutrele astea care-şi fac dă cap pă ascuns. Dumneata eşti o sfîntă care n-ai ştiut dăcît dă casa şi dă copiii dumitale şi n-ai cunoscut alt bărbat dăcît pă bărbatu dumitale, lîngă care ai îmbătrînit. Să ştii că şi casa dumitale e sfîntă pentru mine şi io mai mult nu-ţi spun. Da' asta s-o ştii.

Apoi se întoarse către cobzar, rîzînd cu dinţi mulţi, dintr-o dată; îi spuse să cînte un cîntec al ei. Apoi începu să-i zică, aşa, de-a dracului, uitîndu-se numai la Vasile, care era cu Drăgan, cu bătrînul Şoricaie şi cu Petre, cu o ulcea de vin pe masă, că hora se făcea acum tot la han, deşi nu mai rămăsese în sat decît Restea, care izbutise să-l domolească printr-o minciună pe Ion, în privinţa morţii lui Miai.

Ridicase sprîncenele mari şi rîdea cîntînd:

„Cine aude gura mea
Lasă vinu şi nu-l bea
Ş-ascultă la gura mea.
Gura mea dă ce-i făcută?

Dă vin roşu şi dă turtă,
Cine-o prinde d-o sărută
Cîtu-i lumea n-o mai uită...“

Avu atîta haz, că rîseră nu numai bărbaţii, ci şi femeile, şi mai cu seamă rîse şi Safta, care avea inimă bună. Veni la ea şi o pupă.

— Dracu să te ia, fă muiere, că ai tu ceva în tine că înmoi inima omului.

Sultana o privi rîzînd cu prietenie.

— Nu-ţi fie frică, fă Safto, că io casa nu ţi-o stric, casa nimănui n-am s-o stric. Asta să ştiţi voi.

Şi s-a ţinut în felul ei de vorbă. S-a ferit de oameni înşuraţi. S-a ferit cît s-a putut şi de Vasile.

*

Dar acum erau iar amîndoi în pădure subt tei. Vasile ştia că nu va fi pentru multă vreme. Ea îşi dădea seama că, dacă l-ar fi izgonit acum, el ar fi fost în stare s-o ucidă ori să se omoare. Îl vedea furios de tot şi ştia că e mai bine să-l ia cu binişorul. El simţea jocul ăsta al ei şi era abătut. O rugă să-i cînte un cîntec, cîntecul lui şi al teiului lor, zicea el cu amărăciune. Puseseră „Tei“ în loc de paltin.

Ea-l asculta pe gînduri, rupînd între dinţi un fir de iarbă. Se ridicase în genunchi şi privi departe spre dealuri, unde printre nori grei scăpăta soarele. Apoi începu, ridicînd sprîncenele, cum îi era obiceiul:

„Teiule cu frunza lată...
Şi cu inima rotată,
Lasă-mă la umbra ta,
Pe mine şi pe puica...
Neică, io nu te-oi lăsa,
Că mi s-a usca frunza;

Că v-am mai lăsat o dată,
V-ați iubit o vară toată,
Iar toamna cînd ați plecat,
Toată frunza mi-a picat...“

El îi strivi amărît gura cărnoasă și o rugă cu ochii mari să mai cînte încă un alt cîntec, care-i plăcea tot atît de mult. Ea îl privi, ca de departe. Îi plăcea bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă și mustața plină, tunsă scurt. Îi era milă de ochii lui de cîine căruia îi e frică să sfîșie. Îi cîntă cîntecul cerut, dar cu gîndul străin de el.

„Neică, dîn dragostea noastră
A-nflorit un pom pă coastă,
A-nflorit și n-a rodit,
A gîndit că ne-am sfădit,
A-nflorit și s-a uscat,
A gîndit că ne-am lăsat.“

Era o jale în dragostea lor, căci simțeau amîndoi, fiecare în felul lui, că nu se mai poate... Ceea ce vrea el nu se mai putea. Se auziră deodată niște strigăte... Era băiatul lui Oagea al lui Chivu, care păzea vitele mai departe în pădure, într-o poiană, și-i văzuse mereu pe acolo.

— Nea Vasilee, nea Vasilee...

Îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al rariștei. Era un băiețan de vreo paisprezece ani, subțire, în picioarele goale.

— Nea Vasile, fugi că umblă dorobanții să adune oamenii pentru corvoadă la vad... Fugi.

— Unde sînt, mă, în sat? întrebă Vasile neliniștit.

— Nu... acum caută pă aici, pîn pădure... Fugi.

Vasile îi strigă muierii în grabă:

— Vino și mîine, Nico...

Ea se uită lung după el, cum se lasă la vale printre lăstari, peste rupturile rîpei.

În cîțiva ani de la înființarea lor în forma asta cea polițienească, dorobanții se dovediră o nouă pacoste pe capul clăcașilor, atît de năpăstuiți prin noua pravilă, care îi înlănțuia și mai mult de moșie, osîndindu-i la un soi de muncă silnică în folosul proprietarilor. Aceștia aveau acum putința să-i execute fără cruțare, cu caraulele de dorobanți care cutreierau satele, băgînd spaima pînă și în copii. La arat, la prășit, la seceră, la orice podvadă oamenii munceau cu dorobanții după ei. Călări, găietănați, cu sînețe și săbii, dar mai ales cu gîrbace în mînă, dorobanții nu glumeau. Ei erau o nouă pacoste și fiindcă alături de birul de treizeci de piaștri de cap de om, unificat acum, erau încă o sarcină pusă peste sate, alături de cutia milelor și alături de atîtea angarale. Satele trebuiau să dea nu numai ostași pentru noua armată a țării, ci și dorobanți. Cînd satul dădea un dorobanț, trebuia să-l îmbrace, să-i dea lui o sumă de bani și să-i dea și familiei lui un ajutor. În schimb, aspru porunciți, dorobanții uitau cu totul că sînt fii de clăcași.

Nu numai muncile și podvezile de pe moșie se executau sub amenințarea dorobanților, ci și împlinirile de bani și toate corvezile stăpînirii și ale samsarilor stăpînirii. Astfel, de cînd se făcuse satul nou de bordeie de la Vadu Rău, clăcașii nu mai aveau pic de liniște. Pe la vad trecea noul drum de țară al menzilului către Pitești în sus. Era un drum mai bun decît cel vechi pe la Mărunțișu, numai că aci la vad, cînd ploua mai mult, se împotmoleau butcile, carele și deci și căruțele poștei. Ca să nu întîrzie serviciul, contracciii poștei, plătind pe mai-marii dorobanților și pe tiștii de la district, aveau totdeauna caraulele de dorobanți care scoteau oamenii la corvezi pentru trecutul peste apă al butcilor care

încurcau drumul, ca şi al căruţelor de poştă. Era o silnicie, căci aci nu era vorba de o prestaţie pravilnicească în folosul statului. Otcupul căruţelor de poştă era o afacere de milioane, pe care cei care îl luau, îl asigurau prin întovărăşiri cu marii boieri, rude cu noii capi ai departamentelor, rude chiar cu vodă. Aşa că şi de aci porneau porunci care împilau satele.

Acum, cu ploaia asta care ţinea de două săptămîni, gîrla se umflase peste şivoaiele ei statornice cît toată albia, căci dacă ziua era soare dogoritor, noaptea turna cu găleata. Nu se mai putea trece decît cu greu prin vad şi toată ziua ceaşul cu dorobanţii lui adunau oamenii de prin sate şi de pe lanuri, băgîndu-i în noroi pînă la brîu, ca să despotmolească rădvanele şi căruţele şi să le treacă apoi prin apă.

Le cam ştiau şi ascunzişurile prin pădure şi prin zăvoaie.

Sultana abia ieşise din rarişte, pe cărare, că îi şi întîlni pe cei trei călări.

— Fă Sultano, urlă ceaşul la ea, că o cunoştea, unde a fugit Vasile, că erai cu el?

— Nu ştiu, de unde vrei să ştiu? Şi trecu nepăsătoare.

Ceaşul urît şi chior o ameninţă cu gîrbaciul, zborşindu-se la ea:

— Hei, nu vrei să spui? Da' cînd te-oi plesni, ai să spui şi laptele pă care l-ai supt.

— Mă urîtule, cum o să spun unde-i Vasile, dacă nu eram cu Vasile, că eram cu Codan. Şi-l înfruntă mereu îndrăzneaţă, bucurîndu-se că aşa îi mai ţine în loc.

— Atunci, grijania ta dă muiere, spune încotro a fugit Codan.

— Păi dacă mă înjuri, iacă nu-ţi mai spui. Şi-l privi dispreţuitor.

De cînd se făcuse atît de mult femeie, ştia că în faţa ochilor ei şi a nepăsării ei se frîng şi gîrbacele. Luase

obiceiul să vorbească oricărui bărbat, oricine ar fi fost el, ca de la femeie la bărbat.

— Hai, spune odată şi sfîrşeşte...

— Dacă mă întrebi fără să te zborşeşti la mine, îţi spun.

— Spune odată, cînd îţi zic.

— Apoi iacă a fugit pă aici, şi arătă cam înspre răsărit.

Cei trei călări îşi deteră seama că în tufăriş e greu de intrat cu caii şi o luară razna spre dreapta.

— Vedeţi să nu-l prindeţi, mă... le strigă ea coborînd pe potecă.

Ceaşul o înjură din nou şi se afundară toţi trei printre stejari. Pe drum, pe poteca nucilor, ea îi întîlni pe ai lui Căciulămare, el cu doi dintre feciorii lui, amîndoi însuraţi şi cu copii, care treceau liniştiţi spre conac. Cel de al treilea fecior al lui Duţă Căciulămare era acum logofăt boieresc. Erau liniştiţi, fiindcă unseseră pe ceaşul care nu se mai lega de ei niciodată. Duţă Căciulămare rămăsese singurul om înstărit în Zăvoiu Dihorului...

*

Chiar lîngă vad, se ridică din pămînt un tel de bordei cu zdrenţe puse pe el la uscat şi cu o ulcică în parul susţinător al căpriorului. În adîncitura tăiată prin care se trece spre vad, vreo şase-şapte ţărani aproape goi, uscaţi de soare şi vînturi, acum cu picioarele în noroi pînă la genunchi, se opintesc din greu să scoată un pian cu coadă dintr-un rădvan mare ungurese, împotmolit. Ceaşul pocneşte din harapnic şi strigă mînios şi cam năuc:

— Hai, mă, că ne apucă noaptea...

Oamenii abia îşi trag picioarele din noroiul ce le vine pînă la coapse, cînd se apleacă să pună umărul, şi care atinge burţile cailor, care nu mai vor să tragă. De trudă

zadarnică se smucesc istoviți în lături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într-o rochie verzuie, largă și strînsă sub sîni, cu capelină și „*face à main*“ [1], aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda :

— Cu grijă, oameni buni... Nu așa... Nu așa... Ridicați-l mai sus.

Mitică Filipescu, un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, puțin palid, în haine apusene, cu redingota cenușie, strînsă pe talie, și pantalonii prinși cu bentiță subt gheata ascuțită, privește încruntat și lovește iarba cu bastonul cu mîner de argint. Îl doare frivolitatea nevestei lui. Ea vine spre el, mereu agitată, scuzîndu-se :

— *Je suis desolée, cheri... Je vois que c'est très ecombrant... Je le regrette... Mais vous savez que je ne peux me passer de musique deux mois à la compagne.* [2]

Mitică Filipescu, tot mai încruntat, cu bărbuța neagră, tunsă scurt, ridică nervos din umeri.

— *Je vous l'ai bien dit qu'il y aura des complications. Et voilà...* [3]

Elena se îndreptă spre oamenii care au izbutit în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pămînt uscat.

— *Enfin, ça y est. Merci, mes chers amis.* [4] Se tot învîrtește fericită în jurul pianului salvat.

Ceaușul agită harapnicul, își frămîntă buzele inspumate, nasul bonțit, capul pătrat. Ochiul stîng îl ține mereu aproape închis. Are cizme groase în picioare, un ilic cu găietane peste cămașă. Pocnește din harapnic.

— Hai, acum săriți jos toți, să scoateți și poștalionul din noroi.

— Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se vaietă unul dintre săteni, luînd noroiul de pe el cu palma

[1] Lornetă (fr.).

[2] Sînt mîhnită, dragul meu... Văd că e peste mînă... Îmi pare rău... Știi însă că nu mă pot lipsi de muzică timp de două luni la țară (fr.).

[3] Ți-am spus eu că o să fie cu bucluculi. Și iată... (fr.).

[4] În sfîrșit, s-a terminat. Vă mulțumesc, dragii mei prieteni (fr.).

făcută ca o lopată. E om cam de patruzeci și cinci de ani, tare brăzdat de necazuri și de boală. Nu e decît Ion. Ion sin Firu, cum l-a însemnat pe vremuri omul Vistieriei.

— N-ai inimă dă om ? Nu vezi că iar vine ploaia și trebuie să ne aducem bucatele dă pă cîmp acasă ? Cu ce plătesc biru ? Mi-a luat omu zapciului an, boii. O să-mi ia acum și iapa, strigă spre ceauș Toma, năclăit de noroi, dar dîrz, cum de mult nu l-au mai văzut ai lui ; clocotește de furie.

— Și ce să facem cu poștalionul împotmolit ? îl bruftuiește amenințător ceaușul.

— D-o săptămînă ne stă grîu secerat pă cîmp. Putrezește subt ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mînie.

— N-am ce face... Corvoada e corvoadă... Uite, na ! s-a mai împotmolit o brișcă, și arată amărît, pocnind din harapnic, în susul vadului. În poștalionul acum vopsit albastru, cu pînza alburie, care coboară spre vad, era iuncherul Bălcescu și sora lui, care zăriseră speriați rădvanul împotmolit înaintea lor. Tița tresare amețită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Panduru își desface pieptul, rupînd cămașa cu mîna dreaptă, pe care o mai are, și se apropie mînios de ceauș.

— Omoară-ne atunci, dacă este pă omorîte... Căci și așa e vai dă păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniștit și palid spre ei.

— Oameni buni, de ce nu vreți să dați ascultare ceaușului ?

Îndurerați, țăranii înconjoară într-o fierbere deznădăjduită pe boier. Anii aceștia și mai grei din urmă i-au îmbătrînit pe toți. Ion, înmuiat de obidă, a pus un genunchi la pămînt.

— Măria-ta, îndură-te dă noi... Dă zece zile ne stă grîu secerat pă cîmp și nu-l putem duce acasă la arie.

Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pămînt, ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o

dorință de a afla încă o dată — și din cele ce vede aci — ceea ce de altfel el știe de mult.

— Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu grîul pe cîmp. Uite cum arată iar cerul. Într-adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, amenințători.

— Vai dă noi, a trebuit să secerăm întîi grîu boierului, că altfel nu să putea, îl lămurește Toma, pe cînd altul dintre săteni, deșirat, Mitru lui Chibuc, cu opincile desfăcute de noroi, îl întregește.

— Să-l ducem la arie și să-l treierăm... tot cu caii noștri. Uitați, acolo, aria pă care ne-a ieșit sufletu două săptămîni. Apoi să-l ducem cu carele la Turnu și să-l încărcăm pă ghimie...

Și așa, în zdrențe cum e, își arată umerii încovoiați de ridicatul sacilor la schelă. Văzîndu-se ascultați, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier.

— Dă trei săptămîni muncim acum numai pentru boier, spune într-un clocot de mînie Toma, și în condica lui, logofătu le trece numai ca trei zile dă clacă.

— Cum asta? se arată nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, deoparte, Bălcescu se apropiase cu Tița și ascultau încremeniți amîndoi.

— Ei, dumneavoastră nu cunoașteți nartu boierilor? La ei truda d-o săptămînă e socotită o zi dă clacă. Cine nu-l cunoaște pă boieru Medelioglu dă la Vadu Rău!?

Filipescu, tulburat, rămîne puțin pe gînduri. Îl cunoaște de la București numai din auzite pe postelnicul Medelioglu și știe că nici ceilalți boieri nu sînt mai omenoși. Apoi ia pe ceauș, deoparte.

— Ceauș, oamenii ăștia au făcut mai multe corvezi decît cere Regulamentul, de ce îi aduci tot pe ei la vad?

Ceaușul îl pironește cu ochii lui nelegați între ei, cu un soi de deznădejde de unealtă amărîtă.

— Boierule, n-am alții... P-ăștia i-am prins, p-ăștia i-am adus...

— Cum, au fugit? întrebă uimit, nemaiputîndu-se stăpîni, Bălcescu.

— Fug și lasă totu pă cîmp, cînd aud pă drum vreo droșcă boierească, lămurește ceaușul, clătinînd din capul cu căciula cît banița.

*

Chiar acum vine, se apropie, tot pe drumul de țară, o butcă la care sînt înhămați zece cai. Mai are o jumătate de poștă pînă la Vadu Rău. Patru dorobanți călări merg la trap pe de lături. Țăranii care au văzut-o de departe și-o arată cu spaimă.

— O droșcă boierească. Să fugim, fraților, că e vai dă noi...

Și se împrăștie cu toții, gonind spre pădure, de rămîn numai copiii și femeile pe lîngă bordeie. În butca mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiți, cei patru boieri pe care i-am întîlnit la Vulpe acasă, căci și acum joacă cărți, așa, ca să le treacă timpul. Hurducăielile butcei nu-i stînjenesc parcă, numai din cînd în cînd maiorul Lăcusteanu strigă la surugii:

— Mai ocolește glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.

Cît văd cu ochii, îi întovărășesc tarlalele de porumb, pe care ploile și căldura din iulie l-au ridicat mai mult decît un stat de om, și căpițele de grîu, mici, așezate ca niște urși culcați pe miriști, dar numai pe locurile boierești sînt acum înălțate șirele înalte de paie de după treierat. Butca trece cu vuiet chiar pe lîngă urcușul de paie al uneia, care crește treptat. Băl-Ceaurescu privește șira de paie și cîntărește rodul care a fost.

— S-au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă...

Căci pe toată întinderea, cînd nu vezi chiar satele prăpădite, e într-adevăr un belșug, o binecuvîntare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor noaptea

și al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta lovește în clăcași, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-și strîngă bucatele de pe cîmp pînă acum și astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umedă le încinge căldura.

*

Dar să ne întoarcem la Vadu Rău.

— Poștalionul ăsta care a venit în urmă poate întoarce? întrebă Dumitru Filipescu pe ceauș.

— Apoi io zic că da! E mai ușor, că nici n-a intrat dă tot în noroi, răspunse ceaușul, care are ceva în el dintr-un vătaf de șatră țigănească.

Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă așa, într-o doară, căci știe răspunsul:

— Ceauș, nu se poate trece?

Acesta își bate tureatca cizmei cu coada harapnicului.

— Înainte dă trei zile, nu, boierule!

Într-adevăr, jos, în rîpă, rîul umflat de ploi a crescut tulbure peste prundiș, pînă în zăvoi, din mal în mal.

Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu putință și se apropie foarte politicos de Bălcescu.

— Domnule iuncher, vreți să ne întoarcem cu brișca dumneavoastră o jumătate de poștă înapoi, la conacul unui prieten al meu? Cred că ne va primi bucuros. Cînd vede surprinderea lui Bălcescu, se înfățișează: Eu sînt căminarul Dumitru Filipescu, și întregește, arătînd spre pian, dumneaei este soția mea.

La auzul numelui, Bălcescu a tresărit și pe urmă a rămas încremenit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surîs.

— Da, se poate, și se prezintă ofițerește. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu, și cu mine este sora mea, Sevastița Bălcescu, la care prezentare Sevastița, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie ușoară de vară de

organdi alb, căci fetele de optsprezece ani nu țin socoteală de drum, se înclină într-un soi de reverență care e departe de cele protocolare.

Filipescu se întoarce spre ceauș și spre sătenii care așteptau.

— Oamenii să întoarcă brișca domnului iuncher... și apoi pot să plece la rosturile lor...

— Să trăiești, măria-ta, să-ți dea Dumnezeu tot după inima dumitale, strigă Ion al Firului, bucuros, și după el e un murmur de recunoștință al sătenilor care pleacă să-și strîngă grîul de pe cîmp.

Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu și îi spune cu ochii calzi de admirație:

— Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea bine după nume. Știe toată țara că sînteți întîiul romîn care și-a luat doctoratul în drept la Paris... Și mai știu și altele.

Nu știa chiar toată țara, dar cîțiva tineri tot știau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mînă pe Tița, cu un aer protector și o măsoară din cap pînă în picioare.

— *Mais vous êtes charmante, mademoiselle... Vous êtes presqu'un enfant...*[1]

Tița e fericită și încurcată, dar nu prea are curajul să vorbească franțuzește, n-a vorbit decît cu Costache și cu verișoarele ei, căci Nicu, deși le învață franțuzește, spune că e maimuțărie să vorbești alte limbi în casă.

— *Je parle très mal français. Je ne peux pas.*[2]

Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrînă uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petic la o

[1] Dar sînteți fermecătoare, domnișoară... Sînteți aproape un copil... (fr.).

[2] Vorbesc prost franțuzește. Nu pot (fr.).

cămaşă ferfeniţă, în faţa bordeiului. Lîngă ea sînt şi alţi doi copii, goluşi de tot, cu burtiţele umflate şi braţele ca nişte beţe. E Chiva lui Ristache, mutată de boier cu ai ei la Vadu Rău.

— Ascultă, bătrînico, nu ai pe cineva, vreun bărbat, să păzească, o noapte, două, clavirul ăsta? L-oi cinsti cum se cuvine. Chiva, care s-a uscat îmbătrînind, e însă oricînd gata la vorbă lungă.

— Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dă la arie, că e dus la muncă.

Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.

— Marin e tatăl copiilor? De ce e bolnav?

Chiva se întrerupe iar din cîrpitul zdrenţei, care ar putea fi cămaşă, clatină din cap şi pe urmă răspunde găsind totul parcă aşa de firesc, că nici nu-şi poate închipui că ar putea să fie altfel:

— Păi dacă a fost fugar?... şi-şi strînge gura pungă, ridicînd din umeri. Da' copiii sînt ai lui Toader, da' Toader s-a înecat la Turnu cînd descărca grîu boierului. Cuprinde aerul cu mîna ca o gheară, moale, explicativ, şi spune într-o şoaptă de prisos: S-a rupt malu şi a căzut în bulboaca Dunării cu car cu tot, cînd ducea grîu la ghimie. Apoi se uită în gol, tace şi oftează.

Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, tulburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit:

— Cum a fost fugar?

— Păi, a vrut să fugă din sat... Că era în vorbă cu o fată din Găeşti, şi a fost care va să zică fugar, da' acum îşi scuipă bojocii în bordei...

Povestea lui Marin şi a Frusinei, pe care o ştie Chiva, este un fapt petrecut de sute şi poate de mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcaşi sau de robii ţigani... Din ce spune bătrîna ştirbă, dar

foarte vioaie şi cu ocoluri în şirul vorbelor, el vede aievea, în culorile *Zburătorului* lui Eliade şi ale întîilor noştri poeţi, întîmplarea de la Vadu Rău.

*

Seara, subt văpaia moale a lunei, doi îndrăgostiţi stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

— Dacă ţi-i frică dă taică-tu să vii în sat la mine, hai, Frusino, şi-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...

Fata, cu cap rotund şi ochi mari, speriaţi, ar primi...

— Da' să fie dăparte... Marine, să nu ne ajungă nici tăicuţu, nici boieru tău... că-i vai dă noi...

— Nu rămînem în Vadu Rău... nu. Te duc spre munte, pă Argeş în sus, acolo nu ne ajung nici taică-tu nici dorobanţii stăpînirii.

*

Şi iată că pe Argeş în sus, sub cetatea de la Posada, unde Marin s-a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanţi călări, cu un logofăt, călare şi el. Cînd ajung lîngă ceata de tăietori de lemne, logofătul le face semn.

— Veniţi după mine, că vi-l arăt io... Şi apoi, arătîndu-l în poiană: Uite, ăsta-i fugaru...

Marin a simţit şi a vrut să fugă, dar dorobanţul în fuga calului îi aruncă un laţ în jurul trupului şi-l smuceşte înapoi.

— Ce? Credeai că scapi? Eşti clăcaşul fugit dă pă moşia boierului Medelioglu, nu? Hai acasă... Şi toţi îşi întorc caii, trăgînd omul după ei.

În sat, acasă, Marin este spînzurat cu mîinile de un pom şi bătut în faţa obştii, adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviţă, turceşte, şi priveşte încruntat. Logofătul dă lovitură după lovitură, cu gîrbaciul, în omul dezghiocat parcă şi-l îndeamnă amarnic să spună:

— Zi: „Cine-o face ca mine, ca mine s-o pățească"...

Marin murmură, strîmbîndu-se înjunghiat de durere.

— Cine-o face ca mine... ca mine...

— Mai tare... Să spună asta după fiecare lovitură, strigă mînios Medelioglu și-și plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sînt înspăimîntați sau nu.

*

Chiva adăugă, sfîrșind povestea atît de la fel cu altele, ca o taină, în șoaptă, dar mai mult din îngînarea povestirii.

— Noaptea turnau apă rece pă el, în coșar, ca să înghețe... Că era ger în luna lui ghenar.

Bălcescu, uimit, nu pricepe nimic.

— Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcașii se pot muta de pe o moșie pe alta.

Dumitru Filipescu i-a pus frățește mîna pe umăr, îi surîde cu amărăciune, lovește cu bastonul o tufiță de pelin, apoi se întoarce într-un gest hotărît cu fața spre el și-i prinde privirea în ochii lui mari, verzi, cu sprîncene negre.

— Și sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu... Încordarea din el s-a înmuiat, clatină din cap și-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătîndu-l pe umăr: Un clăcaș n-are cum să se elibereze în fapt. Dar ia privește... și arată surprins spre drumul noroios.

A sosit acum la vad și butca boierului Vulpe și a pornit cu îngîmfare pe lîngă poștalion spre apă, dar este limpede că nu va putea trece de rădvanul lui Mitică Filipescu.

Cei dinăuntru înțeleg în cele din urmă că trebuie să scoboare. Barba lui Cantacuzino apare în ușa butcii, de unde el privește încruntat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toți patru scoși pe rînd din butcă și purtați pe

brațe și pe umeri, ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amăriți care nu apucaseră încă să plece.

Vulpe, baremi, nici pe brațele lui Ion sin Firu și ale lui Tudose, care-și căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi, nu s-a trezit... Gîtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s-a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino și ceilalți, după ce au fost puși cu greu pe uscat, și-au regăsit ifosele boierești și nici nu ascultă pe ceaușul care se văicărea dezvinovățindu-se, deznădăjduit.

— Boierule, n-am oameni, n-am pă nimeni, păcatele mele...

Cantacuzino, senin și cu un nemaivăzut dispreț, face un semn moale.

— Pînă în două ceasuri butca să fie trecută dincolo...

— Boierule, nu pot găsi un om măcar...

Lăcusteanu se revoltă milităros:

— Mă vită... știi tu cu cine vorbești?... Cu marele vornic Constantin Cantacuzino, directorul Departamentului Administrativ.

Ceaușul, îngrozit, se face una cu pămîntul.

— Aoleo... vai dă copiii mei...

— Pe acest netrebnic să-l legați de roata butcii și să-l țineți acolo în noroi pînă se adună oamenii. Dorobanții să caute locuitori prin ascunzișuri și să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experiență de militar, explică dorobanților:

— Să se puie trunchiuri drepte, de arini, în cruce, ca să faceți o plută... pe urmă oamenii pun butca pe ea și o ridică pe umeri pînă dincolo.

*

Dorobanții aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, și mai găsesc șase-șapte săteni. L-au dibuit printre alții pe Drăgan și pe Șoricaie dintre zăvoieni. De la Vadu Rău l-au adus pe Niță Predoiu, om de

aproape șaizeci de ani. Sînt vreo doi și din Puțu cu Salcia. Drăgan scrîșnește din dinți, Ion se scarpină amărît în cap.

— N-am avut noroc, și pace...

Toma, fierbînd mereu, lovește cu piciorul într-un popîndac și scuipă mînios.

— Sîntem niște viermi ai pămîntului, și pace. Apoi se întoarce spre ceauș: Ce ne mai ții aici dăgeaba? N-ai să ai oameni cîți îți trebuie nici pînă mîine. Dă-ne drumul.

— Să nu mă înveți tu pă mine ce să fac, și-l atinge cu coada gîrbaciului.

Atunci sare Mutulică cel negricios și îndesat, feciorul lui Toma.

— Nemernicule, dai într-un pandur?...

Ceaușul îl privește uimit de îndrăzneala lui și rînjește acru.

— Pandur? Ei și... ce-i dac-a fost pandur? E scutit dă corvoadă? Nu... Ș-apoi să ții minte că am io și cu tine o vorbă, după ce pleacă boierii ăștia.

*

Deasupra vadului, pe covoare așternute jos și pe perne, boierii joacă mai departe cărți, iar dorobanții le aduc gustări, vin, cafele. Toți beau vinarsul, rachiu cu tărie de caise, din același pahar, și mănîncă cu mîinile, altfel cu multă distincție. Vulpe adoarme însă mereu, prăbușit cu picioarele încrucișate subt el. Cantacuzino își gustă încet cartea și așa, peste umăr, strigă la dorobanț:

— Mă... ciubucele!

Apoi pune jos, anunțînd, două sute de galbeni.

Lăcusteanu aruncă amărît cărțile pe măsuța scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.

— Nu...

Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, își scutură barba nu prea mare, împărțită în două.

— Mai dați-mi și mie cinci sute... și își plimbă limba peste dinți, căci știe el ce știe.

Cantacuzino, socotind că nu mai sînt alții în joc, se pregătește să ceară, dar Vulpe, vorbind parcă prin somn și neștiind că au trecut peste el, îl întrerupe:

— Am dat...

Marele vornic e încîntat că mai are astfel un mușteriu păgubaș, în timp ce marele logofăt aruncă scîrbit cărțile și se înfurie pe dorobanți.

— Ce fac dobitocii ăia? Ne mai țin mult aici?

Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat de unul tare și acum se întoarce sigur de el către Vulpe:

— Ce faci, boierule, dai încă opt sute?

Vulpe, ca prin vis, după ce s-a uitat cu ochii împăienjeniți din nou la carte, spune într-un sughiț:

— Îhî...

Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantai pe măsuță.

— Ei, ai pierdut, și îi rîde în nas, începînd să adune banii.

Dar Vulpe, cu un fel de rîgîit, pune și el, moale și tot moțăind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

— Îhî.., care acum înseamnă pe dos decît adineauri, adică: ba nu. Și adună cu degetele răsfirate banii...

— Parcă e un făcut, ăsta și cînd doarme cîștigă, izbucnește furios vornicul.

Dar iată că trec pe lîngă ei, spre rîpa rîului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelina ei de călătorie, și Tița Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

— Cred că brișca a fost întoarsă, *ma chère*, și vom pleca numaidecît.

Cantacuzino le privește lung, își mîngîie barba și face semn dorobanțului, care tocmai aducea un rînd de cafele, să vină după el. Se apropie apoi galant și salută cu un gest de *grand seigneur*.

— *Madame, permettez-moi de vous offrir dans ces parages, une tasse de Mocca. À vous et à votre jolie compagne... Mon nom est Constantin Cantacuzène.*[1]

„Mocca" vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea.

Elena a rămas locului o clipă, surprinsă... Pe urmă mulţumeşte, înclinînd uşor din cap. Iar Tiţa nu pricepe nimic. Cafegiul porneşte după ele, cu cafelele pe tăviţa de abanos. Ceaurescu salutase şi el, dar e mai preocupat acum de joc şi-i face semn, să vie, lui Cantacuzino, care, încremenit pe loc, priveşte mereu, încîntat şi cunoscător, după femei.

— Hai, boierule, că e rîndul dumitale să faci cartea.

E hotărît acum să cîştige şi trage îndîrjit din ciubucul pe care i-l întinde, aplecîndu-se, ciubucciul.

Lăcusteanu îşi răsuceşte mustăcioara întoarsă în sus şi-l lămureşte dispreţuitor pe Cantacuzino, care s-a aşezat şi face cartea :

— Este nevasta căminarului Mitică Filipescu. Îl văzui şi pe el pe aici. Urzeşte să răstoarne pe Vodă Ghica, să facă răspublică.

Dar, spre mirarea lui, marele vornic l-a ascultat cu interes, rămînînd pe gînduri.

— De unde ştii că vrea să ranverseze pe vodă ?

— Am cam mirosit noi ceva...

Vulpe, trezit din somn de această ştire, pare şi el nespus de interesat.

— Umblă să răstoarne pe vodă ?

Dar Lăcusteanu i-o întoarce tăios, cu dispreţ pentru „complotişti" :

— Asta s-o creadă el...

[1] Permiteţi-mi, doamnă, să vă ofer, în aceste locuri o ceaşcă de cafea Mocca. Dumneavoastră şi frumoasei dumneavoastre însoţitoare... Numele meu e Constantin Cantacuzino (fr.).

Vulpe clipeşte din ochi, ispitit, îi tremură barba de ţap, care era stufoasă pe vremuri, lasă puţin capul pe umărul stîng şi întreabă cu glas fonfăit şi dulce :

— Şi ce e rău, Grigoriţă ?

— Umbli acum după scaunul domnesc, nene Alecule ? îl înţeapă acru Ceaurescu, făcînd cărţile.

Puţin cam ramolit, puţin cam şiret, dar ştiind ce vrea, Vulpe nici nu-l priveşte şi mormăie ca pentru el :

— Ei, parcă voi nu vă gîndiţi toată ziua decît la asta ? Îl arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta atît aşteaptă. Cît despre tine... ei, dar vorba e că nici un boier nu vrea să audă de un Ceaurescu domn.

Vel logofătul îşi trînteşte işlicul, furios, de pămînt şi fierbe de mînie.

— Nu vor să mă vadă boierii domn ? Ai ? După cîte am făcut eu pentru ei, ca secretar al Comisiei Regulamentului ?! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sînt răi şi nerecunoscători. Auzi, după atîtea drepturi cu care i-am căptuşit ? Că i-am scutit de orice bir şi de miliţie ? Ţăranii fac şi clacă, plătesc şi toate birurile, fac şi toate corvezile, şi acum merg şi la miliţie, dacă n-au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic... Şi acum iată-le recunoştinţa.

— Aşa a orînduit Dumnezeu... că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca ţăranul să nu plătească bir, să nu muncească la corvezi şi să nu facă nici clacă... nu-l făcea ţăran... încheie Vulpe, înţelept şi fonf.

— Kisseleff, reluă fostul secretar al comisiei, nici nu vrea să audă, cînd era vorba de ţăran. Spunea că aşa robie nu s-a mai pomenit dă pă vremea faraonilor. Dă trei ori mi-a trimis înapoi hîrtiile.

— Ei, asta... Parcă era după el ? lipăi din buze Vulpe... Ce ? Credea că el n-are stăpîn ?! Uite c-a avut...

— Nu mă vor boierii domn, ai ? izbucneşte din nou acru Băl-Ceaurescu.

— Nu vă supărați, boierilor... Da' e știută vorba veche: „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor". Mai bine jucați aici... și maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toți rîd de gluma potrivită.

— Ne-o spuseși de la obraz, porcule... îi rînjește prietenos Vulpe... Da' să știi, mă, că tot eu te fac polcovnic.

Pentru ca să devie cîndva polcovnic, se tot vîra Lăcusteanu în partidele de cărți boierești, unde numai marea lui iscusință la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu fața curată, fără pagubă.

Ciugulindu-și cu gingășie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, rîcîit mereu de ideea de domnie.

— Cheamă-l pe Mitică ăsta, Filipescu,-adă-l aici la noi. Mai schimbăm cîte o vorbă.

Dar Lăcusteanu se ridică țanțoș, mîndru de uniforma lui de maior, nou făcut.

— E subt demnitatea mea de ofițir să stau de vorbă cu un complotist.

Se privesc toți, mirați de îndrăzneala lui de a da lecție de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinși, căci îl știu și sanchiu, și milităros.

Ceaurescu își scarpină barba împărțită în două, nedumerit ce carte trebuie să joace și se întoarce către Vulpe:

— Mitică Filipescu? Nu ți-e rudă, nene Alecule?

Vulpe, care parcă adormise iar, se trezește și deslușește, după ce a priceput în sfîrșit despre ce este vorba:

— A, despre Mitică Filipescu e vorba? E o rudă mai așa... și face un gest disprețuitor. Nu vorbim. Să nu-l chemați aici, că e în stare să nu-mi sărute mîna... și-l plesnesc cu ciubucul.

Soarele începe să scapete. Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstrui al lanurilor de porumb, galbenul mirиștilor și al șirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie... Numai spre miazănoapte dăinuie mereu niște încălecări de nori grei ca niște culmi lînoase, negre.

— Mă, mult mai stăm aici?... Ce fac netrebnicii aceia? Nu aduc oameni? întreabă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui.

Sare speriat un dorobanț slugarnic:

— Acum, măria-ta.

Dar oamenii sînt greu de găsit. Dorobanții abia pot pătrunde spre ascunzișurile din pădure și tîrăsc după ei doar alți trei inși, nenorociți, găsiți la întîmplare, care calcă de parcă ar fi beți, cu picioarele goale și însîngerate prin mirиști, mînați de dorobanții călări, cu gîrbaciul.

Boierii sînt acum încordați la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se iscodesc bănuitori, nervoși. E o „întîlnire". Fiecare crede că va da o lovitură în această partidă „de pomină".

Lăcusteanu pune tulburat banii pe masă.

— Două sute.

Ceaurescu își ciupește nervos barba nelămurită, sare și piper.

— Și mie cinci sute...

Pune crispat două pungi jos.

— Este... mormăi cel de al treilea, Vulpe.

Și pune și el pungile jos.

Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi, hotărît, pune patru pungi jos.

— Și mie o mie.

Văzînd cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată aerobație să joace între oameni atît de bogați, aruncă jos cărțile, amărît, căci înțelege că toți ceilalți stau mai bine ca el și nu ar putea ține întrecerea smintită.

— Nu.

Vel logofătul se gîndește tulburat și foarte încruntat. Așteaptă cîteva clipe, mai privește la ceilalți doi, căutînd

să le citească în privire şi apoi spune cu o voce nesigură :

— Şi mie încă o mie cinci sute...

S-a făcut linişte încrîncenată.

Vulpe aşteaptă să vadă jos banii ceruţi de Ceaurescu, şi cînd vede că acesta nu are bani, întreabă fonf, dar batjocoritor :

— Pă ce jucăm, pă fasole ?

Vel logofătul e foarte încurcat, îşi întoarce barba de jos în sus, se frămîntă.

— Pun Vasilaţii-de-Sus pentru patru mii de galbeni.

— Cîte familii de clăcaşi are ? vrea să ştie, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a binelea, dar tot fără dinţi.

Ceaurescu, încurcat, ocoleşte întrebarea.

— Are şapte mii de pogoane, pămînt ca pîinea.

Banul trage întărîtat şi jignit din ciubuc...

— Mă Ceaurescule, mă, pă mine, vulpe bătrînă, umbli tu să mă prosteşti ? Ce să fac eu cu pogoanele tale ? Mie îmi trebuie ţărani, mă, nu pogoane.

— Are optzeci de familii de robi.

— N-am nevoie de ţigani... Nu ştiu să muncească la cîmp.

— Am între ei şapte scripcari şi zece fierari, dă îţi pot drege şi pistoalele.

— Îţi iau ţiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel logofătul parcă are un cuţit între umeri, e îngrozit că ar putea totuşi pierde. Se mai uită la carte, îşi ciupeşte mereu din barbă şi încearcă :

— Ziceam că...

Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, îşi încreţeşte figura de ţap într-un zîmbet.

— Mă, pentru patru mii de galbeni adu jos Dalota Mare... Dalota Mare, băiatule.

Ceaurescu trînteşte pe măsuţă indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.

— Dalota Mare, cu trei sute de familii de clăcaşi ?

Marele ban se arată sfătos, împăciuitor şi darnic.

— Ei, hai, dacă pierzi, îţi dau eu de la mine opt mii de pogoane pe degeaba, lîngă Slobozia...

Celălalt se frămîntă, neştiind ce să facă.

— Nu-mi trebuie... Ce să fac eu cu bărăganul ăla, cu oamenii sloboziţi ?

Cantacuzino şi Lăcusteanu privesc, interesaţi acum de joc şi ei. Bătrînul aşteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frămîntă mult, se uită din nou la carte şi pe urmă spune cu fălcile aproape încleştate :

— Am dat...

Vornicul, care bănuise că va fi o mare încurcătură, aruncă jos cărţile, căci înţelege că trebuie să fie cel mai slab.

— Hai să plecăm de aici, că m-am plictisit. Şi începe să-şi pieptene barba cu pieptenul de fildeş încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigînd : Unde-s oamenii, mă ?

Vulpe, cînd vede că omul lui a dat, ţine să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.

— Va să zică trei sute de familii ?

— Trei sute de familii... Ce ai ? întreabă celălalt, nerăbdător.

— Uite... şi Vulpe îi arată cu perfidă gingăşie cartea.

Ceaurescu, cînd vede că a pierdut, se ridică scuturat de furie, aruncă jos cărţile şi calcă pe ele.

— Hai să plecăm, că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanţ cu corvezile ?

Un alt dorobanţ, parcă cel mai slugarnic, îşi dă cu părerea :

— Nu se pricep să adune oamenii. E unul şi aici în bordei.

— Lasă-l, că ăla e bolnav rău, lămureşte alt dorobanţ mustăcios.

— Ce bolnav? urlă Ceaurescu, mînios. Scoate-l de acolo. Nu-i cunoaşteţi pe ţărani... Sînt nişte trîntori... Să-l încerce Nae cu gîrbaciul.

Vin dinspre rîpă, pe iarba bătătorită, şi trec pe lîngă bordei, vorbind, Bălcescu şi Mitică Filipescu, care păreau prinşi într-o discuţie temeinică. Auzind de gîrbaci, se privesc unul pe altul, încremeniţi. Cantacuzino se întoarce, mîngîindu-şi simandicos barba şi întrebă nedumerit:

— Cum îi încerci cu gîrbaciul?

— Am eu un metodicon de a şti cînd un clăcaş e bolnav ori nu. Îi arde vătaful una cu gîrbaciul. Dacă fuge, e sănătos şi trebuie deci să meargă la muncă; dacă nu poate fugi, ei, şi aci boierul face cu mîinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav şi poate să rămîie în bordei.

Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinereţea lui, toată nesfîrşita lui sete de dreptate se întoarce în milă şi revoltă. Nu mai poate judeca şi îşi strînge crîncen pumnii. Toate privirile sînt îndreptate spre bordei, de unde dorobanţii scot o umbră de om în zdrenţe, alb ca de ceară, scheletic, pe faţă i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată şi acum nu mai e în stare să se ţie pe picioare, măcinat de boală.

— Nae... adu gîrbaciul... porunceşte Ceaurescu, cu voce moale, fără milă şi liniştit.

Bălcescu tremură de mînie. Îşi frînge pumnii, aşteaptă încleştat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, azvîrle cu dispreţ o vorbă de milă.

— Dă-l dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă?

Elena şi Tiţa, care veneau mai în urmă tot dinspre rîpă, simţind că se întîmplă ceva, se apropie şi ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceea ce socotea el că sînt farafastîcuri, îşi ciupeşte mereu barba, dispreţuitor.

— Ei... dacă faceţi mofturi de asta, cine vreţi să ne scoată butca din noroi? Şi către dorobanţ: Arde-l.

Dorobanţul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie şi de răzvrătire.

— Lăsaţi-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...

Toţi privesc încremeniţi. Nu le vine să creadă urechilor. Elena face ochii mari, iar Sevastiţa tremură, speriată. Dar, de lîngă bordei, Lăcusteanu izbucneşte violent şi autoritar.

— Iată cine răzvrăteşte ţara...

— Dacă domnişorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceţi-i pe plac, şi vocea lui Ceaurescu se face acrişoară.

Bălcescu, clocotind, îşi aruncă centironul şi mundirul de pe el.

— Acum, pe loc... Dacă nimeni nu mai cunoaşte omenia...

Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat, fiindcă el e numai un boier de mîna a doua şi deci e foarte zelos cînd e vorba de drepturile boiereşti. Se întoarce hotărît spre marele logofăt:

— Arhon boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Şi priveşte lung, dispreţuitor, pe tînărul iuncher. Un fofîrstoc fără minte.

Cantacuzino măsoară cu înţeles ameninţător pe Mitică Filipescu, care privea şi el revoltat, dar, mai matur, se stăpînea şi îşi strîngea tăcut pumnii.

— Nu el e vinovat. Sînt alţii care îl îndeamnă...

Toate privirile se îndreaptă spre boierul care, cu bărbuţa dreaptă, neagră, aproape albăstrie, cu privirea tăioasă, înfruntă liniştit, dar dîrz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s-a aplecat, a cules de pe jos mundirul şi i-l aruncă înapoi lui Bălcescu.

— Nu-şi dau seama ce vor... Apoi se uită mînios la cei doi şi îi ameninţă cu mîna întoarsă. Eu una vă spun: Băgaţi-vă minţile în cap... că de nu, la ocnă putreziţi.

Soarele cade roşu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, narîmziu. Razele lui arzătoare încă se întorc de peretele de nori negri, căptuşit cu caiere de lînă fumurie, care a crescut mereu mai strălucitoare.

CEI PATRU DIN NEAMUL LUI FIRU

Alde Firu n-au scăpat decît cam cu un ceas înainte de miezul nopţii, goniţi de ploaie. Înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanţii aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s-au întors astfel din drum, lăsîndu-i şi pe ei slobozi să plece la bordeie. Ca vai de ei, rupţi de oboseală, cu noroiul curgîndu-le pe izmene, pe picioare, văzînd cum încă se mai scutură snopii lor de grîu risipiţi din clăiţe şi ştiind bine că nu vor scăpa de mucegai, s-au lăsat spălaţi pe faţă de trîmbele ploii care cădea pe ei şi şi-au adus zdrenţele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S-au oprit totuşi lîngă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma, care e cam departe de sat, unde vor mînea noaptea. Sînt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe cîmp, şi vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăştie grîul iar şi să-l întoarcă încă o dată, cu nădejdea că, după ce s-o zvînta azi, nu va mai ploua iar mîine noapte. Măcar să scape paiele, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară în faţa bordeiului şi îmbucă boţuri de mămăligă cu ceapă şi ciorbă de ştevie. A stat ploaia şi a răsărit luna printre norii negri, mînaţi acum tot mai mult spre miazăzi. Cîteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o reveneală caldă şi se simte parcă răsuflarea puternică a pădurii, a ierbii şi a celor cîţiva

duzi şi corcoduşi din jurul bordeiului, cărora le prieşte de minune soarele toropitor, ziua, şi ploaia potop, noaptea. Au să se facă poate şi multe zarzavaturi. Porumbul a trecut cu mult de un stat de om. Are să dea şi el rod îmbelşugat. Toma a rămas pe gînduri.

— Da, e bine pentru porumb, Ioane, da' vor putrezi ştiuleţii la toamnă pă coceni, căci nu ne va lăsa Medelioglu să-i ridicăm dăcît după zilele lui dă clacă... Un an bun ca ăsta nu s-a pomenit dă cînd mă ştiu io; cum vezi, însă, an bun, an rău, pentru noi totuna e... nu ne alegem cu nimic, şi, cu mustaţa strîmbă de silă, împinge strachina cu ciorbă de ştevie din care scot toţi, cu linguri greoaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bordei, se întoarce hotărît:

— Io la noapte plec în lume!

— Dă ce, mă băieţaş? îl întreabă unchiu-său Ion, care e atît de ciupit de vărsat, că i se vede şi la lumina slabă a focului ciuruiala obrazului scofîlcit. Dă ce să pleci, mă?

Tudose nu e un băieţaş. E drept că nu e înalt, însă e bine făcut, îndesat, şi ridică sacul de cinci mertici cu o mînă pe schela de la Turnu. Mulţi îşi mai aduc aminte de isprava lui de la Bucureşti. Dar are un zîmbet de copil şi o mustăcioară neagră care înşală. Mor fetele după voinicul acesta negricios, şi nici văduvele nu-l duşmănesc.

— Mi s-a urît cu atîta clacă. Şi pă urmă mi-e teamă dă ce coace Costache Chioru... M-a ameninţat şi astăzi... Ăsta nu să dă în lături dă la nimic.

Ion, cu faţa parcă strîmbă de amărăciune, se întoarce spre el, nedumerit:

— Şi unde ai să fugi, nenorocitule? Dacă te prinde? N-ai văzut ce păţesc cei fugiţi? Vrei să putrezeşti dă viu?

Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina roşcată a focului, trînteşte în silă obiectele întinse pe bordei.

— Mi s-a urît... Am să-mi pierd urma în Bucureşti... Ori dacă nu, mă spînzur.

Toma se uită cu amărăciune la zdrenţele puse la uscat pentru mîine dimineaţă, care nici nu se vor zbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sînt tot mai vii pe carul umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dimpotrivă.

— O găsi el unde să se ascundă... Mai bine că pleacă... Oamenii au început să găsească acum dă lucru prin fabrici... pă la cărămidării... Sînt dă la o vreme multe clopotării şi tăbăcării mari, cu sute dă calfe. Îi ascund şi jupînii, că au nevoie dă ei. Aşa, poate scapă dă clacă, cine ştie... Fecioru lui văru Niţă e la o fabrică dă vopsit testemele şi broboade dă mătase... la Mărcuţa, lîngă Dobroieşti.

— Mă frate, se înfurie Ion. Aşa ai fugit şi tu în douăzeci şi unu, să faci răzmeriţă cu Tudor din Vladimiri, pă urmă cu Magheru ăla... Peste zece ani te-ai întors făr-o mînă şi c-un ochi stricat, da' dă clacă tot n-ai scăpat...

Toma închide necăjit ochiul care-l cam supără şi joacă în palmă un cărbune luat cu mîna, ca să-şi aprindă ţigara, mai mult iarbă uscată, răsucită de Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Ţigara s-a aprins şi scoate scîntei, că hîrtia e proastă, adunată din gunoiul de la oraş.

— Nu-i nimic, n-am scăpat în douăzeci şi unu, n-am scăpat în douăzeci şi opt... O să scăpăm poate la anu. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pă fecioru ăla dă boier care a sărit pentru noi? O să mai auzim noi dă el... Îi aflai numele dă la surugiu. Îl cheamă Nicolache Bălcescu.

Tudose, care intrase în bordei, s-a întors îmbrăcat cu nişte hanţe mai acătării, cu cămaşa de duminică şi are opincile pe umăr. Se îndreaptă spre feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt şi năsos, ca şi tată-său.

— Hai, vere Simioane, şi tu cu mine... Fugi dă Costache... Dar văru Simion, flăcău isteţ, deşi nu prea stăruitor, căruia îi place şi gluma şi mai ales îi plac fetele, se codeşte...

— Şi Chiva? În toamnă, dă s-o face porumbu măcar, mă însor. Mă Mutulică, mai gîndeşte-te şi tu...

— Atunci rămîi lîngă opreagu Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toţi trei pînă la marginea satului, de unde el a luat-o, furişat, prin tarlalele de porumb, alunecînd cu picioarele goale prin noroaie şi băltoace. Cine să umble pe cîmp acum? Ceilalţi, întorşi, aţipiseră înghemuiţi în bordei, că afară pe jos era prea mare umezeală, cînd a venit Costache cu patru dorobanţi, toţi călări. Au bătut în beşica din fereastră, şi, cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut şi cu picioarele în uşa bordeiului.

— Tomo, unde-i Tudose, fi-tu, că am venit să-l luăm la oaste!... Ieşiţi afară... hai... Mai repede, nu vă mai codiţi atît.

Oamenii au ieşit din bordei, cu somnul stricat şi cu ochii cîrpiţi, dar cînd au auzit de oaste, au sărit în sus.

— Nu e acasă. Du-te şi-l caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulţumire că fiu-său a avut gîndul bun să fugă chiar în noaptea asta.

— A fugit? Bine. Atunci îl iau pă Simion, că şi el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n-a făcut cîţiva paşi, că l-a şi ajuns arcanul dorobanţului, cuprinzîndu-l ca un şarpe... Maria, mamă-sa, care ştia că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă nişte mălai de acasă, şi aleargă acum după cel prins, zguduită de plîns.

— Băiatu mamii, băiat...

Şi Firu se propteşte de bordei, înjunghiat, încocîrjat.

— Mi-a luat fecioru şapte ani la oaste... De-acum putem să-i facem şi pomenile.

LA CONACUL LUI RALETU

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept înnoire, tatăl medelnicerului, care fusese ataşat pe lîngă un comandament rusesc şi făcuse cîteva drumuri de serviciu pînă la Harkov, ridicase o faţadă albă cu coloane mari, simple, văruite, iar între coloane, un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiele împletite, se juca vara cărţi, aşa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizaţi, fie tombatere, amestecaţi cu cucoanele, jocuri mai mult ca să treacă vremea, dar seara tîrziu, mai ales cînd erau musafiri mai mulţi, se juca şi serios de tot. Ceea ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aici veniseră, pe lîngă Mitică Filipescu, Bălcescu şi Tiţa, şi cei patru, adică marele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu Vulpe, maiorul Lăcusteanu şi marele logofăt Băl-Ceaurescu. Fireşte, fără să ştie un grup de altul. Boierii se aşezaseră din nou la cărţi. Postelnicul Medelioglu, proprietarul moşiei de la Vadu Rău, era şi el musafir, căci aflase de venirea lor şi îi plăcea să joace cărţi. Era aşteptat cu plăcere, fiindcă aducea cu el şi un tacîm de lăutari, alcătuit din ţiganii lui robi şi după îndrumările lui, taraf cunoscut şi preţuit chiar în Bucureşti, unde cînta iarna, cu învoiala lui, şi numai cînd era el de faţă, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu faţa arămie şi osoasă, cu o mustaţă neagră ca o lipitoare, lungă, întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare

cărturar. Citea elineşte, latineşte, franţuzeşte şi italieneşte. La moşie avea o odaie întreagă cu pereţii acoperiţi cu rafturi de cărţi. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcîndu-i mai mult felul combinaţiilor decît cîştigul, fiindcă ştia bine că după cîştig la cărţi vine şi pagubă. Era, de altfel, tăcut şi nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca şi cum aceştia n-ar fi fost, deşi avea două fete şi un băiat în jur de paisprezece ani.

Ca să nu se întîlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr-o pădure vecină pînă la ora mesei. Era întovărăşit de Nicu Bălcescu şi aveau amîndoi îndelungi discuţii. Tînărul iuncher, zguduit de întîmplarea de la Vadu Rău, era fericit acum că-l întîlnise pe acest bărbat pe care-l admira încă dinainte de a-l cunoaşte deaproape. Află că Mitică Filipescu doreşte ca şi el ridicarea poporului romînesc din bezna în care-l scufundase vitregia cîrmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tînărul iuncher, care era foarte măgulit să-şi arate în faţa unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi. Aşezat pe un trunchi de stejar de înălţimea unui scaun, căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie şi cam slab, dar avea un soi de prestanţă fizică, care-i venea şi din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jachetă strînsă pe corp, care se încheia frumos în faţă şi alerga, fără poale, înapoi, ca aripile de rîndunică, cu o jiletcă verzuie, brodată, dar foarte sobră, peste care trecea lanţul de aur al ceasornicului, de la un buzunar la altul; pantalonii înguşti, de culoarea nisipului, erau bine întinşi de bentiţa care trecea pe subt talpa pantofilor subţiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo de cel cu care vorbea, căci avea subt sprîncenele tari şi negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într-un obraz de culoarea grîului

copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care izbea prin culoarea ei aproape albăstruie, ca pana corbului, opusă mult cu pielița aurie a frunții și a obrajilor. Mustața îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. Își juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut și asculta pe tînărul iuncher care vorbea însufleţit, stînd în picioare, rupînd cu mîna frunzele lăstarilor de stejar.

— Numai prin înălțarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost... Trebuie să răspîndim cultura în straturi cît mai largi, trebuie să ne creăm o falangă de oameni învățați, de artiști mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor romînilor... Să le insufle dorința de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

Mitică Filipescu își mîngîia acum bărbia cu două ușoare proeminențe gemene, de subt care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngîndurat mereu, apoi surîse.

— Credeți, domnule Bălcescu, atît de mult în eficacitatea culturii ?

— Numai prin lumină se ridică noroadele, spuse convins iuncherul.

— Și în cît timp socotiți că vom putea forma falangele cărturărești necesare ? În ce mod vom înființa școlile de care avem nevoie ? Cum vom face ca să aibă cît mai mulți romîni acces la aceste altare menite să răspîndească lumina ?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare și-și privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindu-l drept în ochi și nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.

— Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil cîteva generații

pînă cînd să creăm acel *foyer*[1] de cultură la care să se încălzească toată națiia, conveni Bălcescu, înclinînd capul pe umărul stîng.

— Îngăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

— Nu sînteți de această părere ?

— Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăși o problemă politică..: Numai printr-o acțiune politică se pot realiza acele instituții înalte la care vă gîndiți... Pentru ca să putem crea asemenea instituții, va trebui să luptăm cu cei care au interese ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oamenii care văd în învățătură un dușman al lor și al statului — așa cum îl doresc ei. Numai împrumutînd un mare număr de instituții liberale, numai înfrîngînd de la început, dintr-o dată, despotismul, printr-o acțiune îndrăzneață și energică, vom crea condițiile unei culturi înfloritoare, adică numai o dată cu redresamentul politic al nației.

— Dacă înțeleg bine, domnule căminar, atunci vă gîndiți la...

Ochii verzi, subt sprîncenele tari și negre, ai căminarului, scînteiau ca răsfrînți din soarele de iulie. Din pricina pieliței feței nu se vedea cînd devine palid.

— Da... mă gîndesc la ceea ce te gîndești și dumneata acum...

Bălcescu șopti înfiorat :

— La o revoluție... ?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă înspre bolta umbroasă a stejarului vecin. Bălcescu tăcu și el, îndelung.

— Și credeți că este cu putință o revoluție azi, la noi ?

Căminarul se ridică și din toată ființa lui se desprindea un fel de îndîrjire hotărîtă.

[1] Lăcaș (fr.).

— Da...

Porniră, cu paşi rari, măsuraţi parcă, prin dumbrava cu stejari groşi, răriţi, şi cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiţi de lăstari.

După cîtva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frămîntare lăuntrică :

— Nu credeţi că şi asta cere timp ?...

— Nu... În orice caz, nu e alt mijloc decît o revoluţie, tocmai pentru a cîştiga timp.

Se opriseră din nou în loc şi căminarul puse mîna pe umărul tînărului său prieten.

— E necesar un număr de oameni hotăriţi, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sînt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător şi limpede, care să răspundă nevoilor ţării întregi. Vin de la Paris şi ştiu că perioada marilor revoluţii nu s-a sfîrşit... De îndată ce am avea un program, i-am sili pe conducătorii de azi ai ţării să-l primească. Ţara va îmbrăţişa cu recunoştinţă reformele anunţate. Abia după asta, *le facteur* [1] învăţătură va intra în joc, dezvoltînd posibilităţile latente ale naţiei... Altfel, încercările culturale vor rămîne simple veleităţi... care vor crea cîteva personalităţi culturale fără legătură cu poporul, şi atîta tot. De o parte pretenţii de ştiinţă avansată, de alta mulţimea cea mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

Erau în dumbravă de aproape trei ceasuri.

Tălăngile vacilor care păşteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei şi le aduseră aminte că e tîrziu. Soarele era sus, ţîşnind puternic dintre turnuri cenuşii de nori. Era vremea mesei.

Bălcescu se bucură cînd văzu că, fiind mulţi musafiri la prînz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese uşa dintre ele. Cu toată faţada de coloane adăugită, încăperile vechilor case erau mici şi mai

[1] Factorul (fr.).

erau şi încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale şi dulapuri de haine. De acolo, de unde fuseseră puşi ei, Bălcescu şi soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeaşi vîrstă, un fiu al gazdei, lung şi cu nasul coroiat, care nu se mai despărţea de fete, deşi era aceeaşi masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt şi se bucurară foarte cînd căminarul Mitică Filipescu, lăsîndu-şi soţia la locul de cinste, spuse că el mănîncă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul ăstălalt al mesei, ca să fie mai aproape îndeosebi de tînărul iuncher, pe care-l vedea atît de simţitor faţă de durerile obşteşti şi atît de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri.

După obiceiul timpului, se adusese la masă mîncare în neştire, mai bine de cincisprezece feluri... Se bău un vin negru, prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu, un ţambalagiu şi trei viorişti. Muscalagiul avea o voce bărbătească, uşoară, care se mlădia iscusit după întortochelile dulci ale cîntecelor de inimă albastră... Cînd, după vreo trei ceasuri, cei tineri plecară de la masă, ca să joace crochet pe o pajişte, în grădină, se închiseră uşile şi marii boieri cerură pe rînd muscalagiului să cînte acum fără perdea... Acesta avea un meşteşug afurisit să întregească măscările pe care le cînta din gură cu un fel de încheieri din nai, aproape onomatopeice în şuierătura lor neruşinată.

Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum înspre partea unui rîu mic, după ce săriră pîrleazul din fund.

Cărturar prin vocaţia lui, iubitor pătimaş al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era dezamăgit oarecum de această întîietate pe care o dădea Mitică Filipescu politicului. El îşi spunea că dacă a fost un progres în lume pînă azi, acesta e datorit culturii, nu politicii. Filipescu îşi aprinsese o nouă ţigară de foi, subţire

și lungă, și-l asculta cu gravitate. Înțelegea că Bălcescu este un om pe care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema subt toate aspectele ei. Vedea că are în fața lui un adolescent romantic, care, dezgustat de umilințele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului romîn în trecut și care, fără să prea știe cum ar fi putut s-o facă, dorea să le învie și să le repete în viitor. Încrederea în atotputernicia culturii, prin ea însăși, i se părea firească la un proaspăt absolvent al Colegiului Sfîntul Sava, deși el era de altă părere.

— Vă dați seama că tot progresul, cît e, s-a realizat la noi prin cîțiva mari cărturari? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus acelui mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratelui său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brîncoveanu, i-a dat acestuia gustul și îndemnul pentru atîtea monumente de mare frumusețe, de pildă palatul de la Mogoșoaia, construind el însuși de-a dreptul spitalul și biserica Colței, dînd cheag de frumusețe pentru mănăstirea Văcărești și biserica Stavropoleos de mai tîrziu. Se vorbește, mai ales, despre mănăstirea Horezului ca despre un lucru minunat.

Mitică Filipescu mărturisi că și el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, și frumoasa bisericuță pe care a clădit-o pe malul lacului Fundenilor, la marginea Bucureștilor... Dar nu uita că progresul adevărat e continuu... două-trei personalități izolate nu dovedesc mare lucru... De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhitectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiță Văcărescu și fiii lui, acum nepotul lui, Ianeu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar că e vorba de o familie izolată. Se gîndi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari

boierești, de la care se poate spune, gîndea el, că a început cultura modernă a poporului romîn.

— Nu puteți tăgădui, totuși, domnule căminar, că, de pildă, Goleștii, scriind, au urmărit nu numai să-și treacă posterității numele, ci că și-au dat seama de însemnătatea și de rostul învățăturii pentru popor, că au căutat să creeze școli și instituții care dăinuiesc și azi, în sfîrșit, că aproape tot ce avem azi, mult, puțin, îl datorăm într-un fel acestor mari boieri progresiști.

Mitică Filipescu ar fi vrut să-l întrerupă, precizînd că termenul potrivit ar fi mai curînd „puținul", dar îl vedea făcînd sforțarea cam școlărească de a-și aduna ideile, oarecum zdruncinate de discuție, și-și spuse că e mai bine să nu-l tulbure. Căutînd cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea și un mic cusur în pronunțarea lui *s*, Bălcescu devenea cald și răspicat atunci cînd se înflăcăra.

— Dinicu Golescu, după cum știți, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înțeleaptă și inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămînere în urmă a nației romînești, cum și alte lucrări pe care sigur că le cunoașteți, dar a și dat îndemn la întemeierea acelei societăți secrete de la Brașov în 1821... A durat la Golești școala pentru învățatul limbilor străine, latinește, grecește, italienește, alături de limba romînă. Întors din pribegie, el a cumpărat casele de pe Podul Mogoșoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înființat împreună cu Eliade Rădulescu Societatea literară, al cărei program era să facă colegii romînești, ziare romînești, tipografie romînească, un teatru național romînesc. El n-a mai trăit să ducă la bun sfîrșit acest frumos program, dar societatea Filarmonică, în 1833, era oarecum tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic de la Golești, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul Ion Cîmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu numai că a scris o gra-

matică a limbii romînești și a adunat o bogată culegere de proverbe și zicale romînești, că a plănuit, după cum se știe, publicarea unui *Dicționar romînesc*, a unui dicționar greco-romîn, dar a sprijinit cu hotărîre progresul cultural în jurul său, cînd era aproape singur în felul lui în Țara Romînească... a dat bani și sprijin grecului Dionisie Fotino, pe care l-a ascuns de furia lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie, fie și în grecește, acea istorie a Daciei în trei volume, care, tot cu sprijinul lui, s-a tipărit la Viena... Tot înfruntînd pe domnitorii greci, Iordache Golescu ajuta pe Gheorghe Lazăr, pe care-l adusese în țară Bărcănească, să-și țină cursul de inginerie și filozofie în romînește, în chiliile de la Sfîntul Sava.

Bălcescu sfîrși cam iritat puțin de sărăcia acestui rezumat improvizat... Era iritat de cîte ori nu putea să spuie — din cauza locului nepotrivit, de pildă, ori din alte pricini — tot ceea ce ar fi vrut să spuie. Își zisese că nu e cuviincios să-și arate acum erudiția, că Mitică Filipescu nici nu dorea poate să știe mai mult din truda lui de istoric începător, dar nici nu putu să nu-și dea seama acum, la urmă, că spusese totul întocmai ca o lecție de școală... I se părea totuși că are dreptate, că mîntuirea de toate relele nu putea veni decît de la lumina cărții.

Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de săteni, în cămăși murdare, zdrențuite, cu topoarele pe umăr, care le dădură bună ziua.

— De unde veniți, oameni buni? îi întrebă Mitică Filipescu, care, de cîte ori putea, se deda unor adevărate anchete.

— Am tăiat la pădure lemne pentru boier... pă deal, în sus dă Leordeni, pentru la iarnă, răspunse un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos, ca mai toți sătenii, pînă la înrolarea în armată, mai tîrziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică și să-i obișnuiască astfel.

După ce trecură carele, Mitică Filipescu surîse amar.

— E și aceasta o tălmăcire necinstită a Regulamentului Organic... Ca să-și cruțe pădurea, boierul nostru, care slujește la masă cincisprezece feluri de bucate, trimite clăcașii să-i aducă lemnele pentru iarnă tocmai la două zile depărtare cu carul cu boi și tocmai în toiul secerișului... Dar să ne întoarcem la cele ce spuneai dumneata... Nu ți se pare că prețuiești prea mult rolul marii boierimi în progresul nostru cultural și că, mai ales, prețuiești prea mult însuși acest modest progres? Vorbeai, pe drept cuvînt, de stolnicul Constantin Cantacuzino și de arhitectul spătar Mihail Cantacuzino... Dar ce era în Europa în timpul lor, în timpul lui Brîncoveanu? Ludovic al XIV-lea construia Versailles-ul, prinții germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel Mare construia Petersburgul. Noi îi aveam pe Văcărești după ce Franța avusese pe Racine, pe Corneille, pe La Fontaine. În filozofie, în știință au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai ca să pomenesc de cîteva nume. Vrei să ne mărginim la cei doi mari boieri progresiști, la frații Dinicu și Iordache Golescu?... Ei bine, care e progresul realizat în urma acțiunilor lor atît de însuflețite?... Care e starea culturală a poporului romîn în acest an 1840? N-avem nici o universitate pe întreg pămîntul romînesc... Avem numai două licee, Colegiile de la Sfîntul Sava și cel de la Craiova, și ce vor fi la Iași... Cîte școli începătoare, la orașe, căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare județ? Cîți romîni știu carte? Cîți medici romîni sînt? N-avem nici un teatru național, ci numai cîteva săli de danț, în care se joacă uneori și teatru. Știința romînească nu există nici măcar în domeniul istoriei. N-avem un manual de istorie națională... Literatura romînească? Cîteva poezii de Eliade Rădulescu, două-trei de Cîrlova, o duzină de Grigore Alexandrescu... Încă vreo cîteva de Cezar Bolliac... Poate că îi uit pe unii, dar nu sînt eu de vină... Piese de teatru romînești? Nici una... N-am izbutit nici măcar să reprezentăm școlărește

altă piesă de valoare decît *Mahomed* de Voltaire şi *Zgîrcitul* de Molière.

Mitică Filipescu pusese mîinile pe piept şi aştepta răspunsul.

Bălcescu era foarte tulburat de această enumerare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar şi o răsucea, fără s-o privească.

— Trebuie să ţinem socoteala că sîntem un popor mic... că sîntem de puţin timp în arena culturală a Europei... domnule căminar.

— Tînărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decît să ne adoarmă şi să ne menţie în starea de semisălbăticie în care ne găsim... Sîntem un popor mare, un popor de aproape şapte milioane de oameni. În ceea ce priveşte timpul, douăzeci de ani, de cînd şi-au început activitatea aceşti boieri reformişti, e mult, e foarte mult faţă de puţinul care s-a realizat. Douăzeci de ani înseamnă durata suficientă a unei domnii rodnice... În genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puţin de două veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichităţii nu erau nici trei milioane. În timp ce cultura a mers la unele popoare cu telegari care mîncau foc, la noi a mers, cît a mers cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sînt egale, dar cu cît trece mai mult timpul, cu atît ne despărţim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă sîntem în ceea ce priveşte însuşirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător din pricina vitregiilor politice. O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renaşterea, pentru că şi acolo e valabil ceea ce spun eu, explicaţia e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămîne de nezdruncinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condiţiunile unei adevărate cul-

turi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viaţa naţiei în întregimea ei.

— Şi ce numiţi dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar ?

Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea şi care îşi reluă poziţia, foşnind puternic.

— În nici un caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să aşteptăm să se coacă roadele activităţii boierilor progresişti... Ar trebui atunci să aşteptăm o sută de ani... să îmbătrînim ca naţie încă în forma adolescenţei.

Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră, şi surîsul său atît de prietenos dispăruse, lăsînd să se vadă conturul prea hotărît al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de aramă.

— Atunci ? întrebă şovăitor Bălcescu, înţelegînd unde vrea să ajungă bărbatul din faţa sa. Atunci nu ne rămîne decît să alegem calea revoluţiei ?

Aşteptă tulburat răspunsul pe care-l ştia, dar era curios să afle cum îl va formula încă o dată căminarul.

— Numai revoluţiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului, şi mai ales revoluţiile sînt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrînge timpul, îl pot supune şi folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfinţit. Era o lumină mai roşiatică şi mai puţin arzătoare. Albastrul cerului era mai şters, mai puţin umed. Pentru întîia dată după două săptămîni se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. Înainte de a ieşi din pădure, Bălcescu se opri brusc.

— Domnule căminar, mai sînt şi alţii de părerea dumneavoastră ?

Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie îi sublinia tîlcul care era : Domnule căminar, mai sînt şi alţii intraţi în complotul pe care-l pregătiţi ? Întrebă, însă, aşa de

simplu în cuvinte, pentru ca să-i dea putinţa lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n-a înţeles, în cazul cînd n-ar avea încredere în el şi să poată răspunde deci alături.

Într-adevăr, căminarul şovăi o clipă, însă în toată fiinţa acestui tînăr cărturar era atîta sinceritate, atîta onestitate şi atîta dragoste de popor, încît îşi luă răspunderea gravă a mărturisirii.

— De aceeaşi părere sînt şi prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu şi alţii...

Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alţi tineri ascultase la el acasă un curs de filozofie, pe care bănăţeanul acesta îl ţinuse după ce fusese gonit de Mihail Sturza de la Academia Mihăileană din Iaşi. Franţuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sfîntul Sava... Mai făcu vreo cîţiva paşi, gîndindu-se bine la hotărîrea pe care o ia, apoi spuse fără şovăire, oprindu-se în loc şi privind cu ochii lui negri, ochii verzi şi adînci ai căminarului :

— Domnule căminar, vă rog să mă socotiţi şi pe mine printre prietenii dumneavoastră.

Mitică Filipescu îi strînse mîna, tăcut. Avea o mînă mică şi foarte caldă. Acum mergeau de-a lungul pîrîului, care în timpul verii seca de obicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo douăzeci de porci, ieşiţi din acelaşi soi se vede, cu pete mari negre, cu bot ascuţit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele întîmplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de oră, cînd iarăşi se găsiră singuri şi cînd Mitică Filipescu folosi prilejul ca să-i arate care e programul la care se lucrează şi care acum, într-o întîie formă numai, cuprindea dezrobirea clăcaşilor, abolirea rangurilor boiereşti, o viaţă parlamentară, o armată naţională, libertatea presei şi a cuvîntului şi încă unele de interes cultural. Discuţii vor fi duse mai departe în toamnă şi la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, şi Bălcescu.

Găsiră în grădina cu pajişte, din faţa coloanelor albe ale conacului, tot tineretul jucînd un joc nou, abia adus din străinătate, crochet. Cu un ciocan de lemn, fiece jucător trebuia să ducă o bilă de lemn, cît o minge mică, pe subt nişte arcuri de sîrmă. Cine împlinea mai întîi tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inşi care jucau cu rîndul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decît pe marii boieri, care, după ce îşi făcuseră somnul de după-masă, se aşezaseră din nou la joc. Erau şi cîteva cucoane, mai în vîrstă chiar decît Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu cîte cinci-şase etaje de volane şi cercuri de voal, cu mîneci bufante pînă la cot, căci moda fiind proaspătă, nu se făcea deosebire între rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. În trăsură se mai punea pe deasupra o mantilă cel mult. Femeile mai în vîrstă, bucuroase că sînt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofturi, pînă loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai mult în centrul atenţiei, iar cînd bila de lemn trecea triumfătoare pe subt vreun arc, erau numai ahuri şi ohuri pasionate şi răsfăţate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe la cinci după-amiază, venise într-o butcă împreună cu un nepot şi o nepoată a sa şi adusese cu el şi pe poetul Grigore Alexandrescu, musafir pentru două săptămîni la moşia Văcăreşti, depărtată ca la o jumătate de poştă. Amîndoi poeţii se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere şi la fete. Om de aproape cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună şi o tinereţe fără bătrîneţe care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu faţa lungă şi o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tînăr cu aproape cincisprezece ani, se folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului ca să-l necăjească toată ziua. Cînd cu o jumătate de ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Tiţei pe Iancu drept „răsfăţat al muzelor", Grigore Alexandrescu adăugase cu un surîs maliţios :

— Răsfăţat al muzelor nu mai mari de şaptesprezece ani.

Cum sosiră cei doi din pădure, fură întîmpinaţi cu strigăte vesele, li se căutară numaidecît ciocane şi mingi şi fură siliţi să intre în joc, ceea ce ei şi făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol şi numai fiindcă juca şi Iancu Văcărescu, cu zîmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de cîtăva vreme tunsă scurt de tot.

Femeile şi fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic, mînioase că băieţii şi bărbaţii, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.

După cîteva încercări, Bălcescu simţi că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frînt în el. Îşi aminti dintr-o dată de Frusinica şi-şi închipui, cu o violenţă de neînchipuit, că ar fi putut fi şi ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuţa aceea dărăpănată cu pămînt pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaştri, umbriţi de lungile gene negre, cu rîsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene şi neaşteptate....

O vedea parcă, în rochiţa ei făcută din resturi de borangic, alergînd cu un umăr rotund gol, cînd cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într-alta, după minge. E atît de frumoasă cînd e fericită, se gîndi el. Îşi aminti de clipele de subt nuc. Aşa cum un cais tînăr apare surprinzător în dimineaţa de april cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopţii, aşa dintr-o dată înflorise de fericire Frusinica, atunci cînd el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieţi, îşi zise el, cresc în ea atunci cînd o întîmplare o face fericită şi se gîndea la bucuria de a o face femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e şi ea aci, împreună cu el şi cu Tiţa. Ce fericită ar fi alergat pe pajiştea din faţa conacului. Cît ar fi răzbunat-o asta de umilinţele şi nedreptăţile trecute. Şi dorea să repare el nedreptăţile îndurate de o fată atît de bună, atît de sinceră şi de vie în elanul ei de recunoştinţă şi, gîndi asta

mai stînjenit, atît de frumoasă. Îi simţea sfîşietor lipsa şi nu-şi putea ierta că a primit prea uşor lămuririle care i s-au dat, că trebuie încărcat poştalionul cu nu ştiu ce şi că deci nu mai e loc pentru ea, că va fi adusă sigur săptămîna viitoare... şi altele. Trebuia să rămînă şi el la Bucureşti. Totul i se păru într-o clipă sălciu în jurul lui şi de prisos. Parcă îi strîngea cineva inima într-un pumn. Se desprinse din joc şi porni spre grădina cea mare din dosul conacului. Tiţa se uită lung după el, lăsă apoi şi ea ciocanul de lemn şi porni să-l ajungă.

— Nicule, ce e cu tine ?

— Nimic... mă doare puţin capul.

Mai tîrziu, cînd soarele coborî de-a binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare şi dulciuri, cu carafe de apă ţinute în gheţăria acoperită cu stuf. Se aşezară mese şi scaune pe terasa conacului, care acum era în umbră. Dinlăuntru veni să-şi ia cafeaua, acolo pe terasă, cu ceilalţi, şi Medelioglu, care cîştigase puţin şi se retrăsese după obiceiul lui. Era cu faţa osoasă, oacheşă, lividă, cu mustaţa lungă, neagră şi subţire, lipită parcă şi întoarsă deasupra gurii ca deasupra unui bot. Deşi avea o faimă de om de o cultură europeană, căci toată ziua citea cărţi franţuzeşti, din care avea rafturi întregi, şi elineşti, Medelioglu se îmbrăca tot după felul oriental, cu anteriu. Acum, peste anteriul de suvai verde, avea un biniş de borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în frac şi pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte crăcănate şi nu vrea să se ştie asta. Fu foarte bucuros că-l vede pe Mitică Filipescu şi-şi trase scaunul de nuiele albe, cu pernă subţire, îmbrăcată în cînepă, vopsită albastru, lîngă el.

— Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s-a spus mai demult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc şi să vă întreb, că aţi asistat la întîia reprezentaţie a piesei *Hernani* de Victor Hugo ?

Mitică Filipescu avea o adevărată repulsie pentru acest boier de mîna a doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul şi i se luminau ochii numai cînd asculta muzică ori citea versuri. Răspunse în aşa fel, ca să curme conversaţia :

— E cam mult de-atunci, boierule... Sînt de-atunci, în curînd, zece ani...

Întrebarea fusese însă auzită de tînăra nepoată, bălaie şi cîrnă, a Văcărescului, care bătu din palme a mirare juvenilă. Braţele goale, pînă aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.

— Aţi văzut teatru la Paris, *monsieur ?* Aţi văzut *Hernani* de Victor Hugo ?... E adevărat ?... Era atît de uluită de această întîmplare, încît şi ceilalţi care nu auziseră niciodată de Victor Hugo tresăriră impresionaţi şi-şi închipuiră că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru ori ca o întîmplare fabuloasă şi toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i prea plăcea să vorbească despre el însuşi, dar nevastă-sa interveni cu multă mîndrie conjugală :

— *Mais mon mari a assisté à la première représentation même ! Il était parmi les partisans de Hugo !... On s'est battu dans la salle...*[1]

Mitică Filipescu povesti apoi că întîmplarea era cu cîteva luni înainte de a-şi lua el doctoratul. Făcuse cunoştinţă la un cenaclu cu Victor Hugo şi Théophile Gautier,[2] care, în seara de 26 februarie, stil nou, fireşte, 1830, opriseră un foarte mare număr de locuri pentru tinerii studenţi care erau cunoscuţi ca partizani înflăcăraţi ai şcolii celei noi, revoluţionare, şcoala romantică, după cum i s-a spus... Se ştia că „Academia" şi critica reacţionară voiau să împiedice spectacolul cu orice preţ. El avea un loc de

[1] Bărbatul meu a asistat chiar la prima reprezentaţie ! Era printre partizanii lui Hugo !... A fost bătaie în sală... (fr.).

[2] *Théophile Gautier* (1811—1872) — poet, critic şi romancier francez, adept al teoriei idealiste „artă pentru artă".

unde se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. În timpul actului I, un critic furios a fluierat. Atunci poetul Théophile Gautier, care era cu studenţii la balcon, a strigat puternic : *Silence !* [1] şi a fost linişte. La sfîrşitul actului, studenţii au aplaudat, să zguduie teatrul. Însă în pauză s-a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu dezgust pe Théophile Gautier, făcîndu-l saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletcă roşie, cu pantaloni cenuşii, care aveau într-o parte şi alta o vipuşcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Théophile Gautier l-a pălmuit. Alţii au sărit pe el. „Noi, studenţii, am sărit pe ăştia... A fost o păruială în toată legea... În actul II şuierăturile, dar şi ovaţiile au fost şi mai mari."

Tiţa asculta şi ea uimită, ca toate fetele, cînd zvîrluga blondă strigă plină de ciudă :

— Ah ! să fi fost şi eu acolo... Ce rău îmi pare...

— Aţi fi fost azi mai bătrînă cu zece ani, *mademoiselle...* îi spuse surîzînd Mitică Filipescu.

— Ah, nu... aşa nu, protestă fata în rîsetele celorlalţi.

— Vă place atît de mult teatrul romantic ? îl întrebă pe Mitică Filipescu, cu o inexplicabilă ironie, Grigore Alexandrescu.

— Nu, nu chiar atît de mult... Am cunoscut, cînd am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeaşi vîrstă cu Victor Hugo, şi adăugă zîmbind, hai să zicem de aceeaşi vîrstă cu mine, anume Honoré de Balzac... Dar acesta nu e poet şi nu scrie, cred, cel puţin, nici teatru... Aci Mitică Filipescu se înşela... scrie romane. Şi-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărţi, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane pînă acum. Seria se numeşte : *La Comédie humaine* [2]. La librărie, la Danielopolu, mi s-a adus

[1] Linişte ! (fr.).

[2] *Comedia umană* (fr.).

și cel mai recent apărut dintre ele : *César Birotteau*, un roman care zugrăvește minunat lumea marilor negustori.

Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.

— Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decît versurile...

Și închizînd ușor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, recită foarte armonios :

„Voila pourquoi mon âme est lasse
Du vide affreux qui la remplit,
Pourquoi j'ai détourné la vue
De cette terre ingrate et nue,
Et j'ai dit à la fin : «Mon Dieu»". [1]

Versurile încîntară femeile, și gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică dezgustat, scoțînd o țigară de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbîndu-se.

*

Fiindcă au rămas mulți musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung și deșirat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tînărul iuncher e frămîntat de gînduri și vrea să fie singur. Îl tulbură atît de adînc cuvîntul „revoluție", că îi e frică să nu-l pronunțe cumva, fără „să vrea", tare. Să nu-l spună prin somn... Toate gîndurile lui despre rostul istoriei sînt răsturnate de acest cuvînt. A închis ochii, prefăcîndu-se că doarme. Luminată de acest cuvînt — revoluție — toată

[1] Iată de ce mi-e sufletul dezgustat
De golul înfricoșător care-l umple,
De ce mi-am întors privirea
De la acest pămînt ingrat și gol,
Și la sfîrșit am spus : „O, Doamne" (fr.).

istoria poporului romîn capătă alt tîlc și îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu mai apare atît de frumos, cît i se părea, de acea frumusețe romantică, așa cum începuse să se spună cu acest cuvînt la modă. Nu e numai vitejie și sînge, faimă și înfrîngeri... E și o rădăcină înăbușită în tulpina ei cea mai sănătoasă... Sînt greșeli și crime naționale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe eroi și fapte de arme... revoluții au fost multe în trecut, însă ele trebuie bine cunoscute și bine înțelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluțiile, dacă au fost, e că au avut cauze adînci, și aceste cauze adînci dau tîlcul adevărat al istoriei... Într-aci trebuie să se îndrepte cu luare-aminte cercetătorul și mai ales el, Bălcescu, ca să vadă mai întîi frămîntările și condițiile sociale, care singure lămuresc adînc tot ceea ce a fost... Iată figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greșelilor și calea viitorului. Noaptea întreagă se gîndi la el. L-a văzut și în vis, așa cum îl știa, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie pînă acum.

ACOLO UNDE A FOST VÎNZAREA CELUI RIDICAT PENTRU DREPTATE

Cele două zile petrecute la conacul, cîrpit cu fațadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al medelnicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu o răscruce hotărîtoare. Vedea acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tîlc pentru el, căci învățăm să vedem cu adevărat (așa cum învățăm să citim), lămuriți, într-un ceas fericit de o împrejurare ca o cheie, ori de cel chemat să lămurească pe alții. E ceea ce s-ar putea numi

o altă vedere a realității, dincolo de jocul aparențelor care înșală și privirea, tocmai fiindcă e înșelată întîi judecata. Acum e mai bine înarmat, ca să poată înțelege, ca să poată ști ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele știute poți să ajungi astfel la alte adîncimi, nebănuite, din care crește apoi toată ființa ta.

Întîmplarea de la Vadu Rău, explicațiile pline de înțeles, îndurerate ale lui Mitică Filipescu, capul cel mai limpede pe care l-a întîlnit pînă acum au însemnat actul de cataliză, care a cristalizat într-o limpezime de cleștar ceea ce era tulbure în el. Dar știința lui istorică nu e totuși de prisos. El își scoate vederile de-acum tocmai legînd ceea ce a aflat de ceea ce știa, dar știa fără adîncime. Înțelege, dincolo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruințele din trecut, atît de scumpe lui, sînt moarte, sînt o amăgeală, dacă nu se merge la izvorul puterii, la milioanele de clăcași. Va sta alături de Mitică Filipescu, orice s-ar întîmpla. Felul în care acesta i-a povestit și i-a lămurit sensul revoluției îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s-a hotărît. Omul singur nu mai interesează atunci cînd e vorba de fericirea celor mulți, de mîntuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lungi tăinuiri. Da, se vor întîlni din nou în toamnă. Va fi părtaș la acele ședințe ferite de alții. Dascălul lui iubit, Eftimie Murgu, cel care l-a învățat meșteșugul de a descifra, de a face fișe după cărțile citite, este și el alături, cu prețioasele lui sfaturi! „Mai sînt alți cîțiva oameni de inimă, pe care te poți bizui", i-a spus Mitică Filipescu... Vrea să cunoască deci și pe acel cîntăreț plin de patimă care e Marin Serghiescu, pe Telegescu, moșneanul de la Telega. S-ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scînteia mai curînd decît sînt socotelile făcute. În clipa plecării s-a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu frun-

tea lată, cu ochii verzi subt sprîncenele negre, întrebîndu-se dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei românești.

Au trecut vadul greu, dar l-au trecut. Cînd mergeau de-a lungul dealurilor cu vii de la Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stînga, spre lunca Argeșului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Goleștilor. Încă un ocol spre dreapta, pe lîngă zăvoiul de arini și sălcii, și dintr-o dată apare acoperișul mare de șindrilă și poarta cu fîntîna ei, de la Golești, alături de biserica Leordeanului. Iată foișorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, și, acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri și de om liber, înainte de a fi trădat de cîțiva căpitani ai săi. Ridicat cu înșelăciune de căpitanul eterist Iordachi, a fost dus la Tîrgoviște și tăiat cu iataganele, două nopți mai tîrziu, la marginea iazului de lîngă vechea cetate de scaun și aruncat în puțul din grădina lui Geanartoglu.

Poștalionul s-a oprit lîngă ușa bisericii, care e în față chiar la doi pași... Turnul, așa încălecat peste poartă, e totuși mult mai scund decît și-l închipuia el, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu-Arăpilă, colegul lui de la Sfîntul Sava. Gardul de zid din dreapta al curții e doar peretele din dos al chiliilor, în care a ființat întîia școală românească la sat, bătrînul Golescu aducînd din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stînga e făcut din alte chilii, în care stau îngrijitorii de la poartă. După ce a intrat pe subt bolta porții, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat, în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri. Frasînii și ulmii umbresc totul. La stînga porții este o scară care se întoarce scurt și urcă piezișă în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a

lui ocolește un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile și trei nopți, pînă în dimineața de Sfîntu Constantin, omul care știa (și spunea liniștit asta) că atunci cînd s-a hotărît să ridice norodul, „s-a îmbrăcat cu cămașa morții"... I-a explicat și Sevastiței cîte ceva și-a dus-o și pe ea pe liniile tristeții, a nădejdilor înfrînte, care nu trebuie să rămîie „înfrînte". Înăuntru se vede pe ferestruică un pat de lemn, acoperit cu o velință, o masă albă în mijloc, cu cîteva scaune țărănești, o laviță cu unele oale și strachini. Paznicul, care s-a urcat după el, îi spune că totul a rămas cum a fost. Privește spre miazăzi lunca Argeșului, în care, în corturi și pe iarbă, au dormit și au făcut apoi mușchi pandurii ce-i avea ca la șase mii... Se gîndește, privind sălciile zăvoiului, că de una dintre sălciile alea a stat spînzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei pași de poartă, s-au adunat apoi căpitanii răzvrătiți.

Soarele ocolește dogorîtor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteștilor, unde vor petrece noaptea la mătușa Cleopatra.

Stoica potrivește hamurile din nou, trage caii de urechi.

— Straşnică fîntînă, conașule... Am dat și la cai dă i-am înviorat... Au mai ronțăit ei și puțin ovăz... Dacă îi hodinim bine astă-seară, mîine călcăm cu ei trei poște fără grijă.

Au luat-o iar pe drumul cel mare pe subt dealul cu viile despărțite de rîpi, lăsînd spre dreapta Valea Mare și Livezenii, și peste un ceas treceau podul cel lung de peste Argeș, ale cărui bîrne jucau subt roți și-i zăpăcea cu huruitul lui.

S-a vînzolit toată noaptea, căci dormea într-o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, și de aceea s-a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decît cu el însuși. Era mereu frămîntat de gînduri, mustea în el un sens nou al vieții.

Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept de la Paris, cunoaște Revoluția Franceză, ca și pe cea din iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaște temeiul „dreptului", dar el, Bălcescu, cunoaște mai bine altceva: tot trecutul poporului romîn. El știe să deosebească mai adînc rădăcinile puternice, pe care totuși căminarul le-a pomenit în treacăt, fără să le bănuiască vlaga. Cînd se vor întîlni din nou, el va propune ca revoluția plănuită să fie legată de rădăcinile vînjoase ale poporului, ca și în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frîntă, de la 1821, încă mai adînc decît o cunoaște căminarul... A fost și calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Horia și Cloșca. E firul prefacerii istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o știință moartă, cum i s-a părut și s-a temut o clipă, ascultîndu-l pe căminar... Ea poate să fie un îndreptar plin de sevă.

*

Au plecat din Pitești dis-de-dimineață, căci își luaseră rămas bun de cu seară. Țineau să facă negreșit cele cam vreo trei poște, cu urcuș de deal, pînă la Bălcești, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a lungul Bîscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica oprește la fîntîna cu șipot, acoperită de o troiță de stejar. Totdeauna se oprește Stoica acolo, bea apă el, dă și la cai și se închină cu o cruce mare. Îi place apa...

— Dumnezeu să-l ierte...

— Îți place apa asta, Stoica, atît de mult?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.

— Îmi place apa, îmi place și podu, conașule, că e făcut dă căpitanul dă haiduci Radu... Și iar face o cruce mare: Dumnezeu să-l ierte...

Cei doi rîd cu prietenie și poștalionul pornește iar la drum.

Asfinţeşte, în fund, peste munţi, cînd ei urcă dealul Cotmeanei, apropiindu-se de mănăstire. Au mers bine. Deşi e înalt, cerul e întreg acoperit ca de plumb.

Cînd ajung sus pe şaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, şi cînd Stoica a oprit puţin caii, ca să răsufle la o cotitură, au avut pe neaşteptate în faţă o privelişte pe care nu-şi aduceau aminte s-o mai fi avut vreodată. Negoiul, pe care-l ştiau spre miazănoapte scînteind şi vara, cu dîrele lui de zăpadă în zilele cu soare şi de obicei depărtat şi parcă topit în ceaţă, era acum apropiat de tot, la cîteva aruncături de piatră parcă şi cu toate culmile vecine lui scăldat în umbră, dar copleşitor de mare. Au coborît din poştalion şi au început să se plimbe pe iarbă, ca să se mai dezmorţească. Erau într-o dumbravă numai de stejari groşi de tot, ca butoaiele, şi fără lăstari, fără tufişuri, fără flori aproape ; iarba deasă de subt coroanele lor puternice era ca o pajişte de legendă. Li se părea că sînt atît de aproape de Negoiu şi atît de tăios i se vedeau muchiile şi rîpele, deşi întunecate, iar ici-colo şi albitura zăpezii, încît li se părea că ar putea să încerce să-l urce numaidecît, mergînd doar un sfert de ceas dincolo de dealul Comarniculuí din faţă.

În fund, dincolo de muntele cel înalt, pe un mic petic de cer albastru, singurul, stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roşcat acoperişului înalt de nori fumurii şi îndesaţi.

— Ai zice că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punînd pe umeri un şal pufos de angora, căci pe şaua dealului adia răcoros vîntul.

Nicu se întreba şi el mirat ce să fie şi crezu că a găsit răspunsul.

— Nici departe nu e, Tiţa, să apuce la miazănoapte. Nu uita că sîntem la începutul lui iulie, cînd soarele apune tîrziu şi mult mai spre miazănoapte. Negoiul pare

atît de înalt şi de aproape cu rîpile lui în umbră, din pricină că e luminat acum din spate, din partea Sibiului.

— Dar niciodată n-am văzut asta... ai zice că poţi pune mîna pe el, că te acoperă.

— E şi o întîmplare destul de rară, dacă stai să te gîndeşti... Trebuie să fie mai întîi aci, în partea asta, tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de cealaltă parte a muntelui, în spatele lui. Şi să fie anume în lunile iunie ori iulie cînd soarele apune cam spre miazănoapte, spre Negoiu, iar potrivirea asta, după cum vezi, nu se poate întîlni decît rareori şi numai în acele cîteva minute cînd cade subt orizont soarele.

— Apoi io zic că s-a sfîrşit nu numai cu ploaia care n-a mai venit, dă astă-seară, conaşule... Se schimbă vremea... Am scăpat dă tot dă ploaie... Vezi că apune soarele în cer senin.

După vreun sfert de oră, cînd lumina apusului s-a şters şi negura s-a făcut peste tot mai grea şi mai răcoroasă, au început să coboare dealul spre Vărzari şi spre Bălceşti.

Ajung noaptea, cu bucuria că vor dormi în paturile lor de copii, în conacul dintre pădurile de goruni, fagi şi mălini. Serdăreasa Zinca nu mai pridideşte de grija mesei şi a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai sătura privindu-l pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum mănîncă lacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie, cu vanilie, cu praf de scorţişoară. E tot copil. Tiţa se uită la mamă-sa, oacheşă, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprîncenaţi, cu bărbia mică, se uită şi la el şi înţelege şi mai bine ce se spunea aseară la rudele din Piteşti, că „Nicu e chipul leit al mumă-si". Nu e chiar aşa, dar nici nu se mai miră deci că atunci cînd e Nicu de faţă, ea nu mai are ochi pentru nici unul dintre ceilalţi patru copii.

Afară, cerul s-a înseninat pe neaşteptate şi luna plină a scăldat, într-o linişte nepămîntească şi luminoasă, conacul

văruit în alb, acoperit cu şindrilă, şi cerdacul mic din faţă, la care urcă trepte şi dintr-o parte şi dintr-alta a gîrliciului. Numai arinii şi plopii îşi freamătă neliniştiţi frunza...

O VACANŢĂ ÎN VARA LUI 1840

La Bălceşti, zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdăreasă să plece înainte de două săptămîni la Bucureşti. Ea îşi amîna zi de zi plecarea, şi el în fiece zi era mai frămîntat de gînduri, tot mai mistuit de dor. Îşi spunea că ar fi trebuit să se înţeleagă cu Frusinica, ca ea să vie cu căruţa poştei, căci era şi poştă organizată de la Bucureşti la Curtea-de-Argeş şi către Rîmnic, şi către Ciineni. Serdăresei nu-i da mîna să vie cu trăsura poştei, căci avea totdeauna cîte ceva de adus, şi dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poştalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie şi în trei zile. Dar la căruţa poştei e loc şi pentru cîte un singuratic şi atunci se plăteşte destul de puţin. El s-ar fi dus s-o ia de la Curtea-de-Argeş. Atît de mult se gîndea că ar fi cu putinţă ca ea să vie singură, încît el îşi făcea drum aproape în fiece zi, călare, spre Curtea-de-Argeş... Zinca era mulţumită cînd îl vedea călărind mai toată ziua, căci îşi zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofiţer. Într-una din aceste călătorii, el află că e căutat de nişte călători sosiţi în staţia de poştă. Se grăbi spre conacul dărăpănat, unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari şi caretaşi şi află de la căpitanul de poştă, care îşi ridică ochii din condicile la care scria, că îl caută doi inşi care s-au dus în tîrg să închirieze o căruţă anume ca să-i ducă la Bălceşti.

A recunoscut de departe făptura voinică a lui Marin Serghiescu, care venise odată la o serbare ostăşească şi cîntase tare frumos nişte doine şi unele cîntece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negustorilor şi învăţa într-o vreme şi copiii din mahala să scrie şi să citească. Pe celălalt nu-l cunoştea. Era Telegescu, un moşnean de la Telega, cu destulă învăţătură de carte — fusese şi parucic — iar acum era şi un fel de advocat pe lîngă Divanul apelativ.

Se lămuri că erau trimişi de Mitică Filipescu la Bălceşti, ca să stea de vorbă cu tînărul iuncher şi să-i arate cu de-amănuntul unde au ajuns lucrurile. Hotărîră să nu mai meargă la Bălceşti, ci să mănînce retraşi în livada unui han, la umbra unui păr rotat, unde hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar şi un coş de zmeură. Vin bun nu era... în schimb ţuica te ameţea cu reveneala ei de prune.

În timpul prînzului, Telegescu, înalt şi cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, de la unul Radoşanul, cinci sute de oameni, foşti panduri unii. Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu îşi va vinde o parte din moşie... Văzînd că Bălcescu a rămas mult pe gînduri, că nu ia parte la însufleţirea lor, îl bănuiră cuprins de îndoială (şi aşa era), iar ca să-l mai îndemne puţin, Telegescu îi arătă că el, în haine de spătar, va porunci miliţiei să nu se opuie.

Era cale lungă de la Mitică Filipescu, minte atît de chibzuită, şi de la seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceştia doi. Pînă la urmă le arătă însă care e părerea lui.

— Vedeţi dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărţi şi cunosc destul de bine multe revoluţii din trecut. Ceea ce îmi arătaţi dumneavoastră nu e revoluţie, ci un complot. Nu văd cum ar putea să izbutească. O revoluţie nu se face cu cinci sute de oameni, ţinuţi ascunşi în marginea Bucureştilor.

Ei îl ascultau nedumeriți, aproape dușmănoși.

Către ceasurile patru se ridică un nor negru dinspre munții Lotrului, care într-o jumătate de oră crescu ca o umbră de urs negru, nemăsurat, cîteva clipe, apoi în forme năprasnice acoperi aproape tot cerul, întunecînd orășelul. Femeia hangiului, în pestelcă și cămașă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă, bucuroasă, că o să plouă, să mute masa într-o odăiță mai din dos. Era mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui iulie. Începu și o adiere rece, care făcea să tremure frunza copacilor. Furtuna însă nu veni... Norul negru își descărcă trîmbele de apă, care se vedeau ca niște umbre de ploaie, dar numai peste Valea Oltului și apoi, adunîndu-se, se pierdu repede în jos, spre miazăzi. Cei trei nu primiseră să li se mute masa de subt umbrar înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimisese doar pe scripcar și lăutar să aștepte înăuntru și el să întoarse la gîndurile cu care venise.

— Domnule iuncher, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre legătura cu noi... Dar eu aș vrea să știu un lucru... Ce-ai face dumneata cu o sabie în mînă, în fața poporului ?

— Întrebarea dumitale este de prisos... Niciodată nu voi fi decît alături de popor.

— Atunci ești omul nostru. Noroc !... Ciocni țoiul de țuică și-l goli pînă la fund. Asta e... Ești omul nostru. Și-l bătu pe umăr.

Cu fața lată și totuși slab, cu o mustață lungă și subțire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători și în mișcarea neîntreruptă a mîinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvîrlirea brațelor, în sus, în jos, la dreapta, la stînga. Avea în el ceva de exaltat. Îi plăceau frazele tari care speriau ca niște mici explozii. Fiu de moșnean de la Telega, fusese în armată parucic și comandase și compania de pază de la Ocnele Mari. Era prea nedisciplinat și le spunea superiorilor cam tot

ce gîndea, cu o impulsivitate care-l făcea să apară, deși slab și nu tocmai înalt, vînos, ca de oțel. Citea mult, ce-i cădea la îndemînă, și cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuși spunînd fraze tari de pe baricade, în fața poporului. Era mai curînd un permanent revoltat decît un adevărat revoluționar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Serghiescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinși și cu barbeți lungi. Unul era un vorbăreț jovial, altul era un vorbăreț plin de temperament.

Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncher și i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

— Am să-ți mai spun ceva în taină... și făcu o lungă pauză, răsucindu-și mustața. E cu noi și serdarul Macedonschi.

— Serdarul Macedonschi ? Serdarul Macedonschi ? repetă nedumerit, încurcat, Bălcescu.

— Da... da... el... serdarul Macedonschi... ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.

Iuncherul se întunecă la față și murmură apăsat, netezindu-și tîmplele cu palmele :

— Credeam că a murit...

— N-a murit...

— N-o fi cumva frate-său ? Pavel ?

— Nu, e chiar el... N-a murit... Să vii să-ți povestească el tot cum a fost cu revoluția din douăzeci și unu. Nouă o noapte întreagă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s-ar fi ridicat numaidecît înfiorat de mînie. Nici în gînd nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, l-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. Își spuse că e frate-său care, lăudăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răzvrătitului.

— Așa... ca să vezi... El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem... Va veni în mijlocul celor cinci sute

de panduri pe care ni i-a-făgăduit Radoşanu şi va merge în fruntea lor asupra domnitorului.

Văzînd cuta dintre sprîncenele mari ale iuncherului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.

Gonind norii negri spre miazăzi, soarele le luase locul înspre Munţii Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începu din nou să cînte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cîntecele de inimă albastră ale vremii, dar cîntecele olteneşti le „zicea" mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers şi cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr-o dată plin, pe care nici un fel de notaţie nu le poate înregistra... Cîntecul lui era atunci amar şi hotărît şi, în acelaşi timp, era în el drojdia suferinţelor din trecut, întoarsă prin chiuituri haiduceşti în nădejdea zilei de mîine.

Telegescu vedea fericit că nici Bălcescu nu putea să reziste vrăjii pe care cîntecul dascălului de la biserica Negustorilor, care în zilele săptămînii era şi scriitor de masă la Departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai tîrziu, în exil, Marin Serghiescu, poreclit Marin Naţionalu, avea să toarne leacul amar al cîntecului peste sufletele pribegilor de la Brussa[1]. Avea să fie des de tot şi la masa lui Vodă Cuza, vrăjit şi el de cîntecul lui.

Se înserase aproape cînd Bălcescu socoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihnise bine, păscuse iarbă grasă de livadă şi acum se frămînta nerăbdător. Înainte de a se despărţi cu făgăduiala că se vor vedea din nou la Bucureşti, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească şi o bună propagandă printre clăcaşi. Trebuie luată din nou calea lui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluţiei trebuie ridicat numai după ce vor fi siguri că gîndul lor de eliberare a clăcaşilor, a răzbătut de-a lungul şi de-a latul ţării pînă la ei. El va veni la Bucureşti ceva mai devreme ca de obicei, fiindcă s-a hotărît ca logodna surorii sale Tiţa cu *Lieutenantul* Oprea Nedelescu să aibă loc pe la cincisprezece septembrie.

[1] *Brussa* — oraş în Turcia, unde au fost întemniţaţi o parte dintre revoluţionarii romîni din 1848.

*

La sfîrşitul lui august, iuncherul Bălcescu fu în grabă chemat în Bucureşti, fiindcă batalionul său avea să iasă în tabără lîngă Pantelimon, la Dobroieşti, ca să facă instrucţia de companie, urmînd ca în octombrie să se facă manevre de regiment pentru şcoala de batalioane.

Veni aproape bolnav, căci vacanţa asta fusese mai curînd o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbinţeli. Luase cu el în poştalion şi pe un vecin de moşie, Anton Panovschi, un om între două vîrste, arendaş al unei moşioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbeşte la Piteşti despre o revoluţie pe care o pregăteşte acolo un fost parucic, Telegescu, venit să caute oameni pentru răscoală. Încă o dată, Bălcescu îşi dete seama de uşurinţa cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpînirea.

La Bucureşti, unde ajunse plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămîie cîteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraş. A doua zi seara, pe cînd ei doi mîncau subt nuc, se pomeni cu Marin Serghiescu, mai vesel ca oricînd, cu toată faţa rotundă înflorită de bucurie, care-i spuse — vorbind, credea el, pe ocolite — că totul este gata, că s-a ales ziua de paisprezece octombrie, în seara căreia vodă trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. Încercarea de a ascunde tîlcul, după vorbe, era atît de naivă, încît dîndu-şi seama cît de primejdioasă e convorbirea în grădină, Bălcescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.

Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni şi mai vorbăreţ. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireşi, îşi destăinui pe faţă tot complotul, cerîndu-i să le pregătească nişte trunchiuri de cireşi, ca să facă din ele tunuri.

— Se pot face tunuri de cireşi ? întrebase uluit arendaşul piteştean.

Bălcescu îi arătă că, în lupta lor cu turcii, sîrbii au folosit asemenea tunuri, dar că e, firește, greu să le poţi găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate de buni meşteri fierari.

— Săptămîna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu şi eu la Piteşti... De acolo, mergem în Oltenia, eu şi Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregăteşte un fost căpitan de panduri, Radoşanu de la Crasna din Gorj... Şi rîdea cam copilăros şi mîndru... Înţelegi, trebuie să avem oameni lîngă Bucureşti înainte de zi întîi a lui octombrie. Acum, că şi dumneata eşti de-ai noştri, am să-ţi dau o scrisoare către Telegescu, ca să ştie şi el acest lucru.

Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcîndu-se că se uită la o icoană înfăşurată într-o maramă de borangic... Atît de încălzit era Marin, încît nici nu băgă de seamă cît de rece era obrazul celuia cu care vorbea. Ridică paharul şi-l ciocni de celelalte două de pe masă.

— Noroc, şi să fie într-un ceas bun...

Plin de voie bună, începu dintr-o dată să cînte, numai pentru el însuşi. Niciodată poate n-a cîntat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, ameţitor... Din nou Bălcescu se lăsă cucerit şi, înduioşat, îşi spuse că asemenea nebuni sînt şi ei de folos pe lume...

Au stat pînă aproape de miezul nopţii, cînd, cu mersul lui greoi, cîntăreţul, calemgiu la Vistierie, îşi aduse aminte că are slujbă de dimineaţă. La plecare îi sărută, dintr-un preaplin sufletesc, pe cei doi şi le spuse din adîncul inimii :

— Fraţilor, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N-o să mai fie în ţara noastră decît plugari şi ostaşi... Vom stîrpi luxul ; toţi vor purta haine de postav făcut în ţară şi pînză de casă. Aşa, ca mine acum.

Avea într-adevăr pe el un surtuc de dimie şi la gît o legătură de pînză de casă vopsită albastru.

După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puţin lucrurile.

— Nu pune nici un temei pe ce spune ăsta... Îl vezi că e nebun de-a binelea... Toată chestia asta cu revoluţia este o idee de-a lui... L-am lăsat să vorbească despre paisprezece octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea ştie că e nebun... Îl lasă toţi să spuie orice, numai să cînte... Ai auzit şi dumneata ce viers are.

Panovschi zîmbi, pe gînduri. Ridică paharul, ciocni, apoi luînd un ton sfătos şi de taină în acelaşi timp, se apropie de el uşor, peste masă, privindu-l cu ochii mici.

— Domnule iuncher, ascultă sfatul unui om mai bătrîn ca dumneata... Ieşi cît mai este timp dintr-o asemenea legătură...

Bălcescu se simţi jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de burtă-verde care vrea să-şi dea importanţă. Răspunse puţin supărat :

— Pe ce vă întemeiaţi dumneavoastră atunci cînd daţi asemenea sfaturi ?

Ridicase puţin un cuţit pe care-l lăsă să cadă pe masă cu zgomot. El vrusese să întrebe pe ce autoritate morală se întemeiază acest Panovschi cînd îi dă lui sfaturi cu atîta siguranţă de sine.

Panovschi înţelese însă întrebarea lui altfel şi se făcu alb la faţă. Se ridică de la masă şi făcu vreo doi paşi prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată neliniște de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.

— Ţiu foarte mult la dumneata, domnule iuncher, şi ţiu foarte mult la maica dumitale, care mi-a scăpat soţia de la moarte. Pe urmă am fost pomojnic la unchiul dumitale, boier Luţă, cînd era subcîrmuitor. Vreau însă să-mi făgăduieşti că în nici un caz nu vei destăinui nimănui ceea ce eu îţi voi spune acum.

Bălcescu aştepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă. Îi era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire şi să-l facă şă se răzgîndească. Dar Panovschi, care se jucase cîteva clipe gînditor cu ciucurii şalului cu care era încins peste anteriu, nu se opri.

— Te rog să-mi făgăduieşti... mai întîi ceea ce ţi-am cerut...

Tînărul iuncher simţi că gulerul mundirului îi strînge gîtul. Îl nelinişti şi această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în şoaptă :

— Da.

— Atunci află, reluă celălalt, că de cîteva zile poliţia din Piteşti a fost înştiinţată de ceea ce se plănuieşte... Pe urmă întoarse capul şi goli dintr-o dată paharul cu vin roşu.

Bălcescu păru năucit de această ştire, deşi era de la început convins că mai curînd sau mai tîrziu... aşa va fi.

Puţin după aceea, musafirul său merse la culcare şi se duse şi el în odaia lui. Întrebarea care-l frămînta era : cine denunţase legătura poliţiei ?

Să fie însuşi Panovschi ? I se păru puţin probabil, fiindcă nu părea să ştie mare lucru... Dar atunci, cine ? Şi mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru ?

În realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălăşescu, însă chiar de ar fi ştiut asta Bălcescu, tot rămînea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.

A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroieşti, dincolo de ospiciul care se instalase la mănăstirea Mărcuţa,

în locul fabricii de imprimat testemele. Erau săptămîni obositoare de marşuri, de exerciţii de luptă. Toată ziua treceau în fugă pîrîul Colentinei, aci nu mai larg de patru-cinci paşi, dar adînc pînă la genunchi, aşa că toată ziua erau cu picioarele ude. Uneori, împingeau exerciţiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simţea bolnav, şi seara cădea rupt de oboseală. Nici de gîndit limpede nu mai putea gîndi. Nu avea nici un punct de sprijin şi orice frămîntare a gîndurilor era parcă în gol. Ştia un singur lucru : că trebuie să vorbească, şi cît mai curînd, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintîi duminică din septembrie fu ofiţer de serviciu pe tabără. Abia după Sînta Măria Mică putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri pînă la Bariera Moşilor, arzînd de nerăbdare. Aci găsi o brişcă, şi către nouă seara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toţi erau la Bălceşti. Bătrîna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate şi-i perie cu îngrijire mundirul şi pantalonii, în timp ce el, învelit în anteriul lui verde, care-i slujea de halat, mînca în grabă. Nu cunoştea întocmai adresa lui Mitică Filipescu, dar ştia de la Marin Serghiescu că era lîngă casa lui Serafim Dragomanu (pe care el o cunoştea) ; era „alături o casă cu o poartă în stînga, subt casă", după cum îi spusese Marin.

Cînd să treacă de casele bătrîneşti ale serdarului Faca, trebui să ocolească prin mijlocul uliţei, căci de la cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de douăzeci şi patru ianuarie, cînd aproape ca în 1802 se dărîmase un sfert din casele din Bucureşti, aceste case ale lui Faca erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărîme. Fu cît pe-aci, în mijlocul uliţei, să se întîlnească faţă-n faţă cu Frusinica... Era dusă de braţ de Costache Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. Îl cuprinse o liniştе şi o sfîrşeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută pe un final. Merse aşa, ca într-o legă-

nare de moarte, pe Podul Mogoşoaiei, care începuse de cîtva timp să fie luminat cu felinare de seu.

Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută aşa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă pînă ce veni un argat, din fundul curţii, să-i spuie că boierul e la moşie, că nu s-a întors încă. Trebui să renunţe şi se întoarse acasă. Simţea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui în armată să se scoale de dimineaţă, şi deşteptarea de la ora patru jumătate în tabără îl sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, o dată cu ceilalţi. Uneori, noaptea întreagă era frămîntat de gînduri.

Timp de două săptămîni, în iulie, Frusinica aşteptase cu înfrigurare. În fiecare zi se ducea spre casa Bălceştilor ca să vadă în curte poştalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo ştire de la moşie. Nu era nimic... Îşi descususe rochia galbenă de borangic şi o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă şi că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neaşteptat de bine şi-şi potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coasă, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrîna opărea în zilele astea gogoşile de mătase, în curte, într-un cazan de rufe, şi se răspîndea peste tot un miros leşios de ciorbă ca de raci, care o înăbuşea... Nu putea să spună nimic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfîrşită dragoste, doica. Vrea s-o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... Îi ţesea în război şi pînză de in, din care ieşeau de asemeni rochiţe frumoase. Numai că acum, de cînd se făcuse măricică şi începuse să poarte rochii care cădeau largi de tot de subt sîni, intra atîta materie în ele, că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întîmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gîndaci, deşi cei care dau mătase galbenă sînt mai rezistenţi. Era neobosită, doica, mai ales de

cînd murise moş Gălău şi rămăseseră singure în casă, cu o fetiţă mică pe cap. Cît timp trăise el, cu cărăuşia lui, o duseseră mai bine. Izbutiseră să facă un gard, care despărţea grădina de mai bine de un pogon de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiece an şi porci, şi găini, care erau acum atît de multe şi risipite prin grajd şi şoproane, că nu le mai ştiau numărul... Găseau ouă unde nu le trecea prin cap. Încă înainte de moartea lui Gălău, cînd era aproape de sfîrşit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vrusese să audă de rudele ei, care însă n-ar fi vrut nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moştenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezeşte într-o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de pîine, decît să mai scoată bani de la ei, fie şi prin proces. De altfel, date fiind moravurile timpului şi legiuirea, era sigură că îl va pierde. Bătrînele îi spuneau să facă asta pentru fetiţă, dar ea nici gînd, nimic n-o înduplleca. Auzind că moştenitorii vor să vîndă curtea, îi fu teamă că ura rudelor o va urmări şi aci, încercînd s-o cumpere. Ca să se ştie liniştită în vizuina ei, pe a cărei poartă n-a ieşit niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserică, se grăbi şi, vînzînd inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-l pusese în deget doica, pe furiş, o cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea.

Aşa că după moartea ei, acum patru ani, Frusinica devenise stăpîna locului. După ce se trecuse şi bătrînul Gălău, vînduseră şi armăsarii care cam îmbătrîniseră şi nici n-avea cine să meargă cu ei, iar cu banii luaţi cumpăraseră între alte nevoi împlinite şi o vacă cu lapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai tîrziu, bătrînele aflaseră că un lăptar dinspre Florească adună în cotiga lui lapte pentru marile birturi care se înfiinţaseră pe lîngă hoteluri şi îi vindeau şi ele cîteva ocale de lapte zilnic, cît timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nu-

treț. Și din grădină mai scoteau cîte ceva, muncind-o ele, că altfel nu aveau cum să se ajute.

Acum, doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetei o pereche de pantofi, cu care ea se dusese să dea examen la teatru. Se făcuse măricică și nu mai putea să-și ducă lucrurile — puține — la Bălcești în boccea, așa că îi cumpărase și o mică valiză de pînză, ca să nu le fie cumva rușine Bălceștilor cu ea în poștalion. Toate aceste pregătiri o înfriguraseră și mai mult, sporindu-i nerăbdarea. Nici n-avea ce să facă fără fetele și băieții Zincăi, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, și alte cunoștințe cu atîta știință de carte nu avea. Casa Bălceștilor era acum totul pentru ea... Mai ales Nicu...

Într-o după-amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceștilor unul dintre caii murgi, care aștepta să fie dus la potcovar, se pare. Da, venise și serdăreasa, care acum era dusă cu poștalionul prin tîrg. O pîndi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mîncă acasă, ci la o soră a ei. Cînd veni după-masă, serdăreasa dormea; cînd se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numaidecît la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de viță și curtea ei cea mare. Seara așteptă pînă la unsprezece subt nuc. Își adusese mica ei valiză nouă. Dar poștalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la soru-sa. A doua zi către nouă dimineața, cînd se duse la casa cu boltă de viță, află că serdăreasa plecase în zori cu poștalionul, la Bălcești. Stana îi dădu, puțin cam încurcată, valiza pe care o lăsase la ea.

A fost ca o fiară rănită timp de două săptămîni. Îi era rușine de cele două bătrîne, îi era rușine de ea însăși, de tot. Începu să umble în neștire pe străzile orașului, ca și cînd ar fi dus ceva mort în brațe. Dar a trecut și vara... și în toamnă nu murise, ci se înfățișă la lecțiile de teatru, unde cunoscu și alți elevi și eleve.

La Bălcești, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nicu, care aștepta trecînd de la înghеț la fierbințeli, că nu putuse să dea ochi cu fata la București... În septembrie, după întîile lecții, Aristia îi arăta atîta prietenie, încît începu să o ducă seara la teatru și să o aducă apoi, pe jos, căci vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi, și orașul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.

Sîmbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese. Din gang, o ușă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier dădea într-o mică săliță unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cît sălița, urca la catul de sus, unde o nouă ușă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uși înalte, în dreapta și în stînga. Îi ieși înainte, sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou și îl duse în dreapta într-o odaie mobilată cu un birou europenesc. Era acolo, așezat într-un fotel, și Eftimie Murgu, cu fața cărnoasă, cu ochii lui aproape prinși în barba stufoasă.

Lîngă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung pînă la genunchi, fără poale în față. Avea pantalonii strîmți și guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Țăranu, scriitor la Vistierie, împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu fața rasă și mustața aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezentă Baronescu, „prieten de-ai noștri".

I se lămuri că Sotir Țăranu tocmai citea o proclamație către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din istorie, îndemna mulțimea la revoluție... Se așezaseră toți pe scaune și în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în fața biroului și asculta. Lîngă el era un lucru necunoscut încă în București. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cît un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care

dădea toată lumina în jos. După ce Sotir își citi proclamația, Baronescu, care venea de la Pitești, aduse un fel de program al mișcării, întocmit de el și fostul parucic Telegescu, pe care, la cererea celor de față, îl citi numaidecît. Avea forma unui proiect de constituție destul de stîngaci. Să se alcătuiască un „directuar subt un prezident și șase mădulari". Să se alcătuiască și „un corpos care să întocmească legile țării pe trei bazuri, adică slobozenie, dreptate deopotrivă și vîrtute".

Cu fața lui palidă și frumoasă, cu ochii în cearcăne mari din pricină că lumina de subt abajurul galben îi lăsa în întuneric, Mitică Filipescu asculta cu brațele încrucișate pe piept. Îl cam iritau puțin aceste programe care veneau unele peste altele, fiecare participant ținînd neapărat să puie pecetea gîndirii lui pe viitoarea înfăptuire. De aceea, le asculta cu răbdare. De data asta făcu însă pe loc observația că prezidiul directoratului nu poate fi și șeful oștirii, așa cum prin confuzie lăsa să se înțeleagă programul înfățișat.

După ce sfîrși citirea, Baronescu aduse și lămurirea că Marin Serghiescu a trecut prin Pitești și că e acum la Crasna, în Gorj, ca să vie cu pandurii adunați de Radoșanu și de omul acestuia, fostul căpitan de panduri, Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu și i se făcu o milă nesfîrșită de acest bărbat atît de cinstit, atît de luminat și totuși atît de încrezător. El, care era și a rămas toată viața bănuitor și un om chinuit de grijă cînd pornea ceva, nu putea înțelege cum căminarul nu-și dădea seama de ce se poate și de ce nu se poate. Era încă subt vraja acestui om cu o voce atît de muzicală, nu putea uita întîlnirea de la Vadu Rău și gîndul unei nenorociri îl îngrozea. După ce Baronescu arătă unde a ajuns cu pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat de altfel, căci se afla între oameni mai în vîrstă decît el.

— Nu vi se pare că Agia a mirosit și ea ceva? Nu vă e teamă că au ajuns pînă la urechile marelui vornic unele zvonuri?

Baronescu îl privi disprețuitor și cu mila cu care s-ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între oameni care îl depășesc cu inteligența și cu experiența lor.

— Ce poate să afle poliția? Vorbe... Dumneata ne crezi proști, nu știi că avem și noi știrile noastre?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea zvonuri, ca să vedem ce are de gînd stăpînirea... Fii liniștit. Noi știm ce știu ei, și mai mult.

Sotir dădu din cap tot atît de disprețuitor față de tînărul iuncher, subliniind cu zîmbetul explicația lui Baronescu, care continuă:

— ...Ei cred acum că e glumă, dar cînd se vor vedea în spînzurători, va fi prea tîrziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărît, și fața i se boți de supărare.

— Trebuie să fie fără vărsare de sînge... V-am mai spus-o de atîtea ori. Îi trimitem pe toți la mănăstire și-i ținem acolo pînă așezăm țara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătinînd din cap, cu gîndul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebe ceva în legătură cu un proces privitor la o sfoară de moșie a unui unchi al său. Acesta îi făcu semn, zîmbind, să rămînă.

— Domnule căminar, îl întrebă iuncherul, cînd Filipescu se întoarse după ce își condusese musafirii pînă în strada căzută într-un întuneric ca de mormînt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întîlnea (de altfel plouase în timp ce erau ei sus și acum încă mai burnița), domnule căminar, cine este acest Baronescu?

— Este un advocat și hotarnic.

— Aveți atîta încredere în el? Și Bălcescu aștepta nemișcat răspunsul.

— Aş putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moşie. Dar de ce întrebi ?

Fără nici o şovăire, cu un fel de mînie în ochii săi puţin oblici, Bălcescu răspunse aproape şuierat :

— E din cale-afară de îngîmfat.

— Asta-i cam adevărat, domnule iuncher, dar îl socot foarte folositor.

— Mi se pare că vorbeşte prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul dumneavoastră vorbeşte prea mult. Uite, la Piteşti, acel Telegescu e din cale-afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecăreşte oriunde se duce numai despre pregătirile care se fac.

Mitică Filipescu îl privi lung pe tînărul din faţa sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea complicat, cu prea multe ocoluri şi paranteze. Era vădit încurcat şi, ca să-şi ascundă încurcătura, se duse pînă la o bibliotecă sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzîndu-l cît de mult îl frămîntă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca şi cum s-ar fi hotărît sau ar fi găsit un răspuns care să spună altfel acelaşi lucru.

— Uite, domnule Bălcescu, aş vrea să ştii un lucru. Şi eu am despre oamenii aceştia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeaşi părere despre ei şi mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaşte oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc şi mai ales *il faut chercher les significations des choses*[1]. Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor şi al faptelor... Aş zice ierarhia acestor tîlcuri.

Văzu că Bălcescu îl priveşte încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decît capete de fir care se încurcă apoi.

— Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun... Mi se pare că nu m-am putut face înţeles.

[1] Trebuie căutat tîlcul lucrurilor (fr.).

— N-aş putea spune că e chiar atît de limpede. Ar avea nevoie poate de unele deslușiri, îi răspunse Bălcescu, cu zîmbetul lui din colţul stîng al gurii, şi îşi aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franţuzeşti.

— Atunci am să fac un ocol, spunîndu-ţi o anecdotă, care mie mi s-a părut bogată în conţinut, cît trei volume întregi, şi spune întocmai ceea ce am vrut să spun şi eu... Iat-o : La Bagdad, într-o noapte, pe ulițele întortocheate şi pustii dintre magaziile portului, acolo unde se descarcă ghimiile şi istamboalele venite de la Bassora şi unde pîndeau de obicei, pe asemenea vreme, tîlharii, căuta să se strecoare în grabă un călător întîrziat. I se strigă din urmă : „Ia stai !...“ Şi el încremeni locului de spaimă... Întoarse capul şi nu văzu pe uliţa pustie nimic, decît o saca oprită în dreptul unei uşi dărăpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, cînd i se strigă din nou, hotărît : „Ei, bre, bre, ia stai o clipă !...“ Acum se opri şi întoarse capul mai speriat, însă iar nu văzu pe nimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog şi bătrîn de la saca dădea din cap... „Eu te-am strigat, bre... Vreau să ştiu, de mai e mult pînă la ziuă.“ „Cum ?... Cum ?... Dumneata vorbeşti ?“ întrebă cutremurat călătorul. „Ei, asta-i, fu răspunsul, păi dumneata ştii cine am fost eu ? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie... am avut harşea de mătase şi zăbală de argint.“ Omul privea calul mai speriat parcă decît înainte. În clipa aceea ieşea sacagiul din casă, cu biciul în mînă... Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume ! E nemaipomenit !“ Dar sacagiul înăcrit şi cu fruntea îngustă îi răspunse întărîtat : „Păi, dacă dumneata asculţi prostiile lui !... Vai de capul lui... Ţi s-o fi lăudat şi dumitale că în tinereţea lui a fost cal de călărie cu harşea de mătase şi zăbală de argint. Hei, dacă ai sta

să crezi tot ce spune el... Auzi, harşea de mătase! Cînd toată lumea ştie că harşeaua se face din păr de cămilă..."

Bălcescu rîdea rar... De cele mai multe ori nu-i apărea pe faţă decît zîmbetul din colţul stîng al gurii, dar acum năzdrăvana snoavă i se păru într-adevăr plină de înţeles şi răspunse cu un rîs sacadat, dar nu zgomotos:

— Anecdota e într-adevăr bogată: cred, totuşi, că nu aveţi dreptate.

— Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu şi Marin Serghiescu sînt cam copilăroşi; ceilalţi nu sînt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta faţă de faptul că aceşti oameni sînt inima poporului romîn, care bate prin ei mai puternic... Sînt printre puţinii de azi în care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceştia îşi pun în joc libertatea lor şi fericirea familiilor lor... Îşi pun în joc viaţa poate, pentru ca să aducă îndreptarea ţării şi să ne redea la toţi, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparaţi-i cu semenii lor şi veţi vedea că sînt atît de rari, nepreţuiţi, caii care vorbesc, chiar dacă flecăresc puţin cam zgomotos.

— Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acţiunii înseşi?

— Am în ceea ce priveşte cinstea şi credinţa lor o încredere desăvîrşită... Şi asta mi se pare azi *esansiel*[1]. Desigur că există anumite primejdii... Aşa e jocul acesta cumplit al revoluţiei... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminţi puţin... Dar dacă ar fi cuminţi de tot, ne-am împotmoli cu toţii.

Tînărul iuncher rămase îndelung pe gînduri. I se păru că, într-un fel, căminarul are dreptate. Se gîndi la laşitatea celorlalţi, la cei prea cuminţi, care aşteaptă totul de la alţii.

Mitică Filipescu îşi împreună din nou mîinile la piept şi rămase un timp pe gînduri, apoi îl privi înţelegător şi cu aceeaşi nedezminţită simpatie.

[1] *Essentiel* — esenţial (fr.).

— Domnule iuncher, viaţa nu aşteaptă. Te vezi mai totdeauna în situaţia de a lucra, de a lucra cît mai repede şi atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aştepţi condiţii ideale şi oameni ideali, înseamnă să nu poţi trece niciodată la acţiune, înseamnă să aştepţi pînă cînd vei fi nevoit să renunţi. Da, unii dintre oamenii noştri sînt cam flecari... S-ar putea să fi ajuns pînă la urechile Agiei cîte ceva din cele ce plănuim noi. Prea mult nu cred să ştie. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da... acum că am pornit, cine aleargă mai repede cîştigă.

Bălcescu suferise foarte mult la gîndul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde ştie că poliţia a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvîntul dat. Acum însă vedea că atît cît ştia el despre informaţiile poliţiei din Piteşti nu era ceva care să-i facă pe tovarăşii săi să întrebe de unde ştie el că Vornicia a aflat... Îi spuse, totuşi, îngîndurat:

— Domnule căminar, altfel am gîndit eu această mişcare. O revoluţie nu se poate face de sus. Trebuie să aşteptăm să fie ţara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întîmplare care să ne arate sentimentele poporului şi în acelaşi timp să fie o cauză, un punct de plecare pentru o nouă pornire de mînie populară.

Căminarul, care ascultase pe gînduri, îi strînse mîna călduros, şi Bălcescu nu pricepea de ce. Era şi el de aceeaşi părere, cumva? Dar atunci ar fi trebuit iuncherul să impună o schimbare. În realitate, Filipescu, mişcat de emoţia cu care vorbea, vrusese doar să-i arate o simpatie care depăşea obiectul.

*

Prin întuneric mergea greu de tot, cu mare băgare de seamă. Tot mai burniţa. Avu norocul să întîlnească cîţiva trecători cu felinare în care ardeau lumînări de seu şi aşa, pe urma lor, putu să iasă pe Podul Mogoşoaiei.

În sala de aşteptare, tapisată cu mătase roşie şi cu ciubucărie ovală aurită, de la palatul domnesc, fosta casă a Goleştilor, cîţiva boieri şi doamne aşteaptă tulburaţi. Între ei, Tiţa şi mama ei, unchiul Luţă, medelnicerul Nedelescu şi fiul său, *Lieutenant*-ul Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în anteriul de mătase vişinie, încins cu şal persan şi în biniş de atlaz alb, e foarte mîndru. Îşi mîngîie barba tunsă scăzut şi explică înfrigurat serdăresei Zinca :

— Cînd m-am prezentat măriei-sale să-i aduc la cunoştinţă logodna feciorului meu, rugîndu-l să-i dea înalta sa binecuvîntare, măria-sa mi-a spus : Să se prezinte joia viitoare după şedinţa Divanului. Ştii, numai joia vine el acum în Bucureşti, de la ţară, pentru şedinţele Divanului. Înţelegi ce mare cinste ? Ceilalţi fii de boieri care se însoară se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu îl primeşte măria-sa după logodnă. Zinca înţelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.

— Vezi că fiul dumitale este şi ofiţer în garda măriei-sale, întăreşte un boier scund şi gros, care aştepta şi el să fie primit de vodă şi era bucuros să intre în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu îşi mîngîie barba şi parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie şi mai limpede că îşi dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace şi se gîndeşte la altceva. A fost greu să i se găsească şi ei ceva de îmbrăcat, căci fetele, în ruptul capului, n-au vrut s-o lase cu rochia de acum douăzeci de ani, care

nu merge decît cu ilic şi cu fes mic, cu fundă. Îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de caşmir tot verde. Îi pregătiseră o rochie închisă pînă la începutul gîtului, de tafta neagră, cu volane şi cu mîneci lungi, umflate. La gît purta un lanţ de aur cu medalion.

Lieutenant-ul şi Tiţa, îmbrăcaţi de ceremonie, se ţin de mînă fericiţi. Ea, în rochie albă de mătase, strînsă mult subt pieptul mic, iar jos învoaltă, pusă pe cercuri largi şi ascunse de sîrmă, este toată înflorită de bucurie şi, tare emoţionată, se alipeşte uşor de logodnicul ei.

— Vai, ce frică îmi e !

Îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atîtea zorzoane de metal, cu epoleţi laţi şi cu ciucuri de aur, cu tot felul de leduncі alămii, el o întreabă mîndru :

— Cum poţi să spui că ţi-e frică alături de mine ?

— Tu nu poţi să mă aperi de vodă, dacă vodă s-o încrunta la mine... îi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.

— De oricine, Tiţa... şi ridică bărbăteşte din umeri, cu mîna pe mînerul săbiei.

— Nu te supăra, am greşit...

Fata se lipeşte fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.

— Mi-aş da viaţa pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărţi de aci încolo, pînă la sfîrşitul zilelor noastre.

Ea îl priveşte proaspăt, viu, în ochi şi surîde... Crede ca şi el.

Bătrînul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu :

— Dar de ce n-a venit şi Nicolache ? Ca iuncher, era aproape îndatorat să fie aci... Dacă o să întrebe măria-sa : „Unde-i iuncherul Nicolae Bălcescu ?“ Ei ? Ce-o să-i spunem atunci ?

Zinca Bălcescu, încurcată, ocolește răspunsul, pentru că știa că Nicu nu a vrut să vie... Îi arată că ei au crezut că numai părinții și logodnicii. Prea mult nu știe, emoționată și ea, ce să mai spuie.

— Am stăruit și eu... Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.

Apare un aghiotant și îi poftește în sala tronului.

— Poftiți la măria-sa.

Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roșii. Vodă Ghica și nepoata lui stau în două jilțuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc de la ușă, în afară de ofițeri, care salută militărește. De altfel, cu fața încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustața mică, întoarsă în sus, alb la față, cu ochii puțin cam prea apropiați, Alexandru Ghica, care e foarte mîndru c-a desființat ceremonia sărutării mîinii, zîmbește puțin absent, gînditor, cu bunăvoință în definitiv. Mai gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i servește de secretară și care la asemenea ceremonii face oarecum și onorurile tronului, el fiind burlac. Nu vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, de la care luase, cu împrumut, chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-și cumpărase de la mai-marii Porții tronul. Și nu s-a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchtelen, pe care o va vedea chiar azi în palatul de la Pașcani, lîngă Căciulați, înainte de plecarea ei din țară. Nu s-a îmbrăcat, firește, în mare ținută. Ci e doar în uniforma de serviciu, care e neagră, dar tot încărcată de fireturi și de ciucuri. Ca decorații nu are decît, petrecut peste talie, pieziș, marele cordon al Ordinului Nizan, și în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată lumea are mănuși albe, și toți

bărbații și femeile au vărsat pe ei flacoane cu apă de colonie.

Logodnicul, cu Tița la braț, fac cîțiva pași înaintea celorlalți. În fața lui vodă, ea se desprinde de brațul lui și face o reverență pentru care s-a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămîne înțepenit în poziție militară.

— Am înalta cinste să prezint măriei-sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.

Vodă Ghica, trezit din gîndurile lui, zîmbește și dă mîna Tiței, care vrea să i-o sărute, dar el și-o trage curtenitor. Tița face apoi o nouă reverență Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mîna pe care i-o întinde. Bătrînul Nedelescu se uită mîndru la Zinca Bălcescu. „Merge bine, nu?“ vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu șampanie și cu alta cu pișcoturi.

Ghica ridică un pahar înspumat, toți ceilalți ridică și ei paharele.

— Vă doresc viață lungă și fericită în viitoarea voastră căsnicie, și bea paharul tot.

Ciocnesc între ei cuscrii și logodnicii, dar cu bunăcuviință. Din greșeală, logodnicul se lovește cu cotul de tată-său și varsă cupa de șampanie pe rochia Tiței.

Fata, surprinsă, speriată, dă un mic strigăt:

— Ah!

Logodnicul este foarte încurcat. Toți cei de față zîmbesc însă indulgenți, iar bătrînul Nedelescu împacă înțelepțește lucrurile.

— Nu-i nimic. Asta poartă noroc.

— Da... Da... poartă noroc... întărește Alexandrina Ghica și privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiți, spre Tița mai ales, care zîmbește rușinată.

Bătrînul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoție, slugarnic:

— Să trăiască măria-sa şi măria-sa... doamn... domniţa, ar vrea să adauge, dar se încurcă.

— Să trăiască măria-sa... se ploconesc cei de faţă. Şi pe urmă se retrag încet, cu spatele spre uşă.

*

În sala cea lungă, unde se aşteaptă de regulă intrarea lui vodă, zeci de rude, în frunte cu unchiul Luţă, îmbrăţişează şi sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură şi fac un mic teatru familial.

PROCESUL

Ziua de paisprezece octombrie trecu liniştită, dar cînd Agia din Bucureşti primi la rîndul ei un denunţ din partea serdarului Mehtupciu, care era prieten cu Macedonschi şi Sotir (şi fusese adus de aceştia în complot), Vornicia trecu la arestări pe toată ţara.

Cel dintîi fu adus în beciul Agiei Marin Serghiescu, la douăzeci şi patru octombrie, în Bucureşti. Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de Gorj să aducă în fiare la Bucureşti pe Radoşanu şi soţii lui. Oameni ai Agiei din Bucureşti fură trimişi să aducă legat pe Telegescu de la Piteşti. Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu adus la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură arestaţi în total douăzeci şi patru de inşi.

Au fost toată iarna anchetaţi cu o asprime neobicinuită de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau şi vornicul Iancu Manu, vornicul Manolachi Florescu şi aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.

Acesta deveni vînăt, din roşcat ce era, într-o noapte tîrzie, cînd în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere :

— Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani şi te-ar auzi batjocorind, aşa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de ruşine... Cine ar crede că sînteţi fiul marelui boier Dinicu Golescu ?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stînjenea pe acest elegant boier de curte, care şi la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.

Îşi sprijini cu amîndouă palmele fruntea şi rămase aşa mut, cu coatele pe masă.

Şi mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraş că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deţinuţi.

Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestaţi, cu toate că ancheta a fost atît de mult prelungită. De altfel, doi dintre cei mai adînc implicaţi în acest proces, dascălii Eftimie Murgu şi J. A. Vaillant au fost lăsaţi liberi, sub motiv că sînt sudiţi, supuşi streini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a dus la zvonul cu totul fals, care umbla în oraş (şi a dăinuit şi mai tîrziu), că Vaillant ar fi fost cel care i-a trădat pe ceilalţi. După alţii, însă, cel care îi vînduse fusese un alt dascăl de la biserica Negustorilor, pe care-l cumpărase cu bani buni căpitanul de la Agie, Costache Chioru, ca să-i spioneze. Numai tîrziu avea să se afle adevărul.

Tocmai la 1 februarie 1841, cei zece acuzaţi au fost trimişi în judecata înaltului Divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva vieţii domnitorului. În afară de preşedinte, mai era în Divan un ofiţer, colonelul Nicolae Golescu, care deşi fusese în comisia de instrucţie, fusese numit acum, în faţa Divanului, acuzator public, procuror militar.

Sala cu perdele sîngerii de la Divanul apelativ era neîncăpătoare pentru mulţimea de boieri şi soţii de boieri care ţineau să vadă şi să audă pe acuzaţi, căci în afară de boieri, nimeni n-ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele vremuri cînd Adunarea Obştească era aleasă numai dintre boierii ţării.

Mulţimea aştepta îngrămădită la porţile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... În ziua cînd se luă din nou tacrirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni fuseseră împinşi de pe Podul Calicilor cu spîngile şi aşteptau pe prundişul Dîmboviţei ori în grădina bisericii Doamnei Bălaşa. S-a aflat imediat cît de hotărît şi cît de curajos a fost căminarul, cît de bărbăteşte s-a purtat. A recunoscut totul, şi-a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-l judeca.

Frumoasa lui faţă arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine şi părea încă şi mai palidă.

— Da, am plănuit dezrobirea clăcaşilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gîndit că e bine să se desfiinţeze rangurile şi privilegiile boiereşti, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulţi nimic... Am plănuit înfiinţarea unei armate naţionale, ca să nu mai tremurăm cu toţii de cîte ori unui Pasvantoglu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecînd prin foc şi sabie un sfert din ţară... Am cerut libertatea presei şi a cuvîntului, fiindcă acesta este duhul vremii... Pentru toate cîte am dorit să le împlinim, nu aveţi dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceţi... ne va judeca din nou pe toţi — şi pe noi, şi pe dumneavoastră — istoria, şi urmaşii dumneavoastră se vor ruşina de ceea ce aţi făcut.

A trecut ca un fior uşor peste capetele boierilor şi ale cucoanelor împopoţonate, care veniseră acolo ca la teatru. De altfel, Bălcescu, în tacrirul său şi tot timpul în faţa comisiei de anchetă, dînd o serie de răspunsuri voit

confuze, nu se gîndise decît cum să-l apere mai mult pe Mitică Filipescu şi nu pomeni de întîlnirea de la Vadu Rău.

*

Cînd într-o zi din prima săptămînă a lunii april, pe o vreme de primăvară, în timpul cînd cireşii erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse dintr-o încăpere alăturată, cu tot Divanul după el, ca să citească hotărîrea, în sală toată lumea îngheţase... În colţul din dreapta, în fundul sălii, Tiţa strîngea, albă la faţă, mîna serdăresei, care privea fix, îmbrăcată toată în negru... Unchiul Luţă, lîngă ele, le apăra de înghesuială, şi acum asculta şi el încremenit. Privirile lor ţintesc necontenit chipul iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzaţi. Tiţa îşi umezeşte buzele arse de frigurile aşteptării. Judecătorii nu s-au mai aşezat în jilţuri şi spătarul, potrivindu-şi cu o tuse seacă glasul, dă citire hotărîrii:

„...*Pentru complot împotriva vieţii Măriei-Sale Domnitorului şi tulburarea ţării, se osîndesc după cum urmează: Marin Serghiescu, Telegescu, Sotir şi Radoşanu la zece ani închisoare la ocnele Telega. Se osîndeşte la opt ani închisoare la Snagov Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonschi, Cămărăşescu şi Molojescu; se osîndeşte la trei ani închisoare Nicolae Bălcescu, fiind minor. Ceilalţi se declară fără vină...*"

Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu pînă în clipa cînd şi-a pierdut cunoştinţa de sine, deşi pînă în clipa aceea se ţinuse încă tare. Cu greu unchiul Luţă le-a putut scoate pe ea şi pe Tiţa din sală.

*

Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare, la mănăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau foarte greu, căci trebuiau trei semnături, de la Vornicie, de la Agie

și, cea mai grea de cîștigat, de la Spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică Filipescu, era și mai greu de ajuns. Într-o zi, unul dintre prietenii lui a obținut învoirea să viziteze mănăstirea de pe ostrovul de la capătul lacului, unde era și temnița. Apoi a cumpărat cu cîțiva galbeni pe ceaușul paznicilor, care i-a arătat și hruba boltită de subt ruine, înecată de apă, în care era ținut în lanțuri Mitică Filipescu.

Ctitoria lui Vlad Țepeș era, după aproape patru sute de ani, dărăpănată, deși fusese refăcută de vreo două-trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încît deținutul nu putea să stea ferit decît pe patul de scînduri îngust și putred și el. Ceaușul arătă prin ferestruica prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă disprețuitoare, un bătrîn uscat cu barba acum căruntă.

— Asta e boieru ăla, Mitică Filipescu, care a vrut să răstoarne pă vodă. Nu mai are mult dă trăit... Îi putrezesc picioarele în apa dîn chilie.

*

Într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca și Tița, neputînd intra la închisoarea de la Mărgineni, cu toate că au făcut un drum de zece ore cu poștalionul, așteaptă privind în sus la fereastra știută, dar zidurile coșcovite ale închisorii sînt nepăsătoare, mute. S-a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot așteaptă. Burnițează mereu, picioarele parcă ar sta în mocirlă.

Un vătaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiș legătura cu de-ale mîncării și cu îmbrăcăminte și îi va spune deținutului să privească printre gratii. Și iată că apare sus la fereastră, prin ceața ușoară, chipul iubit. Are fața trasă, ochii în cearcăne negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cît e de slab după umerii aduși. Face un semn cu mîna. Totul e pătruns de ploaie, de deznădejdea nesfîrșită a zilei acesteia de toamnă.

UN LOGODNIC POLTRON

S-a pornit un viscol cumplit încă din noaptea Sfîntului Andrei. Și așa a ținut aproape toată săptămîna. Acum, spre seară, în ajun de Sfîntu Nicolae, a stat viforul, dar cerul e tot înnourat și încă nu s-a pornit gerul. Acoperișurile joase ale caselor sînt, aici în mahalaua Visarionului, tot atît de troienite ca și ulițele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărîte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o liniște fără seamăn și totul e nesfîrșit de alb, ca într-un vis. Singurele semne de viață sînt hornurile caselor, care înalță fuioare groase, negre, de fum, căci toate sobele duduie. Bărbații au ieșit cu lopețile să facă pîrtii spre poartă, pînă în mijlocul uliței; unii, din căsuțele lor mici, abia au răzbit din tindă, căci zăpada era pînă la streașină.

La Zinca Bălcescu acasă, ajunul Sfîntului Nicolae e, în anul acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amintirea vremurilor luminoase de altădată, cînd pînă tîrziu seara serdăreasa pregătea plăcintele și fripturile pentru ziua lui Nicolache, o topește de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier și piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gît și moțuri roșii prinse de căpăstru în frunte. Sînt doi murgi cu coamele gătite și au peste trupuri, de la jumătatea spinării și pînă la capra saniei, valtrapuri largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedică zăpada să sară din copite în cei din sanie.

A coborît medelnicerul Staicu Nedelescu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerîndu-și iertare că nu e foc... ca să mai facă puțină economie de lemne.

De la întîile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele şi josnice, ea a înţeles despre ce e vorba. Îşi frînge mîinile, străpunsă ca de un cuţit.

— Dar cum se poate să desfaceţi o asemenea logodnă?... Cînd au apărut în lume ca logodnici, cînd au fost la curte?... Cînd toată lumea ştie?... Nu se compromite o fată de optsprezece ani în felul acesta?

Nedelescu, cu faţa lată şi barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare agitat. Ba tot el e cel revoltat, că serdăreasa nu pricepe de partea cui e dreptatea.

— Dar înţelege şi dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-şi brizeze cariera, căsătorindu-se cu fiica dumitale. Un ofiţer însurat cu sora unui osîndit pentru înaltă trădare îşi atrage duşmănia lui vodă, capul oştirii.

În timpul acesta a intrat Tiţa, care, după atîtea amînări ale nunţii, văzuse bănuitoare această vizită şi acum, din prag, ascultă uimită, zdrobită.

— Eu socotesc că e mai bine pentru amîndoi tinerii să se despartă înainte de nuntă decît să se nenorocească unul pe altul.

Zinca îşi vede fata gata să se prăbuşească, aleargă, o prinde în braţe.

— Fetiţa mamii... fetiţa mamii...

Dar cu o tărie deznădăjduită, Tiţa întreabă, sfîşiată şi parcă liniştită:

— De ce n-a venit el să-mi spună asta?

— A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul de la Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu... Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Şi se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.

Fata îl priveşte albă, parcă prăbuşită, şi surîde pe gînduri.

— Şi spunea că şi-ar da viaţa pentru mine...

Nu mai poate să lupte şi începe să plîngă fără nici o mişcare.

Bătrînul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicaţie fără vorbe.

Tiţa se frînge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget cealaltă verighetă, dată de el, o priveşte îndurerată şi o pune pe masă. Moale, se prăbuşeşte în fotoliu, subt ochii mamei ei. Bătrînul, în caftan verde, îmblănit, ia în grabă verigheta, bîţîie din mîini şi din cap, încurcat.

— Îmi pare nespus de rău... dar fiul meu nu putea să-şi brizeze cariera... şi iese ţeapăn, după ce a salutat în pripă.

LA DEJURSTFĂ

O săptămînă mai tîrziu, Bălcescu a fost adus în Bucureşti la Dejurstfă, lîngă biserica Gorgani. E ţinut într-un fel de chilie îngustă, cu gratii la ferestruica mică care da spre gîrlă şi spre oraş. Iarna a fost mereu grea şi el a suferit greu de frig, acoperindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scînduri. Un sfeşnic cu o lumînare şi un scaun nu-l pot încălzi... Timpul trece nespus de greu subt apăsarea pereţilor cenuşii. În această dimineaţă de ianuarie, viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndîrjit, căci neîntrerupt i-a auzit vîjîitul şi i-a simţit suflarea pătrunzînd nu numai pe subt uşă, dar parcă şi prin pereţi. De la o vreme s-a potolit. Nu se mai aud de afară decît înjurăturile cumplite ale unterofiţirului dejurnă, care urlă după soldaţii care nu-şi scutură bine picioarele afară şi murdăresc de zăpadă pridvorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franţuzeşti. Afară, la uşa celulei, îmbrăcat într-o

dulamă groasă peste uniformă, maiorul Lăcusteanu însoţit de locotenentul Fărcăşanu şi unterofiţirul de serviciu s-au oprit în dreptul celulei şi ascultă la uşa groasă, cu ferestruica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se întoarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoleţi galbeni şi încins cu eşarfa de serviciu.

— Citeşte cărţi franţuzeşti? Nu ştii că un condamnat n-are dreptul la nici o carte?

Şi Lăcusteanu mînios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură de un om care dîrdîie de frig. Apoi, împingînd cu îndîrjire uşa, maiorul irumpe urmat de ceilalţi, fierbînd de mînie.

— Cartea... Ce carte citeai?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Ăsta-i un ceaslov. Citeai o carte franţuzească.

Bălcescu s-a ridicat milităreşte în picioare, cu mantaua şubredă pe umeri... Ochii îi sînt duşi în fundul capului, o bărbuţă tînără îi umbreşte obrajii palizi.

— Nu citeam nici o carte.

— Unde ai ascuns-o? Şi apoi dă ordin scurt, sec, către unterofiţir. Caută pe subt pat...

Unterofiţirul dejurnă, Simion sin Firu, îngenunche, caută pe subt pat, dar nu găseşte nimic.

Deţinutul, istovit, îndîrjit, surîde amar.

— Domnule maior, nu mai căutaţi pe subt pat, nu e acolo cartea.

Lăcusteanu tresare şi întreabă aprig:

— Unde e? Dă-o numaidecît...

Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercînd istovit să ducă un deget la frunte.

— E în cap, şi surîde amar. Am aici aproape cincizeci de cărţi romîneşti, franţuzeşti, latineşti, greceşti şi nemţeşti... Apoi îl priveşte lung, cu tîlc. Recitesc în fiecare zi cîte una. Şi întors în el însuşi, şopteşte scăzut, cu sarcasm şoptit: Astea nu le puteţi confisca.

Lăcusteanu a priceput amara ironie şi strigă furios:

— Fostul iuncher Bălcescu, nu-ţi dai seama că eşti osîndit pentru înaltă trădare? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se învîrteşte în jurul lui, îl priveşte dispreţuitor... Că dacă nu erai minor şi nu ai fi avut protecţie, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustaţa zbîrlită şi surîde sarcastic, către ofiţer: Dumnealui a vrut să răstoarne pe vodă... Să facă răspublică... Să nu ridice în cap pe ţărani... Opinca... Fierbe de mînie; se întoarce iar spre Bălcescu: La ce-ţi foloseşte atîta minte dacă ţi-ai zdrobit cariera şi dacă ai ajuns în halul în care te găseşti? Şi încă să fii mulţumit că eşti la Dejurstfă... Şeful complotului, canalia de Mitică Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă... Îi cade carnea de pe el, putrezită... Nu mai are nici un dinte şi-i aproape orb... L-am văzut luna trecută.

Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei, ca să nu cadă. Căminarul Filipescu? Îşi aminteşte copleşit de dragoste şi admiraţie că acest bărbat a fost singurul care n-a dat vina pe ceilalţi, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toţi.

Maiorul îl priveşte plin de dispreţ, cu ochii lui mici prinşi în obrajii mari, fălcoşi.

— Aşa pătimesc ticăloşii care strică ţara... care răzvrătesc poporul... Se întoarce apoi către Fărcăşanu, cu un rînjet altfel binevoitor, şi scoate din amintire: L-am întîlnit acum cîţiva ani la Vadu Rău pe acest Mitică Filipescu. Era şi dumnealui, şi-l arătă pe Bălcescu, întorcîndu-se spre el. Adu-ţi aminte că v-am spus... Băgaţi-vă minţile în cap, că, de nu, la ocnă putreziţi... Uite, că am avut dreptate... Îşi potriveşte ceaprazăriile de pe umeri şi se încheie din nou la dulamă.

Bălcescu, rezemat de zid, se frînge încet, cu obrajii întinşi, năucit de cele aflate despre Mitică Filipescu.

Maiorul, încălzit de propria lui amintire, vine din nou spre el, își încrucișează brațele pe piept, îl privește cu privirea.

— Cum este cu putință ca un ostaș să se răzvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat credință? În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. Mai ales cînd e vorba de un iuncher. Așa să știi... Eu vîram sabia în dumneata și te lăsam mort pe loc.

Cel întrebat a devenit palid, îl privește mut, cu ceva nepămîntesc în el. Face o grea forțare, ca să poată să se stăpînească.

Lăcusteanu se plimbă încruntat, fierbînd de mînie, prin chilia întunecoasă, luminată din cînd în cînd de reflexele roșii de la geam ale flăcărilor de la casele care ard pe Podul de Pămînt, la cîțiva pași chiar de postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai ales, arde cam în fiece zi în București.

— De ce ai vrut să devii ofițir dacă nu iubești armata? Dacă nu-i cinstești uniforma?

Bălcescu zîmbește amar, apoi spune apăsat, silabisind parcă:

— Aici la închisoare am lucrat o carte care se numește oarecum *Puterea armată la romîni*. N-o căuta ca s-o confiști. E numai în cap... O voi întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostașilor romîni, cîte au fost de la întemeierea Principatelor. Și îl privește deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă...

Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuși uneori, care nu se aștepta la acest răspuns de la un om atît de istovit, vrea să scoată sabia.

— Nemernicule!

— Domnule maior, se așază în fața lui speriat Fărcășanu, nu uitați că e prizonier.

Maiorul își muște mustața mică, se stăpînește, pe urmă își potrivește șuba și, înainte de a pleca, dă instrucțiile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obișnuită în serviciu.

— Nu cred că focul se va întinde pînă aci. Polcovnicul s-a speriat degeaba... Cine știe cum s-au aprins, peste Podul Mogoșoaiei, acareturile Ghiculeștilor... Dacă, totuși, crezi că e nevoie să mutăm deținuții, să știi că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găsești la vornicul Grădișteanu. Și arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărți... Facem o partidă de *whist*. Sînt toată noaptea acolo... Iar în clipa cînd iese, se întoarce spre Bălcescu, amenințător: N-o să mai ai prilejul să urzești revoluții.

Fostul iuncher nu ascultă, privește spre fereastră. Maiorul a pus mîna pe clanță și îi poruncește în șoaptă lui Fărcășanu:

— Să stai cu ochii pe bestia asta...

Apoi ies toți trei, tropăind puternic pe dușumeaua de cărămidă a sălii lungi care leagă chiliile.

Bălcescu, rămas singur, se crispează într-un gest de revoltă și își încleștează pumnii. Dar deodată se frînge. Simte că trebuie să tușească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură și, cînd o ia, vede cu groază urme de sînge pe ea... Se trîntește cu fața în jos pe pat, dar aude numaidecît ușa care se deschide iar cu zgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atît de șubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcășanu și surîde, ridicînd din umeri, parcă ar spune: „Ai văzut ce nebun e?" Bălcescu clatină din cap, copleșit de tristețe, iar locotenentul se apropie încet de pat.

— Domnule Bălcescu, am o rugăminte... și aici șovăie, rîzînd... Uite, mîine seară este o „soarèa masché"[1] la Momolo... Vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura ființă din București care știe englezește. Vreau să-i spun, ascuns

[1] *Soirée masquée* — serată, bal mascat (fr.).

subt mască, şi eu cîteva cuvinte englezeşti, ca s-o fac curioasă.

Bălcescu îl priveşte, obosit.

— Şi dacă-ţi răspunde, ce te faci?

— O să fie subt mască, nu? Voi tăcea misterios şi ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei? Şi îi întinde un creion şi hîrtie.

Bălcescu caută, pe gînduri, în timp ce Fărcăşanu adăugă zîmbind şiret.

— Dar scrie-mi în pronunţarea romînească...

Surîzînd obosit, Bălcescu îi întinde peticul de hîrtie.

— Spune-i rîndurile astea... Sînt din *Hamlet*...

Locotenentul citeşte, silabisind:

— *Tu e nonri go... end cuicli tu... Farueel...*[1]

Omul, obosit, i-a pus mîna pe umăr.

— Dacă nu se poate mai bine, fie şi aşa.

Fărcăşanu mulţumeşte, iese pe uşă, urmărit de privirea absentă a lui Bălcescu.

ÎN MAHALAUA DINSPRE VISARION

Afară e un ger năprasnic, dar în sălița cea lungă dintre odăi, din ulița Visarionului, pe două canapele înguste, puse în lungul pereţilor, capitonate şi îmbrăcate cu cînepă vopsită în tutuniu, vreo două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu copii în braţe, aşteaptă în frig, căci în sală nu se face foc, ca să fie primite pe rînd de Zinca. Locul este îngust, şi cînd Paraschiva se duce să deschidă, abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de departe, într-o vreme cînd boieroaicele nu obişnuiesc încă să meargă la doctor acasă.

— Să zice că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa Zinca asta nu să află în toată Ţara Romînească.... clătină din cap o femeie tînără, cu scurteică veche pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-trei ani, pe care-l ţine în braţe.

— Eu vin aici dă vreo trei săptămîni, dar p-o nepoată a mea, venită anume dă la Brăila, a făcut-o bine dă albeaţă în ochi într-o săptămînă... lămureşte la rîndul ei femeia legată cu o basma pe subt fălci, ţinînd de mînă fata.

S-a auzit oprindu-se la poartă o sanie cu zurgălăi şi apoi a bătut cineva la uşa din faţă. Slujnica se duce să deschidă şi pe urmă lasă să treacă înaintea ei o femeie foarte tînără, care nu pare să aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într-o malotea de suvai mătăsos, albastru-negru, îmblănită toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciuliţă de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de aceeaşi culoare albastră ca maloteaua; în picioare poartă nişte cizmuliţe negre, scurte, cu tiv de cacom alb sus. Are ceva sprinten şi neastîmpărat în ea, de pare mereu grăbită. Slujnica a bătut în stînga, la uşa din mijlocul sălii, şi după puţin timp s-a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede pe Luxiţa Florescu.

— Maică, nu ştiu cum să-ţi mulţumesc că ai venit, şi îi face loc într-altă odaie, în odaia de musafiri din dreapta, de la faţă.

— Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog ce s-a întîmplat. Ştii dumneata bine, oricînd mă vei chema, voi veni.

Femeia cea tînără face cîţiva paşi prin casă, se vede că e şi ea încurcată. Pare şi încruntată, fiindcă are sprîncenele negre de tot şi cam scurte, numaidecît deasupra ochilor căprui, umbrindu-i o dată cu genele de parcă

[1] *To a nunnery to... and quickly too... Farewel...* (Du-te la mănăstire... şi cît mai curînd... adio...) (engl.).

n-ar avea pleoapele de sus. Altfel e destul de frumoasă şi zveltă ca o pisică negricioasă cu gît lung.

— Ce pot să fac? Aţi văzut ce greu mi-a fost să obţin de la ţaţa Anica Ghica făgăduiala lui vodă că-l va ierta. Nu-i cerea decît să prezinţi dumneata o cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe băiatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ţi aduc vestea şi, cînd colo, Nicu ăsta nici n-a vrut să audă de semnătură... În sfîrşit, tot e bine că măcar l-au mutat la închisoarea din Bucureşti.

— Maică, nu te supăra, e un copil, şi pă urmă, acum e altceva! Acum nu mai e Vodă Ghica, ăl care l-a condamnat. Acum, cu Bibescu, o să-i fie mai uşor să facă o cerere. Dumneata eşti rudă, mi se pare, şi cu Bibescu? Ba după cîte ştiu şi cu marele vornic...

— Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot prin ţaţa Anica, dar de cînd am divorţat, mătuşă-mea nici nu vrea să mai audă de mine... Zice că în casa ei să nu calce o divorţată... Mai rău e că nu vrea să-l vadă nici pe Vodă Bibescu, de cînd umblă să divorţeze şi el.

Intră pe uşă, cu sufletul la gură, Tiţa, aleargă la Luxiţa, o îmbrăţişează, cu obrajii prinşi de ger, tremurînd de emoţie. Vine de la mătuşa lor, Faca, şi a văzut sania oprită în faţa casei.

— Mi-a spus Paraschiva că ai venit... Nană Luxiţa, trebuie să încercăm din nou... Cînd am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

— Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămureşte Zinca pe tînăra femeie. În noaptea de Crăciun am visat că mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei şi mi-a spus: „Zinco... să se ducă fata ta mai mică şi să-l aducă pe Nicu, frate-său, acasă... Trebuie să se ducă ea, neapărat."

Tiţa strînge amîndouă mîinile tinerei femei.

— Trebuie să facem ceva, nană Luxiţa. Mama nu mai doarme de la Crăciun încoace... Numai de asta vorbeşte...

ARD IAR BUCUREŞTII

Da... nana Luxiţa a obţinut doar în trei zile, şi de la Vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deţinutul o cerere anume. Zinca şi Tiţa au pornit într-o sanie cu scaunul acoperit cu o sarică albă. Birjarul stă în picioare în faţa laviţei lui înguste, în pieptul lăcuit şi întors al saniei. În ianuarie n-a viscolit decît vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troienile şi movilele de zăpadă care acoperă oraşul, cu grădinile şi livezile, au îngheţat şi stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podul Mogoşoaiei, pe care e drumu făcut între pereţii de zăpadă dată-n lături, nu poţi merge decît la pas, căci e foarte lunecos... şi sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercînd să treacă înainte, altele vrînd să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

— Încotro? Nu e voie!... Şi un tist de dorobanţi a ieşit înaintea cailor.

— De ce nu e voie?

— Nu vedeţi că arde? Şi arată spre biserica Zlătarilor cerul roşu.

— Avem învoire de la Spătărie, de la Vornicie şi de la Agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrîna mamă, care văzuse că arde undeva în Bucureşti, dar care ştia mai întîi de băiatul ei că îngheaţă într-o chilie de închisoare.

— Nu se poate să treceţi, e poruncă.

Tistul întoarce caii de zăbală. Cînd au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podul Cilibiului, s-au întors şi au încercat să treacă mai încoace, pe la Hanul lui Filaret, pe lîngă biserica Brezoianu... Dar lîngă fostul han, în faţa casei Török, au fost iar opriţe... Se văd pe toate ulîţele care duc spre Dîmboviţa oameni nevoiaşi care ridică donîţe de apă pentru tulumbe.

Coboară amîndouă din sanie, Tița luînd pe braț coșulețul pe care-l duc lui Nicu, și o iau încet spre lacul lui Dura, prin piața în care sînt vreo douăzeci de sănii cu lemne și dovleci, venite la tîrgul de săptămînă. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podul de Pămînt, dar înainte de Giafer, unde malul gîrlei este iar ridicat, sînt din nou oprite. Un alt șir de oameni nevoiași fac lanț, trecînd de la om la om donițe și găleți cu apă, care sînt ridicate din rîpa Dîmboviței și vărsate în tulumbă. Sînt păziți de un ceauș cu gîrbaciul, ca și cînd ar fi arestați. Boierii, curioși, pe marginea cealaltă a drumului, privesc flăcările uriașe spre casele Corbenilor și ale lui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămîna trecută. Unii cred că au rămas tăciunii subt unele dărîmături, care au răbufnit noaptea trecută și s-au întors. Zinca și Tița încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sînt din nou oprite... Luptînd și cu pelerina ei verzuie și cu coșul, Tița abia de izbutește să nu cadă, lunecînd.

— Domnule ofițer, dă-ne drumul, avem învoire să mergem la închisoarea de la Dejurstfă, se roagă Tița de el.

— Ce să căutați acolo? Nu vedeți că arde Bucureștii? Focu se întinde într-acolo.

— O să ardă și închisoarea?... se cutremură Zinca. Și ce faceți cu deținuții?

— E ordin ca atunci cînd focu o fi în apropiere, deținuții să fie scoși subt pază și mutați la Plumbuita...

Zinca se închină. Tița tremură toată. Alți vreo patrucinci oameni nevoiași sînt aduși de doi dorobanți cu amenințarea harapnicului. Oamenii, luați de la necazurile lor, fac gălăgie.

— Gura... Cine vreți să stingă focu? urlă și amenință dorobanțul.

O femeie bătrînă furioasă, într-un suman peticit, arată pe cei care privesc.

— Dar boierii ăștia dă ce stau și să uită? Dă ce nu-i puneți și pă ei la găleți?

— Ține-ți fleanca... Cum o să punem pă boieri la găleți?... Și e gata s-o lovească.

Un om nevoiaș și slăbănog, încocîrjat subt o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotrocenilor și vrea să se strecoare nevăzut, dar e înșfăcat și băgat și el în lanțul de găleți.

— Lăsați-mă să mă duc acasă. Îmi îngheață copiii fără foc în odaie...

— Gura! Adu-i și pe ei la găleți. Să se încălzească la foc, găsește prilejul să fie de haz omul stăpînirii.

Un om din lanț, cu mîinile ude, înghețate, scapă o doniță din mînă. Donița se rostogolește spre copca făcută în gheața de pe gîrlă. Pe lavița de la poarta de lemn, Zinca se prăbușește, parcă deznădăjduită. E poarta din dos a grădinii de la lacul lui Dura, unde e și locuința Cișmigiului. Paznicul, cu căciula turcănească și cu mănuși de lînă cu un singur deget, lucrează să facă pîrtie și o privește nedumerit. Nu îndrăznește să se apropie și să-i dea ajutor.

— Mamă, ți-e rău? întreabă Tița. Își frînge mîinile, îngrozită, aleargă la ofițer și îi strigă deznădăjduită: Domnule ofițer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.

— Unde este învoirea? întreabă ofițerul, cu obrajii înghețați și ochii înroșiți de ger.

Tița scoase din manșonul mic hîrtiile. Cînd vede numele, omul se mai îmblînzește.

— A, este doftoroaia Bălcescu. Și iar șovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteți merge amîndouă.

— Mamă, du-te dumneata...

— Du-te tu. Numai tu poți să-l înduplecî să iscălească cererea de iertare.

— Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.

— Du-te. Nu mă mișc de aici pînă deseară, pînă vii cu cererea semnată.

Ofițerul le privește mișcat. O ajută pe Tița, care ia coșul și coboară sprijinită de el, să nu alunece în rîpa din vale, urmărită de privirea umedă, obosită a mamei ei.

Apoi se întoarce, căci este strigat de un unterofițir.

— Trăiți dom' *Lieutenant* Deivos. Poftiți la domnul căpitan.

Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor, care este chiar lîngă acareturile Ghiculeștilor.

TIȚA LA GORGANI

Bălcescu, suit pe patul de scînduri, urmărește focul pe ferestruica de sus, printre gratii... Și din cînd în cînd se întoarce către Fărcășanu.

— Parcă s-a mai domolit.

— Nu cred nici eu că va mai ajunge pînă aici. Numai că din pricina asta sîntem consemnați toți ofițerii, aci, la Dejurstfă.

Cînd apare în prag Tița cu gefreitărul Simion Firu, care duce coșul, Bălcescu încremenește cu ochii la ea. Simion sin Ion, cum e trecut în registre, s-a împăcat curînd cu viața de cazarmă. A și fost înaintat gefreităr, și azi e foarte mîndru că iar e unterofițir dejurnă pe cazarmă. A devenit crîncen de milităros în acești doi ani, și cînd e de serviciu, ca azi, e spaima soldaților. Bălcescu nu l-a recunoscut, firește, dar el, Simion, își amintește bine de tînărul iuncher care s-a certat cu boierii la ei, la Vadu Rău. S-a temut să-i arate că-l cunoaște însă, fiindcă nu știe ce vor zice ofițerii lui și el nu vrea să-i supere... Acum a venit, ceva mai curajos,

căci vede că locotenentul Fărcășanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu deținutul.

Fata a rămas locului, nemișcată și ea... Își privește zguduită fratele.

— Să trăiți, dumneaei este sora deținutului. Are învoire dă la Spătărie, dă la Agie și dă la Vornicie să aducă d-ale mîncării și rufe... Da' vedeți... io nu m-am uitat în coș. Să vă uitați dumneavoastră.

Fărcășanu îi face un semn cu mîna.

— Bine, du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coș. Sper că nu sînt aici nici arme de foc, nici cărți oprite!...

A spus asta cu prietenie, a salutat și a ieșit, ca să-i lase pe cei doi singuri.

Tița se aruncă de gîtul fratelui ei.

— Nicule... Nicule... Din ziua Sfîntului Simion nu te-am mai văzut.

Bălcescu o privește fericit, dar pe urmă întreabă, brusc, nelămurit:

— Mama?

Tița pare stînjenită, se fîstîcește. Lasă coșul pe care vrea să-l pună pe pat jos.

— E bine... Sîntem bine cu toții... Și Marghioala, și Costache, și Barbu.

— Tița, ce-i cu mama? stăruie el, neliniștit. De ce n-a venit și ea?

— Nicule, o știi, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaște de bine!... Caută în buzunar și scoate o scrisoare. „Lăsați-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m-o vedea și n-o vedea scrisul meu, se sperie."

El parcurge lacom paginile, în timp ce Tița îl contemplă copilărește, apoi constată îndoios:

— Chirilice? Tot nu vrea să audă de alfabetul nou?

Tița îl lămurește surîzînd:

— Dacă te uiți cu luare-aminte, afară de *a* mai vezi și un *m* latin. S-a canonit cîteva zile, cu ochelarii pe

nas, şi pe urmă s-a lipsit şi mi-a zvîrlit tăbliţa, că eu o învăţam.

Bălcescu parcurge grăbit, nervos, scrisoarea.

— Nu o pot citi acum... Sînt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n-o să putem vorbi tot ve avem de vorbit... Scrisoarea o pot citi şi după ce pleci. E puţin cam tîrziu şi nu ştiu cît îţi va fi îngăduit să stai.

Tiţa îi spune cu seriozitate copilărească :

— Ce-am păţit ! De la zece am plecat de-acasă, din Visarion, şi abia acum am ajuns... Toate uliţele sînt oprite de soldaţi. Arde de două zile în Lipscani.

Bălcescu arată că se vede şi pe ferestruică. Ridică din umeri, uimit.

— Ard din nou Lipscanii. Ard iar Bucureştii, Tiţa ?

Ea îl lămureşte grav, în timp ce a pus coşul pe patul de scînduri şi se pregăteşte să scoată, din el, pachetele.

— Nu, că acum s-a aprins, zic unii, dinspre hanul Şerban-Vodă, şi vîntul a bătut în partea ceastălaltă. Focul a trecut peste Podul Mogoşoaiei la Meitani şi la Racoviţeşti, de acolo s-au aprins nişte acareturi la Corbeni şi a răbufnit în Brezoianu. Prin toate curţile stau maldăre de boarfe şi de calabalîc... Sînt toate tulumbele pe uliţele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime cu gîrbaciul şi s-au făcut vreo zece lanţuri de-a lungul uliţelor, spre gîrla Dîmboviţei, de trec găleţile de la om la om. Surîde copilăreşte, cu ochii ei trişti. O fi vreo sută de găleţi pe fiece uliţă. Sînt prinşi trecătorii cu arcanul ! Că mulţi fug !... Sînt uzi de apă, care îngheaţă pe ei şi le degeră mîinile.

Bălcescu e nedumerit şi neliniştit.

— Dar cum de aţi obţinut învoirea asta ? Aici, de la fuga lui Ghica, toţi parcă îşi fac de cap. Au devenit şi mai răi, şi mai neînţelegători. Le e mereu frică de o evadare laolaltă.

Fata îl priveşte surîzînd.

— Tot biata nana Luxiţa Florescu. Neobosită, a bătut la toate uşile. I-a spus marelui vornic la o sindrofie de la obraz că ştie că eşti deţinut în zdrenţe pe gerul ăsta, că eşti nemîncat cu zilele... Că acum e la putere el, şi va cădea blestemul pe capul lui, dacă se va întîmpla o nenorocire...

Fratele întrebă mirat, ridicînd din umeri, căci nu o cunoaşte pe tînăra lui prietenă :

— Nana Luxiţa ?...

— Nicule, femeia aceasta e un înger pentru tine... Dar mai mult n-a putut...

În genunchi, Tiţa desface coşul pus pe pat. Înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără aşternut, cu scîndurile goale.

— Nicule, nu ai aşternut, nu te înveleşti cu nimic ?

Privirea lui se părea nepăsătoare, dar surîsul întîrzie.

— Mantaua. Ţine destul de cald... Se vede cît de colo că nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni. De altfel, cred că nu sînt decît pentru cine ştie ce cercetări... O să mă ducă înapoi acolo.

Ea îi şopteşte moale, ca o destăinuire :

— A fost doar o vorbă, tot nana Luxiţa a vegheat. Apoi scoate din coş. Uite, două rînduri de primeneli, ciorapii ăştia de lînă, un cojocel. Tot sînt bune pe gerul ăsta.

— Lăsaţi şi voi, că nu e atît de rău, un bărbat poate să îndure uşor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceţi gînduri... Ce vreţi ? Închisoare.

Tiţa scoate iar din coş alt pachet.

— Nişte baclavale, le-am făcut noi pe furiş, că sîntem în postul Paştilor şi mama s-ar supăra dacă ar şti. Ea îţi trimite halva cu alune, caramele, migdale.

Bălcescu surîde înduioşat cînd vede castronul mare de supă.

— Şi orez cu lapte ? Tot copil mă crede.

— Cum o să fie cu lapte? Dacă sîntem în postul mare? E cu tahîn... Ştie că îţi place atît de mult... Uite şi nişte şuncă, s-o păstrezi pînă trece postul, iar ăştia sînt pesmeţi cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. Îi înmoi în apă...

El, mereu neliniştit, bănuitor, dă coşul lîngă pat.

— Tiţa, spune-mi adevărul... de ce n-a venit mama? De ce te-a trimis pe tine? Mă bucur nespus că te văd, Tiţa, dar n-aş vrea ca tu să fii aici în locul mamei. Şi adăugă cu teamă: Dacă ar fi sănătoasă, n-ar lăsa pe nimeni în locul ei.

— Nicule, am să te lămuresc... Dar şovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură. Ştii, cînd a fost mama astă-toamnă la tine... n-ai vrut să auzi să iscăleşti cererea de iertare... lui vodă.

El se întunecă, se crispează, face doi paşi prin chilie. Deşi îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.

— Nu se putea altfel, Tiţa. O amintire grea îl face să-şi lase capul pe piept. Şi aşa m-am simţit destul de prost cînd m-am gîndit că la judecată aţi făcut fel de fel de intervenţii pentru mine, declarîndu-mă minor... de m-aţi făcut să-mi pierd şi eu capul. De cînd sînt închis mi-e ruşine de ce am spus acolo... Cade pe gînduri, ochii i se întunecă... Şi ceilalţi, toţi au fost netrebnici... Toţi au dat ruşinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea şoptită, întreabă luîndu-i mîna: E supărată mama?

— Nicule, nu trebuia să refuzi să iscăleşti cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate uşile, care au rămas cîineşte încuiate. De Sfîntul Alexandru, nana Luxiţa izbutise s-o înduplece pe bunica ei, pe Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la Vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrîna, i-a

cerut să facă asta de ziua numelui lui, şi pînă în cele din urmă vodă s-a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare şi să i-o aducă pînă într-o săptămînă nana Luxiţa... Biata mama a crezut că înnebuneşte de bucurie. N-a mai dormit pînă a ajuns la tine... Şi cînd colo, tu nici n-ai vrut să auzi de o cerere de iertare.

— Soră, mi se sfîşie inima cînd mă gîndesc la suferinţele pe care le-am căşunat bietei noastre mame... Îmi dau seama că ea nu mă poate înţelege... Dar tu, tu trebuie să înţelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît, încît să cer iertare acelui despot care semnase cu laşitate pentru condamnarea noastră. Închisoarea mi-a deschis ochii. Ochii dinăuntru. Azi cred că dacă nu există şi fapte imposibile pentru demnitatea omenească, atunci cuvîntul *om* trebuie înlocuit...

Tiţa a rămas pe gînduri, tulburată. Îşi duce mîna cu degetele lungi la obraji... Şovăie.

— Nicule...

El înţelege greşit tulburarea ei. Îi ia mîna, prietenos.

— Vezi că mă înţelegi? Tu îmi eşti mai aproape decît orice altă fiinţă pe pămînt. Mama e o sfîntă, soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de cînd era tînără. Acum nu cunoaşte decît necazurile de familie. O potopesc cîte are pe cap. E supărată pe mine şi nu vrea să vie să mă mai vadă.

Fata îl întrerupe, speriată:

— Taci... taci... Nu vorbi cu păcat... Nu e supărată, biata de ea. Surîde apoi topită, cu un fior de duioşie, gîndind la făptura mamei. Dacă i s-ar de voie, ar dormi la uşa ta, aici... Altul este motivul pentru care m-a trimis pe mine...

O priveşte, încruntînd nedumerit sprîncenele.

— Nu înţeleg nimic... şi aţinteşte asupra ei o privire întrebătoare.

Ea șovăie îndelung, nu știe cum să-l lămurească, e stînjenită.

— Mi-e greu... își strînge baierile capelinei ca o încercare de refugiu.

El o privește tot mai nedumerit, căutînd să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.

— Spune-mi...

E mereu încurcată, cu toate acestea zîmbește cu duioșie.

— Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri... Și mi-e greu să-ți spun...

Stăruie, nervos, își strînge iar mantaua rărită, ici-colo ruptă, căci îl pătrunde, simte un fior de frig.

— Spune, spune, Tița... Tușește și, neliniștit, îi explică. Am răcit de aseară...

Tița a tresărit speriată cînd l-a auzit că tușește, dar reia zîmbind, cu fața înflorită, gîndindu-se cu duioșie la mama lor.

— Uite, în noaptea de Crăciun, mama a visat un vis...

Acum e lămurit: o întreabă, surîzînd și el, cu ironie înduioșată:

— Tița, soră dragă, am ajuns la vise?

Pare convinsă și ea că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubește așa cum e. O apără cum poate, zîmbind.

— O știi pe mama cu ale ei... Zice că i-a apărut în vis Maica Domnului și i-a spus: „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-l înduplece pe frate-su". S-a trezit numaidecît și de atunci nu mai are liniște. Se oprește, și vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce șovăie puțin, îngropîndu-și obrajii în gulerul capelinei, reia: Și nana Luxița crede că va fi mult mai ușor, acum cu Vodă Bibescu, pentru iertarea ta. De aceea, mama, vezi, m-a trimis pe mine, spunînd că e sigură că eu te voi înduplека să semnezi cererea. De-asta n-a venit ea. „Du-te, fetița mea, tu, că ești suflet de copil... Ai har de la Maica Domnului... Ai să-l înduplecі... Ție nu-ți poate spune nu..."

Răsuflă ușurat, fiu înțelegător și el, totuși.

— Ce copilărie cu visele astea... Tița dragă, acum m-am liniștit. O îmbrățișează cu un soi de recunoștință, apoi se întunecă la față. Dar tu nu crezi în astfel de basme! Nu? Tu știi bine că nu-mi poți cere să mă umilesc pînă într-atît... Nu e așa? Nu pot să-i cer lui vodă să mă ierte, și să aștept răspunsul lui.

Ea tace îndelung, cu oarecare încăpățînare, apoi scoate din manșon o cerere gata scrisă.

— Nicule, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. Îi arată foaia de hîrtie, îndemnîndu-l cu ochii să semneze.

El o privește cu totul uimit, nemairecunoscînd-o parcă. Vine la ea și îi pune mîna pe umăr.

— Cum, și tu îmi ceri asta? E surprins, și din pricina asta tușește iar, înecîndu-se.

Dintr-o dată chipul fetei se frînge, răscolit din adînc.

— Ai suferit prea mult, am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama, frații... și noi, amîndouă surorile. A scos din coș o călimară mică și o pană, și stăruie cu o privire rugătoare.

Luat parcă prea repede, nu știe ce să facă.

— Dar... și Tița încurajată de încurcătura lui a îngenuncheat lîngă scaunul țărănesc și cu tocul în mînă îl trage și pe el lîngă ea. Trebuie să iscălești... A desfăcut cererea pe scaun și, cum sînt în genunchi, unul alături de celălalt, îi dă în mînă pana.

Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citește cu un soi de voce absentă, descifrînd scrisul, silabisind nedumerit. Pare oarecum convins de fată să iscălească. *„Înălțate Stăpîn, cu fierbinte rugă de îndurare cad în genunchi, la picioarele Măriei-Tale, cerînd..."* Se mă-

soară pe el însuşi uimit, descoperind că stă într-adevăr în genunchi şi, dintr-o dată, se ridică plin de silă, înfiorat de ceea ce i se cere. Rupe în bucăţi foaia de hîrtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată fiinţa lui.

— Nici un despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viaţa în ocnă...

S-a ridicat şi ea, încremenită, simţind că nu va izbuti, că nu poate să izbutească, deşi i se pare totuşi că el nu are dreptate.

— Dar, Nicule, ştii bine că aşa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că eşti în genunchi înaintea nimănui... Aşa se scrie... Ar vrea să-i spună că aşa scrie toată lumea, dar se opreşte. Ştie că asta mai rău l-ar înfuria.

— Nu pot ruga nimic pe un despot... Îi urăsc pe toţi... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar fi el. Tuşeşte iar mult şi, încurcat, se explică, ducînd batista la gură: Am răcit azi-noapte.

Îndurerată, cu privirea vagă, Tiţa parcă ascultă gîndurile din ea. Fratele pare totuşi altul... Şi faptul că ea l-a ştiut totdeauna cu faţa rasă, aproape de copil, şi acum îl vede cu barba asta mică şi neagră, o încurcă.

— Fericirea popoarelor? Pînă la fericirea popoarelor este fericirea noastră, a familiei noastre nimicite. Începe să plîngă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei? Cum poţi să dai însemnătate unui asemenea nimic? Erai gata să iscăleşti...

Durerea ei îl tulbură adînc, parcă se lasă iar convins, şovăie, dar deodată îşi aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov şi şopteşte sfîşiat:

— Mitică Filipescu putrezeşte cu picioarele în apă...

— Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi şi tu?

Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de şovăială. Acum, după ce a stat mult pe gînduri, vorbeşte liniştit, hotărît:

— Ascultă, Tiţa, oamenii aceia, tovarăşii mei, nu m-au întrebat întotdeauna ce gîndesc şi eu, şi asta mă înfurie şi azi cînd îmi amintesc. Au luat hotărîri fără mine, fără să mă întrebe. M-au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Aş fi avut şi eu multe de spus, dar m-au făcut să tac, unii vorbindu-mi cu îngîmfare, cu nesocotinţă. Dar condamnarea — acum îmi dau seama — ne-a legat pe toţi într-un snop, şi soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temniţa...

Mîna lui palidă a prins, ca un soi de hotărîre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru... Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată face cu neputinţă o întoarcere. Tiţa pare şi ea învinsă, abătută. La geamul mic creşte lumina roşiatică a cerului aprins. Renunţînd să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coş, învăluită cu grijă într-un ştergar, o priveşte lung, învinsă, clătinînd din cap, ridică din umeri, neştiind ce să spuie.

— E prea încăpăţînat, Maică preacurată... Oftează adînc. Caută să-i prindă privirea. Zîmbeşte tristă. Şi erai gata să iscăleşti... biata mamă... Căci fata se gîndeşte cu groază la mama care aşteaptă pe laviţă, în gerul de afară.

Se aude un tropăit pe sală şi apoi un zgomot la uşă. Fărcăşanu, stînjenit, îşi strînge sabia subt braţ şi spune din prag:

— Îmi pare rău... Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute...

— Da, domnule ofiţir... îngînă fata, abătută...

— Stimată demoazelă, vrea să reia ofiţerul, dar şovăie. Se vede însă că ţine mult să ştie. Îmi permiteţi să vă pun o întrebare? Nu-i aşa că sînteţi logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu?

Tița s-a încurcat de tot. Fața ei copilărească pare ușor schimonosită.

— Da... Nu... Da...

— Eram ofițir de serviciu la palat, cînd v-ați prezentat lui vodă amîndoi...

Tița, încurcată de tot, bîlbîie fraza ruptă :

— Da... Am fost logodită, dar... logodna s-a desfăcut acum.

Ofițerul se înclină cu o simpatică galanterie.

— Îmi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.

Tița, uimită, cu răsuflarea tăiată, vine un pas spre el. Capelina i-a căzut de pe umeri.

— Ar fi fost învoit fratele meu să asiste ?

— Nu, voiam să spun o pază de onoare pentru mine... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Și, încurcat, șovăie. Dar cine știe ? Poate că, luat pe răspunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas, două și fratele dumneavoastră...

Tița tresare exaltată, și cu o nădejde nebună îl ia de reverul mantalei.

— Domnule *Lieutenant*, ar putea merge Nicu, subt paza dumneavoastră... la noi acasă ?...

Acum el vede că a fost greșit înțeles și dă grabnic înapoi :

— Nuu... Nu...

Tița, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

— Domnule ofițir, haide cu Nicu un ceas astă-seară la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atît.

Fărcășanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese de-a-ndăratelea.

— Nu... nuu... asemenea lucru este peste putință.

Bălcescu, care rămăsese încremenit aflînd că s-a stricat logodna, vine acum spre ea, cu fața crispată :

— De ce nu mai faceți nunta ?

Se vede că e iritat și adînc neliniștit. Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

— Spune, Tița, stăruie fratele.

— A rupt el logodna... și rămîne cu privirea în pămînt. Cînd toată lumea știa că ne pregătim de nuntă...

— Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta ? Să te compromită în modul acesta ? Scarlat ce-a spus ? Și Costache ? Nu i-a rupt sabia în stradă ?

Tița întoarce capul, tristă, abătută.

— E mai bine că s-a sfîrșit așa.

Bălcescu îi ia brațul neliniștit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

— Tița, ce motiv a invocat ? Ce s-a întîmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloșie ?

— Nu-ți mai bate capul... Întîmplarea nu merită... Pretextele sînt ușor de găsit. Își găsește un soi de refugiu în frămîntarea nervoasă a manșonului. Vede îndurerat că fata vrea să ocolească răspunsul.

Niciodată nu s-a știut atît de mult frate. Un frate legat de mîini, care se simte apăsat de pereți, prizonier neputincios. Strînge pumnii de durere.

— Ah, singurătatea asta, zidul pe care-l pune între lume și mine... de parcă sînt un sobol orb. Cum să știu ce se întîmplă dincolo de pereții ăștia ? Încleștează pumnii, e în el nevoia de a lovi ușa, de a se răzvrăti.

E ros de bănuială că s-ar fi întîmplat cumva vreo nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase și o imploră cu un soi de amărăciune.

— Soră dragă, sînt fratele tău... Am fost amîndoi prieteni totdeauna. Spune-mi, ce s-a întîmplat ? Glasul îi e mereu prietenos, dar îndîrjit. S-a apropiat încleștat de ea. Spune-mi tot.

Tița șovăie, se chinuiește, vrînd să-l cruțe, întrebîndu-se dacă să-i spună sau nu ; în cele din urmă se hotărăște, îndurerată, căci simte cum totul se încurcă tot mai

mult, dacă minte cumva. Glasul ei acum cînd s-a hotărît are în el o liniște de moarte.

— Tată-su a venit și a adus înapoi inelul de logodnă... spunînd că nu poate admite ca fiul său să-și „brizeze cariera", căsătorindu-se cu mine. Un ofițir însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, își atrage dușmănia lui vodă.

Acum el a înțeles. Toată ființa lui s-a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuielii care-l sfîșia. Vina nu era în făptura asta atît de gingașă, care e în fața lui, ci în el însuși. Abia acum a descoperit cît rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată dacă și ei sînt de aceeași părere, deși trebuiau să împărtășească și ei urmările faptelor lui. Stă rezemat de perete, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s-ar prăbuși. Acum pricepe adîncul acestui cuvînt, spus toată ziua fără multă luare-aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipa de față. Da, e doar un copac într-un crîng. Este o ramură plină dintr-un trunchi A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n-a întrebat-o ce gîndește atunci cînd el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede că a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s-a gîndit de mai înainte. Nici pe mamă-sa n-a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e inima familiei înseși, în care se înfig loviturile cuțitului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de răsunetul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul durerii, să-l facă să uite ceea ce el simte acum că era și răspunderea lui.

— Ți-am spus, pretexte. N-au știut ce să mai scornească... Dar e peste puterile ei să mai îndure, să mai

ascundă, și cade pe pat. Bălcescu vine spre ea, îi mîngîie mîinile, fața.

— Suferi ?... Surioară, iartă-mă...

— Nu... tu... De ce să-ți ceri tu iertare ? Rămîne o clipă tăcută, pe gînduri, și dintr-o dată, amintindu-și ceea ce ar fi vrut să ocolească neapărat, se frînge ca înjunghiată.

— Laș... laș... A fost un laș.

Vocea îi e albă de durere, de umilință.

El își simte, copleșit, vina și, zdrobit, parcă, o mîngîie pe obraji.

— Tița, a fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos.

Fata și-a cuprins obrajii înfiorați de durere în palme și ridică spre fratele ei o privire înfrîntă, moale. În ochii căprui ard niște steluțe înlăcrimate, gura i s-a frînt convulsiv, dar după o clipă e atîta biruință de sine în făptura ei tînără, că spune cu un zîmbet ca de pe altă lume, lămurindu-se nespus de liniștită, arătînd clipa pe care nu o poate uita și care i-a sfărîmat ca pe o vioară făptura ei din adînc :

— Cînd a venit de Crăciun la București, a spus la o petrecere, verișoarei noastre Caliopi, pe cînd dănțuiau, că și-a dat seama la timp că nu mă iubește... că nu ar fi vrut să fim mai tîrziu amîndoi nefericiți... Și din nou, la amintirea asta, o înjunghie gîndul. Dar numai o clipă. Adaugă apoi, într-o liniște de care-i e îmbibată toată ființa, care pare că o apasă doar pe fibrele ei cele mai mici... A plecat din București fără nici o lămurire, fără să-mi scrie un rînd... Dar sforțarea a fost peste puterile ei și, din zîmbet, se frînge istovită. S-a lăsat copleșită pe patul de scînduri.

Fratele își dă seama, uimit, cutremurat, de adîncimea durerii ce o mistuie... și pe care ea vrea s-o ascundă de întreaga lume.

— L-ai iubit ? Și ar vrea să adauge : atît de mult ? dar își dă seama că e fără sens.

Deși îl privește în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

— Inelul mi l-a adus tată-su acasă. Și din nou o frînge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată ființa ei. Spunea că și-ar da viața pentru mine... Stă pe pat, frîntă de mijloc, se răsucește în ea însăși, de durere, ca o foaie care arde.

El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obrajii în mîinile lui, îi ridică ochii spre el.

— De ce nu și-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de logodnă sau măcar cînd cu judecata, că sînt un trădător ?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a înghețat durerea și fața se ridică din nou biruitoare de sine însăși.

— Un poltron... Și-a pierdut capul cînd s-a văzut mutat din București.

E în fratele, care acum înțelege cît e de vinovat față de ea, o durere fără margini. Face cîțiva pași înfrigurat, prin chilie, se oprește lîngă ea, care e în picioare, cu mîinile în manșon, lîngă scaunul țărănesc nevopsit.

— Surioară, iartă-mă... A fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos... Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

Tița, cu privirea rătăcită, rămîne la gîndurile, la făptura ei de neajuns parcă.

— Pune flori cîte vrei. Le pui pe un mormînt. Știu acum ce este iubirea. În fundul fîntînii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai iubi niciodată...

Fața ei tînără, cu privirea într-altă parte, palidă, arată o hotărîre ca de moarte.

Bălcescu nu știe ce să spună. E copleșit de o durere pe care ea nu poate să o ascundă, decît arătîndu-i nesfîrșirea.

— Tița, ești doar un copil. Ai douăzeci de ani... Ce poți să știi tu ?

Dintr-o dată se întoarce spre el dîrză, sălbatică.

— Niciodată... și apoi ochii îi rămîn ațintiți în pămînt.

Bălcescu, dezolat, face doi pași prin chilie. Vina pe care și-o știe îl face să se frîngă de durere. Vine încă-pățînat spre ea. Ar vrea să-i vorbească, dar cînd deschide gura, se înecă din pricina frămîntării din el și a sforțării făcute. Vorbele îi rămîn în gît. Apoi e surprins de tuse, se întoarce brusc, convulsiv, se ferește de privirea ei, duce grabnic batista la gură.

Tița a urmărit, neliniștită, convulsiunea lui, așteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce fața în palmele ei și vede, îngrozită, batista plină de sînge.

Neputincios cînd vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o privește cu fața descompusă. În chenarul bărbii juvenile, gura e strîmbă de durere...

— Știi... cred... Dar nu poate sfîrși. Nu găsește cuvinte, privirea îi e rătăcită. Ar fi vrut ca nimeni să nu știe niciodată.

Tița, lovită și ea parcă în creștet, a căutat să se sprijine, dar, amintindu-și dintr-o dată de ființa de afară care aștepta pe laviță, îi spune îngrozită numai de gîndul că ea ar putea să știe vreodată adevărul.

— Să nu afle mama... Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină moale. Ia o batistă din manșon, îi șterge fața, ducîndu-l încet, sprijinit, spre pat.

— Te-au ucis, frățioare...

Bălcescu tresare iar cu spaimă, o imploră cu ochii lui negri.

— Nu trebuie să afle nimeni...

Cu o dăruire liniștită a întregii ei vieți, ea îl învăluie cu privirea, cu ochii limpezi, înlăcrimați.

— Voi fi sora ta... Nimic decît sora ta... Pînă ce voi muri... Pe urmă se întoarce spre cele de azi, îl mîngîie uşor. Te vei însănătoşi... Însă trebuie să ceri neapărat să fii scos de aici şi dus la spital.

Bălcescu tresare înfrigurat, i se frîng umerii, şi-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr-un izvor adînc, cu un soi de deznădejde :

— Nu, nu... Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viaţă, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieţi...

Îşi apropie faţa încet de obrazul ei şi spune ca o taină, liniştit, mai mult şoptit :

— Tiţa, noaptea nu mai pot dormi şi fac numai socoteli şi planuri. Am acum douăzeci şi trei ani... Aş vrea să mai trăiesc numai alţi zece şi voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug cîmpul înţelenit de mărăciniş.

Şi din nou, apoi cu o sete de viaţă, ca o rugăciune deznădăjduită, într-un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată fiinţa lui, dar înăbuşit cu o voinţă crîncenă, crescînd fără vrerea lui :

— Zece ani... Zece ani numai...

S-a făcut în chilie tăcere pînă la capătul lumii. Tiţa îl priveşte îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale :

— Frate, nu e bună atîta ură.

Dar Bălcescu, sălbatic acum, întors în el însuşi, cu o încrîncenare a gîndirii, stăruie :

— Nu trebuie să se mai întîmple şi cu alţi romîni ce s-a întîmplat cu mine, cu Mitică Filipescu şi cu ceilalţi... Nu trebuie ca poporul romîn să mai îndure cîte îndură.

*

În timpul acesta, pe laviţa de la poarta caselor dărăpănate, de lîngă lacul lui Dura, Zinca, îngheţată de frig, aşteaptă mereu, înfofolită în broboada groasă de lînă

peste scurteică. Vremea s-a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge uşor. Un dorobanţ se apropie de ea.

— Mătuşico, ce mai aşteptaţi ? Focul s-a potolit. Toată lumea a plecat.

Zinca, îngheţată, nu poate vorbi decît greu. Îl deslueşte fără nici o noimă.

— Vine Tiţa... Cu cererea iscălită de el...

Se mai înghesuie spre colţul laviţei. Se înserează uşor, cerul e de plumb şi ninge rar, cu fulgi mari.

*

În chilia închisorii e acum o linişte de oameni abătuţi. A trecut mai bine de o oră... Tiţa îl mîngîie uşor pe frunte, pe obraji şi pe păr. Tac amîndoi şi nici nu mai aud nimic de ale gefreitărului Simion sin Ion, care e unterofiţir dejurnă, înfuriat pe cei ce aduc pe tălpi zăpada pe duşumeaua de cărămidă a pridvorului : „Născătoarea cui v-a făcut". Dar pînă la ei nu ajunge nimic. Intră peste cîtva timp Fărcăşanu, tulburat de tot... Şovăie, parcă nu găseşte cuvintele.

— Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă-seară acasă ?

Tiţa, care crezuse că tulburarea lui e din pricină că e supărat de întîrziere, că s-o fi întîmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl priveşte încremenit.

— Cum ? !

— Vrei să mai mergi acasă ? întreabă aproape tremurînd ofiţerul.

Tiţa a priceput acum că el şi-a luat inima în dinţi, că în sfîrşit are curajul să meargă cu ei acasă. Cu faţa aprinsă, din toată fiinţa ei, vine spre el.

— Domnule ofiţir, vrei cu adevărat ?

Fărcăşanu, încruntat şi conspirativ, îi dă repede o căciulă.

— Îmbracă mantaua, pune asta şi fii gata de plecare...

Dar Bălcescu rămîne nemişcat.

— Domnule, nu pot primi. Îţi rişti cariera şi libertatea.

Tiţa însă nu vrea să ştie de nimic... Nu se va întîmpla nimic.

— Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. Îmbracă-te, Nicule...

Dar el refuză cu hotărîre să se îmbrace.

— Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.

Fărcăşanu se destinde, dintr-o dată, ca şi cînd ar fi peste puterile lui să continue. Zîmbeşte fericit şi el.

— Nu risc nimic. Un prieten al dumitale a adus un ordin de la Spătărie... Ai fost iertat... Arăpilă, aşa spune că-l cheamă. Şi deschise larg, bucuros, uşa, arătînd pe cel de pe pridvor. Poftească, domnule...

Tiţa se repede spre uşă, uluită, şi-l recunoaşte pe Alecu Golescu, care intră clocotind de ştirea cea bună.

— Eşti liber, frate... liber...

Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit:

— Numai eu ?

— Aţi fost iertaţi toţi... S-a răspîndit de trei zile zvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S-a adunat lume în faţa palatului şi a cerut eliberarea voastră. Bibescu a cedat. Alţii s-au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu de la Snagov... Unii au plecat la Telega.

Tiţa cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manşon iconiţa pe care o adusese ca s-o pună în chilie.

— Nu sînt vrednică, nu sînt vrednică, Maică Preacurată.

*

Merg pe lunga săliţă a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mîncată de umezeală Tiţa, Bălcescu, Arăpilă şi la urmă ofiţerul... Dar brusc, Bălcescu se opreşte... Caută

în gînd, apoi se întoarce repede în chilia în care a fost. Apare cu coşuleţul cu alimente şi lucruri care rămăseseră acolo. Începe să zvîrle prin ferestruici, în celule, lucruri, pachetele.

*

Aşteptînd mereu pe laviţa de pe Podul de Pămînt, Zinca se întreba neliniştită dacă Tiţa îl va îndupleca oare pe Nicu să iscălească.

În sfîrşit, o vede prin înserarea uşoară pe fată, urcînd din rîpa de peste drum. Se ridică greu de pe laviţă, tremurînd toată de nădejdea că ea va aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi de-a binelea în picioare vede, după Tiţa, ieşind din rîpă şi închegîndu-se ca din negura înserării, ca pe o nălucă, pe cel neaşteptat azi, pe Nicu însuşi. Nu ştie ce să creadă. Priveşte încremenită. I se umezesc, i se înceţoşează ochii. Începe să tremure... Cade moale jos, în zăpada îngheţată, fără să poată spune o vorbă.

Cei doi aleargă spre ea: Bălcescu o ridică de jos, o strînge în braţe, surprins că o are în faţă, uimit, zguduit.

— Aici aşteptai ?

Zinca îşi revine, dar nu poate vorbi, îl sărută stîngace pe obraz... parcă nu-l ajunge...

El, ca în faţa unei descoperiri copleşitoare, murmură topit şi parcă de frică s-o atingă.

— Mamă ! Aici erai, mamă !

CUPRINS

Prefață III
Notă XV

CARTEA INTÎI

Fuga din fața revoluției 3
Găman 8
Taina de la han 63
Flăcăi și fete la furcărie 82
Nunta de la han 95
Pleacă un zapciu, vine altul 141
Tucoltoiu 151
Întoarcerea din pribegie 162

CARTEA A DOUA

Necazurile serdăresei Zinca 181
Întîmplări la școala de la Sfîntul Sava 196
„O astfel de sălbăticie medievală" 210
Necazurile stăpînitorilor 222
Necazurile unui mare negustor 229
În oraș la București... sînt curți nalte și domnești . . 236
Lecția despre istoria patriei, despre măsurarea pămîntului și altele 248
Eleve neascultătoare 253
Necazurile marilor boieri 265

O întîlnire hotărîtoare 269
Cei patru din neamul lui Firu 306
La conacul lui Raletu 310
Acolo unde a fost vînzarea celui ridicat pentru dreptate 329
O vacanță în vara lui 1840 336
La curte pentru felicitări 356
Procesul 360
Un logodnic poltron 365
La Dejurstfă 367
În mahalaua dinspre Visarion 372
Ard iar Bucureștii 375
Tița la Gorgani 378

Redactor responsabil : Popa Theodora
Tehnoredactor : Tudor Ion

Dat la cules 18.01.1962. Bun de tipar 10.04.1962. Apărut 1962. Tiraj 45.145 ex. broșate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 20,29. Coli tipar 13. Planșe tieldruck 1. A. nr. 020/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8 R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—31.

Tiparul executat sub com. nr. 20108 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Piața Scînteii 1, București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024